

20 let učnih ur naših babic in dedkov

Šolska kronika

3

Šolska kronika – 29
Revija za zgodovino šolstva in vzgoje – LIII
Ljubljana

School Chronicle – Journal of the
History of Schooling and Education

29/2020

SCHOOL CHRONICLE – JOURNAL OF THE HISTORY OF SCHOOLING AND EDUCATION
– BULLETIN OF THE SLOVENIAN SCHOOL MUSEUM. LJUBLJANA, SLOVENIA.

Urednik / Editor: Mateja Ribarič

Uredniški odbor / Editorial Board: Anton Arko, mag. Marjetka Balkovec Debevec, dr. Dragica Čeč, dr. Theodor Domej (Avstrija / *Austria*), dr. Darko Friš, dr. Boris Golec, Ksenija Guzej, Tatjana Hojan, Klara Keršič, Polona Koželj, mag. Marija Lesjak Reichenberg, Marko Ljubič, dr. Simon Malmenvall, dr. Zdenko Medveš, mag. Stane Okoliš (odgovorna oseba izdajatelja / *Responsible person for the publisher*), dr. Mojca Peček Čuk, dr. Leopoldina Plut Pregelj (ZDA / *USA*), dr. Edvard Protner, Mateja Pušnik, Mateja Ribarič, dr. Branko Šuštar

Zaslužna člana uredniškega odbora / Emeritus members of the Editorial Board: Slavica Pavlič, mag. Mladen Tancer

Članke je recenziral uredniški odbor. Za znanstveno vsebino člankov odgovarjajo avtorji. Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira. / *The articles have been reviewed by the Editorial Board. The authors are solely responsible for the content of their articles. No parts of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and full mention of the source.*

© Slovenski šolski muzej / *Slovenian School Museum, Ljubljana*

Redakcija te številke je bila zaključena 24. 12. 2020.

The editing of this issue was completed on December 24th, 2020.

Prevodi / *Translation:*

Maja Visenjak Limon (angleščina / *English*)

Maja Hakl Saje (nemščina / *German*)

Lektoriranje / *Proofreading:*

Marjeta Žebovec (slovenščina / *Slovene*)

Uredništvo in uprava /

Editorial and administrative office:

Slovenski šolski muzej, Plečnikov trg 1,
SI-1000 Ljubljana, Slovenija

Telefon, fax / *Phone, Fax:*

+3861 2513 024

E-pošta / *E-Mail:*

solski.muzej@guest.arnes.si

Spletna stran / *Website:*

www.ssolski-muzej.si

Transakcijski račun / *Bank Account No.:*

01100-6030720893

Sofinancira / *Co-financed by:*

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport /
Ministry of Education, Science and Sport
Agencija za raziskovalno dejavnost R Slovenije - ARRS /
Slovenian Research Agency

Izdajatelj / *Publishers:*

Slovenski šolski muzej / *Slovenian School Museum*
Zveza zgodovinskih društev Slovenije /
Historical Association of Slovenia

Oblikovanje in računalniški prelom /

Design and Computer Typesetting:

Matjaž Kavar, RAORA d.o.o.

Tisk / *Printed by:*

Abo grafika d.o.o.

Naklada / *Number of copies:*

650 izvodov

Revija je vpisana v razvid medijev pri Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije pod zaporedno številko 43, z dne 14. 2. 2002.

Šolska kronika – revija za zgodovino šolstva in vzgoje je vključena v / *School Chronicle – Journal of the History of Schooling and Education is included in:*

ProQuest/Periodicals Acquisitions, Michigan, USA

EBSCO Publishing, Ipswich, USA

ERIH PLUS, c/o NSD

COBISS - Co-operative Online Bibliographic System Services, Slovenia

Š O L S K A K R O N I K A
REVIJA ZA ZGODOVINO ŠOLSTVA IN VZGOJE
Glasilo Slovenskega šolskega muzeja, Ljubljana

Leto 2020, številka 3

Letnik 29 – LIII

School Chronicle / Schulchronik

Journal of the History of Schooling and Education.

Bulletin of the Slovenian School Museum. Ljubljana. Slovenia.

Zeitschrift für Schul- und Erziehungsgeschichte. Organ des

Slowenischen Schulmuseums. Ljubljana. Slowenien.

VSEBINA / CONTENTS / INHALTSVERZEICHNIS

Leopoldina Plut Pregelj: **Uvod** ...347–353
Introduction
Einführung

ČLANKI IN PRISPEVKI / ARTICLES AND OTHER CONTRIBUTIONS /
ARTIKEL UND BEITRÄGE

Mateja Ribarič: **Pogled v preteklost pedagoškega dela in dvajset let projekta Učne ure naših babic in dedkov v Slovenskem šolskem muzeju** ...355–375
The history of the pedagogical work and the twenty years of the project Our Grandmothers' and Grandfathers' Lessons at the Slovenian School Museum
Ein Blick in die Vergangenheit der pädagogischen Arbeit und zwanzig Jahre des Projekts Lehrstunden unserer Großeltern im Slowenischen Schulmuseum

Anton Arko: **Otroci Emona** ...377–386
The Children of Emona
Die Kinder Emonas

Branko Šuštar: **Prve iskrice zamisli o muzejskih učnih urah, dileme in Slomškova nedeljska šola** ...387–402
The first sparks of the idea of museum lessons, dilemma and Anton Slomšek's Sunday school
Die ersten Funken der Idee des Museumsunterrichts, Dilemmas und Slomšeks Sonntagsschule

Taja J. Gubenšek: **Zakaj je učna ura Cesarska himna postala uspešen pedagoški program?** ...403-419
Why has the Emperor's Hymn lesson become a successful pedagogical programme?
Warum wurde die Lehrstunde "die Kaiserhymne" ein erfolgreiches pädagogisches Programm?

Tatjana Hojan, Mateja Pušnik: **"Kdor računstva se uči, svojega duha krepi." Učna ura računstva in stari učbeniki za računstvo na Slovenskem** ...420-442
"The one who learns math, is on the right mental path." Arithmetic lessons and old schoolbooks for arithmetic in Slovenia
"Wer Rechnen lernt, stärkt seinen Geist." Rechenunterricht und alte Lehrbücher für das Rechnen in Slowenien

Marjetka Balkovec Debevec: **»Jako dobro in koristno je za deklice, da se nauče šivati.« O pouku ženskih ročnih del v osnovnem šolstvu** ...443-469
"It is very good and useful for girls to learn how to sew."
Women's handiwork lessons in primary school
»Es ist sehr gut und nützlich für Mädchen, das Nähen zu lernen.«
Über den Unterricht von Frauenhandwerk in der Grundschule

Polona Koželj: **»Tanka črta gori, debela doli!« Zgodovinsko ozadje učne ure lepopisa v Slovenskem šolskem muzeju** ...470-487
"A thin line at the top, a thick line at the bottom!" The historical background of the handwriting lesson at the Slovenian School Museum
»Dünne Linie nach hoch, dicke nach unten!« Historischer Hintergrund des Schönschreibens im Slowenischen Schulmuseum

Mateja Ribarič: **Učna ura »Zdrav duh v zdravem telesu« in telovadba v šoli na Slovenskem skozi zgodovino** ...488-502
The lesson "A healthy mind in a healthy body" and physical education in Slovenian schools through history
Die Lehrstunde »Gesunder Geist in einem gesunden Körper« und Sportunterricht in der Schule in Slowenien durch die Zeit

Anton Arko, Polona Koželj: **Dobra priprava – odlična izvedba** ...503-510
Good preparation – excellent execution
Gute Vorbereitung für eine hervorragende Ausführung

Tina Palaić: **Kako pa poučujejo učiteljice in učitelji v Slovenskem šolskem muzeju?** ...511-516
And how do the teachers at the Slovenian School Museum teach?
Wie Lehrer und Lehrerinnen im Slowenischen Schulmuseum unterrichten?

Meta Koželj: **Raziskava o vlogi Slovenskega šolskega muzeja pri spoznavanju zgodovine šolstva v četrtem in petem razredu osnovne šole** ...517-540
Study about the role of the Slovenian School Museum in learning about the history of school in years four and five of primary school
Studie zur Rolle des Slowenischen Schulmuseums beim Erlernen der Bildungsgeschichte in der vierten und fünften Klasse der Grundschule

SPOMINSKI ZAPISI / REMINISCENCES / ERINNERUNG

Uvod ...541-542
Introduction
Einführung

**Gospodična učiteljica/gospod učenik se predstavi /
Teachers introduce themselves /
Herr Lehrer / Fräulein Lehrerin stellt sich vor**

Taja J. Gubenšek: **Spomini gospodične učiteljice Medarde Meden: dvajset let strahospoštovanja v muzejskem teatru Slovenskega šolskega muzeja** ...543-546
Reminiscences of the teacher Medarda Meden: twenty years of awe at the museum theatre of the Slovenian School Museum
Erinnerungen von Fräulein Lehrerin Medarda Meden: 20 Jahre Ehrfurcht im Museumstheater des Slowenischen Schulmuseums

Valentina Tominec: **Drobci z učne ure lepopisja** ...547-548
Fragments from the handwriting lesson
Fragmente aus dem Schönschreiben

Jože Rupnik: **Jožef Šolmajer** ...549-550
Jožef Šolmajer
Jožef Šolmajer

Anton Arko: **Po stopinjah gospoda učenika** ...551-552
Following the teacher's steps
Auf den Spuren von Herrn Lehrer

Bernardka Rupnik: **V babičinih čevljih** ...553-554
In grandmother's shoes
In Großmutter's Schuhen

- Maja Hakl Saje: »**Dober dan, gospodična učiteljica!**« ...555-558
“Good morning, Miss!”
 »Guten Tag, Fräulein Lehrerin!«
- Matej Hrastar: **Šolskemu nadzorniku za deželo Kranjsko in šolskemu svetu** ...559-561
To the school inspector for the land of Carniola and the school council
An den Schulaufseher für das Land Krain und an den Schulrat
- Marko Novak: **Biti učitelj v letu 1865 in 2020** ...562-564
Being a teacher in 1865 and 2020
Lehrer in den Jahren 1865 und 2020
- Matej Prevc: **Kako je nastala muzejska učna ura iz časa Rimljanov** ...565-568
How the lesson from Roman times appeared
Wie die Museumsstunde aus der Zeit der Römer zustande kam
- Mateja Pušnik: **Kako se rodi gospodična učiteljica** ...569-571
How a woman teacher is born
Wie Fräulein Lehrerin geboren wird
- Mateja Pušnik: **Tožba učiteljice lepopisa** ...572-573
A handwriting teacher's lament
Klage einer Lehrerin für das Schönschreiben
- Hana Čosić: **Postala sem gospodična Matilda Trpežnik** ...574-575
I became Miss Matilda Trpežnik
Ich wurde Fräulein Matilda Trpežnik
- Klara Marija Keršič: **Moje doživljanje muzeja** ...576-577
My experience of the museum
Meine Erfahrung mit dem Museum
- Anja Bregar: **Prilagojenost Slovenskega šolskega muzeja za obisk oseb s posebnimi potrebami** ...578-580
The Slovenian School Museum's adaptations for special needs persons
Anpassung des Slowenischen Schulmuseums an Besucher mit besonderen Bedürfnissen

Učne ure v gosteh / Guest appearances / Gastlehrstunden

- Irena Žmuc: **Pedagoški program Učne ure naših babic in dedkov** ...581
The pedagogical programme “Our grandfathers’ and grandmothers’ lessons”
Das pädagogische Programm „Lehrstunden unserer Großeltern“

- Nevenka Hacin: **»Vaja dela mojstra, ako mojster dela vajo.«**
Sodelovanje Slovenskega šolskega muzeja in Zasavskega muzeja Trbovlje ...582–589
“Practice makes perfect, perfect makes practice.” Cooperation between the Slovenian School Museum and the Zasavje Museum in Trbovlje
»Übung macht den Meister.« Zusammenarbeit zwischen dem Slowenischen Schulmuseum und dem Zasavje Museum Trbovlje
- Helena Rant: **Učna ura naših babic v Gorenjskem muzeju** ...590–592
Our grandmothers' lesson at the Gorenjska Museum
Die Lehrstunde unserer Großmütter im Gorenjska Museum
- Milojka Magajne: **Gospodična učiteljica na obisku v Cerkljanskem muzeju** ...593–595
A lady teacher visits the Cerkno Museum
Fräulein Lehrerin besucht das Museum von Cerkno
- Lavra Fabjan: **Učna ura iz leta 1811 iz časa Ilirskih provinc – Vodnikova šola v Dolenjskem muzeju Novo mesto** ...596
A lesson from 1811, from the time of the Illyrian provinces – Vodnik's school at the Dolenjska Museum in Novo mesto
Die Lehrstunde aus dem Jahr 1811 aus der Zeit der Illyrischen Provinzen – Vodniks Schule im Dolenjska Museum Novo mesto
- Vtisi obiskovalcev učnih ur / Impressions of lesson attendants /
Eindrücke der Lehrstundenbesucher**
- Dragan Kiurski: **Učne ure zgodovine v Slovenskem šolskem muzeju** ...597–598
History lessons at the Slovenian School Museum
Geschichtslehrstunden im Slowenischen Schulmuseum
- Ivana Dumbović Žužič: **Učna ura lepopisa in Hrvaški šolski muzej** ...599–600
Handwriting lesson and the Croatian School Museum
Die Lehrstunde des Schönschreibens und das Kroatische Schulmuseum
- Tatjana Hojan: **Učna ura** ...601–602
A Lesson
Die Lehrstunde
- Mateja Pušnik: **Vtisi obiskovalcev učnih ur** ...603–622
Impressions of lesson attendants
Eindrücke der Lehrstundenbesucher

BIBLIOGRAFIJA / BIBLIOGRAPHIE

- Polona Koželj, Mateja Pušnik: **Bibliografija člankov in prispevkov o učnih urah v SŠM (1999–2019)** ...623–628
Bibliography of articles and other contributions about museum lessons at the Slovenian School Museum (1999–2019)
Bibliographie von Artikeln und Beiträgen zu den Lehrstunden im Slowenischen Schulmuseum (1999–2019)
- AVTORJI PRISPEVKOV Šolske kronike št. 3, 29/LIII, 2020 /
LIST OF CONTRIBUTORS / AUTOREN ...629–630
- SODELAVCI Šolske kronike št. 3, 29/LIII, 2020 /
LIST OF CONTRIBUTORS / MITARBEITER ...631–632
- NAVODILA AVTORJEM IN AVTORICAM / INSTRUCTIONS
TO CONTRIBUTORS / ANLEITUNGEN FÜR AUTOREN ...633–634

Šolska kronika – revija za zgodovino šolstva in vzgoje. Glasilo Slovenskega šolskega muzeja, Ljubljana (Slovenija) je slovenska znanstvena in strokovna revija za zgodovino šolstva, pedagogike in vzgoje, ki jo od leta 1992 samostojno izdaja Slovenski šolski muzej v Ljubljani. Revija ima začetke v skupnem zborniku šolsko-pedagoških muzejev v Ljubljani, Zagrebu in Beogradu, ki je začel izhajati leta 1964 kot Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete.

School Chronicle – Journal of the History of Schooling and Education. Bulletin of the Slovenian School Museum. Ljubljana (Slovenia) is a Slovenian scientific and professional publication concerned with schooling, pedagogy and education. Since 1992 it has been independently issued by the Slovenian School Museum in Ljubljana. The Miscellany has developed from a joint publication of the school-pedagogical museums in Ljubljana, Zagreb in Belgrade, which began to be published in 1964 under the title of A Miscellany of the History of Schooling and Education.

<http://www.ssolski-muzej.si/slo/schoolchronicles.php>

Uvod v tematsko številko Šolske kronike

Živa igra zgodovine – Radosti v starih šolskih klopeh

Namen specializiranih muzejev, med katere sodi tudi Slovenski šolski muzej (SŠM), ni samo ustvarjati zbirke pomembnih primarnih virov in materiala z določenega področja za raziskovanje, temveč tudi **izobraževati, vzgajati in razvedriti** obiskovalce ter dvigati splošno kulturno raven širše javnosti ali specializiranih skupin, npr. učencev in študentov, bodočih učiteljev. Muzeji so živi organizmi in dihaajo z družbo, v kateri živijo. Njihova dejavnost se spreminja in odraža razvoj tehnologije, družbene vrednote in nova znanstvena spoznanja, pa tudi politične razmere. Kdo bi si pred tridesetimi leti mislil, da si bomo lahko muzejsko razstavo ogledali doma po internetu in se o njej pogovarjali prek Zooma. Zaslon ne more nadomestiti živega stika z zunanjimi naravnimi in ustvarjenimi svetovi, je vendarle mnogo bolje kot nič, npr. v današnjih razmerah pandemije ali v primeru naravnih nesreč.

Muzejske razstave zaradi razvoja tehnologije in predvsem novih teorij učenja in poučevanja že dolgo niso več take, kot so bile v preteklosti. Sodobno oblikovane, nastajajo interdisciplinarno in medinstitucionalno, obiskovalce pa spodbujajo k manipuliranju z razstavnimi objekti (tipanju, vonjanju in celo okušanju) in k razmišljanju o razstavljeni vsebini z vprašanji bodisi vodiču, v pisni obliki na lističih, spremljajočem pisnem materialu in z računalniškimi programi. Razstave vključujejo interaktivne zemljevide, diagrame, dajejo možnosti za oblikovanje lastnih predstav o določenem zgodovinskem dogodku na različne načine (pisanje, risanje, igrice na računalniku). Prav tako razstave niso več edine dejavnosti muzejev za obiskovalce. Da bi celostno angažirali obiskovalce, pripravljajo muzeji ob razstavah spremljajoče dejavnosti: predavanja, pogovore, posvete, okrogle mize, koncerte, najrazličnejše delavnice. SŠM že dve desetletji izvaja obsežen projekt učnih ur iz preteklosti, ki bi jih lahko imenovali mini gledališče.

S svojim pedagoškim programom, posebej s projektom učnih ur naših babic in dedkov si SŠM kljub skromnim prostorskim in materialnim razmeram prizadeva slediti sodobni muzejski pedagogiki pri uresničevanju temeljnega poslanstva muzeja. Ta upošteva socialno-konstruktivistične teorije znanja in učenja, po katerih nastaja znanje kot individualno-socialni proces, kjer ima jezik poseben pomen. Znanje pri posamezniku nastaja v dialogu z vsebinami (npr. muzejskimi eksponati), drugimi udeleženci dejavnosti (obiskovalci, muzejskimi pedagogi, vodiči, učitelji) in med obiskovalci (učenci), ko premišljajo in si odgovorijo, kaj te nove vsebine pomenijo ali kako se skladajo z njihovim znanjem in vrednotami. Zakaj je bilo tako v posameznem obdobju in kako je danes, zakaj se

učijo zgodovine? Že v 19. stoletju je Wilhelm Humboldt opozarjal, da imajo obiskovalci muzejev tudi potrebo po razvedrilu. V SŠM se tega zavedajo, kar boste lahko prebrali v pričujoči številki Šolske kronike.

Za organizacijo in izvajanje muzejskih dejavnosti sta posebej na področju zgodovine pomembni dve izhodišči: prvo, multisenzornost, zaposlitev različnih čutov obiskovalcev, in drugo, pozornost na njihova čustva, ki predstavljajo temeljno energijo za človekovo dejavnost.¹ Raziskave opozarjajo, da so čustva neločljivo povezana z vsemi stopnjami učenja (usmerjajo interes, pozornost, zaznavo, razumevanje in osmišljanje vsebin) in z obnašanjem, ki se odraža v lastnostih, npr. potrpežljivost, vztrajnost, optimizem, reševanje problemov, zadovoljstvo, veselje in sreča. Muzejske dejavnosti poskušajo pritegniti obiskovalce k sodelovanju, zato so raznolike (različne delavnice, pogovori, razstave, natečaji), in upoštevati njihova čustva, negativna in pozitivna; slednja spodbujati in tudi negovati.

Pred nami je tematska številka Šolske kronike *Živa igra zgodovine – Radosti v starih šolskih klopeh*, ki podrobno iz različnih zornih kotov predstavlja najobsežnejši projekt SŠM ob njegovi dvajsetletnici. V najbolj skopih besedah bi te ure lahko opisali kot mini gledališke predstave, v katerih nastopajo obiskovalci muzeja v vlogah učencev in skupaj z gospodično učiteljico ali gospodom učenikom odigrajo učno uro neke zgodovinske dobe. Gledališče velja za enega najbolj angažirajočih medijev, saj poleg razuma spodbuja tudi čustva obiskovalcev/učencev, ki se ne samo učijo, ampak doživljajo učne ure na odru – v stari učilnici, torej v avtentičnem okolju dobe. Cilj teh ur je doživeti pouk v drugih časih kot danes, ima pa lahko različne pomene za različne skupine obiskovalcev. Npr. v osredju doživetja za osnovnošolce in srednješolce verjetno ni natančno spoznavanje zgodovine šolstva, ampak boljše razumevanje konkretne zgodovinske dobe, o kateri se učijo v šoli, prek osebne, čustveno obarvane izkušnje; za študente, bodoče učitelje je v ospredju doživeti učitelja in metode poučevanja z vidika didaktičnih teorij takrat in danes ter obogatiti razumevanje zgodovine šolstva.

Vsebina prispevkov v tematski številki je razdeljena v dva sklopa, ki osvetlujeta učne ure v muzeju iz različnih zornih kotov. V prvem sklopu *Članki in prispevki* prinaša revija deset strokovnih in znanstvenih besedil. Uvodno strokovno besedilo *Pogled v preteklost pedagoškega dela in dvajset let projekta Učne ure naših babic in dedkov v Slovenskem šolskem muzeju* je prispevala Mateja Ribarič, kustosinja v SŠM in tudi soustvarjalka številnih učnih ur. Avtorica opisuje pedagoško dejavnost muzeja s posebnim poudarkom na razvoju učnih ur. Pregledno predstavi idejo učnih ur, njene začetke, procese nastajanja in izvajanja s kronološkim pregledom 17 učnih ur, ki so nastale v muzeju v zadnjih dvajsetih

---

1 Več o konstruktivizmu pri poučevanju in učenju glej: Barica Marentič Požarnik (ur.) *Konstruktivizem v šoli in izobraževanje učiteljev*. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana, 2004; Leopoldina Plut-Pregelj. Ali so lahko konstruktivistične teorije učenja in znanja osnova podlaga za sodoben pouk. *Sodobna pedagogika*, l. 59, 14–27, 2008.

letih. Pregled vsebuje najosnovnejše podatke o učni uri: naslov, temo, komu so namenjene, kdaj so nastale, koliko časa se izvajajo (so se) in kdo so (bili) učitelji. Učne ure prikaže avtorica tudi s številkami, ki pričajo o njihovi popularnosti in razširjenosti po vsej Sloveniji.

Sledijo kronološko razvrščeni prispevki, v katerih avtorji predstavijo posamezne učne ure z zgodovinskim ozadjem, njihovo vsebino, izvedbo in deloma tudi izkušnje pri njihovem izvajanju. Ti prispevki so lahko odlična priprava za učitelja, ki pripravlja učence na obisk muzeja. Prvi, krajši, zanimiv prispevek *Otroci Emone* je napisal Anton Arko. Predstavil je posodobljeno zgodovinsko ozadje učne ure *Antična Emona* in njeno vsebino. Popularna učna ura je nastala v času praznovanja dvatisoče obletnice rimske kolonije Emona. Branko Šuštar v razmišljujočem članku *Prve iskricke o muzejskih učnih urah, dileme in Slomškova nedeljska šola* piše o svojih prvih srečanjih z idejo učnih ur in kritično razpravlja o dilemah pri izbiri učnih ur za posamezna zgodovinska obdobja. Ugotavlja, da ni v pedagoškem programu nobene ure iz slovenske novejšje zgodovine (od leta 1941 naprej) in še tista, ki je bila pripravljena: *Mi, pionirji* (1953), je bila na programu samo eno šolsko leto. Predstavi zgodovinsko ozadje učne ure *Blaže in Nežica v nedeljski šoli* iz leta 1865.

Obsežen prispevek Taje J. Gubenšek *Zakaj je učna ura Cesarska himna postala uspešen pedagoški program?* obravnava obdobje ljubljanskega župana Ivana Hribarja in njegova vsestranska prizadevanja za sodobno obnovo Ljubljane po potresu 1895, ki predstavlja širši zgodovinski okvir za učno uro *Cesarska himna*. Učna ura, ki je nastala leta 1998 v Mestnem muzeju Ljubljana ob razstavi tega obdobja, obravnava slavnostno pesem cesarju Francu Jožefu z več vidikov. Pri pripravi te uspešne učne ure je sodeloval SŠM, ki jo je vključil v svoj pedagoški program. Ta učna ura velja tudi za začetek projekta učnih ur. Tatjana Hojan in Mateja Pušnik sta prispevali pregledno besedilo z naslovom *Kdor računstva se uči, svojega duha krepí*, v katerem sta predstavili učbenike računstva na slovenskih tleh od prve računice leta 1781 do vključno učbenikov Franca Močnika v drugi polovici 19. stoletja. Zanimiva učna ura računstva iz leta 1905 je nastala leta 2007 in je vsa leta od nastanka v pedagoškem programu muzeja.

Tanka črta gori, debela doli! je nadvse dobrodošel prispevek Polone Koželj, ki je poleg učne ure lepopisja iz leta 1930 opisala tudi zgodovinski razvoj položaja lepopisja v šolah od konca 18. stoletja do ukinitve učnega predmeta oziroma do njegove pripojitve k predmetu slovenski jezik leta 1959. Ta, najpogosteje izvajana učna ura je v pedagoškem programu SŠM od leta 2003. Avtorica razmišlja o vzrokih njene priljubljenosti med učitelji in bežno tudi o tem, kaj pomeni opuščanje lepopisa in izginjanje pisanja z roko nasploh za psihofizični in intelektualni razvoj otroka.

V obsežnem prispevku *Jako dobro in koristno za deklice, da se nauče šivati. O pouku ženskih ročnih del v osnovnem šolstvu* se je Marjetka Balkovec Debevec razpisala o tematiki, ki osvetljuje izobraževanje žensk na slovenskih tleh. Učna ura *Prišijmo si gumb*, postavljena v leto 1926, je samo ena od številnih sistematič-

nih dejavnosti na tem področju, ki jih SŠM uresničuje že več kot desetletje. Med te sodijo bogata zbirka muzejskih eksponatov in odlična razstava *Oblačilni videz učencev in učiteljev skozi čas* (2009) ter delavnica vezenja (2013). Dobro sprejeta učna ura je nastala leta 2011 in je v pedagoškem programu muzeja vsa leta.

Mateja Ribarič je predstavila sokolsko učno uro telovadbe iz leta 1932 v prispevku *Zdrav duh v zdravem telesu in telovadba v šoli na slovenskih tleh skozi zgodovino*. Učno uro je pripravil SŠM kot del spremljevalnega programa nacionalnega posveta in razstave *Umetnost, šport in dediščina* (septembra 2017). V zgodovinskem ozadju pa je opisala prizadevanja za uvedbo telovadbe kot učnega predmeta in njegovo izvajanje od leta 1849 pa do 1958.

Medtem ko so predstavljeni članki opisovali različne vsebinske vidike posameznih popularnih in uspešnih učnih ur, pa naslednji trije prispevki razpravljajo o njihovih pedagoških razsežnostih in prvih poskusih njihovega raziskovanja. V članku *Kako poučujejo učiteljice in učitelji v Slovenskem šolskem muzeju?* Tina Palaić poroča o koristni mini kvalitativni raziskavi, v kateri ugotavlja, kako so študentje, bodoči učitelji doživeli stil poučevanja pri učni uri lepopisa iz leta 1930, in pripoveduje o njihovem razmišljanju o učni uri. Svoje ugotovitve vzporeja s stališči študentov in današnjimi pojmovanji o disciplini in učenju. Zelo spodbuden korak v raziskovanju učnih ur s kvalitativnimi metodami raziskovanja. *Dobra priprava – odlična izvedba* je dobrodošel prispevek Antona Arka in Polone Koželj, ki razpravljata o pomenu priprav obiskovalcev/učencev za uspeh muzejskega obiska. Izpostavljata pripravo na obisk muzeja za osnovnošolce, ki predstavljajo blizu 80 odstotkov vseh obiskovalcev. Zagovarjata dve vrsti priprav: primarno v šoli in sekundarno v muzeju. Izkušnje opozarjajo, da samo sekundarna priprava muzejskih pedagogov ni dovolj za uspešen muzejski obisk. Veliko je predlogov za učitelje, kaj in kako, o katerih pa naj učitelji razmislijo, glede na cilj obiska muzeja in potrebe učencev. V besedilu opozorita tudi na širšo družbeno vlogo muzejev v družbi in pomen njihovega partnerstva s šolami. Zadnje besedilo v tem sklopu *Raziskava o vlogi Slovenskega šolskega muzeja pri spoznavanju zgodovine šolstva v četrtem in petem razredu osnovne šole* je prispevala Meta Koželj. Raziskovalka je v raziskavo vključila 61 učiteljic/ev in poskušala odgovoriti na pet raziskovalnih vprašanj, med drugimi: Kako pripravljajo učence na obisk muzeja? in Kako ocenijo z učenci obisk muzeja? Raziskava temelji pretežno na analizi mnenj učiteljev, zbranih z anonimnimi vprašalniki. Ugotavlja, da so učitelji zadovoljni z muzejskimi obiski, na katerih si učenci običajno ogledajo stalno razstavo in se udeležijo učne ure. Po mnenju učiteljev obiski muzeja prispevajo k boljšemu poznavanju zgodovine šolstva pri učencih. Zato se tudi vračajo. Seveda pa se v raziskavi odpirajo vprašanja, ki bi zahtevala nadaljnje proučevanje.

Mateja Ribarič s svojim kratkim uvodom uvede bralca v *Spominske zapise*, ki predstavljajo drugi del pričujoče številke Šolske kronike. Ti vključujejo dve skupini vpletenih v učne ure: gospodične učiteljice in gospode učnike, ki so v dvajsetih letih izvajali učne ure, in obiskovalce/učence ter njihove vtise. Opozori tudi na gostovanja učnih ur po šolah širom Slovenije in v medijih ter na sodelovanje SŠM s pokrajinskimi muzeji.

Spominski zapisi učiteljic in učnikov, ki poročajo o svoji izkušnji v stari učilnici, so večinoma kratki, iskreni, polni humorja, predvsem pa razmišljajoči in nekateri tudi literarno ustvarjalni v ubeseditvi svojega razmišljanja. Ob njihovem branju sem se nasmejala, a tudi zamislila ob njihovih težavah, dilemah in veselju, ki so jih doživljali pri urah. Skoraj vsi poročajo, da so se morali prilagajati različno starim učencem (od 6 do 80 let) in da zato dve uri nista bili enaki kljub istemu scenariju. Vsi tudi izražajo hvaležnost SŠM za izkušnje v okviru projekta učnih ur. Občudovanja vredni gospodi učenci in gospodične učiteljice!

Taja Gubenšek, dolgoletna sodelavka SŠM, ki je od vsega začetka vpletena v projekt muzejskih učnih ur, je zapisala svoje spomine kot učiteljica *Medarda Meden*. Nabrala si je bogate izkušnje pri poučevanju, a tudi veliko pripetljajev, ki so jo razveselili ali pa ji dali misliti. Nekaj jih je v prispevku tudi navedla. Učiteljica Valentina Tominec je zabeležila nekaj smešnih pogovorov z učne ure lepopisja. *Jožef Šolmajer* je ime gospoda učenika s šibo, ki ga je več let igral Jože Rupnik. Anton Arko, zadovoljen s svojimi vlogami učnikov v različnih učnih urah, je svoj spominski zapis strnil z vprašanjem: »Zakaj bi človek o zgodovini bral, če jo lahko doživi in na ta način najbolj spozna in si največ zapomni?«

V *babičinih čevljih* je hudomušen in odkrit zapis Bernardke Rupnik kot učiteljice *Rozalije Cvek*, ki je vplivala tudi na njeno osebnost zunaj muzeja, sodelovanje z njim pa na nadaljnjo profesionalno kariero. Spominski zapis *Dober dan, gospodična učiteljica!* Maje Hakl Saje govori o osemletnih izkušnjah gospodične učiteljice *Amalije Cvirn*, ki je vodila različne učne ure, vendar je imela najraje lepopis, in imela raznolike skupine učencev, med njimi so ji poseben izziv predstavljali srednješolci. Opisuje veliko prilagajanja posameznim skupinam predvsem pri kaznovanju. Matej Hrastar je kot učenik *Matevž Grom* ubeseditil svoja kritična opažanja o šolski mladini v pismu šolskemu nadzorniku za deželo Kranjsko in šolskemu odboru. Marka Novaka je vloga učenika v *Nedeljski šoli* spodbudila, da se je odločil za učiteljski poklic. V svojem skromnem zapisu primerja učitelja leta 1865 in 2020. Zanimiv je zapis Mateja Prevca, ki opisuje, kako se mu je utrnila ideja za uro *Antična Emona* in kako je prišlo do njene uresničitve. Mateja Pušnik je prispevala dva spominska zapisa o svoji izkušnji *Terezije Zvon*, gospodične učiteljice lepopisa. V prvem spregovori občutljivo, kako se rodi gospodična učiteljica ali kako odigrati vlogo učiteljice ali učenika izpred stotih let, s katerim se ne strinjaš, saj se je pedagoška doktrina spremenila in s tem tudi naši pogledi na izobraževanje in vzgojo. V drugem zapisu pa v verzih spretno opiše današnje tegobe učiteljice lepopisa *Terezije Zvon*. Hana Čosić se predstavi v vlogi učiteljice *Matilde Trpežnik*, tudi učiteljice lepopisa, ki predstavi prikupne drobce iz svojih ur.

V to skupino sodita kratka, vendar pomembna prispevka dveh študentk, vođičk skupin obiskovalcev v muzeju. Čeprav se njuna prispevka le bežno dotikata muzejskih učnih ur, sta zelo dobrodošla v tej tematski številki Šolske kronike, saj razmišljata o pedagoškem delu z obiskovalci. Z veseljem sem brala občutljivo razmišljanje Klare Marije Keršič o delu z obiskovalci/učenci in njeni vlogi v prija-

znem kolektivu ŠSM. Predvsem so spodbudna njena opažanja o obiskovalcih in o potrebi po vzpostavitvi stika z njimi s poslušanjem. Anja Bregar pa analizira prilagojenost ŠSM za osebe s posebnimi potrebami in opozarja, da ima muzej slabe možnosti za obisk takih obiskovalcev, vendar pozdravlja pripravljenost muzeja, da se takim skupinam ali posameznikom poskuša prilagajati in izboljšati razmere kljub velikim objektivnim težavam (stara zgradba s stopnicami ob vstopu, preozki hodniki za invalidski voziček).

V sklopu *Spominskih zapisov* lahko bralec zasledi *Učne ure v gosteh*, v katerem je pet krajših, a razveseljivih poročil o sodelovanju med muzeji. Prvega je napisala Irena Žmuc o sodelovanju dveh muzejev – Mestnega muzeja Ljubljana in ŠSM. Druga poročila pa se nanašajo na občasno sodelovanje Slovenskega šolskega muzeja s štirimi pokrajinskimi muzeji, ki so omogočili, da so šli gospodične učiteljice in gospodje učenci z učnimi urami na teren in vanje vključili tudi tiste učence, ki niso šli oz. ne morejo na obisk v Ljubljano. O desetletnem uspešnem sodelovanju Zasavskega muzeja Trbovlje in ŠSM piše Nevenka Hacin v prispevku *Vaja dela mojstra*. Med letoma 2008 in 2019 so izvedli 101 učno uro, na katerih je sodelovalo 3545 učencev. Helena Rant v zapisu *Učna ura naših babic v Gorenjskem muzeju* predstavlja svojo osebno zgodbo v muzeju. Med drugim so opremili staro šolsko učilnico in v sodelovanju z ŠSM pripravili prvo uspešno učno uro. Miloška Magajne poroča, da so v Cerkljanskem muzeju večkrat gostovali učiteljice in učniki ŠSM z učnimi urami, ki so se učencem vtisnile v spomin. Lavra Fabjan poroča o sodelovanju Dolenjskega muzeja z ŠSM, ki je z razstavo *Šolstvo v času Ilirskih provinc* gostoval v Novem mestu leta 2011. V času razstave so izvedli in enajstkrat ponovili učno uro Vodnikova šola iz leta 1811.

Vtisi obiskovalcev učnih ur je zadnji del *Spominskih zapisov*, v katerih spregovorijo še tisti, ki jim je muzej namenjen – obiskovalci različnih starosti in položajev, to so učenci in učitelji osnovnih šol po Sloveniji, študenti, muzejski pedagogi in naključni obiskovalci, med slednjimi so tudi upokoјenci in turisti. Muzejska pedagoga Dragan Kiurski iz Srbije in Ivana Dumbović Žužić iz Hrvaške sta bila navdušena nad obiskom v ŠSM in se posebno pohvalno izražata o učnih urah, ki sta jih doživela. Kiurski čestita muzeju za udejanjanje enega od bistvenih načel muzejske pedagogike, to je načelo doživljanja in čustvovanja. Mislim, da je ta pohvala upravičena, saj obiskovalci izražajo priznanje učiteljicam in učiteljem ter ŠSM za njihovo delo in so jim hvaležni za izkušnjo, ki so jo doživeli v muzeju. Svoje spomine na doživljanje posameznih učnih ur opiše nekdanja bibliotekarka muzeja, Tatjana Hojan. Bralec se lahko seznani s številnimi zapisi iz Knjige vtisov na eni strani in spisi ter risbami, ki so jih šole ali posamezniki po obisku poslali ŠSM, na drugi. Izbor je opravila Mateja Pušnik. Vtisi so v glavnem pozitivni, včasih malo hudomušni, posebno vtisi učencev so vredni razmisleka. Vedno le ni šlo brez težav. Naj navedem samo dva nepodpisana vtisa. Prvi, verjetno izpod peresa kakšnega najstnika: februar 2018 »Tukaj je ful dobro. Upam, da še kdaj pridem. Zelo mi je všeč učilnica, tablice, v bistvu vse.« (str. 606); 21. junija 2018: »Zelo je bilo strašno, ampak zabavno.« (str. 608).

Bralec Šolske kronike se na koncu lahko seznanijo še z bibliografijo člankov in medijskih prispevkov (radio, TV, YouTube) o muzejskih učnih urah v letih 1999–2019, ki sta jo sestavili Polona Koželj in Mateja Pušnik.

Naj sklenem svoje uvodne besede z ugotovitvijo, da je obsežna tematska številka Šolske kronike o učnih urah naših babic in dedkov, ki je bogato ilustrirana s fotografijami in risbami, zanimivo strokovno, pa tudi zabavno branje, predvsem v drugem delu. Česa vsega ne izvemo od otrok iz njihovih zapisov in iz spominov vdanih gospodičen učiteljic in gospodov učencov! Šolska kronika dokumentira uspešen dolgoletni projekt SŠM in hkrati spodbuja k razmišljanju, ne samo o njegovih pozitivnih izkušnjah, ampak tudi o njegovih dilemah in težavah. Vsekakor večnamenska publikacija, za katero upam, da jo bodo v roke vzeli tudi učitelji, posebej zgodovine, ko se bodo pripravljali na pouk, in študenti, bodoči učitelji v času svojega študija.

Dr. Leopoldina Plut Pregelj
Pridružena raziskovalka, College of Education,
University of Maryland, College Park, MD, Washington, ZDA.

Šolske postave.

1. Hodi v šolo in iz šole mirno in spodobno!
2. Prihajaj redno in pravočasno v šolo! Ne postavaj po poti!
3. V šolski veži si osnaži obuvalo. Po stopnjicah hodi počasi in tiho!
4. V šolski sobi naj bodo dečki in dekleta razkriti!
5. Prinesi s sabo vse potrebne reči in priprave; igrače pusti doma!
6. V šolski sobi ostani na odkazanem prostoru in pripravljaj se na pouk!
7. Brez dovoljenja ne zapuščaj šolske sobe!
8. Med naukom bodi pazljiv in miren!
9. Spoštuj učitelje in bodi jim pokoren!
10. Ustrežaj rad svojim součencem in bodi ž njimi prijazen!
11. Naloge izdeluj vedno pridno in skrbljivo; uči se rad!
12. Svoje orodje imej v lepem redu; ne zamaži in oskruni šolskih reči, šolske sobe, veže in stranišč!
13. Bodi vsak dan umil, počesan, čedno oblečen; raztrgan ne bodi nikoli!
14. V cerkvi se spodobno obnašaj ter pobožno moli!
15. Starišem bodi pokoren, hvaležen in spoštuj jih!
16. Obnašaj se tudi zunaj cerkve in šole dostojno in nravno, ne razgrajaj in ne razsajaj na cestí ter ne lučaj kamenov!
17. Po „Zdravi Mariji“ ostajaj doma!
18. Bodi vljuden! Pozdravi predpostavljene in drugo gospôdo!
19. Spoštuj starost! Ne zasramuj revežev!
20. Spoštuj posvečene kraje! Varuj javne nasade, sadna drevesa in poljske sadeže!
21. Bodi pošten! Ne jemlji, kar ni tvojega!
22. Bodi sramožljiv v besedah in dejanjih!
23. Govori vsikdar in povsod resnico!
24. Ne kopaj se na prepovedanih krajih, sploh pa nikjer brez varstva!
25. Ne trpinči nobene živali!

Članki in prispevki

UDK 069.12(091)"1999/2019"

1.02 Pregledni znanstveni članek

Prejeto: 24. 12. 2020

Mateja Ribarič*

Pogled v preteklost pedagoškega dela in dvajset let projekta Učne ure naših babic in dedkov v Slovenskem šolskem muzeju

The history of the pedagogical work at the Slovenian School Museum and the twenty years of the project Our Grandmothers' and Grandfathers' Lessons

Izvleček

V prispevku pregledno predstavljamo pedagoško dejavnost Slovenskega šolskega muzeja od leta 1988 dalje s poudarkom na najbolj prepoznavnem projektu Učne ure naših babic in dedkov, kjer se najbolj živahno prepletata poslanstvo našega muzeja in poslanstvo šol. Začetek projekta sega v leto 1999, ko smo imeli na programu prvo učno uro s konca 19. stoletja z naslovom *Cesarska pesem*. Iz leta v leto smo jo dopolnjevali z novimi učnimi vsebinami iz različnih časovnih obdobij za različne starostne skupine. V prispevku opišemo, kako smo izbirali posamezne teme učnih ur, kako so nastajali posamezni scenariji in učni listi, kako so se pripravljali na svoje vloge posamezni izvajalci ur, kako je opremljena učilnica za posamezne učne ure. Na koncu navedemo še nekaj statističnih podatkov za boljše predstavbo, za kako uspešen projekt gre. V dvajsetih letih je ta program postal najboljše žnejsi projekt muzeja. Devetnajst gospodičen učiteljic in gospodov učenikov je v tem obdobju odigralo 8162 ponovitev sedemnajstih različnih učnih ur.

Abstract

The article lays out the pedagogical activities of the Slovenian School Museum from 1989 onwards, with an emphasis on the most prominent project "Our Grandmothers' and Grandfathers' Lessons", where the missions of the museum and of schools merge. The start of the project goes back to 1999, when we offered the first lesson from the late 19th century under the title "Imperial Song". The programme was constantly updated with new teaching content from different periods and for different age groups. The article describes how individual lesson themes were selected, how individual scripts and learning sheets appeared, how individual implementers of the lessons prepared for their role, how the classroom is equipped for individual lessons. Finally, the article offers some statistical data for a better idea of just how successful this project is. In the twenty years of its existence, this programme has become the museum's most extensive project. Nineteen 'teachers', male and female, have acted out 8162 repetitions of seventeen different lessons during this time.

* Mateja Ribarič, muzejska svetovalka, prof. zgodovine in sociologije, Slovenski šolski muzej, e-pošta: matejariba@yahoo.com

Ključne besede: Slovenski šolski muzej, pedagoški program, muzejske učne ure

Key words: Slovenian School museum, pedagogical program, museum school lessons

Začetki muzejske pedagogike v Slovenskem šolskem muzeju

Slovenski šolski muzej sodi med najstarejše muzeje na Slovenskem (ustanovljen 1898) in je prvi specialni muzej pri nas. Njegova tesna povezava s šolstvom sega že v samo ustanovitev, saj so ga ustanovili učitelji oz. Zaveza slovenskih učiteljskih društev, ki je ustanovila takrat imenovan Šolski muzej slovenskega in istrsko-hrvatskega učiteljstva v Ljubljani.¹ Korenine nastanka muzeja so v prirejanju razstav šolskih učil, zbiranju dokumentov in prikazu stanja šolstva v določenih obdobjih. Ta dragocena vez med šolami in muzejem se ohranja tudi danes.

Muzej si po načelih sodobne muzejske stroke prizadeva razvijati muzejsko pedagogiko. Malo znano je dejstvo, da je bil na tem področju Slovenski šolski muzej med začetniki v slovenskih muzejih. Nekdanji kustos muzeja, mag. Vincenc Žnidar, je imel že pred več kot petdesetimi leti referat z naslovom *Misli o muzejski pedagogiki in didaktiki*,² leta 1972 pa je Muzejski dokumentacijski center v Zagrebu v knjižni zbirki Muzeologija v hrvaščini izdal njegovo obsežno delo o nalogah in oblikah sodelovanja muzejev in šol – *Zadaci i oblici suradnja muzeja i škola*.³ Slovenski šolski muzej je pomembno vlogo odigral tudi pri ustanovitvi in v prvih dveh desetletjih delovanja Pedagoške sekcije Skupnosti muzejev Slovenije, ki združuje muzejske in galerijske pedagoge. Na ustanovnem sestanku leta 1971 je za dve leti postal vodja sekcije prej omenjeni prof. Vincenc Žnidar, kustos v SŠM, od leta 1981 do 1985 pa je vodstvo Pedagoške sekcije prevzela Slavica Pavlič,⁴ dolgoletna ravnateljica Slovenskega šolskega muzeja (1974–1993).⁵ Od leta 1993 v Pedagoški sekciji sodeluje kustosinja Mateja Ribarič. Med zaposlenimi uradno ni kustosa pedagoga, se pa z muzejsko pedagogiko ukvarjajo tako rekoč vsi zaposleni v muzeju.

Pomembno poslanstvo našega muzeja je med drugim, da obiskovalcem omogočimo živo izkušnjo pomembnega dela vsakdanjega življenja, kot je šola v

-
- 1 Stane Okoliš, Ob 115-letnici Slovenskega šolskega muzeja (1898–2013), *Šolska kronika* 22, 2013, št. 3, str. 664–667.
  - 2 Vincenc Žnidar, *Misli o muzejski pedagogiki in didaktiki*, (tipkopis), Ljubljana, 1967.
  - 3 Vincenc Žnidar, *Zadaci i oblici suradnje muzeja i škola*. V: Bauer, Muzeologija 15, Zagreb Muzejski dokumentacioni centar, 1972.
  - 4 Slavica Pavlič, Vzgojno-izobraževalno delo muzejev in galerij, *Argo* 25, Informativno glasilo za muzejsko dejavnost, 1986.
  - 5 Marjetka Balkovec Debevec, Mateja Ribarič, Slovenski šolski muzej povezuje šole in muzej, *Educa: strokovna revija za področje varstva, vzgoje in izobraževanja predšolskih otrok in otrok na razredni stopnji osnovne šole*, 26, 2017, št. 5/6, str. 72–80; Tome, Staša: 40 let Pedagoške sekcije Skupnosti muzejev Slovenije, *Miškec A. (ur.) Argo* 55/1, Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2012, str. 64–69.

različnih zgodovinskih obdobjih. Prizadevamo si, da je muzej čim bolj prijazen in odprt do obiskovalcev, ki iz njega odhajajo bogatejši za novo izkušnjo in védenje o šolski kulturni dediščini. Vsak predmet na razstavi pripoveduje svojo zgodbo. Naloga kustosov pedagogov je, da zgodbe posameznih muzejskih predmetov na razstavah z različnimi metodami in oblikami dela približamo različnim starostnim skupinam obiskovalcev. Poleg stalne in občasnih razstav ter pedagoškega programa, ki poteka ob njih (muzejske učne ure in delavnice, različni natečaji – literarni, fotografski, likovni ...), se Slovenski šolski muzej s šolami povezuje še na druge načine: sodelovanje z mladimi zgodovinarji v okviru Komisije za delo zgodovinskih krožkov na osnovnih šolah pod okriljem Zveze prijateljev mladine Slovenije, seminarji za učitelje Od šolske kronike do zgodovine moje šole, strokovna pomoč pri oblikovanju muzejskih zbirk na šolah, strokovna pomoč pri šolskih praznovanjih na posameznih šolah.⁶ Ko se je leta 1984 Slovenski šolski muzej preselil v nove prostore v središče Ljubljane na Plečnikov trg 1 in je leta 1988 odprl novo stalno razstavo o razvoju šolstva na Slovenskem, so se začele razvijati nove oblike in metode dela z obiskovalci. Opisali bomo nekaj odmevnih pedagoških projektov iz obdobja od 1988 do 2003.

Jeseni 1988 je muzej za učence osnovnih šol razpisal fotografski natečaj *Življenje moje šole*, katere rezultat sta bila razstava in katalog z istim naslovom leta 1989.⁷

Leta 1992 je muzej gostil razstavo Muzeja novejšje zgodovine Celje *V svetu lutk – poskus otroškega muzeja*. Spremljevalni pedagoški program, ki je zajemal lutkovne predstave, lutkovne delavnice in lutkovni abonma, je pomenil velik korak naprej od klasičnih vodstev po občasnih in stalni razstavi. Za dobra dva meseca so se prostori muzeja spremenili v pravo lutkovno gledališče, ki je odmevalo od glasnega živžava otrok. V dobrih dveh mesecih (december 1992–januar 1993) je muzej obiskalo več kot devet tisoč obiskovalcev, predvsem mladih iz vrtcev in osnovnih šol.⁸

Konec leta 1993 je Slovenski šolski muzej z avtorico Sonjo Porle pripravil razstavo *Srečna Afrika: otroške igrače Gane in Burkinse Faso*. Obiskovalci so se čudili in navduševali ob kreativnosti afriških otrok. Z natečajem *Iščemo naj igračo* je muzej h kreativnosti spodbudil tudi slovenske otroke in jih povabil, da iz recikliranih in naravnih materialov izdelajo svoje igrače. Prispelo je čez sto igrač

6 Marjetka Balkovec Debevec, Mateja Ribarič, Slovenski šolski muzej povezuje šole in muzej, *Educa: strokovna revija za področje varstva, vzgoje in izobraževanja predšolskih otrok in otrok na razredni stopnji osnovne šole*, 26, 2017, št. 5/6, str. 72–80.

7 Branko Šuštar: *Življenje moje šole*, fotografska razstava osnovnošolcev, razstavni katalog, 45, Ljubljana: SŠM 1989.

8 Več: Mateja Ribarič, Pedagoške izkušnje ob razstavi *V svetu lutk* v Slovenskem šolskem muzeju, *Šolska kronika: revija za zgodovino šolstva in vzgoje*, 26, 1993, str. 213–215; *V svetu lutk: poskus otroškega muzeja*, Program prireditve v mesecu decembru, razstavni katalog (zloženska) 52, Ljubljana: SŠM, 1992; *V svetu lutk: poskus otroškega muzeja*, Program prireditve v mesecu januarju, razstavni katalog (zloženska) 52 b, Ljubljana: SŠM, 1993; Marija Lesjak, Med muzejem in šolo, *Šolska kronika: revija za zgodovino šolstva in vzgoje*, 29, 1996, str. 23–29.

in nastala je vzporedna razstava izdelkov slovenskih otrok. Obe razstavi si je od 15. decembra 1993 do 15. februarja 1994 ogledalo 5469 obiskovalcev, največ osnovnošolcev (35 odstotkov).⁹

Leta 1995 je otroška revija *Ciciban* z razstavo *Zlati Ciciban* v prostorih muzeja praznovala svojih petdeset let. Razstavo je dopolnjeval pregled otroških revij z naslovom *Cicibanovi predniki in sodobniki*.¹⁰ Bogat spremljevalni program se je vrstil dan za dnevom. Pri delu z obiskovalci so pomagali dijaki Srednje vzgojiteljske šole v Ljubljani, ki so nastopili v vlogi vodičev po razstavi in v vlogi igralcev številnih predstav in delavnic. S svojimi deli in nastopi so se predstavljali številni ustvarjalci *Cicibana* – od slikarjev, pisateljev, pevcev ... V tridesetih dneh je razstavo in 74 prireditev obiskalo 4867 ljudi, največ šolskih skupin (56,9 %) in skupin iz vrtcev (21,1 %).¹¹

Zelo pester in raznolik spremljevalni program je bil tudi ob gostujoči razstavi Koroškega pokrajinskega muzeja Slovenj Gradec *Droge? Ne, hvala!*, ki je bila na ogled v Slovenskem šolskem muzeju od 20. januarja do 26. februarja 1999. Odvile so se okrogle mize, pogovori s strokovnjaki za odvisnost, delavnice mladih za mlade in v času počitnic kreativne delavnice. Pri vodenju po razstavi in vodenju delavnic so priskočili na pomoč dijaki Srednje zdravstvene šole v Ljubljani in študenti specialne pedagogike s Pedagoške fakultete Ljubljana, Visoke šole za socialno delo Ljubljana ter skupina Drogart. Vodstva so bila zasnovana kot pogovori oz. dialogi mladih z mladimi. Na spontan način so izmenjavali izkušnje in razmišljanja. Med mladimi obiskovalci je bila izvedena anketa o razširjenosti drog med mladimi, ki je nastala v sodelovanju s Srednjo zdravstveno šolo v Ljubljani. Projekt je doživel uspešno realizacijo šeststo obiskovalcev na prireditvah in 2500 obiskovalcev razstave (večinoma šolske skupine osmih razredov OŠ in srednje šole).¹²

Pri razstavi *Begunsko šolstvo v 20. stoletju – naše in pri nas*, ki je trajala od novembra 2002 do oktobra 2003, so bili k sodelovanju z likovnim in literarnim na-

-
- 9 Več: Sonja Porle, Srečna Afrika, razstava igrač Gane in Burkine Faso, razstavni katalog 55, Ljubljana: SŠM 1993; Mateja Ribarič, Srečna Afrika v Ljubljani, *Šolska kronika: revija za zgodovino šolstva in vzgoje*, 27, 1994, str. 248–249; Mateja Ribarič, Preparing Child-oriented Exhibitions at the Slovenian School Museum, *Documentation, 7th International Symposium for School Museums and School History Collections, Leeds, Bremen 1999*, str. 109–116. Mateja Ribarič, Pedagoški rad sa različitim ciljnim grupama u Slovenskom školskom muzeju Ljubljana, *Zbornik I. skupa muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Zagreb 2002*, str. 41–52.
- 10 Avtorica razstave *Cicibanovi predniki in sodobniki* je bila Mateja Ribarič, kustosinja muzeja.
- 11 Več: Nataša Bucik, Danica Štumerger (ur), *Zlati Ciciban*, posebna številka ob 50-letnici, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1995; Mateja Ribarič, *Zlati Ciciban*, *Šolska kronika: revija za zgodovino šolstva in vzgoje*, 28, 1995, str. 292–294.
- 12 Več: Marjetka Balkovec Debevec, Mateja Ribarič, *Droge? Ne, hvala!* Spremljevalni program ob razstavi, *Razstavni katalog (zloženska)* 64, Ljubljana: SŠM 1999; Mateja Ribarič, Pedagoški rad sa različitim ciljnim grupama u Slovenskom školskom muzeju Ljubljana, *Zbornik I. skupa muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Zagreb 2002*, str. 41–52.

tečajem povabljeni osnovnošolci in srednješolci. Njihovi likovni izdelki so postali sestavni del razstave, literarni izdelki pa so bili objavljeni v reviji *Šolska kronika*.¹³

Dvajset let projekta Učne ure naših babic in dedkov

Do leta 1999 je Slovenski šolski muzej obiskovalcem ponujal le klasična vodstva po razstavi in delovne liste za osnovnošolske skupine. Vsi zgoraj naštetih pedagoški projekti so bili zasnovani ob občasni razstavah. S privlačnim spremljevalnim programom pa je želel muzej obogatiti tudi stalno razstavo *Razvoj šolstva na Slovenskem*. Zaposleni v muzeju smo začeli iskati nove ideje, nove možnosti predstavljanja šolske zgodovine. Obiskovalce smo želeli na neformalen, igriv način potegniti v pripoved, da bi začutili duh stare šole iz različnih zgodovinskih obdobj in dobili svojo izkušnjo stare šole.

Kako se je začelo?

Nove ideje so prinesli muzejski sodelavci z obiskov šolskih muzejev v tujini. Korenine projekta Radosti v starih šolskih klopih segajo v leto 1997, ko smo kot spremljevalni program ob občasni razstavi *Spomini na šolo*¹⁴ pripravili učno uro *S kredo po tablici*. Učenci so v starih šolskih klopih vadili lepomis: pisali so s kredo po šolskih tablicah, ki so bile izdelane v ta namen. Igrali so različne vloge, eden od učencev se je prelevil učitelja, drugi pa so bili učenci.

Je bilo zgolj naključje ali pa so se med muzealci v tistem obdo-

S kredo po tablici, 1997 (SŠM, fototeka).

¹³ Več: Mateja Ribarič: Begunsko šolstvo v 20. stoletju – naše in pri nas. Spremljevalni pedagoški program: likovni natečaj za izdelavo plakata na temo Begunec – drugačnost – strpnost, marec–november 2002; literarni natečaj na temo Begunec – drugačnost – strpnost – multikulturalnost, marec–oktober 2003, razstavnih katalog (zloženko) 78 b, Ljubljana: SŠM 2003; Mateja Ribarič, Načini suradnje muzeja sa osnovnim i srednjim školama, referat na 5. skupu muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Dubrovnik-Bari, 2008.

¹⁴ Glej: Branko Šuštar, Spomini na šolo, SŠM; 1997.

bju spontano širile podobne ideje o tem, kako muzejske vsebine pripraviti bolj privlačne, jim vdahniti živo občutenje določenega obdobja? Morda je preplet obojega prinesel to, da je vsebina prikaza stare učne ura povezala Mestni muzej Ljubljana in Slovenski šolski muzej. Nadgradnja začetkov te učne ure je v slovenskem prostoru leta 1998 zaživela v Mestnem muzeju Ljubljana ob razstavi o županu Hribarju, pri kateri je strokovno sodeloval tudi naš muzej. Navdušenje med obiskovalci učne ure Cesarska pesem je bilo zelo veliko, zato smo jo v dogovoru z Mestnim muzejem Ljubljana prenesli v Slovenski šolski muzej.¹⁵ Tako se je leta 1999 v Slovenskem šolskem muzeju rodil projekt *Učne ure naših babic in dedkov*, poimenovan tudi *Živa igra zgodovine in Radosti v starih šolskih klopeh*. Obiskovalcem smo ob ogledu stalne razstave ponudili prvo muzejsko učno uro iz časa Avstro-Ogrske: Cesarsko pesem.

Nastajanje scenarijev za učne ure

Ideje za različne učne ure so se porajale med kustosi muzeja. Velikokrat kot pedagoški program ob občasni razstavi (Ročna dela ob razstavi *Kaj naj oblečem za v šolo?*, Vodnikova šola ob razstavi *Šolstvo v Ilirskih provincah*, Telovadba ob skupnem projektu slovenskih muzejev in galerij *Umetnost, šport in dediščina*), ob pomembni obletnici (Antična Emona ob 2000-letnici Emone) ali pa zaradi zanimive vsebine (Domača mačka, Lepopis, Lepo vedenje, Higiena ...). Ko je bila ideja izbrana, so kustosi in bibliotekarke poiskali vire in literaturo. Pregledali so stare učne načrte iz izbranega obdobja učne ure, učne programe, učbenike, članke in našli celo kak scenarij podobne učne ure v starih pedagoških časopisih (Učiteljski Tovariš, Popotnik). Včasih je s svojimi spomini pomagal tudi kakšen upokojen učitelj, učiteljica (npr. Ciril Merčun). Na osnovi tega je potem kustos v sodelovanju z izvajalcem učne ure napisal scenarij. Največkrat sta scenarij napisala oba skupaj, včasih pa zaradi boljšega poznavanja vsebine tudi izvajalec učne ure sam ob podpori in pomoči kustosa. Scenarij za posamezno učno uro je imel naslednjo strukturo: opis vsebine in ciljev, učni pripomočki, viri in literatura, nato pa v dveh kolonah aktivnosti učitelja in aktivnosti učencev. Sledilo je delo izbranega interpretatorja učne ure, ki je ponotranjil scenarij, mu dodal svojo osebno noto in svoji vlogi izbral ime. Pozornost je veljala tudi govoru in uporabi starih arhaičnih izrazov, saj so ti dali učni uri še poseben čar. Sledil je pomemben proces dela bodočih izvajalcev učnih ur. Pod strokovnim vodstvom

15 Več o začetkih glej članke: Branko Šuštar, Taja J. Gubenšek, Irena Žmuc v tej številki Šolske kronike.

Braneta Vižintina, lutkovnega umetnika, igralca, animatorja in režiserja,¹⁶ so na več srečanjih vadili vlogo, razvijali karakter svojega učitelja oz. učiteljice. Vižintin je rad pripomnil, da so bili vsi kandidati za izvajalce učnih ur naravni talenti, saj nihče med njimi ni bil študent AGRFT.¹⁷ Sledil je zadnji test, preizkusna učna ura bodočega gospoda učenika ali gospodične učiteljice pred strogo in najtežjo publiko, zaposlenimi v muzeju. Za marsikoga je bila ta učna ura najhujša v vsej karieri. Po uspešno prestanem preizkusu in predlaganih izboljšavah so bili vrženi v svet učnih ur. Treba je reči, da so se do sedaj prav vsi zelo predano lotili izvajanja vloge gospodične učiteljice ali gospoda učenika, se zelo dobro našli v teh novih vlogah, o čemer pričajo odziv udeležencev in številne pohvale.

Stara učilnica in oprema

Vsebine učnih ur so bile postavljene v konkreten čas in kraj v različnih obdobjih. Staro učilnico je bilo treba opremiti z ustreznimi predmeti in opremo za določeno časovno obdobje. Na žalost samo eno, saj je muzej premogel samo en primeren prostor za muzejsko učilnico. Do šolskega leta 2006/2007 so se učne ure izvajale v nekdanji sejni sobi muzeja, ki je bila leta 1999 preurejena v staro učilnico iz okoli leta 1900. Opremljena je bila s starimi originalnimi klopami iz različnih obdobji. Stare omare so bile polne knjig. Kateder je stal spredaj na dvignjenem podestu. Na sprednji strani razreda ob katedru sta stala staro rusko računalno in šolska tabla na stojalu. Slika vladarja in križ sta visela na sprednji steni, na drugih pa zemljevid in učne slike za lep opis in domačo mačko. V sprednjem kotu je bil kot za klečanje na koruzi. V naslednjem šolskem letu je bila stara učilnica prenovljena, izdelane so bile replike starih šolskih klopi, večina starih omar se je umaknila, razred je tako postal večji in svetlejši. Še vedno pa je bilo treba pred vsako učno uro pripraviti predmete, ki so spadali v določeno obdobje (predvsem zemljevid in sliko vladarja ter učne liste, tinto in peresa ali tablice in krede).

Gospodje učeniki in gospodične učiteljice so si naredili obleko po modi iz obdobja, ki ga je predstavljala določena učna ura. Gospodične učiteljice so nosile krila, dolga do tal, visoke, zapete ovratnike, dolge rokave in lase, spete zadaj na tilniku. Gospodje učeniki so nosili obleko in srajco, nekateri še telovnik in klobuk. Tudi učenci so se na začetku učne ure preoblekli v stare obleke: dekleta so si nadela predpasnike, fantje pa telovnike. Pri učni uri lep opisa so na roke dobili

16 Brane Vižintin je zaposlen v Lutkovnem gledališču Ljubljana, v obdobju med 2005 in 2009 je bil docent na Umetniški akademiji v Osijeku, od leta 2011 pa je predavatelj animacije na ljubljanski Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo. Slovenski šolski muzej sodeluje z njim od leta 2011, ko je bilo izpeljano prvo izobraževanje vodičev muzeja za vodstvo po stalni razstavi za najmlajše s sovico Zofi (vodstvo na programu 2011/2012–2017/2018) in strokovno sodeloval pri animaciji in režiji lutkovne igrice Sovica Zofi odkriva muzej (na programu 2012/2013–2017/2018).

17 Pač pa študenti zgodovine, etnologije, ruščine, umetnostne zgodovine, razrednega pouka, likovne umetnosti, glasbe ...

še narokavnike.¹⁸ Tako so se vsi lažje vživeli v vlogo učiteljev in učencev iz starih časov. V preteklosti so v večjih mestih imeli deške in dekliške šole, na vasi pa so bili učenci obeh spolov v istem razredu, a so vendar sedeli ločeno: dečki na eni strani razreda, deklice na drugi. Podobno so sedeli učenci, če je le bilo mogoče, tudi v naši stari učilnici.

Zakaj je bilo med obiskovalci muzeja vedno največ zanimanja za učne ure naših babic in dedkov?

Obiskovalci so igrali vlogo učencev v učni uri iz preteklosti. To je bilo zanje nekaj novega. Sedeti v starih šolskih klopih pred gospodično učiteljico oz. gospodom učениkom s strogim glasom, oblečenim po šolski modi časa iz učne ure z obvezno šibo v roki, je bilo zanje svojevrstno doživetje. Nenadoma so se znašli v šolskem razredu, kjer so veljala druga pravila, kjer ni bilo dovoljeno klepetati, kjer so morali odgovarjati stoje s celimi stavki, če niso hoteli biti kaznovani, to je: klečati v kotu na koruzi ali si oprtati lesenega osla na hrbet. V stari učilnici, opremljeni iz časa okoli 1900, se je ustvarilo posebno vzdušje. Nekateri učenci, predvsem mlajši, so s strahospoštovanjem zrl v gospoda učenika ali gospodično učiteljico, nekaterim je spolzela celo kakšna solza po licu zaradi strahu pred gromkim učiteljevim glasom, palico v roki ali zaradi klečanja na koruzi v kotu razreda. Starejše obiskovalce pa je zajela nostalgija po šoli in se jim je utrnila kakšna vesela ali žalostna prigoda iz njihovih šolskih dni. Učne ure so kot gledališče, ki ponujajo priložnost spoznavanja zgodovine ob spontanem prepletu igre in učenja.

Kronološki pregled posameznih učnih ur 1999–2019

1. Cesarska pesem¹⁹

Kdaj: ljudska šola iz Avstro-Ogrske leta 1900

Primereno za: 2. in 3. triado OŠ, srednjo šolo, odrasle

Izvajanje: 1999/2000–2007/2008²⁰

Scenarij: Tatjana Hojan, Irena Žmuc

Učni list: Taja J. Gubenšek

Interpretatorica: Taja J. Gubenšek

18 Oblačilni videz je bil za vse izvajalce skrbno pripravljen. Oblačila so bila sešita po predlogah s fotografij, slik in drugih podatkov za obdobje, ki ga določeni lik predstavlja. Posebna skrb je bila namenjena izbiri materialov in tudi primerne obutve. Izbira oblačil za učence je bila prav tako narejena po fotografijah in opisih, hkrati pa je pri tem pomembna tudi praktičnost uporabe. Predloge oblačil so večinoma pripravili kustosi muzeja v sodelovanju s šiviljo.

19 Več o Cesarski pesmi glej članek: Taja J. Gubenšek, Šolska kronika 3/2020.

20 Po tem letu je bila ura na programu občasno; leta 2012 je Taja J. Gubenšek v okviru Dnevoev evropske kulturne dediščine izvedla 3000. ponovitev svojih učnih ur z izvedbo Cesarske pesmi, v program je bila spet uvrščena le še v šolskem letu 2017/18.

Stroga gospodična Kunigunda in lepomis, 2007 (SŠM, fototeka).

2. *Prirodopis – domača mačka*

Kdaj: ljudska šola iz Avstro-Ogrske leta 1907

Primerno za: 2. in 3. triado OŠ, srednjo šolo, odrasle

Izvajanje: 2003/2004 – še na programu

Scenarij: Mateja Ribarič, Taja J. Gubenšek

Učni list: Mateja Ribarič, Taja J. Gubenšek

Interpretatorka: Taja J. Gubenšek

3. *Lepomis*²¹

Kdaj: narodna šola v Kraljevini Jugoslaviji leta 1930

Primerno za: 2. in 3. triado OŠ, srednjo šolo, odrasle

Izvajanje: 2003/04 – še na programu

Scenarij: Mateja Ribarič, Alenka Vidrgar, Valentina (Srebot) Tominec

Učni list: Alenka Vidrgar, Mateja Ribarič

²¹ Več o lepomisju glej članek: Polona Koželj, Šolska kronika 3/2020.

Interpretatorke:²² Valentina (Srebot) Tominec, Natalija Žižić, Bernardka (Simončič) Rupnik, Maja Hakl Saje, Polona (Logar) Koželj, Mateja Pušnik, Hana Čosić

4. *Mi, pionirji*²³

Kdaj: socialistična Jugoslavija leta 1953

Primerno za: 2. in 3. triado OŠ, srednjo šolo, odrasle

Izvajanje: 2004/2005–2005/2006

Scenarij: Marjetka Balkovec Debevec, Vid Lenard

Učni list: Marjetka Balkovec Debevec

Interpretator: Vid Lenard

5. *Rojstvo naše države*

Kdaj: Kraljevina SHS leta 1925

Primerno za: 3. triado OŠ, srednjo šolo

Izvajanje: 2006/2007–2007/2008

Scenarij: Mateja Ribarič, Milan Škrabec

Učni list: Mateja Ribarič, Milan Škrabec

Interpretator: Milan Škrabec

6. *Računstvo*²⁴

Kdaj: ljudska šola v obdobju Avstro-Ogrske leta 1905

Primerno za: 2. in 3. triado OŠ, srednjo šolo, odrasle

Izvajanje: 2007/2008 – še na programu

Scenarij: Mateja Ribarič, Natalija Žižić

Učni list: Natalija Žižić, Mateja Ribarič

Interpretatorki: Natalija Žižić, Mateja Pušnik

7. *Lepo vedenje*

Kdaj: ljudska šola v obdobju Avstro-Ogrske leta 1907

Primerno za: 2. in 3. triado OŠ, srednjo šolo, odrasle

Izvajanje: 2007/2008 – še na programu

Scenarij: Mateja Ribarič, Taja J. Gubenšek

Učni list: Mateja Ribarič

Interpretatorki: Taja J. Gubenšek, Maja Hakl Saje

22 Ta učna ura je najpopularnejša med vsemi in najbolj obiskana. Zaradi številnih ponovitev in dolge dobe izvajanja jo je doslej izvajalo tudi največ različnih izvajalk. Nekatere so po koncu študija in novih zaposlitvah opustile delo v muzeju in na njihova mesta so prihajale nove. Drugi vzrok za tolikšno število izvajalk je naraščajoče število skupin, ki so želeli na učno uro lepopisa – glej tabele na koncu članka.

23 Več o Mi, pionirji glej članek: Branko Šuštar, Šolska kronika 3/2020.

24 Več o Računstvu glej članek: Hojan, Pušnik, Šolska kronika 3/2020.

8. Šola nekoč/Začetna šola

Kdaj: ljudska šola iz obdobja Avstro-Ogrske leta 1880

Primerno za: 1. in 2. razred OŠ

Izvajanje: 2008/2009–2013/2014

Scenarij: Valentina (Srebot) Tominec

Interpretator: Jože Rupnik

9. Nedeljska šola²⁵

Kdaj: Avstrijsko cesarstvo leta 1865

Primerno za: od 3. razreda OŠ naprej, srednjo šolo, odrasle

Izvajanje: 2009/2010 – še na programu

Scenarij: Valentina (Srebot) Tominec, Anton Arko, Natalija Žižić

Učni list: Valentina (Srebot) Tominec, Anton Arko, Natalija Žižić, Marjan Javoršek

Interpretatorji: Anton Arko, Marko Novak, Rok Kastelic, Matej Prevc, Matej Hrastar, Grega Vauhnik, Miha Zupanc Kovač

10. Fizika

Kdaj: realka v Avstro-Ogrski leta 1900

Primerno za: 3. triado OŠ, srednjo šolo, odrasle

Izvajanje: 2009/2010 – še na programu

Scenarij: Valentina (Srebot) Tominec, Jože Rupnik

Interpretatorja: Jože Rupnik, Matej Hrastar

11. Vodnikova šola

Kdaj: šola v Ilirskih provincah leta 1811

Primerno za: 3. triado OŠ, srednjo šolo, odrasle

Izvajanje: 2010/11 – še na programu

Scenarij: Valentina (Srebot) Tominec

Učni list: Natalija Žižić

Interpretatorji: Jože Rupnik, Anton Arko, Matej Hrastar

12. Ročna dela – Prišijmo si gumb²⁶

Kdaj: šola v Kraljevini SHS leta 1926

Primerno za: od 3. razreda OŠ dalje, srednjo šolo, odrasle

Izvajanje: 2011/2012 – še na programu

Scenarij: Marjetka Balkovec Debevec, Maja Hakl Saje

Interpretatorki: Maja Hakl Saje, Polona Koželj

25 Več o Nedeljski šoli glej članek: Branko Šuštar, Šolska kronika 3/2020.

26 Več o Ročnih delih glej članek: Marjetka Balkovec Debevec, Šolska kronika 3/2020.

13. Stara učna ura za tujce – Old school lesson for foreigners

Kdaj: ljudska šola v Avstro-Ogrski leta 1906.

Primerno za: vse starostne skupine

Izvajanje: 2012/2013 – še na programu

Scenarij: Maja Hakl Saje, Mateja Ribarič

Učni list: Maja Hakl Saje, Mateja Ribarič

Interpretatorji: Jože Rupnik, Maja Hakl Saje, Matej Prevc, Hana Čosić

14. Antična Emona²⁷

Kdaj: trg v antični Emoni v 1. st. n. št.

Primerno za: 2. in 3. triado OŠ, srednjo šolo, odrasle

Izvajanje: 2014 – še na programu

Scenarij: Matej Prevc, Mateja Ribarič

Interpretatorji: Matej Prevc, Gašper Kvartič, Marko Novak (kot pomočnik), Miha Zupanc Kovač

15. Stara šola za najmlajše

Kdaj: ljudska šola v Avstro-Ogrski leta 1900

Primerno za: 1. in 2. razred OŠ

Izvajanje: 2017/18 – še na programu

Scenarij: Natalija Žižić

Interpretatorji: Maja Hakl Saje, Matej Prevc, Mateja Pušnik, Grega Vauhnik, Hana Čosić, Miha Zupanc Kovač, Anton Arko

16. Telovadba – Zdrav duh v zdravem telesu²⁸

Kdaj: narodna šola v Kraljevini Jugoslaviji leta 1932

Primerno za: od 3. razreda OŠ, srednjo šolo, odrasle

Izvajanje: 2017/18 – še na programu

Scenarij: Matej Prevc, Mateja Ribarič

Interpretatorja: Matej Prevc, Matej Hrastar

17. Higiena

Kdaj: nižja gimnazija v Kraljevini Jugoslaviji leta 1932

Primerno za: 2. in 3. triado OŠ, srednjo šolo, odrasle

Izvajanje: 2019 – še na programu

Scenarij: Taja J. Gubenšek

Učni list: Taja J. Gubenšek

Interpretatorica: Taja J. Gubenšek

---

27 Več o Antični Emoni glej spominski zapis: Matej Prevc, Šolska kronika 3/2020.

28 Več o Telovadbi glej članek: Mateja Ribarič, Šolska kronika 3/2020.

Šolska postava: Bodi vsak dan umit, počesan, čedno oblečen; raztrgan ne bodi nikoli! (SŠM, fototeka, foto: Urška Boljkovac).

Naslednji interpretatorji in izvajalci Učnih ur naših babic in dedkov so v letih 1999–2019 odigrali 8162 ponovitev 17 različnih učnih ur.²⁹

1. **Taja Jacqueline Gubenšek (1999–še izvaja)** gospodična učiteljica Medarda Meden, od leta 1999 učna ura Cesarska pesem, od leta 2003 Domača mačka, od 2007 Lepo vedenje, od leta 2019 učna ura Higiena;
2. **Valentina (Srebot) Tominec (2003–2012)** gospodična učiteljica Kuni-gunda, od leta 2003 do 2012 učna ura Lepopis;
3. **Vid Lenard (2005–2006)**, tovariš učitelj Strela, od leta 2005 do 2006 učna ura Mi, pionirji;
4. **Milan Škrabec (2006–2008)** od leta 2006 učna ura Rojstvo naše države;
5. **Natalija Žižić (2007–2017)** gospodična učiteljica Josipina Koren, od leta 2007 učna ura Računstvo, od 2008 Lepopis;
6. **Jože Rupnik (2008–2014)** gospod učenik Jožef Šolmajer, od leta 2008 učna ura Šola nekoč, od 2009 učna ura Fizika, od leta 2010 Vodnikova šola, od leta 2011 animator muzejske lutke Zofi, od leta 2012 učna ura za tujce, animator na lutkovni predstavi za najmlajše;

²⁹ Več o številu izvedb posameznih učnih ur in o številu učencev na učnih urah po letih glej na koncu članka v poglavju Muzejske učne ure v številkah. O spominih na poučevanje posameznih interpretatorjev glej v razdelku Spominski zapisi.

7. **Anton Arko (2009–še izvaja)** gospod učenik Anton Lokovšek, od leta 2009 učna ura Nedeljska šola, od leta 2010 Vodnikova šola, od 2020 Stara šola za najmlajše;

8. **Bernardka (Simončič) Rupnik (2009–2013)** gospodična učiteljica Rozalija Cvek, od leta 2009 učna ura Lepopis;

9. **Maja Hakl Saje (2011–2018)** gospodična učiteljica Amalija Cvirn, od leta 2011 učna ura Ročna dela, od leta 2015 Lepopis, Stara šola za najmlajše, Lepo vedenje, Učna ura za tujce;

10. **Polona (Logar) Koželj (2011–še izvaja)** gospodična učiteljica Apolonija Škarja, od leta 2011 učna ura Ročna dela, od leta 2015 učna ura Lepopis;

11. **Marko Novak (2011–2016)** gospod učenik Felician Srečko Smolnik, od leta 2011 učna ura Nedeljska šola, od leta 2012 animator na lutkovni predstavi za najmlajše, od leta 2015 pomočnik pri učni uri v antični Emoni;

12. **Matej Hrastar (2014–še izvaja)** gospod učenik Matevž Grom, od leta 2014 učna ura Nedeljska šola, učna ura Fizika, učna ura Vodnikova šola, od leta 2017 učna ura Telovadba;

13. **Matej Pevc (2014–še izvaja)** magister Quintus Caelius Kalikrates in gospod učenik Matija Pevc, od leta 2014 učna ura v antični Emoni, od leta 2017 Stara šola za najmlajše, Nedeljska šola in Telovadba, od leta 2018 učna ura za tujce;

14. **Gašper Kvartič (2014–2016)** magister Decimus Orbilius Severus, od leta 2014 učna ura v antični Emoni;

15. **Rok Kastelic (2015–2017)** gospod učenik Janez Kastelic, od leta 2015 učna ura Nedeljska šola;

16. **Mateja Pušnik (2015–še izvaja)** gospodična učiteljica Terezija Zvon, od oktobra 2015 učna ura Lepopis, od leta 2017 Stara šola za najmlajše in Računstvo;

17. **Hana Čosić (2018–še izvaja)** gospodična učiteljica Matilda Trpežnik, od leta 2018 učna ura Lepopis, od leta 2019 učna ura Stara šola za najmlajše in učna ura za tujce;

18. **Grega Vauhnik (2018–2020)** gospod učenik Gregorij Vidmar, od leta 2018 učna ura Nedeljska šola in Stara šola za najmlajše;

19. **Miha Zupanc Kovač (2018–še izvaja)** gospod učenik Mihael Ravnik in Decimus Orbilius Severus, od leta 2018 učna ura v antični Emoni, Nedeljska šola in od leta 2019 Stara šola za najmlajše.

V šolskem letu 2020/21 so obiskovalci lahko izbirali med 14 različnimi vsebinami učnih ur, ki se razlikujejo po zgodovinskem obdobju (Rimski imperij, Ilirske province, Avstrijsko cesarstvo, Avstro-Ogrska, Kraljevina Jugoslavija) in po vsebini predmetnika. Izbirali so med nedeljsko šolo, učno uro lepopisa, lepega vedenja, računstva, fizike, ročnih del, prirodopisa-domače mačke, Vodnikove šole, učno uro v antični Emoni, telovadbe, higijene. Najmlajšim je namenjena Stara šola za najmlajše, tujcem pa učna ura za tujce.

Promocija učnih ur

SŠM informira osnovne in srednje šole pa tudi druge institucije o svojem pedagoškem programu z brošurami. Prvi za šolsko leto 1999/00 in 2000/01 sta izšli v obliki preprostih zloženek. Nato do leta 2007/2008 informacije o pedagoški dejavnosti niso izhajale. V šolskih letih 2007/2008 in 2008/2009 je spet izšla zloženka v razširjeni obliki pod imenom Pedagoške dejavnosti v Slovenskem šolskem muzeju; od leta 2009/10 naprej pa pedagoški programi izhajajo vsako leto v obliki lične brošure, katere uredniki so delavci muzeja. Brošure so v elektronski obliki dostopne tudi na spletni strani muzeja. Prav tako so informacije dostopne na družbenih omrežjih in v skupnih publikacijah vseh slovenskih muzejev.³⁰ V času epidemije covid-19 se je celotna komunikacija z obiskovalci preselila na splet. V ta namen so sodelavci muzeja posneli kratke predstavitvene videofilme o naših učnih urah, ki si jih obiskovalci lahko ogledajo na YouTube-kanalu.³¹

Vsako leto so bile zraven učnih ur v brošurah pedagoških programov predstavljene tudi nove muzejske delavnice, ki so bile sicer zanimive in dobro pripravljene, a niso dosegle takšnega odmeva in uspeha pri obiskovalcih. Nastajale so kot spremljevalni programi ob občasnih razstavah.³² Največkrat je bila izvedena muzejska delavnica *Izdelovanje šolskih zvončkov*.³³ Ponavadi so bile muzejske delavnice poleg učnih ur na programu ob dnevih odprtih vrat (kulturni dan, mednarodni muzejski dan, poletna muzejska noč, ta veseli dan kulture) ali na raznih festivalih (Igraj se z mano, Noč raziskovalcev, Znanstival, Pikin festival, Kulturni bazar). Omenimo še vodenje po stalni razstavi s sovico Zofi za najmlajše in lutkovno igrico Sovica Zofi odkriva muzej.

30 Od leta 1999 Sekcija za izobraževanje in komuniciranje pri Skupnosti muzejev Slovenije (od 1971 do leta 2013 Pedagoška sekcija) bienalno izdaja knjižico *Pedagoški programi v slovenskih muzejih in galerijah*, od leta 2014 le v elektronski obliki. Kulturni bazar pa že enajsto leto izdaja *Katalog ponudbe kulturno-umetnostne vzgoje*, med drugim tudi ponudbo slovenskih muzejev in galerij in med njimi pedagoško ponudbo Slovenskega šolskega muzeja. Zadnja leta na spletu. Glej: Spletni katalog ponudbe kulturno-umetnostne vzgoje 2020/21 <http://kulturnibazar.cd-cc.si/page/Ustanova.aspx?IdU=220&tip=1> (pridobljeno 15. 12. 2020).

31 Glej članek o bibliografiji: Polona Koželj, Mateja Pušnik, *Šolska kronika* 3/2020.

32 Sumerska delavnica, Strip-deveta umetnost ni deveta briga, delavnica lepopisanja, delavnica Svet antike, delavnica Zeliščni spomin, delavnica Stereotipi, delavnica izdelovanja ptičjih hišic in pustnih mask ...

33 Delavnica je nastala ob razstavi *Šolski zvonec leta 1999* (Cankarjev dom Ljubljana, Dnevi slovenskega izobraževanja in 4. Slovenski muzejski sejem, avtorica razstave: Marjetka Balkovec Debevec, oblikovanje Ksenija Guzej). Delavnico so pripravile: Marjetka Balkovec Debevec, Silva Karim, Mateja Ribarič, po zaključku razstave se je delavnica uvrstila v redni pedagoški program Slovenskega šolskega muzeja. Več: Marjetka Balkovec Debevec, "Šolski zvonec glasno poje, k sebi vabi mlade roje ---", *Šolska kronika* 1999, št. 2, str. 356–359.

Odzivi obiskovalcev

Da je ta naš pedagoški projekt uspešen in priljubljen med obiskovalci, nam dokazujejo številne čestitke, pohvale, izrazi zadovoljstva in zapisi navdušenih obiskovalcev. To nam je v pomoč pri načrtovanju novih programov. Po odzivih sodeč, najmočnejši vtis nanje naredita učna ura in stroga gospodična učiteljica s šibo v roki. Na učni list Domača mačka, ki ga prejme vsak obiskovalec te učne ure, smo leta 2000 zapisali prošnjo, da bi od obiskovalcev radi izvedeli mnenje o vsebini učne ure, in vprašanje, ali je taka oblika dela predvsem z mlajšimi obiskovalci primerna. Kaj jim je všeč, kaj jih pritegne, kaj ne, kaj bi spremenili ter kaj so si najbolj zapomnili z obiska v muzeju. Dragoceni so bili tudi kritični odzivi, saj smo s tem lahko vsebine učnih ur izboljšali. Že v letu 2000 smo dobili tudi prve odzive. V petih letih je nastala izjemno bogata, svojevrstna *knjiga vtisov*, iz katere smo leta 2006 pripravili razstavo *Muzej v otroških očeh*. Na naše povabilo se je odzvalo 36 različnih šol in posameznikov iz vse Slovenije, ki so poslali kar 629 različnih izdelkov, med njimi največ risbic in spisov.³⁴

Učne ure obiskujejo tudi bodoči učitelji in učiteljice

Že od leta 2000 dalje SŠM in učne ure obiskujejo študenti z različnih fakultet Univerze v Ljubljani,³⁵ Mariboru in Primorske univerze. Znotraj svojega pedagoškega študija se pripravljajo na vlogo bodočega učitelja/profesorja, pedagoga ali andragoga ter se seznanjajo z odnosom med učiteljem ter učenci danes. Za lažje razumevanje oz. kar doživetje vloge učitelja in učencev v preteklosti študenti obišejo eno od muzejskih učnih ur. Vsaka učna ura predstavlja določen izsek iz zgodovine pedagogike in šolstva ter omogoča, da študenti spoznajo, kako je potekal pouk nekoč. Muzejske učne ure so lahko zelo pomembno dopolnilo k izobraževanju bodočih učiteljev, pedagogov in andragogov, saj z doživetjem teh ur veliko bolje razumejo, kakšni so bili odnosi med učitelji in učenci, vloga učitelja, kako so npr. učenci doživljali disciplino v šoli in kakšen pouk je bil značilen v določenem času zgodovine slovenskega šolstva.³⁶

34 Mateja Ribarič (ur.), *Muzej v otroških očeh*, zloženska, Ljubljana: SŠM, 2006.

35 Pedagoške fakultete, Filozofske fakultete z Oddelka za pedagogiko in andragogiko, s Fakultete za matematiko in fiziko z Oddelka za matematiko in Oddelka za fiziko, s Fakultete za kemijo in kemijsko tehnologijo z Oddelka za kemijo ter z Biotehniške fakultete z Oddelka za biologijo.

36 Monika Govekar-Okoliš, *Obisk študentov s FF, FMF, FKKT in BF z Univerze v Ljubljani v Slovenskem šolskem muzeju*, 2017 (v tipkopisu).

Muzejske učne ure v številkah³⁷**1. Število skupin na učnih urah 1999–2020**

	1999-03	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	SKUPAJ
Januar		31	23	22	38	43	49	57	64	55	56	40	31	36	32	38	41	43	656
Februar		19	30	30	23	45	44	58	53	41	44	25	34	35	45	35	49	59	610
Marec		31	43	44	44	47	49	85	64	58	51	54	60	53	60	68	64	20	875
April		19	38	28	37	53	54	45	43	58	50	55	49	53	49	60	71	0	762
Maj		20	37	38	41	57	57	67	65	68	71	75	71	81	93	106	98	0	1045
Junij		28	32	28	42	41	49	65	54	75	68	69	63	74	70	79	74	5	911
Julij		0	0	0	1	1	1	1	2	1	3	3	6	3	0	1	3	1	26
Avgust		0	0	1	0	2	0	0	1	2	0	4	7	5	0	3	4	2	29
September		19	15	13	22	35	32	21	27	30	24	34	19	29	34	25	38	26	417
Oktober		53	36	33	48	41	56	50	63	58	75	42	60	47	69	57	71	26	885
November		26	31	29	42	47	74	52	55	54	45	59	53	42	47	53	62	0	656
December		26	29	36	23	33	41	66	57	40	37	43	39	29	40	30	59	0	539
SKUPAJ	573	272	314	302	361	445	506	567	548	540	524	503	492	487	539	555	634	182	8344

Od leta 1999 do 2003 muzej ni vodil statistike po mesecih, ampak letno.

1999 – 52 skupin

2000 – 194 skupin

2001 – 165 skupin

2002 – 89 skupin (28. marca 2002 je bila izvedena 500. ponovitev učne ure, od junija je bil muzej zaprt zaradi obnove knjižnice).

2003 – 73 skupin (od januarja do oktobra muzej zaprt, od novembra dve novi učni uri Lepopis in Prirodopis/Domača mačka).

V obdobju 1999–2003 je bilo na učnih urah 573 skupin obiskovalcev.

Nato se je po letih začelo število skupin na učnih urah povečevati. Prvič je bilo več kot petsto skupin na leto v letu 2009, nato se je gibalo med petsto in šeststo. Prvič je preseglo število šeststo prav na jubilejno 20. leto projekta učnih ur. V vseh dvajsetih letih je bilo izvedenih 8162 učnih ur, do 2020 pa je 8344 učnih ur obiskalo prav toliko skupin.³⁸

³⁷ Tabele je pripravila Mateja Pušnik.

³⁸ V letu 2020 je število skupin na učnih urah drastično padlo (in tudi sicer število obiskovalcev v muzeju) zaradi epidemije covid-19.

2. Število skupin na posameznih učnih urah od 2012 do 2019

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	SKUPAJ
Lepopis	191	234	203	181	189	231	195	238	1.662
Lepo vedenje	100	86	66	65	83	86	86	86	658
Prirodopis – Domača mačka	6	13	6	10	3	9	13	6	66
Računstvo	26	24	40	11	20	13	19	18	171
Ročna dela/ Prišijmo si gumb	62	52	18	10	19	12	6	8	187
Šola nekoč/ Začetna šola	32	13	/	/	/	/	/	/	45
Stara šola za najmlajše	/	/	/	/	/	19	71	67	157
Fizika	33	8	16	24	12	12	18	14	137
Nedeljska šola	83	86	129	152	121	129	95	98	893
Vodnikova šola	7	4	4	17	8	10	19	25	94
Antična Emona	/	/	19	18	28	12	19	50	146
Telovadba	/	/	/	/	/	0	6	8	14
Higiena	/	/	/	/	/	/	/	7	7
Cesarska pesem	/	/	/	/	/	/	1	0	1
UU za tujce	0	4	4	4	4	6	7	9	38
SKUPAJ	540	524	505	492	487	539	555	634	4276

Za leta od 1999-2012 nimamo podatkov števila skupin obiskovalcev na posameznih učnih urah. V obdobju od 2012 do 2019 ima daleč največ ponovitev učna ura lepopisa – 1662, sledi ji Nedeljska šola z 893 ponovitvami, Lepo vedenje 658 ponovitev. Čez sto ponovitev imajo še učne ure Ročna dela/Prišijmo si gumb (187), Računstvo (171), Stara šola za najmlajše (157), Antična Emona (146) in Fizika (137). Glede na to, kako dolgo je učna ura na programu, imata najmanj ponovitev učna ura Prirodopis/Domača mačka (66) in Vodnikova šola (94). Učni uri Telovadba in Higiena imata najmanj ponovitev, a sta na programu od 2017. Učna ura za tujce ima 38 ponovitev, a je specifična. Cesarska pesem pa je imela največ ponovitev v prvih letih izvajanja, a za ta leta nimamo podrobne statistike.

3. Obisk učnih ur po starosti od 2009 do 2019

	Predšolski	Osnovnošolci	Srednješolci	Študenti	Odrasli	Upokojenci	SKUPAJ
2009	3	10.076	1155	354	1237	/	12.825
2010	1	11.747	931	152	1485	/	14.316
2011	3	11.299	686	95	1653	/	13.736
2012	2	10.878	806	203	1407	/	13.296
2013	38	11.224	424	491	1315	/	13.492
2014	1	10.457	683	326	1318	/	12.785
2015	8	11.189	405	221	1296	/	13.119
2016	0	10.726	581	275	1327	/	12.909
2017	44	11.154	370	381	1530	/	13.479
2018	22	11.862	404	284	1484	/	14.056
2019	33	12.233	676	367	1543	56	14.908
SKUPAJ	155	122.845	7121	3149	15.595	56	148.921

V obdobju 2009–2019 je v muzej prišlo daleč največ osnovnošolcev (122.845), sledijo odrasli (15.595 – posamezniki, spremljevalci šolskih skupin), veliko manj pa je srednješolcev (7121) in študentov (3149). Predšolskih otrok je bilo na učnih urah v zadnjih desetih letih le 155 (program učnih ur je za to starostno skupino prezahteven). Starostno skupino upokojencev smo začeli posebej beležiti šele leta 2019, zato je v grafu všteta v skupino odrasli. V starih šolskih klopih je na učnih urah od 2009 do 2019 sedelo 148.921 obiskovalcev vseh starostnih skupin.

4. Regionalni izvor osnovnošolskih skupin 2019

Regija	Vse šole v regiji	Obisk šol 2019	Obisk šol 2018	Delež šol iz regije 2019	Delež šol v muzeju 2019
PRIMORSKO-NOTRANJSKA	16	5	5	31,3 %	2,50 %
OSREDNJSLOVENSKA	93	69	73	74,2 %	34,50 %
ZASAVSKA	10	3	1	30,0 %	1,50 %
JUGOVZHODNA SLOVENIJA	36	14	15	38,9 %	7,00 %
GORENJSKA	34	24	24	70,6 %	12,00 %
GORIŠKA	28	12	18	42,9 %	6,00 %
OBALNO-KRAŠKA	24	12	7	50,0 %	6,00 %
POSAVSKA	24	7	7	29,2 %	3,50 %
PODRAVSKA	78	22	18	28,2 %	11,00 %
SAVINJSKA	56	23	24	41,1 %	11,50 %
POMURSKA	38	6	8	15,8 %	3,00 %
KOROŠKA	17	3	5	17,6 %	1,50 %
SKUPAJ	454	200	205	44,3 %	100,0 %

Med obiskovalci učnih ur od uvedbe projekta naprej vseskozi prevladujejo osnovnošolci. Obiskujejo jih učenci iz vse Slovenije, pokritost po regijah pa je zelo različna. Na obisk vpliva več dejavnikov, med njimi tudi oddaljenost šol od muzeja. Iz Osrednjeslovenske in Gorenjske regije obišče muzej največji delež šol, več kot 70 odstotkov šol v regiji. Najmanjši je delež šol iz bolj oddaljenih regij, kot sta Pomurska in Koroška, tu je delež šol, ki obiščejo muzej, manjši od 20 odstotkov. Na tem mestu je treba omeniti še sodelovanje z Zasavskim muzejem Trbovlje, saj tamkajšnje šole obiščejo gostovanja Slovenskega šolskega muzeja na njim bližji lokaciji Muzejske zbirke Hrastnik. Če upoštevamo še omenjena gostovanja, se delež šol iz Zasavske regije, ki obiščejo program učnih ur na eni ali drugi lokaciji, dvigne s 30 na 90 odstotkov.

Zaključek

V zadnjih dvajsetih letih je pedagoški program Učne ure naših babic in dedkov postal daleč najbolj prepoznaven projekt Slovenskega šolskega muzeja, s katerim se ukvarjamo vsi delavci muzeja in je kar zasenčil preostalo našo pedagoško ponudbo. Udeleženci skozi igro spoznavajo način vzgoje v preteklosti in dobijo izkušnjo. Prav vzdušje na učnih urah jih najbolj pritegne. V letu 2021 bomo odprli novo stalno razstavo o razvoju šolstva na Slovenskem. Želimo si, da bi z njo lahko ponudili učne ure iz vsakega obdobja šolske zgodovine.

Viri in literatura

- Balkovec Debevec, Marjetka, Ribarič, Mateja: Slovenski šolski muzej povezuje šole in muzej, *Educa : strokovna revija za področje varstva, vzgoje in izobraževanja predšolskih otrok in otrok na razredni stopnji osnovne šole*, 26, 2017, št. 5/6, str. 72–80.
- Brošure Pedagoški programi v Slovenskem šolskem muzeju za posamezno šolsko leto (od leta 1999/2000 do 2020/21). Slovenski šolski muzej Ljubljana.
- Govekar-Okoliš, Monika: Obisk študentov s FF, FMF, FKKT in BF z Univerze v Ljubljani v Slovenskem šolskem muzeju (tipkopis).
- Okoliš, Stane: Ob 115-letnici Slovenskega šolskega muzeja (1898–2013), *Šolska kronika* 22, 2013, št. 3, str. 664–667.
- Pavlič, Slavica: Mesto Slovenskega šolskega muzeja v zgodovini slovenskega muzealstva, *Šolska kronika* 7/XXXI, 1998, str. 11–15.
- Poročila o delu Slovenskega šolskega muzeja od leta 1999 do 2019, *Šolska kronika* 1999–2020.
- Ribarič, Mateja: Preparing Child-oriented Exhibitions at the Slovenian School Museum, *Documentation, 7th International Symposium for School Museums and School History Collections, Leeds 1997, Leeds, Bremen 1999*, str. 109–116.
- Ribarič, Mateja. Pedagoški rad sa različitim ciljnim grupama u Slovenskom škol-

- skom muzeju Ljubljana, *Zbornik I. skupa muzejskih pedagoga Hrvatske s mednarodnim sodelovanjem, Zagreb 2002*, str. 41–52.
- Ribarič, Mateja (ur.): *Muzej v otroških očeh*. Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2006, Razstavni katalog (zloženska).
- Tome, Staša: 40 let Pedagoške sekcije Skupnosti muzejev Slovenije, *Miškec A. (ur.) Argo 55/1. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2012*, str. 64–69.
- Žnidar, Vincenc: *Misli o muzejski pedagogiki in didaktiki*, Ljubljana, 1967 [tipkopis].
- Žnidar, Vincenc. (1972). *Zadaci i oblici suradnja muzeja i škola*. V: Bauer A. *Muzeologija 15*. Zagreb: Muzejski dokumentacioni centar, 1972.

Povzetek

Slovenski šolski muzej sodi med starejše muzeje na Slovenskem, v prizadevanjih za razvoj muzejske pedagogike pa je nedvomno začetnik, saj korenine razvoja te dejavnosti segajo v sedemdeseta leta prejšnjega stoletja, na prehodu iz osemdesetih v devetdeseta pa je prišlo do razcveta te dejavnosti. Pedagoški programi so zacveteli sprva ob gostujočih in občasnih razstavah (Življenje moje šole, V svetu lutk: poskus otroškega muzeja, Srečna Afrika: otroške igrače Gane in Burkinio Fasa, Zlati Ciciban, Droge? Ne, hvala, Begunsko šolstvo), v spremljevalne programe so se poleg kustodinj in kustosov, zaposlenih v muzeju, vključili kot gostje in sodelavci tako strokovnjaki s posameznih področij kot učitelji in dijaki ter študenti. S privlačnim spremljevalnim programom je želel muzej obogatiti tudi stalno razstavo Razvoj šolstva na Slovenskem. Zaposleni v muzeju smo začeli iskati nove ideje, nove možnosti predstavljanja šolske zgodovine. Obiskovalce smo želeli na neformalen, igriv način potegniti v pripoved, da bi začutili duh stare šole iz različnih zgodovinskih obdobij in dobili svojo izkušnjo stare šole. Tako se je rodil projekt Učne ure naših babic in dedkov, poimenovan tudi Živa igra zgodovine in Radosti v starih šolskih klopeh, ki je postal tudi daleč najbolj prepoznaven projekt Slovenskega šolskega muzeja v zadnjih dvajsetih letih. Leta 1997 smo ob občasni razstavi Spomini na šolo pripravili učno uro *S kredo po tablici*, leta 1999 pa ob stalni razstavi o razvoju šolstva prvo učno uro iz časa Avstro-Ogrske *Cesarska pesem*. Javnost je učna ura navdušila, ker so ali obujali spomine iz časov svojega šolanja ali pa se srečali s povsem drugačnim načinom pouka, ki ga do obiska učne ure niso bili vajeni. Učne ure so poleg vsega ponujale tudi priložnost spoznavanja in doživljanja zgodovine šolstva ob aktivnem, spontanem prepletu igre in učenja. Vse učne ure so skrbno premišljene: scenariji so pripravljene na osnovi starih učnih načrtov in učnih programov, pa zapisov v starih pedagoških časopisih, učilnica je za vsako učno uro opremljena s predmeti, ki sodijo v specifično obdobje, ki ga poustvarja učna ura, obleke gospodov učnikov in gospodičen učiteljic pa prav tako. Med leti 1999 in 2019 je bilo pripravljenih in izvedenih 17 različnih učnih ur. Poustvarjalo jih je 19 interpretatorjev in izvajalcev. Zbrani statistični podatki o številu izvedenih učnih ur in obisku potrjujejo, da gre za uspešen projekt in uspešno pedagoško dejavnost. Vtisi udeležencev, zbrani v knjigi vtisov, to še dodatno potrjujejo.

§ 7. **Narézhi** je pové, kako se kaj godí, kjé, kdaj se godí, al se je godilo al se bo.

Drugázhi, tukaj, drévi.

§ 8. **Vés** je bešédiza, ktira skup véshé dvé al vezh drugih bešéd, dva al vezh štavkov govorjenja.

Ino, al, zhe, fizer.

§ 9. **Medmèt** fo bešédice, s' ktirmi damo na snanje kakšhin obzhutik naše dušhe; fo gláfi naših nótrnih obzhutkov, ktire med našh govor vméš metamo.

Juhej! Hòpšáfá! Gorjé meni! Fej! Nuji!

BRANJE

Napoleonu I, našhmu Zefarju, dolshni smo lubesen, pošhtovanje, pokórshino, sveftobo, vojskino slushbo, davke naloshene sa obrambo Zefarstva ino njegoviga zefarškiga stola. Dalje smo dolshni gorezhe molitve sa njega sdravje in sa frezho duhovno in posvetno zele dershave ali zefarstva. Sa to smo savesani k' vsim tim dolshnoštám, ker Bog, ki nareja zefarstva in jih po svoji volji van delí, je napolnil našhiga zefarja s' darmi ob zhafu miru in vojske, ga postavil sa našhiga Samobláštника, sa slushabnika njegove mogožhnosti, in sa njegovo podobo na semli. Bog je našhiga Zefarja obudil v' hudobnih zhašh, de je spet napravil ozhíto isposnanje svete vere našhih ozhetov, in de je nje bramboviz. On je spet vpelal in ohranil lepi mir med ludmi s' svojo globoko in pridno modroštijo. On brani našhe dershave s' mogožhno svojo roko.

(Keršanški navuk sa Ilirske deshele: vsét is Katekísmá sa vse zerkve franzoškiga zefarstva. Valentin Vodnik, 1812; Branje V.; Dalje od zheterte sapovedi.)

UDK 069.12:37(497.12Ljubljana)"652"
1.03 Kratki znanstveni prispevek
Prejeto: 26. 11. 2020

Anton Arko*

Otroci Emona Children of Emona

Izvleček

Učna ura iz antične Emona je premierno uprizoritev v Slovenskem šolskem muzeju doživela v šolskem letu 2014/15, ko smo v Ljubljani obhajali 2000. obletnico ustanovitve Rimske kolonije Emona. Scenarij učne ure temelji na osnovah antične kulture in latinščine ter na predvidevanjih, porajajočih se ob stiku z redkimi viri, ki potrjujejo obstoj pouka na Slovenskem v času antike. Takrat so pouk obiskovali predvsem premožnejši otroci Emona. Ob dvatisočletnem jubileju in z njim povezanih praznovanj se je učna ura predstavljala tudi zunaj muzejskih zidov. Do konca leta 2020 je bila izvedena 176-krat. Prispevek izpostavlja zgodovinska izhodišča za razmišljanje in domneve, kako je pouk potekal v antiki na naših tleh, ter navezavo na učno uro Antična Emona v Slovenskem šolskem muzeju.

Abstract

The School Lesson from Antique Emona had its premiere at the Slovenian School Museum in the 2014/15 school year, when Ljubljana celebrated the 2000th anniversary of the founding of the Roman Colony of Emona. The school lesson's script is based on the foundations of the Antique culture and Latin and on assumptions made on the basis of the rare sources that confirm the existence of lessons in Slovenia during the time of Antiquity. At that time, lessons were attended mainly by the wealthier sons of Emona. On the 2000th anniversary, the school lesson was also presented outside the museum. By this year, it has been carried out 176 times. The article presents the historical starting points for reflection and the assumptions about what lessons looked like in Slovenia at that time and the connection of this with the School Lesson from Antique Emona at the Slovenian School Museum.

Ključne besede: Emona, antika, učna ura, Slovenski šolski muzej, izobraževanje v antiki

Key words: Emona, Antiquity, School Lesson, Slovenian School Museum, education in Antiquity

Zgodovinski okvir

Malce drzno bi lahko rekli, da je Rimljane na naša tla pripeljala želja po zaslužku, saj je širitev v naš prostor sprva potekala prek trgovskih stikov. Kraji na

---

* Anton Arko, prof. ruščine in zgodovine, kustos, Slovenski šolski muzej,
e-pošta: aarko.ssm@gmail.com

mestih, kjer so današnji Vrhnika, Celje in Ptuj, so bili živahna trgovska središča.¹ Čez današnjo Slovenijo je vodila že prazgodovinska jantarjeva pot, kar dokazujejo številne najdbe jantarnih izdelkov na naših tleh. Veliko je bilo pečatne keramike, v amforah so tovorili živila, vino in začimbe. Središča mest so bili forumi, okrog katerih so stali svetišče in kurija ter drugi gospodarsko-upravni objekti. Sledile so trgovine, obrtne delavnice in gostilne. Bogati prebivalci rimskih mest so živeli v razkošnih centralno ogrevanih hišah ali domusih (lat. *domus*), revnejši pa v stanovanjskih blokkih ali inzulah (lat. *insulae*). O življenju v antiki pri nas nam največ povedo arheološka najdišča, med katerimi so najbogatejša na območju Ptujja. Leta 181 pr. Kr. so Rimljani ob furlanski obali ustanovili kolonijo Oglej, ki je postala izhodišče za osvajanje notranjosti predalpskega prostora. Po zgledu iz Rima se je na novo osvojeno ozemlje začelo gospodarsko in upravno urejati. Trgovci in vojaki so prostor pospešeno romanizirali in uvajali sredozemsko mestno kulturo. V času cesarja Avgusta je območje današnje Slovenije že spadalo v okvir rimskega cesarstva. Na začetku se je prostor delil na tri upravne enote: na 10. (italsko) regijo (lat. *Regio X: Venetia et Histria*), Norik (lat. *Noricum*) in Panonijo (lat. *Pannonia*), ki se je kasneje razdelila. V prvem in drugem stoletju so nastale naselbine Petoviona, Emona, Celeja in Nevioudunum, kjer so mestno upravo prevzeli priseljenci iz današnje Italije.²

Otroštvo in vzgoja

Iz zapisov v antičnih virih lahko sklepamo, kako so otroci v rimski državi preživljali otroštvo. Nekaj dni po rojstvu so prejeli ogrlico, imenovano *bullā*, ki so jo nosili ves čas otroštva, ob poroki pa so jo vrnili očetu.³ Življenje otrok je vključevalo dvoje: vzgojo in igro. Druženje je bilo ločeno po spolih; za dečke je bilo precej manj omejitev kot za deklice, ki so imele le omejen dostop do izobrazbe. Ob poroki, ki naj bi bila pri dekletih med 12. in 14. letom, pri fantih pa od 14. leta dalje, so se otroci ločili od igrač, kar je pomenilo konec otroške dobe. Takrat so fantje tudi zamenjali otroško tuniko za togo.⁴

Izobraževanje

Izobraževanje je sprva temeljilo na zasebnem šolanju. Potekalo je na domu otrok ali v prostoru, ki ga je predvidel učitelj. Izobraževanje v zgodovini rimske

1 Vilma Brodnik et al., *Zgodovina 1, Učbenik za prvi letnik gimnazije*, Ljubljana: DZS, 2007, str. 199.

2 Peter Štih et al., *Slovenska zgodovina od prazgodovinskih kultur do začetka 21. stoletja*, Ljubljana: Modrijan, 2016, str. 28–33.

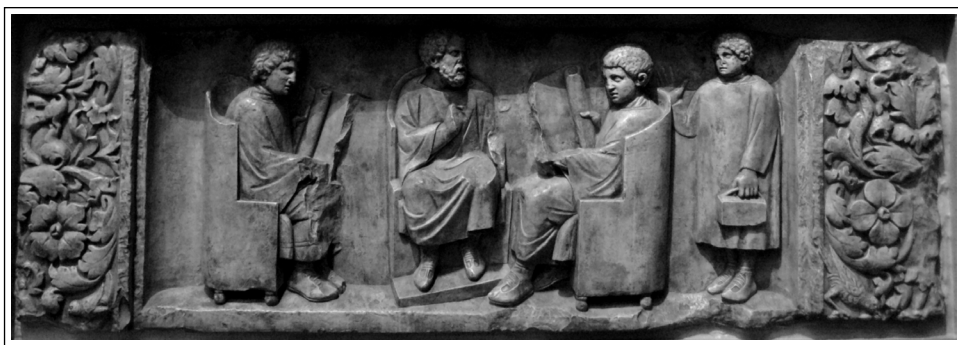
3 Harold Whetstone Johnston, *The Private Life of the Romans*, Chicago: Scott Foresman and Company, 1932, str. 36.

4 *Ibid.*, 29.

države nikoli ni bilo obvezno niti rimska družba kot taka splošnemu izobraževanju ni namenjala posebne pozornosti, zato v arhaičnem obdobju ne moremo govoriti o organizirani šolski strukturi. Tudi šolskih stavb sprva niso poznali, saj šolanje ni bilo institucionalno. V času zgodnje republike je bilo izobraževanje še družinska domena.⁵

Vzporedno z mesti se je razvijalo tudi podeželje. Rimljani so pospeševali oljarstvo in sadjarstvo, k nam so prinesli vinsko trto, s temi dobrinami pa znanje za gojenje dreves in drugih kulturnih rastlin. V rimskem obdobju so se na naših tleh razširile tudi nekatere obrtne dejavnosti, zlasti lončarstvo in kamnoseštvo. Tako je ob formalnem izobraževanju vzporedno teklo še neformalno, ki je pri nas prav tako pustilo svojevrstne sledi.⁶

Relief, ki ponazarja Učitelja in tri učence, so odkrili blizu mest Trier, datira v konec drugega stoletja (www.wikipedia.com).

Učitelji

V času helenizacije rimske kulture so v mestih začeli delovati učitelji, ki so skrbeli za osnovno izobraževanje; ta sistem pouka – nadzorništva (tutorstva) nad vzgojo in izobraževanjem so prevzeli od Grkov. Številni zasebni učitelji, ki so izobraževali rimske otroke, so bili grški sužnji ali osvobojenici.⁷ Otroke so učili na različnih krajih: nekateri so prihajali k otrokom na dom, drugi so sami priskrbeli prostor za šolanje. Premožnejši so poučevali v lastnih prostorih, večina siromajšnejših pa je prostor najemala; pogosto je šolski prostor postal del kake trgovine, zagrnjen z zaveso, ali del stebrišča.⁸ Najrevnejši učitelji so poučevali kar na vogalu ulice ali v kakem odmaknjenem delu mestnega trga. Učitelja so plačevali starši

5 Tadej Vidmar, *Vzgoja in izobraževanje v antiki in srednjem veku*, Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2009, str. 41.

6 Vilma Brodnik et al., *Zgodovina 1, Učbenik za prvi letnik gimnazije*, Ljubljana: DZS, 2007, str. 200.

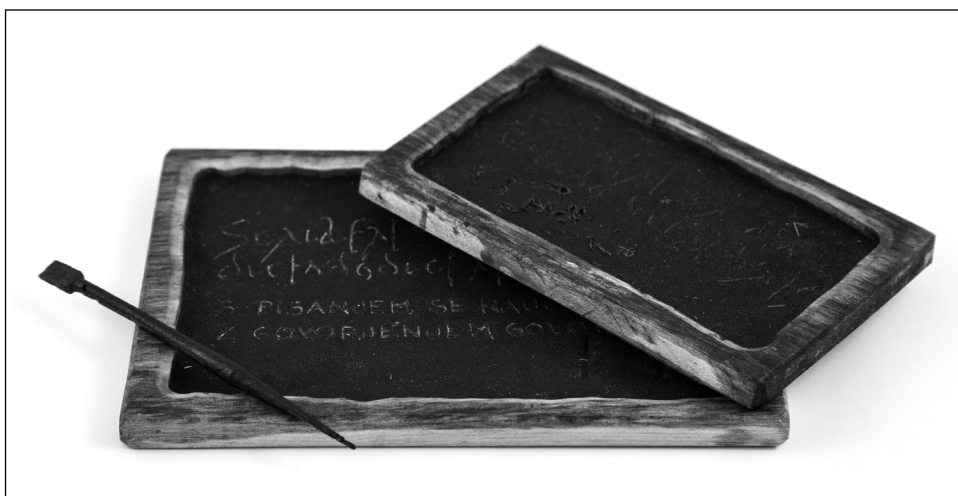
7 Ibid., 49.

8 Vidmar, str. 50.

učencev, zato so pouk obiskovali le otroci premožnejših Emoncev. Stroge fizične kazni za kršenje discipline so bile takrat del šolskega vsakdanjika. Otroci, ki si izobraževanja niso mogli privoščiti, so pomagali staršem pri domačem delu.⁹

Stopnje izobraževanja

Glavni namen šolanja je bilo pridobivanje splošne izobrazbe, končni cilj pa postati govornik. Izobraževanje, ki so ga bili deležni v veliki meri le dečki, je bilo razdeljeno na tri stopnje.

Replike tablic in stilusa (hrani SŠM, fototeka, foto: Urška Boljkovac).

Na prvi stopnji (osnovno izobraževanje) je dečke in deklice od sedmega do enajstega ali dvanajstega leta učitelj, imenovan *magister*,¹⁰ poučeval zgodovino in književnost ter jih učil brati, pisati in osnove računstva. Brali so dela pomembnejših antičnih piscev, vendar zgolj krajša besedila in posamične verze. Pisali so s kovinskim stilusom po voščeni tablici, na kateri ni bilo veliko prostora; ker so tablico redno brisali, je bil toliko večji poudarek na učenju na pamet.¹¹ Pri računanju so uporabljali prste in kamenčke, imenovane *calculi*. Rimljani so uporabljali dvanajstiški sistem, zahtevnejše računske operacije pa je v času cesarstva poučeval učitelj, imenovan *calculator*. Na drugi stopnji izobraževanja, ki je trajala od

9 Teresa Morgan, *Assessment in Roman Education*, *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*, 8, IAEA, 2001.

10 Tudi *Ludi Magister*, Yun Lee Too, *Education in Greek and Roman antiquity*, Boston: Brill, 2001.

11 Morgan, 2001.

dvanajstega do šestnajstega leta, kjer so se šolali večinoma dečki, jih je poučeval gramatik (lat. *grammaticus*), ki je v družbi užival več ugleda kot *magister* in je bil za svoje delo tudi bolje plačan. Pouk je nadgradil z diskusijo in interpretacijo, razvijal je govorniške veščine učencev in skupaj z njimi interpretiral klasične pisce. Največkrat je učitelj prebral besedilo in ga pospremil z razlago, nato pa so ga drug za drugim prebirali učenci.¹²

Na najvišji stopnji, kjer v učnem procesu deklet praktično ni bilo več, je poučeval retor (lat. *retor*), včasih imenovan tudi *orator*, ki je med učitelji užival največ ugleda, prejemal pa je tudi najvišje dohodke. Mladenci od šestnajstega do dvajsetega leta so se učili sestavljati govore, se pripravljati na javno nastopanje, kot je bila na primer razprava v senatu ali govor pred sodnikom, ob tem pa so se učili tudi filozofijo, glasbo, geografijo in mitologijo. O tej stopnji izobraževanja na Slovenskem težko govorimo, saj nimamo nobenih virov, na katere bi se lahko oprli.¹³

Ker je bil uradni jezik latinski, so se otroci na naših tleh učili verjetno predvsem v latinščini. Pouk je ponekod v rimski državi potekal dvakrat dnevno, začinjali naj bi ob svečah še pred sončnim vzhodom, po odmoru za obed naj bi sledil krajši popoldanski del.¹⁴ V mestih na slovenskem ozemlju so delovali učitelji za osnovno raven izobrazbe, nekaj je bilo tudi gramatikov, sicer pa se je bilo za nadaljnje izobraževanje treba odpraviti v večja mesta rimske države.

Med posebne oblike izobraževanja lahko štejemo tudi šolo za vestalke. Grški biograf Plutarh njene začetke postavlja v 7. stol. pr. Kr., v čas vlade kralja Numa Pompilija. Šlo je za mlada dekleta, ki so to službo sprejela za trideset let, pri tem pa so se s prisego odpovedala poroki in se zavezala čistosti in devištvu; delovala naj bi izključno v Rimu. V prvem desetletju so se vestalke učile svojih dolžnosti, v drugem so jih opravljale, v tretjem pa so vzgajale svoje naslednice. Njihova glavna naloga je bilo ohranjanje posvečenega večnega ognja v svetišču boginje Veste, opravljale pa so tudi žrtvovanja. Na javnih prireditvah so zasedale častna mesta. Sprva sta bili vestalki samo dve, nato je število naraslo na šest.¹⁵ Njihova dejavnost se je zaključila leta 394, ko je krščanstvu naklonjeni cesar Teodozij porazil cesarja Evgenija, kar je pomenilo konec poganstva.

Nagrobna plošča za Gaja Marcija Ceilerja

Eden glavnih virov za obstoj antičnega pouka na naših tleh so epigrafski spomeniki. »Po eni strani na napisih najdemo omembe tistih, ki so učiteljski poklic takrat opravljali, po drugi pa lahko iz upodobitev v portretnih nišah ugotavljamo,

12 Ibid., 51–52.

13 Ibid., 53.

14 Harold Whetstone Johnston, *The Private Life of the Romans*, Chicago: Scott Foresman and Company, 1932, str. 42.

15 Plutarh, *Numa Pompilij*, 75 po Kr.

Replika nagrobnega kamna za Gaja Marcija Ceilerja (hrani SŠM, fototeka, foto: Urška Boljkovac).

Prevod:

Gaj Marcij Ceiler, sin Gaja, učitelj slovnice/grščine, star 50 let, leži tukaj. Pompeja Respekta, Kvintova hči, za življenja postavila zase in za svojega moža.

Nagrobnik je edini v Sloveniji, ki izrecno omenja osebo, ki je bila po poklicu učitelj. *Gr* je lahko okrajšava za *grammaticus* (tj. osnovnošolski oz. srednješolski učitelj), lahko je okrajšava za *Graecus* oz. *Graeci*, kar bi pomenilo, da je bil Marcij učitelj grščine, ki je učil v mestu Neviodunumu.

Ideja, zasnova in nastanek učne ure

Ob pestri plejadi učnih ur, ki jih izvajajo gospodične učiteljice in gospodje učeniki v Slovenskem šolskem muzeju, se je snovala ideja o učni uri izpred

kakšne pripomočke so otroci uporabljali pri učenju: pisala (lat. *stylus*), povoščene tablice (lat. *tabula cerata*), knjige v obliki zvitkov (lat. *volumen*) itd.«¹⁶

O šolstvu na naših tleh v času rimske države priča nagrobni kamen iz flavijskega municipija Neviodunum (Drnovo pri Krškem).

Napis na plošči se glasi:

C·MARCII
VS·C·F·
CEILER·
PRAEC·GR
AN·L·H·S·
POMPEIA·
Q·F·RESPEC
TA·SIBI·ET·CON
UGI·V·F·

V celoti se glasi takole:

C(AIUS) MARCIUS C(AI)
F(ILIIUS)CEILER PRAEC(EPTOR)
GR(AMMATICUS?), GRAECUS?)
AN(NORUM) L. H(IC) S(ITUS) POM-
PEIA Q(UINTI) F(ILIA) RESPECTA
SIBI ET CON[I]UGI V(IVA) F(ECIT).

¹⁶ Julijana Visočnik, Didaktični potencial epigrafskih spomenikov – nekaj primerov iz slovenskega prostora, *Šolska kronika : zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 25, 2016, št. 1–2, str. 209.

*Učna ura Antična Emona v atriju uršulinskega samostana v Ljubljani
(hrani SŠM, fototeka, foto: Marjan Javoršek).*

časa, ko je vladarica Marija Terezija uzakonila pouk. Ob sodelovanju s klasičnim filologom se je začel pisati scenarij za učno uro iz časa antike. Obhajanje dvatisočletnega jubileja mesta Emone pa je spodbudilo realizacijo načrtovanega projekta. Učna ura je tako zasnovana na virih, ki nam odkrivajo način antičnega izobraževanja. Prizadevanja so šla v smeri, da bi obudili pouk, kakršen je bil verjetno pri nas pred dva tisoč leti. Poleg manjših odstopanj, za katera pravzaprav niti ne moremo vedeti, ker (še) nimamo podrobnejših virov, pa je gotovo eno od večjih to, da na učnih urah ne predstavljajo večine dečki, kakor je bilo značilno za antiko. Učna ura je primerna za drugo in tretjo triado osnovne šole, srednješolce in odrasle. Do konca leta 2020 je v šestih letih obstoja doživela 176 uprizoritev.

Potek učne ure

V Slovenskem šolskem muzeju se izvaja učna ura z naslovom Antična Emona, kjer poučuje magister Quintus Caelius Kallikrates. Zahtevnost poučevanja spada na osnovno raven izobraževanja, kot nam je znana iz te dobe. Pouk poteka predvsem v slovenskem, malo pa tudi v latinskem jeziku, kar pri udeležencih navadno izzove nekoliko zdrave zadrege in še bolj pritegne pozornost. Pod ma-

*Učna ura Antična Emona v Slovenskem šolskem muzeju
(hrani SŠM, fototeka, foto: Urška Boljkovac).*

gistrovim vodstvom se obiskovalci seznanijo z načinom vzgoje, poučevanja in discipline, značilne za antiko. Spoznavajo osnove latinskega jezika v pisavi in izgovorjavi (klasični način izgovorjave, kjer se »c« v vseh primerih izgovori kot »k«). Naučijo se rimska števila, ki jih zapisujejo, kakor nam pričajo zgodovinski viri, na voščeno tablico s kovinskim *stilusom*. V ta namen smo v Slovenskem šolskem muzeju pripravili replike tablic in *stilusa* po originalih, ki so ju izkopal na enem od antičnih najdišč, ki jih v sebi skriva arheološko bogato mesto Ptuj. Med poukom, ki traja približno tri četrt ure, udeleženci spoznajo tudi pomembnejše latinske pregovore in latinska imena za mesece v letu. Nadvse zanimive so zgodbe iz antične zgodovine in bogato razvejane rimske mitologije, ki jih zavzeto pripoveduje *magister*. Vsak udeleženec učne ure prejme poleg replik tablice in *stilusa* tudi času prikladno repliko oblačila – rimsko tuniko, kakršno so nosili otroci v rimski državi. Oprava, pripomočki, *magister*, latinska govornica ter okolje, v katerem poteka učna ura, pričarajo prijetno antično ozračje.

Sklep

Čeprav je od ustanovitve Emone minilo že več kot dva tisoč let, od antike na naših tleh ni ostalo malo stvari. Še vedno se odkrivajo novi predmeti, po katerih

prihajajo nova spoznanja in bogatijo naše vedenje o času in življenju na našem območju. Mnogo večja stvar, kot so sami predmeti, pa je nesnovna dediščina. Ta se je ohranila v obliki jezika, misli in starodavnih modrosti, ki so se prenesle – bodisi ustno bodisi z zapisano besedo – in se še prenašajo iz roda v rod zaradi svoje aktualnosti v vseh časih in prostorih. Poznavanje antike človeku širi obzorja in daje fundament za humanistično izobraževanje in pogled na svet.

Viri in literatura

- Brodnik, Vilma et al.: *Zgodovina 1, Učbenik za prvi letnik gimnazije*, Ljubljana: DZS, 2007.
- Lee Too, Yun: *Education in Greek and Roman antiquity*, Boston: Brill, 2001.
- Morgan, Teresa: *Assessment in Roman Education, Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*, 8, IAEA, 2001.
- Plutarh, *Numa Pompilij*, 75 po Kr. http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Plutarch/Lives/Numa*.html (pridobljeno dne: 17. 9. 2020).
- Štih, Peter et al.: *Slovenska zgodovina od prazgodovinskih kultur do začetka 21. stoletja*, Ljubljana: Modrijan, 2016.
- Vidmar, Tadej: *Vzgoja in izobraževanje v antiki in srednjem veku*, Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2009.
- Visočnik, Julijana: Didaktični potencial epigrafskih spomenikov - nekaj primerov iz slovenskega prostora, *Šolska kronika : zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 25, 2016, št. 1-2.
- Whetstone Johnston, Harold: *The Private Life of the Romans*, Chicago: Scott Foresman and Company, 1932.

Povzetek

Prispevek na podlagi znanih virov in literature predstavlja šolanje oz. poučevanje v antičnem času na Slovenskem in na ozemlju celotne rimske države. Pouk, ki je bil neobvezen, je pri nas potekal v latinščini in bil namenjen predvsem premožnejšim otrokom Emone, saj je bil cilj postati dober govornik. Večinoma je bilo šolanje zasebno na domu otrok, na domu učitelja ali v prostoru, ki ga je najel učitelj. Na slovenskih tleh so delovali predvsem učitelji za osnovno raven izobrazbe. Opirajoč se na nekatere vire, ki nam potrjujejo obstoj pouka na naših tleh v času antike, in druge, ki nam odkrivajo način poučevanja v širši rimski državi, smo v Slovenskem šolskem muzeju pripravili učno uro Antična Emona. Po vzoru antičnih oblačil so udeleženci učne ure oblečeni v repliko rimske tunike, za pisanje uporabljajo repliki tablice in *stilusa*, poučuje pa jih učitelj za osnovno raven izobraževanja, imenovan *magister*.

Zusammenfassung **Die Kinder Emonas**

Anton Arko

Basierend auf bekannten Quellen und Literatur präsentiert der Artikel die Schulbildung in der Antike in Slowenien und auf dem Gebiet des gesamten römischen Staates. Der Unterricht, der nicht obligatorisch war, wurde in lateinischer Sprache abgehalten und war in erster Linie für die wohlhabenden Kinder Emonas gedacht, da das Ziel darin bestand, ein guter Redner zu werden. Die Schule war größtenteils privat und fand zu Hause bei den Kindern oder dem Lehrer oder in einem vom Lehrer gemieteten Raum statt. Auf slowenischem Gebiet fand man hauptsächlich Lehrer für die Grundausbildung. Auf Grund der Quellen, die die Existenz von Unterricht auf unserem Boden in der Antike bestätigen, und Quellen, die die Art des Unterrichts im weiteren römischen Staat offenbaren, haben wir im Slowenischen Schulmuseum die Lehrstunde »die antike Stadt Emona« vorbereitet. Die Teilnehmer tragen eine Nachbildung der römischen Toga, verwenden Nachbildungen von Wachstafeln und Griffeln zum Schreiben und werden von einem Lehrer der Grundschule (Magister) unterrichtet.

Branko Šuštar*

Prve iskrice zamisli o muzejskih učnih urah, dileme in Slomškova nedeljska šola *The first sparks of the idea of museum lessons, dilemma and Anton Slomšek's Sunday school*

Izvleček

Prispevek predstavlja prve zamisli o muzejski učni uri leta 1995 z dvema tujima zgledoma in poznejšem zglednim sodelovanjem Mestnega muzeja in Slovenskega šolskega muzeja 1997 ob razstavi o županu Ivanu Hribarju. Inovativne historične predstavitve pouka so od leta 1999 v Slovenskem šolskem muzeju postopoma predstavile tri glavna časovna obdobja razvoja slovenskega šolstva. Tudi razstave so se lotevale teh obdobj, med drugimi tudi delovanja škofa in pedagoga Antona Martina Slomška 1800–1862 (*Pedagoški pogledi na A. M. Slomška*, 1999). On je sicer veljal v času po 1945 za bolj zamolčevanega, a ne v muzeju izobraževanja. V prispevku sledimo razvoju muzejskih učnih ur s predstavitvijo primerov poučevanja v slovenski šoli v treh državah: v obdobju pred prvo svetovno vojno, v času 1918–1941 in po letu 1945. V vrsti historičnih učnih ur od leta 2006 ni več učne ure iz 1953, več pa je pestre ponudbe iz vseh drugih starejših obdobj pred letom 1941. Med njimi je tudi Ponavljalna nedeljska šola iz 1865, ki od 2009 na osnovi popularnega Slomškovega učbenika Blaže in Nežica v nedeljski šoli predstavlja pouk pred modernizacijo osnovnega šolstva po letu 1870. Prispevek se tudi sprašuje, koliko lahko podobi Blažeta in Nežice predstavljata slovenske učence in šolo v 19. stoletju.

Abstract

The article presents the beginnings of the idea of museum lessons in 1995, with two examples from abroad and the later model cooperation between the City Museum and the Slovenian School Museum in 1997 with the exhibition about the mayor Ivan Hribar. From late 1998, innovative historical presentations of lessons at the Slovenian School Museum gradually presented three main time periods in the development of Slovenian schooling. The exhibitions also dealt with these periods, including the activities of the bishop and pedagogue Anton Martin Slomšek (1800–1862) (the exhibition *Pedagogical Views on A. M. Slomšek*, 1999). After 1945, Slomšek was generally not talked about, but this was not the case at the museum of education. The article follows the development of museum lessons that presented examples of teaching in Slovenian schools in three different countries – during the period prior to World War One, the period between 1918–1941 and after 1945. From 2006, the series of historical lessons no longer includes the museum lesson from the Yugoslav socialist period, but there is a lively selection from all the periods prior to 1941. Among them is the lesson Sunday Repetition School from 1865, which since 2009, on the basis of popular Slomšek's schoolbook *Blaže in Nežica v nedeljski šoli*, presents a lesson prior to the modernisation of primary schooling after 1870. The article also poses the question of how well the images of Blaže and Nežica illustrate Slovenian pupils and school in the 19th century.

* Branko Šuštar, dr. zgodovinskih znanosti, muzejski svetnik, SŠM, Ljubljana.

Ključne besede: muzejske učne ure, šolstvo, politika, nedeljska šola, Slomšek

Key words: museum lessons, schooling, politics, Sunday school, Slomšek

Zamisel in tuje spodbude

Muzejske učne ure so čim bolj avtentično srečanje s preteklostjo kot doživetjem z doživljanjem minulega časa ob kritičnem odnosu do njega. Ob pogledu na zgodovinsko ozadje Slomškove nedeljske učne ure kot dela aktivnih pedagoških dejavnosti v muzeju se prispevek najprej na kratko ozre na začetke ideje zgodovinskih učnih ur sredi 90. let 20. stoletja, njeni realizaciji za tedaj tri široka obdobja s še živečimi sodobniki in 2005 postavljeni, a iz programa že leto zatem umaknjeni učni uri iz leta 1953.

Ni skrivnost, da se je zamisel muzejski učnih ur, ki potekajo v Slovenskem šolskem muzeju od konca leta 1998, začejala pravzaprav v poznem poletju 1995 s srečanjem kustosov dveh muzejev v Ljubljani in njuni navdušeni izmenjavi vtisov z obiskov muzejev v tujini. Pripoved Irene Žmuc o stari angleški učni uri v pestri predstavitvi življenja konec 19. stoletja v Wigan Pier Experience, kjer je pomol transportnega kanala (Leeds and Liverpool Canal) del vplivnega območja Manchestra,¹ se je na Kongresnem trgu na poti v službo izmenjevala z mojo predstavitvijo nemške historične učne ure pred Šolskim muzejem v Göldenizu na Mecklenburškem.² Tam se je poleti 1995 z atraktivnim poukom v starih šolskih klopeh pričel 6. mednarodni simpozij šolskih muzejev in šolsko-zgodovinskih zbirk ter nadaljeval v Rostocku.³ Učno uro okoli leta 1900 in pouk lepopisa imajo v muzeju v Göldenizu še sedaj v ponudbi.⁴ Ko se sam prepričaš o možnostih žive muzejske predstavitve zgodovine in kolegica na drugem koncu Evrope doživi ustni ukor učiteljice za nečimrnost zaradi nalakiranih nohtov, je dovolj za prepričanje, da se kaj takega da uresničiti tudi pri nas. Podobna predstavitev zgodovine šolstva s prikazom pouka in obiska šolskega nadzornika, ki so jo kolegi iz južno-nemškega Schulmuseum Friedrichshafen⁵ ob Bodenskem jezeru pripravili

1 Wigan Pier, <https://canalrivertrust.org.uk/places-to-visit/wigan-pier>, Museum of Wigan Life, <https://www.wigan.gov.uk/Resident/Museums-archives/Museum-of-Wigan-Life/Schools.aspx> (pridobljeno: 20. 11. 2020).

Za izmenjavo e-pošte in obujanje spominov konec 2020 se zahvaljujem kolegici dr. Ireni Žmuc.

2 Landschulmuseum Göldeniz, <http://landschulmuseum.de/> (pridobljeno: 20. 11. 2020).

3 Ciperle, 6. mednarodni simpozij šolskih muzejev; Šuštar, Trije muzejski spomini na poletje 1995.

4 Landschulmuseum Göldeniz: Schulstunde um 1900, Schönschreiben, http://landschulmuseum.de/?page_id=90 (pridobljeno: 20. 11. 2020).

5 Schulmuseum Friedrichshafen, <https://schulmuseum.friedrichshafen.de/ueber-uns/> (pridobljeno: 20. 11. 2020).

poleti 1999 ob 8. mednarodnem simpoziju šolskih muzejev in zbirk, je bila še potrditiv, da smo na pravi poti pri muzejski šolski uri v učilnici (pra)babice.

A do uvedbe novosti – učne ure nekoč – je bilo potrebnih še nekaj pomembnih korakov. Ideja se je realizirala ob razstavi Mestnega muzeja Ljubljana (*Homo sum...* 1997) v času direktorice Taje Vovk Čepič, ko je kolegica Irena Žmuc, zavzeta avtorice razstave, prišla sredi leta 1998 v naš muzej s predlogom za sodelovanje pri njihovem spremljevalnem programu: s predstavitvijo šole iz Hribarjevega časa. S temo je muzej sodeloval že v njihovem razstavnem katalogu⁶ in pripravljenost, ki je pripeljala do Cesarske pesmi kot teme učne ure, je bila obojestranska. Pri tem sta bila pomembna tako prispevek bibliotekarke muzeja Tatjane Hojan z izbranim gradivom za zgled pouka iz pedagoškega tiska in učbenikov kot tudi sodelavke Mestnega muzeja Taje Gubenšek, ki je kot stroga gospodična učiteljica posredovala šolsko vzdušje iz cesarskih časov okoli 1898, ko je v Ljubljani županoval Ivan Hribar.⁷ Uspešna učna ura, ki je obravnavala osrednjo ideološko temo iz obdobja Avstro-Ogrske (cesarsko himno), je po koncu razstave Mestnega muzeja leta 1999 zaživela v Slovenskem šolskem muzeju. Prav za ta namen smo nekdanjo, v glavnem prazno sobo za sestanke s šolsko opremo in učili ne prav zlahka preoblikovali v majhno, a še danes obiskano učilnico moje (pra)babice.

Učne ure za tri obdobja slovenske šole

Muzej je v kontekstu predstavitev šolstva, ki so se ga tedaj še spominjale živeče generacije – to je poskušala z vizualnimi poudarki obravnavati leta 1997 tudi razstava *Spomini na šolo*⁸ –, s historičnimi učnimi urami postopoma predstavil glavna časovna obdobja razvoja slovenskega šolstva v treh državah: v habsburški Avstro-Ogrski do 1918, jugoslovanski kraljevini med obema vojnama in drugi Jugoslaviji po drugi svetovni vojni. Podobno je tudi razstavna dejavnost obsegala vsa obdobja, ki so še manjkala na stalni razstavi za dobo po 1848. Tudi delovanja škofa in pedagoga Antona Martina Slomška 1800–1862 (*Pedagoški pogledi na A. M. Slomška* 1999),⁹ ki je sicer veljal za bolj zamolčevanega, a ne v Slovenskem šolskem muzeju. Tu je bil Slomšek kar markantno uvrščen v stalno razstavo do 1848,¹⁰ ravnateljica Slavica Pavlič je pridobila Slomškovo poprsje, ki ga je izdelal kipar Marjan Drev, tudi avtor kipa pred mariborsko stolnico. Trubar je nato s Prešernom (obe poprsji sta delo našega odličnega akad. kiparja Mirsada Begića) dolga leta simbolično in vsebinsko povedno krasil vhodno avlo. Izbrana postavitev

6 "Homo sum ---": Ivan Hribar in njegova Ljubljana. Zbornik ob razstavi Mestnega muzeja Ljubljana, ur. Taja Čepič, Janja Rebolj, Ljubljana: Mestni muzej, 1997 – o šolstvu str. 43–66.

7 Gubenšek, Taja: Kako sem postala »Gospodična učiteljica«, *Šolska kronika* 10 (34), št. 2 (2001), str. 353–356.

8 *Spomini na šolo: šolski dnevi in kar me spominja nanje*, 1997.

9 *Pedagoški pogledi na Antona Martina Slomška*, 1999.

10 Ciperle, Vovko, *Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja I.*

je nazorno govorila o pluralizmu treh idejnih usmeritev, v katerih se je razvijalo slovensko šolstvo: protestant Trubar, katoliški škof Slomšek in svobodomislec Prešeren. Ena od Slomškovih misli je bila v šolski rabi res kdaj malo izpuščena (cenzurirana?), saj je bil poudarjen zlasti drugi del: Materin jezik je ključ do ljudske omike in se začetni del »sveta vera bodi ti luč« ni poudarjal. A v našem muzeju izobraževanja je Slomškovo delovanje doživelo razstavno predstavitev s katalogom s šestnajstimi prispevki že jeseni 1999 – v času papeževega obiska in razglasitve Slomška za blaženega – čeprav to ni bilo ravno med poudarki tedaj odločujoče politike.¹¹ Muzej je na splošno imel s strani ustanovitelja ustvarjalno svobodo tudi glede do tedaj bolj spregledanih tem.

Pri učnih urah je nato muzej nadaljeval predstavljanje šolstva po letu 1918 v času kraljevine – prve Jugoslavije s prav tako odmevno temo o lepopisu, nato še s temo o domači mački ter 2005 dobil historično uro še za čas jugoslovanske države po letu 1945 (Mi, pionirji). Učna ura je bila postavljena v leto 1953 in predstavljena čim bolj avtentično, zvesto po tedanjih virih (učbeniki, pedagoški tisk), filmski predstavitvi iz tistega časa in z izbiro čim manj političnih vsebin. Historična učna ura je bila pripravljena v pričakovanju, da je pol stoletja po dogodkih že možno predstaviti šolstvo tako, da bo osvobojeno ideološke tendencioznosti. Učni list, ki je spremljal učno uro iz leta 1953, je učitelje opozarjal na dileme in na potrebno obravnavo šolske teme pri pouku še v širšem kontekstu. Tudi otroške/pionirske pesmi tega časa, kot na primer tista Lepo je v naši domovini biti mlad, so dajale izhodišče za kritičen pogovor.¹² Je bilo res lepo? Za vse? Učna ura od maja 2006 naprej ni več uvrščena v program ponudbe muzeja in V učilnici moje (pra)babice v muzeju tako ni več soočenja s šolskim poukom po letu 1945. Dejstvo je, da je šolstvo dejansko res politicum (po izjavi avstrijske vladarice Marije Terezije) in da lahko politične opredelitve še v sodobnosti vplivajo tudi na muzejske predstavitve.^{13 14}

Na Slovenskem se lahko srečamo z ambientalno predstavitvijo šolstva po letu 1945 npr. v Pokrajinskem muzeju v Kopru, kjer šolski razred poudarja pomen obnove slovenskega šolstva, ukinjenega pod fašizmom,¹⁵ in v Slovenski Bistrici (v gradu je tudi stara učilnica s pohištvom in predmeti šolskega razreda iz sredine 20. stoletja, kjer imajo tudi različne delavnice).¹⁶ V Beli krajini pa vabijo vse, ki želijo podoživeti čas okoli 1950, v šolske klopi na OŠ Brihtna glava, ki ponuja

11 Šuštar, Ob pogledih na Slomškovo pedagoško dejavnost, str. 7–12.

12 *Učni list Učna ura naših babic in dedkov – iz leta 1953: »Mi, pionirji!«.*

13 Zanimivo: tudi predstavitev podobne historične učne ure problematičnih obdobij nacistične Nemčije in vzhodnonemške DDR v Šolskem muzeju v Leipzigu ni minila brez nestrpnih političnih komentarjev.

14 Šuštar, Od ideološkega šolstva do presejanja enoumja muzejskih razstav.

15 Pokrajinski muzej Koper, https://www.burger.si/MuzejiInGalerije/PokrajinskiMuzejKoper/OddelekNovejseZgodovine/KM_NovejsaZgodovina_b7.html, (pridobljeno: 20. 11. 2020).

16 Zavod za kulturo Slovenska Bistrica, http://www.zavod-ksb.si/?page_id=499 (pridobljeno: 19. 11. 2020).

doživljanje šolstva jugoslovanskega socializma prav z duhovito historično učno uro,¹⁷ nastalo na pobudo šolnika in humorista Tonija Gašperiča. Muzealske dobre postavitev in kritične muzejske obravnave, ki obravnavajo teme onkraj vseh ideologij, so primer angažirane vzgoje za demokracijo, za strpnost in medsebojno razumevanje.

Zanimivo pa je, da ima zgodovina cenzure na Slovenskem kar bogato tradicijo, a žal (še) ni le relikv preteklosti. Kot ugotavlja dr. Aleš Gabrič v študiji o cenzurnem modelu v gledališču, smo doživljali Slovenci posege cenzure sredi 20. stoletja enkrat s te, drugič z one ideološke oziroma politične strani, a noben režim »ni dvomil, da je stroga cenzura nujno potrebna za strogo skladno sozvočje družbe in predvsem za obrambo oblasti, ki je v njihovih rokah«.¹⁸

Ob ponavljalni nedeljski šoli

V nedeljo v šolo? Na vprašanje odgovarja leta 2005 v prvem zvezku Slovenske kronike 19. stoletja 1800–1860 (urednik Janez Cvirn) pod datumom 27. septembra 1816 prispevek o nedeljski šoli enega od več kot tridesetih avtorjev zvezka.¹⁹ Pregledni prispevek temelji posebej na raziskavah dr. Schmidta, na kar opozarjamo ob tej temi.

Že ob pripravah na sprejem drugega državnega osnovnošolskega zakona (Politične šolske ustave) je leta 1804 dunajska dvorna pisarna priporočala duhovniku in učiteljem brezplačen in prostovoljen nedeljski pouk mladine, ki je z dvanajstim letom že izpolnila šestletno šolsko obveznost. Te ponavljalne in nadaljevalne šole, navadno s poukom ob nedeljah pred popoldansko pobožnostjo, so utirale poti poznejši šolski obveznosti tudi po 12. letu. Dotlej le priporočene nedeljske šole so z odlokom študijske dvorne komisije z dne 27. septembra 1816 postale obvezne za vso v šolo vpisano mladino od 12. do dopolnjenega 15. leta starosti in so precej prispevale k razširitvi elementarne izobrazbe (v slovenskem jeziku) na Slovenskem. V mariborskem okrožju je že pred sredo 19. stoletja večina osnovnošolcev po zaključenih šestih letih redne obiskovala še tri leta ponavljalne šole. Na območju lavantinske škofije in na Kranjskem je obisk nedeljskih šol naraščal počasneje, najslabše pa so se nedeljske šole prijele na Koroškem. Ponavljalni pouk je bil dvojezičen, a se je ravnal po jezikovnem znanju učencev: kjer je bilo redno šolstvo bolj razvito, je bilo več nemščine, tam, kjer so ponavljalne šole obiskovali začetniki, pa je bil pouk pretežno slovenski.²⁰

Med učenci nedeljskih šol je bilo gotovo tudi nekaj že bolj odrasle mladine, nemara tudi kaj odraslih, a je pri tem pred letom 1869 le v manjši meri šlo za izobraževanje odraslih. Vsekakor je označba »nedeljske ponavljalne šole – prve

17 OŠ Brihtna glava, Radovica, <https://brihtna-glava.si/> (pridobljeno: 19. 11. 2020).

18 Gabrič, Cenzura gledališkega repertoarja, str. 171.

19 Šuštar, V nedeljo v šolo, str. 124–125.

20 Schmidt, *Zgodovina šolstva in pedagogike*, 3, str. 296–297; Šuštar, V nedeljo v šolo, str. 124–125.

inštitucije za izobraževanje odraslih na Slovenskem«²¹ preveč ambiciozna, čeprav so se tudi v nedeljskih šolah izobraževali šolarji, ki so prerasli šolsko obveznost. A to pomeni: starejši od 12 let. Več takšnih je bilo npr. med vajenci, ki so obiskovali nedeljske ponavljalne šole, kot nam kaže v letu 1847 primer iz Ljubljane s šestimi in sedmimi učenci v 19. in 20. letu starosti.²² Se je pa tradicija nedeljskih šol neka-ko nadaljevala tudi kasneje, že v okviru tretjega osnovnošolskega zakona po 1869. Tedaj pa so se razvile ponavljalne šole za odraslo kmečko mladino, ki je končala šolsko obveznost. Takšne šole so delovale (tudi) ob nedeljah, kot je 1875 primer takšne šole v Črnomlju.²³ A pri pregledu nedeljskih šol ostajamo kar pri drugem državnem osnovnošolskem zakonu, ki je veljal do 1869.

Čeprav so Bleiweisove Novice septembra 1849 zatrjevale, da »vsakdanje in nedeljske šole niso koristne samo malim in odrašenim otrokam, ki v šolo hodijo, ampak tudi vsim tistim, ki z otroci žive in od njih marsikej koristniga zvedo, kar ti iz šole prineso in jim povedo«, ni bilo nikoli dovolj spodbud o pomenu šol in njihovi veljavi.²⁴ Še sredi 19. stoletja je bilo treba prepričevati starše o koristnosti šol in jih spodbujati, da pošiljajo otroke k pouku, kot je v nastopnem pastirskem pismu 1846 zavzeto deloval tudi v korist izobraževanja škof Slomšek.²⁵

Zaradi splošno prevladujoče miselnosti, češ da so na kmetih »delavniki za delo, nedele in prazniki pa za nauk«, so – spričo slabega obiska nemških trivialk in nastajanja nedeljskih šol v krajih brez rednih šol – ponavljalne šole marsikje postale tudi začetne slovenske osnovne šole. Učni jezik je bil slovenski ne le na Kranjskem in Primorskem, temveč tudi v slovenskem delu Koroške in Štajerske. Zato so za nedeljske šole potrebovali predvsem slovenske učbenike, ki pa so jih v največji meri pripravljali duhovniki, saj so take šole najbolj poznali iz svojih izkušenj. Med pisci učbenikov gre posebej omeniti Franca Metelka, Valentina Vodnika, Petra Danjka in Antona Martina Slomška, ki je leta 1854 pripravil *Ponovilo potrebnih nauk za nedeljske šole na kmetih* in se proslavil s prvcato kmečko enciklopedijo *Blaže ino Nežica v nedeljski šoli* (prva izdaja v Celju še kot "Blashe ino Neshiza v nedeljski sholi"). Za šolsko rabo je bilo na voljo tudi *Berilo o svetkih in nedeljah za dorašeno mladino* (Trst 1850), a razširjenost in uporaba šolskih knjig je bila različna.²⁶

»Kaj niste v nedeljski šoli gosp. Slomšek-a brali ...« Tako so se pri Bleiweisovih Novicah maja 1844 v prispevku o mleku naslonili na Slomškov učbenik

21 T. Čeč, H. Čosić, Nedeljske ponavljalne šole – prve inštitucije za izobraževanje odraslih na Slovenskem, *Šolska kronika 2020*, št. 1–2, str. 7–15.

22 Čeč, Čosić, Nedeljske ponavljalne šole, str. 15, navajata: Serše 1994, str. 47.

23 Čeč, Čosić, Nedeljske ponavljalne šole, str. 15, navajata: Hojan, *Izobraževanje odraslih 1774–1918*, 1994, str. 105.

24 Kako bi se dala v vsaki soseski bukvarnica napraviti? *Kmetijske in rokodelske novice*, 7, št. 36, 5. 9. 1849, str. 158–159.

25 Anton Martin Slomšek, po milosti Božji, *Kmetijske in rokodelske novice*, 4, št. 32, 12. 8. 1846, priloga.

26 Schmidt, V., *Zgodovina šolstva in pedagogike*, 3, str. 296.

Pa zapojmo "Ljuba vigred se rodi" (SŠM, fototeka, foto: Marjan Javoršek).

v argumentaciji zoper predsodke o čarovništvu.²⁷ Ob napovedi druge izdaje Slomškovega Blažeta in Nežice 1847 so že pisali o sloveči knjigi in ob izidu 1848 kar o »slavni knjigi« za vse potrebe in v Novicah dostavili – »ni boljnih bukev za slovenske šole, kakor so te.«²⁸ Sredi 19. stoletja je slovenski tisk omenjal nedeljske šole kot dobre posrednice znanja.²⁹ V Šentjanžu na Dolenjskem so 1842 dobili novo šolo s slovenskim poukom, ki so jo obiskovale tudi deklice, čeprav so nekateri težko razumeli »de je deklicam tudi šolskiga nauka potreba«. Otroci so k pouku hodili lepše oblečeni, kar je šolo naredilo bolj praznično, otroke pa spodbujalo k pazljivosti. In imeli so tudi nedeljsko šolo. Po nekaj letih pouka so ugotavljali: »Nedéljska šola je za vsako faro práv koristna. Va-njo pridejo otroci, ki ob délovnih zavoljo téga ne morejo v šolo hoditi, kér imajo predeleč in tisti že nekoliko odrašeni, ktéri po kaki nerodnosti niso v pravim času ob délavnikih v šolo hodili.«³⁰

Posebej so septembra 1846 poročale Novice o poteku in napredku nedeljskega šolstva na Kranjskem. »Dokler pa vsakdanje šole samo otroke v šolski okolici

27 *Kmetijske in rokodelske novice*, 2, št. 20, 15. 5. 1844, str. 78, Od navadnih napak pri mleku.

28 *Kmetijske in rokodelske novice*, 6, št. 51, 20. 12. 1848, str. 219, Nove slovenske bukve.

29 *Kmetijske in rokodelske novice*, 4, št. 5, 4. februar 1846, str. 19, Nektere prigodbe iz življenja dveh umnih kmetovalcov, Janeza in Mete. II. Ženina pred fajmoštrom.

30 *Kmetijske in rokodelske novice*, 4, št. 17, 29. 4. 1846, str. 68, L. Sevcán, Nova cerkev in nova šola v Šentjanžu.

pol ure hodá obsegajo, se šolski nauk premalo pozná; potreba je želje za šolo po celi fari oživeti. Pridni in modri duhovski pastirji so torej po Štajarskim in Koroškimi nedeljske šole obuditi, naj bi se odrašena mladina, ki dobroto šole sama spozná, pa v delavnikih, v šolo ne utegne, ali pa tako daleč vsakdan ne more, brati, nekoliko rajtati, pa tudi za silo pisati izučila. In to delo po pretečenih dvajsetih letih pràv lepo zdalo.« Pouk je potekal po nedeljskem bogoslužju v župnišču ali prostorni hiši so mladenke in mladeniče posedli ločeno in jim priskrbeli »mali Abecednik, ali pa Navod v branje za mladost nedeljskih šol« in vsako nedeljo predelali dve strani. Od vseh svetih do velike noči je večina že po malem brala, kar je dalo drugim veselje in »so bile hitro šole pretesne«. Drugo leto šolanja so se tisti, ki so že gladko brali, pričeli vaditi v pisanju. »Podajo jim črne tablice, pa krajdo v roke, de pismenke na veliki tabli po redi napisane obdelujejo, številke pisati in izrekati se učijo. Kader se rôka že pisanja nekoliko privadi, se jim tudi peró in popir podá, posebno mladenčam, de se jim per gosposki podkriževati bi ne bilo potrèba.« Kjer je bilo v župniji več duhovnikov, so poučevali prvošolce pred popoldanskim kršćanskim naukom, drugošolce pa po njem; v Šentjerneju je imel župnik Martin Rak nedeljski pouk celo v treh skupinah. Sklep zapisa je bil spodbuden: »Velik je trud, pa tudi truda lep cvet in žlahten sad.«³¹ Prav lepo je bilo brati 1847 tudi o uspehu nedeljske šole na Gorenjskem, saj je bilo tam »pisanje neke nedeljske šolarce« takšno, da bi prekosila marsikoga v pisarni.³²

Slovenske začetne nedeljske šole so bile za državo cenejše od dvojezičnih trivialk, saj so zanje večinoma brezplačno poskrbeli duhovniki, ki so v krajih brez rednih šol našli tudi prostor za pouk kar v cerkvenih stavbah (župniščih, kaplanijah, mežnarijah). Poučevali so verouk, branje, računanje in nato še pisanje, a zavzetost duhovščine za splošno šolsko delo se je vsaj v ljubljanski škofiji 1864 – malo pred sprejetjem novega šolskega zakona – omejevala predvsem na pouk verouka.³³ Tudi po mnenju Dunaja so bile slovenske nedeljske začetne šole sprva »zelo blagodejne« in naj bi popolnoma zadoščale »za verske in moralne potrebe nižjih ljudskih slojev«. Seveda pa tedanja nedeljska šola z začetnim poukom praktično ni omogočala nadaljnjega šolanja učencev na glavnih šolah in gimnazijah, ki so imele nemški učni jezik.³⁴

Novice so marca 1845 objavile nagovor Petra Musija, štajarskega učitelja iz Šoštanja nedeljskim učencem, ki jih je vnemal za učenje obrti.³⁵ Nedeljske šole so na podeželju služile tudi za nadaljnje izobraževanje obrtnih in trgovskih vajencev, saj drugih šol ni bilo. Mojstre je tudi obrtni zakon zavezoval, da bi njihovi

31 *Kmetijske in rokodelske novice*, 4, št. 35, 2. 9. 1846, str. 38–39, Bratje sv. Cirila in Metoda v naših šolah.

32 *Kmetijske in rokodelske novice* 5, št. 44, 3. 11. 1847, str. 176, L. P. Spomini na Gorenjsko.

33 Schmidt, *Zgodovina šolstva in pedagogike*, 3, str. 297–298.

34 Schmidt, *Zgodovina šolstva in pedagogike*, 3; B. Šuštar, V nedeljo v šolo, str. 124–125.

35 *Kmetijske in rokodelske novice*, 3, št. 12, 19. 3. 1845, str. 47, Musi, P., V mladosti je treba skerbeti, kako si svoje dni pošteno kruh služiti (Učitelj nedeljskim učencem).

vajenci morali obiskovati šolski pouk do 15. leta, a povsod ni bilo tako. Na splošno naj bi na podeželju bolj upoštevali kmetijstvo, v mestih pa obrt s poukom računstva, spisja in risanja. Za to je bilo na voljo nekaj slovenskih učbenikov mdr. tudi delo Petra Aleša Zaveden kmet ali najpotrebniši nauki kmetijstva za nedeljske šole po deželi (Trst 1856) in Bleiweisove Bukve za kmeta (Ljubljana 1844).³⁶ Posebej so Novice kar številne učbenike za začetne šole na Primorskem predstavile poleti 1850.³⁷

Ponekod so nedeljske ponavljalne šole delovale v dveh oddelkih: eden je potekal v slovenščini za začetnike, v drugega pa so uvrstili prave ponavljalce, ki so imeli dvojezični, izjemoma pa nemški pouk.³⁸ Na slab šolski obisk tudi nedeljskih ponavljalnih šol je zaradi revščine vplivalo tudi prezgodnje vključevanje otrok v kmečko delo. In otrok v starosti 12 do 15 let ni bilo lahko ob nedeljah napraviti za šolarje. V šolskem letu 1864/65 so imeli na Slovenskem 553 ponavljalnih šol, torej so bile pri nekaj več kot treh četrtinah tedaj delujočih šol. Po izračunih dr. V. Schmidta je ponavljalne šole obiskovalo manj kot 46 odstotkov šoloobveznih otrok, a med njimi so bili tudi mlajši od 12 let, ki jim je bila nedeljska ponavljalna šola kar začetna šola.³⁹

Ponavljalna nedeljska šola, učna ura iz 1865

Predhodni pogled v razvoj ponavljalne nedeljske šole je predstavljen z namenom boljšega poznavanja učne ure Ponavljalna nedeljska šola iz leta 1865. Ta je v ponudbi muzeja od leta 2009 in na osnovi Slomškovega popularnega učbenika Blaže in Nežica v nedeljski šoli v muzeju predstavlja pouk v podeželski šoli tik pred spremembami in modernizacijo osnovnega šolstva, do katerega je prišlo po letu 1870. Zasnova učne ure omogoča obisk tudi začetnim razredom osnovne šole. Izbira učnega gradiva s pomočjo Šolskega prijatelja, časopisa za šolo in dom (1853, 1854) in Slomškovega šolskega priročnika (učbenik Blaže in Nežica v nedeljski šoli, izdaja iz 1857) obsega obdobje drugega avstrijskega osnovnošolskega šolskega zakona 1805 in konkordata 1855. Tedaj so poleg rednih šol delovale še nedeljske šole, zamišljene kot ponavljalne šole, a s prizadevnostjo slovenskih duhovnikov so bile dejansko marsikje slovenske začetne šole. V svojem učbeniškem priročniku za učitelje Blaže in Nežica v nedeljski šoli, namenjenem prav za takšne šole, predstavlja šolski nadzornik Slomšek (1800–1862), pozneje škof v Mariboru), v tedaj priljubljeni obliki nekoliko romansirane pripovedi mladeniča Blažeta in mladenke Nežice življenje in šolo na slovenskem podeželju. Za tedanje

36 Schmidt, *Zgodovina šolstva in pedagogike*, 3, str. 336.

37 *Kmetijske in rokodelske novice*, 8, št. 30, 24. 7. 1850, str. 127–128, Odkritoserčne vošila zastran šolskih bukev v začetnih šolah po Slovenskim.

38 Schmidt, *Zgodovina šolstva in pedagogike*, 3, str. 337–338.

39 Schmidt, *Zgodovina šolstva in pedagogike*, 3, str. 426–427.

Ponovimo! Nedeljska šola (SŠM, fototeka, foto: Urška Boljkovac).

učbenike zelo obsežna knjiga je bila z bogastvom tem (od slovenskega in nemškega pisanja, praktičnega meroslovja, zdravstva do vremena) in vzgojnih napotkov (tudi o oliki) obsežen šolski priročnik in uporaben enciklopedični priročnik za kmeta. Podoba učenca in učenke v učbeniku kaže na nekoliko idealizirano sliko učencev in pouka v osnovnem šolstvu pod cerkveno upravo, a s pomočjo zgodbe brata in sestre metodološko zanimivo podaja vsebine 52 nedelj takšnega pouka. Zgodba je bila blizu razmeram domačega podeželskega okolja in tako šolarjem tudi v spodbudo.⁴⁰ Danes k nedeljski šoli v muzej vabijo informacije o muzejskih učnih urah⁴¹ ter statični⁴² in aktivni spletne zapisi muzeja,⁴³ prav tako pa tudi drugi na spletu dostopni dokumenti.⁴⁴

40 Slomšek, *Blaže in Nežica v nedeljski šoli*, Celovec, 1857 (reprint 2006); Šuštar, Can "Blaže and Nežica", str. 8–10.

41 Nedeljska šola, v: *Pedagoški programi v letu 2020/21*, Ljubljana: SŠM 2020, str. 10; Dostopno tudi na spletu: http://www.ssolski-muzej.si/files/events/4082-brosurapedagogskiprogramizoz0_21eb72dpi.pdf (pridobljeno: 19. 11. 2020).

42 Nedeljska šola, <https://museu.ms/activity/details/21/nedeljska-sola-branja-pisanja-racunanja-in-petja-ucna-ura-iz-leta-1865>; <http://www.ssolski-muzej.si/slo/aboutmuseum.php?page=27> (pridobljeno: 19. 11. 2020).

43 Učna ura Nedeljska šola, <https://www.youtube.com/watch?v=YKpPpsrFCxU> (pridobljeno: 19. 11. 2020).

44 Dan Kardum Šibila, *Nedeljska šola*, 2014, <https://prezi.com/oorphb5zd6ld/nedeljske-sole/> (pridobljeno: 20. 11. 2020).

To šolstvo se je na slovenskem podežlju razvijalo glede na ekonomske možnosti okolja in razumevanje šolstva kot napredka: bilo je slovensko, a tudi nemško, hkrati pa katoliško – vseskozi del cerkvenih versko-vzgojnih prizadevanj. Takšne so bile tudi zahteve veljavne državne šolske zakonodaje, to pa je od 1855 še poudarjal konkordat – državno-cerkvena pogodba. A takšni cerkveni in državni odnosi do osnovnega šolstva so se po letu 1868 v preoblikovani Avstro-Ogrski začenjali spreminjati in šola je postala tudi v slovenskih deželah po 1870 toliko drugačna, da so jo nasprotniki – povsem neupravičeno – razglašali kar za brezversko. Učiteljski list, ki se je zavzemal za boljši položaj šole in učiteljstva, je takšnim pomislekom ugovarjal, saj je bilo med učiteljstvom še kar nekaj vneme tudi za versko vzgojo.⁴⁵ Drugačni šoli so sledili tudi novi učbeniki, kjer je bilo manj verskih tem, več vsebinsko takšnih, ki so sledile bogatejšim predmetnikom.

Za sklep

Začetkom razmislekov o historičnih učnih urah sta slovenski zavzetosti botrovala nemški in angleški zgled, kar je spodbudilo realizacijo zamisli šole nekdanjih dni v sodelovanju pri spremljevalni prireditvi ob razstavnem projektu Mestnega muzeja o županu Hribarju leta 1998. Oblikovanje učnih ur za tri večja obdobja slovenskega šolstva, ki so jih še doživljale tedanje generacije (Avstro-Ogrsko, kraljevino – prvo Jugoslavijo in republiko – drugo Jugoslavijo po letu 1945) je pomenilo ponudbo žive ure šolske zgodovine, ki je bila avtentična, zvesta vsebinam, ki so prevladoval v svojem času. Vsaka šola je bila ideološka in tudi naše predstavitve se že z opremo razreda ne morejo izogniti temu. Pa se tudi ni treba. V bistvu obiskovalce bolj pritegne zgodba šole nekoč z bolj strogimi vzgojnimi pravili in disciplino kot prav določena vsebina učne ure. V pedagoški dejavnosti muzeja so se razvile številne učne ure z različnimi temami iz šolstva v (davni) preteklosti in morda je zdaj vendarle že pravi čas, da se v muzeju soočimo tudi s šolo, ki smo jo obiskovali vsi rojeni med 1938 in 1983. K razmisleku o predstavitvi šolstva z muzejsko učno uro pa nas spodbuja že obsežno tridesetletno obdobje samostojne Republike Slovenije, ki je od leta 2004 del Evropske zveze.

Ponavljalna nedeljska šola iz leta 1865 je zanimiv prispevek muzeja k razumevanju razvoja slovenskega šolstva v času drugega avstrijskega osnovnošolskega zakona, ki ga zaznamujeta cerkveni vpliv na osnovno šolo in Anton Martin Slomšek s svojim pedagoškim delom, tudi z učbenikom Blaže in Nežica v nedeljski šoli. Posebej pomembna je tudi primernost te muzejske učne ure za prvo triado devetletke, ki omogoča mlajšim učencem doživeti šolo nekoč.

---

45 Gregorec, L., *Stara in nova šola*, Gradec 1871; *Učiteljski tovariš* 1871, str. 238–239, Stara in nova šola.

Našo narodno in kulturno identiteto so skozi čas oblikovale pestre zgodovinske izkušnje, naklonjenost ali sprejemanje/odklanjanje različnih kulturnih, političnih in (ne)verskih usmeritev ter vsa tragika večplastne medvojne razdeljenosti in razklanosti iz časa po 1945. Nič se ne sme zamolčati, vse je treba predstaviti, kritično oceniti, glede na demokratične in občečloveške vrednote, in tako graditi možnosti za iskanje sožitja ... Prav je, da se lahko v muzeju izobraževanja vsakdo počuti domačega s svojimi spomini na šolanje, ob tem pa spoznava tudi ozadja, druge in drugačne izkušnje in tisti minuli čas vidi tudi z druge perspektive ter spremlja še analizo kulturnega ozadja in političnih, gospodarskih okvirov ter vplivov pedagoških idej. In ob tem naj obiskovalec še bogati s spoznanji tudi svojo vzgojo za demokratičnost, toleranco, za razumevanje drugega in drugačnega. Brez lakiranja in prikrojevanja, a tudi brez omalovaževanja, v predstavitvah različnih pogledov na vzgojo, na vrednotenje pedagoških idej, družbeni razvoj in posamezne dogodke.

Viri in literatura

Časopisni viri

Kmetijske in rokodelske novice, 1844–1850

Učiteljski tovariš, 11, št. 15, 1. avgusta 1871 - dLIB.si.

Spletni viri:

Kardum Šibila, Dan, Nedeljska šola, 2014,

<https://prezi.com/oorphb5zd6ld/nedeljske-sole/> (pridobljeno: 19. 11. 2020).

Landschulmuseum Göldeniz,

<http://landschulmuseum.de/> (pridobljeno: 20. 11. 2020).

Landschulmuseum Göldeniz: Schulstunde um 1900, Schönschreiben,

http://landschulmuseum.de/?page_id=90 (pridobljeno: 20. 11. 2020).

Museum of Wigan Life,

<https://www.wigan.gov.uk/Resident/Museums-archives/Museum-of-Wigan-Life/Schools.aspx> (pridobljeno: 20. 11. 2020).

OŠ Brihtna glava, Radovica, <https://brihtna-glava.si/> (pridobljeno: 19. 11. 2020).

Pokrajinski muzej Koper,

https://www.burger.si/MuzejiInGalerije/PokrajinskiMuzejKoper/OddelekNovejseZgodovine/KM_NovejsaZgodovina_b7.html (pridobljeno: 19. 11. 2020).

Učna ura Nedeljska šola,

<https://www.youtube.com/watch?v=YKpPpsrFCxU> (pridobljeno: 19. 11. 2020).

Zavod za kulturo Slovenska Bistrica,

http://www.zavod-ksb.si/?page_id=499 (pridobljeno: 19. 11. 2020).

Wigan Pier,

<https://canalrivertrust.org.uk/places-to-visit/wigan-pier> (pridobljeno: 20. 11. 2020).

Literatura

- Marjetka Balkovec Debevec, Vid Lenard, *Učna ura naših babic in dedkov – iz leta 1953: »Mi, pionirji!«*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2005.
- Jože Ciperle, 6. mednarodni simpozij šolskih muzejev in šolsko-zgodovinskih zbirk: Rostock, od 27. do 30. julija 1995, *Šolska kronika* 28, 1995, str. 262–265.
- Jože Ciperle, Andrej Vovko, *Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja I.* katalog stalne razstave, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1988.
- Teja Čeč, Hana Čosić, Nedeljske ponavljalne šole – prve inštitucije za izobraževanje odraslih na Slovenskem, *Šolska kronika* 29 (53) 2020, št. 1–2, str. 7–15.
- Aleš Gabrič, Cenzura gledališkega repertoarja v prvi in drugi Jugoslaviji. V: *Cenzurirano. Zgodovina cenzure na Slovenskem od 19. stoletja do danes*, ur. M. Režek, Ljubljana: Nova revija 2010, str. 171.
- Lavoslav Gregorec, *Stara in nova šola*, Gradec 1871.
- Taja Gubenšek, Kako sem postala »Gospodična učiteljica«, *Šolska kronika* 10 (34), 2001, št. 2, str. 353–356.
- Tatjana Hojan, Izobraževanje odraslih 1774–1918. V: *Nastanek in razvoj izobraževanja odraslih*, ur. Jurij Jug, Kranj 1994.
- "Homo sum ---": Ivan Hribar in njegova Ljubljana. Zbornik ob razstavi Mestnega muzeja Ljubljana (ur. Taja Čepič, Janja Rebolj) Ljubljana: Mestni muzej, 1997.
- Peter Musi, V mladosti je treba skerbeti, kako si svoje dni pošteno kruh služiti. (Učitelj nedeljskim učencam), *Kmetijske in rokodelske novice*, 3, št. 12, 19. 3. 1845, str. 47.
- Pedagoški pogledi na Antona Martina Slomška: zbornik ob razstavi* (ur. B. Šuštar) Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1999.
- Pedagoški programi v letu 2020/21* (ur. M. Balkovec Debevec et al.), Ljubljana: SŠM 2020; dostopno tudi: https://www.ssolski-muzej.si/files/events/4082-brosurapedagogskiprogramiz2020_21eb72dpi.pdf
- Vlado Schmidt, *Zgodovina šolstva in pedagogike*, 3, 1848–1870, Ljubljana: Delavska enotnost, 1988²
- Saša Serše, Izobraževanje odraslih: obrtno šolstvo na Kranjskem pred letom 1918. *Nastanek in razvoj izobraževanja odraslih*, ur. Jurij Jug, Kranj 1994.
- Anton Slomšek, *Blaže in Nežica v nedeljski šoli*, Celovec, 1857 (reprint Celje 2006).
- Spomini na šolo: šolski dnevi in kar me spominja nanje* (ur. B. Šuštar), Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1997.
- Stara in nova šola, *Učiteljski tovariš* 11, št. 5, 1. 8. 1871, str. 238–239.
- Branko Šuštar, Trije muzejski spomini na poletje 1995 v Nemčiji: VI. mednarodni simpozij šolskih muzejev v Rostocku, agrarnozgodovinski muzej Alt Schwerin in razstava 1000 let Mecklenburškega v Güstrowu, *Argo*, 38, 1995, str. 69–70.
- Branko Šuštar, Ob pogledih na Slomškovo pedagoško dejavnost, v: *Pedagoški pogledi na Antona Martina Slomška: zbornik ob razstavi*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1999, str. 7–12.
- Branko Šuštar, V nedeljo v šolo, 27. 9. 1816, *Slovenska kronika* 19. stoletja, 1800–

- 1860, ur. Janez Cvirn, Ljubljana: Nova revija 2005, str. 124–125.
- Branko Šuštar, Od ideološkega šolstva do preseganja enoumja muzejskih razstav. Identiteta muzeja, pluralizem in poštenost pri muzejskih predstavitev zgodovine šolstva, *Zborovanje Slovenskega muzejskega društva* (ur. Darko Knez), Jesenice, Kranjska Gora, 2011, str. 21–26.
- Branko Šuštar, Can "Blaže and Nežica" be images of elementary school pupils in Slovenian lands in the 19th century? V: *Being a student in the Habsburg monarchy: international conference: programme & book of abstracts*. Zagreb: Croatian Institute of History, 2017, str. 8–10.
- Valentina Tominec, Anton Arko, Natalija Žižić, Marjan Javoršek: Učna ura naših babic in dedkov iz leta 1865. Ponavljalna nedeljska šola. Učni list, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2009.

Povzetek

Začetki ideje muzejskih učnih ur segajo v leto 1995, ko se je s sodelovanjem kustosov dveh muzejev v Ljubljani in njunih srečanj s podobnimi tujimi izkušnjami (Wigan Pier Experience, UK; Schulmuseum Gölde, Germany). Ideja se je zatem realizirala ob razstavi Mestnega muzeja Ljubljana o županu Ivanu Hribarju (*Homo sum...* 1997) in širšem medmuzejskem sodelovanju. Uspešna učna ura »Cesarska pesem« iz obdobja Avstro-Ogrske je po koncu razstave v letu 1999 zaživela v Slovenskem šolskem muzeju. Tako je pričel muzej s historičnimi učnimi urami, postopoma pripravljenimi za glavna časovna obdobja razvoja slovenskega šolstva v zaporedju treh državah. Podobno je tudi razstavna dejavnost muzeja obsegala vsa obdobja, ki so tedaj še manjkale na stalni razstavi za čas po 1848. Tudi delovanja škofa in pedagoga Antona Martina Slomška 1800–1862 (razstava *Pedagoški pogledi na A. M. Slomška*, 1999), ki je sicer veljal za bolj zamolčevanega in kakšna od njegovih misli za cenzurirano, je v muzeju izobraževanja doživelo razstavno predstavitev že jeseni 1999. To sicer ni bilo ravno med poudarki tedaj prevladujoče šolske politike. A muzej je na splošno imel ustvarjalno svobodo tudi glede kakšnih do tedaj bolj spregledanih tem.

Pri učnih urah je muzej nadaljeval predstavljanje šolstva v času Kraljevine Jugoslavije 1918–1941 (s prav tako odmevno temo o lepopisu), nato še s temo o domači mački iz obdobja Avstro-Ogrske. Leta 2005 je muzej pripravil historično uro za tretje obdobje - za čas socialistične Jugoslavije po 1945 (Mi, pionirji). Pripravljena je bila v pričakovanju, da je pol stoletja po dogodkih že možno predstaviti šolstvo osvobojeno ideološke tendencioznosti. Umik te historične učne ure maja 2006 je pokazal, da je šolstvo dejansko res politicum (po izjavi avstrijske vladarice Marije Terezije) in da politične opredelitve lahko tudi v sodobnosti vplivajo na muzejsko predstavitev. V bogati vrsti tematskih historičnih učnih ur muzej od takrat v svoji ponudbi nima več učnih ur iz obdobja zadnjih treh četrtin prejšnjega stoletja, pestro in domiselno pa ponuja učne ure iz vseh drugih starejših obdobj pred letom 1941. Med njimi je tudi *Ponavljalna nedeljska šola*, učna ura iz

1865, ki na osnovi Slomškovega popularnega učbenika Blaže in Nežica v nedeljski šoli od 2009 v muzeju predstavlja pouk v podeželski šoli v obdobju drugega avstrijskega osnovnošolskega šolskega zakona 1805 in konkordata 1855, tik pred spremembami in modernizacijo osnovnega šolstva po letu 1870. V učbeniku za nedeljske šole predstavlja šolski nadzornik Slomšek (1800-1862), pozneje škof v Mariboru, v tedaj priljubljeni obliki nekoliko romansirane pripovedi mladeniča Blažeta in mladenko Nežico ter šolstvo na slovenskem podeželju. Nedeljske šole, sicer zamišljene kot ponavljalne šole, so največkrat delovale s prizadevnostjo duhovnikov kot slovenske začetne šole. Zelo obsežen učbenik z nekaj več kot 300 stranmi je bil z bogastvom tem in vzgojnih napotkov tako šolski priročnik kot uporabna kmečka enciklopedija. Podoba učenca in učenke v učbeniku kaže na nekoliko idealizirano sliko učencev in pouka v osnovnem šolstvu pod cerkveno upravo, a zgodbe nudijo metodološko osnovo poučevanju.

Summary

The first sparks of the idea of museum lessons, dilemma and Anton Slomšek's Sunday school

Branko Šuštar

The beginnings of the museum lessons go back to 1995 when, through cooperation between curators from two Ljubljana museums and their encounters with similar experiences abroad (Wigan Pier Experience, UK; Schulmuseum Rostock, Germany), the idea was realised alongside the exhibition staged by the City Museum about mayor Ivan Hribar (*Homo sum...*, 1997) and in the wider cooperation between the two museums. At the end of the exhibition, the successful lesson "The Imperial Song" from the Austria-Hungarian period came to life at the Slovenian School Museum in 1999. This is how the Slovenian School Museum began its historical lessons, gradually created to show the main time periods in the development of Slovenian schooling in three consecutive countries. Similarly, the exhibition activities at the museum included all the periods that were at the time still missing in the permanent exhibition for the period after 1848. The activities of the bishop and pedagogue Anton Martin Slomšek (1800-1862), who was generally not talked about and some of whose ideas were censored, were also the subject of an exhibition (*Pedagogical Views on A. M. Slomšek*) in the autumn of 1999, even though they were not exactly emphasised by the prevailing policies. But in general, the educational museum had creative freedom even with regard to hitherto overlooked themes.

The museum continued with lessons presenting schooling during the time of the Kingdom of Yugoslavia between 1918 and 1941 (with the equally popular theme of handwriting), and then with the theme of "the cat" from the Austria-Hungarian period. In 2005 it created a historical lesson for the third period, i.e.

the period of the socialist Yugoslavia after 1945 (We the Pioneers). The historical lesson was created with the assumption that half a century after the events it should be possible to present school free of the ideological tendencies that marked it. The withdrawal of the lesson in May 2006 showed that school really was *res politicum* (to quote the Austrian Empress Maria Theresa) and that political decisions still influenced museum presentations even in modern times. Since then, in its series of themed historical lessons, the museum avoids the last three quarters of the 20th century, but diversely and imaginatively offers lessons from all the other periods before 1941. Among them is the lesson Sunday Repetition School, based on school in 1865 which, on the basis of Slomšek's popular schoolbook *Blaže in Nežica v nedeljski šoli*, has been presenting since 2009 lessons from rural school during the period of the second Austrian primary school law of 1805 and the 1855 concordat, preceding the changes and modernisation of primary schooling after 1870. In his schoolbook, intended for Sunday schools, the school inspector Slomšek, later a bishop in Maribor, using the then popular slightly novelistic form, presented stories about two young people, Blaže and Nežica, and schooling in the Slovenian countryside. Sunday schools, intended as repetition schools, often functioned through the endeavours of Slovenian priests as the Slovenian first schools. The very extensive schoolbook with just over 300 pages, rich in themes and educational instructions, was both a school manual and a useful encyclopaedia for the rural population. The image of the two pupils presented in the book is a slightly idealised one of pupils and lessons in primary schooling under the Church's administration, but the stories offer a methodological foundation for teaching.

Taja J. Gubenšek*

Zakaj je učna ura Cesarska himna postala uspešen pedagoški program?

Why has the Emperor's Hymn lesson become a successful pedagogical program?

Izvleček

V prispevku bom predstavila Cesarsko pesem (himno), ki je bila glavna tema pedagoškega programa razstave Homo sum – Ivan Hribar, ki jo je Mestni muzej Ljubljana pripravil ob koncu leta 1997. Učna snov je bila pripravljena po učnem načrtu izpred stotih let za takratne ljudske šole. V drugem delu prispevka razlagam potek učne ure in osebno izkušnjo v vlogi gospodične učiteljice. To je bil eden prvih primerov igrane vsebine muzejske pedagoške delavnice pri nas, učne ure pa so v Slovenskem šolskem muzeju v dvajsetih letih izvajanja postale fenomen med pedagoško ponudbo slovenskih muzejev.

Abstract

In this article, I will introduce the Emperor's Hymn as a main topic of an educational program within the Homo sum – Ivan Hribar exhibition, which the City Museum of Ljubljana organized at the end of 1997. The learning material is based on the curriculum of the Austrian Volksschule from the late 19th century. In the second part of the article I explain the course of the lesson and my personal experience in the role of Miss Teacher. That program was one of the first examples of a staged museum educational workshop in Slovenia and over the past 20 years in Slovenian school museum, such lessons have become a phenomenon among the educational offerings of Slovenian museums.

Ključne besede: Cesarska himna, Johann Gabriel Seidl, muzejske učne ure, razstava Homo sum ... Ivan Hribar

Key words: Emperor's Hymn, Johann Gabriel Seidl, museum lessons, exhibition Homo sum ... Ivan Hribar

Uvod

V pričujočem prispevku sem želela strniti nekaj spoznanj o začetkih pedagoškega programa Učne ure naših babic in dedkov, ki je pred dvajsetimi leti

---

* Taja J. Gubenšek, kustodinja, samozaposlena v kulturi, Slovenski šolski muzej, tajajg@gmail.com

združil dve državni ustanovi, Mestni muzej Ljubljana (danes Muzej in galerije mesta Ljubljane, MGML) in Slovenski šolski muzej (SŠM). Pedagoški del razstave *Homo sum* – Ivan Hribar in njegova Ljubljana, h kateremu me je povabila avtorica razstave Irena Žmuc,¹ je bil zasnovan drugače, zelo inovativno in je v ospredje postavil najznamenitejšo pesem Johanna Gabriela Seidla,² himno Cesarska pesem. Gradivo za učno uro je iz učbenikov in pedagoške literature zbrala prof. Tatjana Hojan, tedaj bibliotekarska svetovalka v SŠM.³ Poleg opisa nastanka učne ure in predstavitve Cesarske pesmi v drugem delu prispevka razlagam potek učne ure in svojo osebno izkušnjo v vlogi gospodične učiteljice.

Nove šole v popotresni Ljubljani

Ivan Hribar je postal župan po ljubljanskem potresu leta 1896. Na tem mestu je deloval štirinajst let s karizmo »najboljšega župana, ki še danes označuje njegovo osebnost«. ⁴ *Ljubljana, dolga vas*, je po njegovi zaslugi dobila sodobno urbano secesijsko arhitekturno podobo.⁵ V času do leta 1910 je bilo tako v Ljubljani zgrajenih več kot petsto novih stavb.⁶ Zgrajene so bile nekatere palače (Kresija, Deželni dvorec – današnja univerza, Filipov dvorec), spomeniki (Prešernov spomenik), mostovi (Tromostovje, Zmajski most), Prešernov trg, zgrajena je bila kanalizacija, delovati je začela prva elektrarna, mesto je dobilo telegraf in telefon, prve filmske predstave, vzpostavljen je bil javni prevoz s tramvajem, uvedene pa so bile tudi reforme v mestni upravi in šolstvu.

Po potresu je Ljubljana aktivno reševala vprašanje razvoja šolstva. Pri tem je imel veliko vlogo Ivan Hribar, ki je s prevzemom županskega mesta (1896) postal tudi predsednik ljubljanskega mestnega šolskega sveta.⁷ Njegova zasluga je, da je bila popotresna gradbena aktivnost zelo naklonjena pridobivanju novih šolskih stavb.

Ob desetletnici Hribarjevega županovanja je Ljubljana tako postala bogatejša za novo šolsko poslopje *Mestne slovenske dekliške osemrazrednice* (poslopje dekliške šole pri sv. Jakobu),⁸ ki je slovela »kot ena najlepših v deželi«. Ob tem je Hribar sprejel delegacijo učiteljstva mestnih šol z okrajnim šolskim nadzorni-

1 Dr. Irena Žmuc, muzejska svetnica, Muzej in galerije mesta Ljubljane.

2 Johann Gabriel Seidl (1804–1875), avstrijsko-nemški pesnik, avtor besedila *Cesarske pesmi*.

3 Taja Gubenšek, *Kako sem postala »Gospodična učiteljica«*, Šolska kronika: zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje, 10, 2001, št. 2, str. 353.

4 *Homo sum...Ivan Hribar in njegova Ljubljana*, katalog ob razstavi Mestnega muzeja Ljubljana, Ljubljana 1997, str. 7.

5 Prav tam, str. 8.

6 Peter Krečič, *Arhitektura in urbanizem popotresne Ljubljane*, predavanje 18. 4. 2013, Ljubljana https://www.napovednik.com/dogodek249251_arhitektura_in_urbanizem_popotresne_ljubljane (pridobljeno: 11. 12. 2017).

7 Branko Šuštar, *Župan Ivan Hribar in šolstvo, Homo sum ... Ivan Hribar in njegova Ljubljana. Zbornik ob razstavi Mestnega muzeja Ljubljana*, (ur. Taja Čepič, Janja Rebolj), Ljubljana 1997, str. 55.

8 Današnji Levstikov trg.

kom Antonom Maierjem, ki je pohvalil županova prizadevanja za razvoj šolstva: »Krasno je napredovala Ljubljana zadnjih deset let, a nikjer ni storila tako razsežnega napredka, kakor na polju šolstva.«⁹ Okrajni šolski nadzornik je zatem pohvalil še županovo naprednost in odločnost, »da so bile vse javne ljudske šole nastanjene v dostojnih poslopjih, s sodobno opremo, bogatimi zbirkami učil in dobro založenimi knjižnicami, tako javne kot zasebne ljudske šole – z vodovodno in električno napeljavo ...«¹⁰

Že več let pred ljubljanskim potresom si je kranjski Deželni zbor prizadeval za višjo dekliško šolo. S Hribarjevim prihodom na župansko mesto je šola pričela delovati leta 1896 v najetih prostorih v Zoisovi hiši in v prostorih Glasbene matice. Ljubljanski občinski svet je nato sklenil sam sezidati samostojno novo stavbo, hkrati pa šolo razširiti v *Mestni dekliški licej*.¹¹ Novo šolsko poslopje, zgrajeno po načrtih arhitekta Maksa Fabianija,¹² so odprli 4. oktobra 1907, na cesarjev god.

Veliko skrb in posebno pozornost je Hribar namenil tudi gradnji *Državne obrtne šole*, ki se je sprva imenovala Umetno-obrtna strokovna šola. »Poslopji te šole sta bili dograjeni in opremljeni leta 1911. Večje ima v tlorisu obliko črke F, manjše pa je imelo pred zgraditvijo glavnega prizidka obliko velikega I. Tako so ustvarili ogromni inicialki FI, kar je pomenilo Francisco Iosephinum (ali Franc Jožef).«¹³ Kot župan in kot državnozborski poslanec je Hribar pri finančnem ministristvu dosegel, da je ljubljanski občini odpisal potresni dolg kot gradbeni prispevek za šolo in da so bili redni stroški vzdrževanja šole vključeni v proračun.¹⁴

Hribar se je v svojih prizadevanjih dobro zavedal, kako pomemben je dvig splošne izobrazbe. Odločno je zagovarjal zahtevo »za uvedbo slovenščine kot učnega jezika ...« kot tudi zahtevo za finančna sredstva, ki bi pokrila izdajo učnih knjig v slovenščini, za kar se je zavzemal v deželnem zboru.¹⁵ Iz zapisnika Mestnega šolskega sveta 7. oktobra 1896 je razvidno, da je slovenščina postala obvezen predmet na srednjih šolah tudi za Neslovence. Župan Hribar je ob tem opozoril,

9 Branko Šuštar, *Župan Ivan Hribar in šolstvo, Homo sum ... Ivan Hribar in njegova Ljubljana. Zbornik ob razstavi Mestnega muzeja Ljubljana*, (ur. Taja Čepič, Janja Rebolj), Ljubljana 1997, str. 56–57.

10 Prav tam, 57.

11 Mladika, danes sedež Ministrstva za zunanje zadeve RS. Večino denarja za gradnjo je daroval trgovec, ladjar in bančnik Josip Gorup (1834–1912). Slovenski poslovnež, mecen in filantrop, po nekaterih ocenah verjetno najbogatejši Slovenec vseh časov, imenovan tudi slovenski Rothschild. Med drugim je vodil gradnjo železnice Maribor–Celovec, zgradil Grand hotel Europa na Reki. Sodeloval je z Ivanom Hribarjem, slovenskimi in slovanskimi gospodarstveniki, finančno je podpiral razvoj šolstva in prenovo popotresne Ljubljane. V mednarodnih finančnih krogih je užival velik ugled. Bil je lastnik več zemljišč na Reki, v Trstu, Miljah, Opatiji in Ljubljani. Zaradi svojega mecenstva je postal častni meščan Ljubljane in še v številnih drugih mestih. Cesar ga je leta 1898 odlikoval z viteškim križcem reda Franca Jožefa in ga leta 1903 povzdignil v dedni viteški stan, dobil je pravico do uporabe naziva plemeniti Slavinjski (Josip vitez Gorup pl. Slavinjski). Njegova družinska grobnica na reškem pokopališču Kozala je danes zaščitena kot kulturna dediščina in je turistična znamenitost mesta (https://sl.wikipedia.org/wiki/Josip_Gorup, pridobljeno: 12. 12. 2020).

12 B. Šuštar 1997, str. 52.

13 Matjaž Zorko, Arhitekturne značilnosti Državne obrtne šole v Ljubljani, Sto let srednjega šolstva na Aškerčevi (ur. Mirko Geršak), Ljubljana 2011, str. 27.

14 Ivan Hribar, Moji spomini, Ljubljana 1983, str. 287.

15 B. Šuštar 1997, str. 58.

»da je svoje dni stavil dotični predlog v deželnem zboru, da pripomore slovenščini do iste veljave, kot jo ima nemščina ...«. ¹⁶

Ob koncu 19. stol. se je stopnjeval raznarodovalni pritisk na t. i. nezgodovinske narode monarhije, ki so bili politično podrejeni in gospodarsko šibkejši. V tem kontekstu je bil osnovnošolski državni zakon iz leta 1869 za Slovence pomanjkljiv v smislu narodnostne enakopravnosti, saj je dajal prednost nemščini in italijanščini kot učnima jezikoma. ¹⁷ Zato je na tem mestu treba omeniti, da je bil Hribar leta 1885 eden izmed ustanoviteljev šolskega narodnoobrambnega društva, Družbe sv. Cirila in Metoda, ki je kot zasebna šolska organizacija ¹⁸ skrbela za nove zasebne otroške vrtce, javne osnovne šole in jih tudi finančno podpirala. Kot je zapisal Hribar sam, je bilo temeljno poslanstvo Družbe, da se bori »za pravice in veljavo slovenskega jezika ter (se) razdirajočemu in raznarodujočemu početju nemških pohlepnikov postavijo meje«. ¹⁹ Pri reševanju vprašanja šolstva na Slovenskem se je Hribar zavzemal predvsem za *slovenski značaj* strokovnih in srednjih šol, kot »nalogo svojega življenja«, kot je zapisal sam, pa si je zadal s »postavljanjem zahtev za ustanovitev univerze v Ljubljani«. ²⁰

Johann Gabriel Seidl in predzgodovina Cesarske pesmi

Avstrijsko-nemški pesnik, Dunajčan Johann Gabriel Seidl ²¹ (1804–1875) je bil sin dvornega in sodiščnega advokata in je po Akademski gimnaziji na du-

¹⁶ Prav tam.

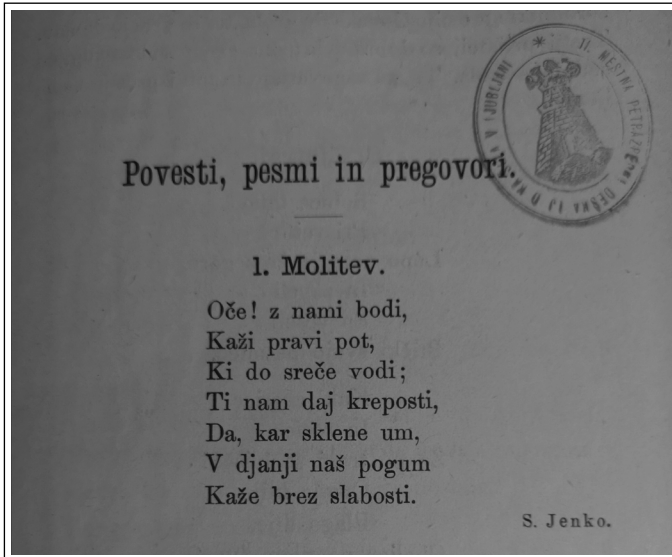
¹⁷ Zakon je določal, da o učnem jeziku na osnovnih šolah odločata krajevni in deželni šolski svet. Če sta bila ta dva v *neslovenskih rokah*, sta se lahko povsem legalno odločila za neslovenski učni jezik v javnih osnovnih šolah »tudi v tistih krajih, v katerih bi po svojem številu Slovenci imeli pravico do slovenščine kot učnega jezika. Posledica tega je bila, da so slovenski učni jezik na slovenskem ozemlju večinsko uveljavljali zgolj na Kranjskem in na Goriškem, medtem ko je na Štajerskem in Koroškem prevladovala nemščina, v Trstu in Istri pa italijanščina«. Andrej Vovko, Slovenska šola skozi zgodovino, *Slovensko šolstvo* (ur. Božidar Založnik), Nova Gorica 2006, str. 34–35.

¹⁸ Družba sv. Cirila in Metoda, zasebna šolska nadstrankarska organizacija, ustanovljena ob tisočletnici Metodove smrti. S svojimi podružnicami na Goriškem in Koroškem je podpirala večje upoštevanje slovenščine kot učnega jezika v javnih šolah na Slovenskem. Ustanovljena je bila kot obrambni odgovor proti nemškimi in italijanskim nacionalističnim krogom v Deutscher Schulferein, Pro Patria in Lega Nazionale, ki so v naših krajih z zasebnimi šolami še dodatno ponemčevali ali poitalijančevali slovenske šolarje. Prav tam.

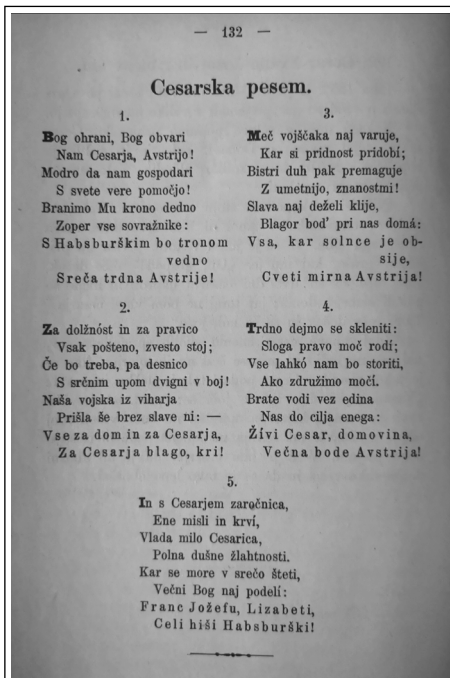
¹⁹ Jurij Perovšek, Duhovni in idejnopolični oris Ivana Hribarja, *Homo sum ... Ivan Hribar in njegova Ljubljana, zbornik ob razstavi Mestnega muzeja Ljubljana* (ur. Taja Čepič, Janja Rebolj), Ljubljana 1997, str. 13

²⁰ Prav tam.

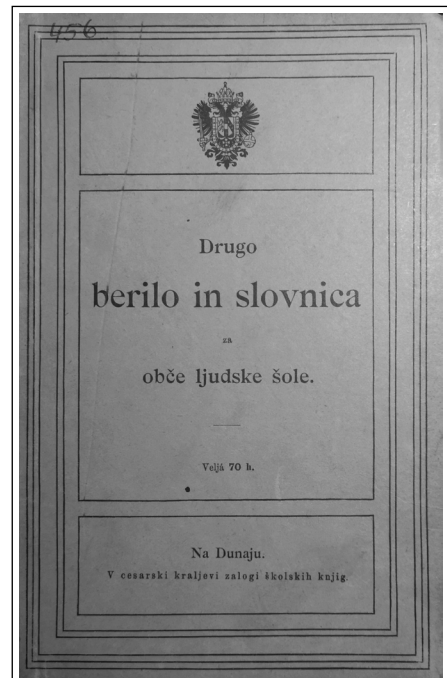
²¹ **Johann Gabriel Seidl** (1804–1875). Vsestranski potopisec o Štajerski in Kranjski, znane so npr. njegove zgodbe o Veroniki Deseniški, Žički kartuziji, Zdravilišču Dobrna in Celjskih grofih. Sistematično je zbiral izročilo antike in srednjega veka, veliko je prispeval k domoznanstvu Celja in celjske regije. Najbolj znana njegova pesem je cesarska himna *Gott erhalte, Gott beschütze* (*Cesarska pesem*), ki je bila v uporabi do propada Avstro-Ogrske. Alenka Hren Medved, *Seidlov zbornik, zbornik prispevkov s simpozija Johann Gabriel Seidl*, Celje, 14. december 2017, str. 5 in 127.

*Molitev Simona Jenka, Drugo berilo in slovnica,
Dunaj, 1898, str. 3.*

*Cesarska pesem, avstrijska himna,
besedilo Johann Gabriel Seidl, 1854,
Drugo berilo ..., str. 132.*

*Drugo berilo in slovnica, Dunaj, 1898
(Slovenski šolski muzej).*

Simpozij Johann Gabriel Seidl (1804–1875), Zbornik povzetkov, Celje, december 2017 (naslovnica).

najski univerzi študiral filozofijo in pravo.²² Postal je profesor gramatike in humanističnih predmetov, kasneje tudi pisatelj, dramatik, zgodovinar, narodopisec, arheolog, epigrafik, cenzor, kustos ter cesarjev zakladnik. Leta 1829 ga je poklicna pot pripeljala v Celje, kjer je do leta 1840 poučeval na I. gimnaziji.

Nastanek prve učne ure izhaja, kot že omenjeno, iz koncepta predstavitve zgodovine šolstva na razstavi Homo sum ... Ivan Hribar in njegova Ljubljana (1997),²³ in je časovno umeščena v zadnji dve desetletji habsburške monarhije. Za glavno vsebino pedagoškega programa je bila izbrana *Cesarska pesem Johanna Gabriela Seidla*, ki je ponazarjala pouk v slovenščini – kot učnem jeziku v začetku 20. stoletja. Učna snov je bila pripravljena po učnem načrtu za 3. razred takratne ljudske šole na višji stopnji. Učenci so tedaj *Cesarsko pesem* največkrat peli v šoli in v cerkvi, pa tudi na cesarjev god in rojstni dan.

Anton Godec je v *Popotniku* leta 1900 o tem zapisal: »Cesarska pesem se zavoljo tega tako imenuje, ker se je zložila v čast in slavo našemu presvetlemu cesarju. Dolžnost vsakega avstrijskega državljana je, da to pesem ne samo na pamet zna, ampak da nje besede tudi popolnoma razume. Zato hočemo danes cesarsko pesem natančneje razmotrivati.«²⁴

O nastanku pesmi nadalje zapiše, »da jo je leta 1854 zložil rojen Dunajčan, mnogo let profesor v Celju, pozneje ces. uradnik na Dunaju, Janez Gabrijel Seidl«. Seidlova pesem je bila zbrana na natečaju, ki je bil razpisan na Dunaju, »onemu, ki bo zložil najboljšo nemško cesarsko pesem«. »Mnogo pisateljev, ki so čutili kaj

22 Matjaž Birk, Sašo Zver, Johann Gabriel Seidl v luči izbranih primerov iz avstrijskega literarnega zgodovinskega, *Seidlov zbornik: zbornik prispevkov s simpozija Johann Gabriel Seidl* (ur. Alenka Hren Medved), Celje, 14. december 2017, Celje 2018, str. 11.

23 V tem času je v avstrijskih deželah aktualna šolska zakonodaja, uvedena z državnim ljudskošolskim zakonom, ki ga je razglasil cesar Franc Jožef 14. maja 1869 in se je pri nas obdržala še po razpadu Avstro-Ogrske (do leta 1929).

24 Anton Godec, *Cesarska pesem, Popotnik: Pedagoški in znanstven list*, 21, Maribor 1900, str. 45.

pevske žile v sebi, se je oglasilo, zmagala pa je Seidlova. Ta je bila torej uradno razglašena kot edina prava Cesarska pesem. Pela se je po Hajdn-ovem napevu.«²⁵

Iz nemščine je bila pesem prevedena v vse druge jezike Habsburške monarhije. Slovenski prevod je bil natisnjen l. 1855 v *Novicah*²⁶, za uradni prevod pa je obveljalo besedilo, ki ga je napisal Luka Jeran.²⁷

Avstrijski narodi so sicer imeli cesarsko pesem že od leta 1796, ko je še kot rimsko-nemški cesar vladal cesar Franc II. Habsburški, od leta 1804 avstrijski cesar Franc I. Najzgodnejši prevod prve kitice, ki ga je l. 1797 v *Lublanskih novicah* objavil *Valentin Vodnik*, se je glasil:²⁸

Bog obvaruj cesar Franca,
Srečo zdravje Bog mu daj!
Ljubezniv'ga naš'ga Franca,
Nebo varuj vekomaj!
Njega dni ne bode konca,
Svetlo solnce njemu sej!
Bog obvaruj cesar Franca,
Srečo, zdravje Bog mu daj!

Pravico tiska je Haydnova himna dobila 28. januarja 1797, prvič pa so jo zapeli v vseh gledališčih na Dunaju na rojstni dan cesarja Franca 12. februarja (1797). »Dunajčanje so jo stoje poslušali in na ves glas klicali »Slava!« dobremu cesarju Francu prvemu.«²⁹ Cesarska pesem se je hitro udomačila in po vsej Avstriji so jo kmalu znali na pamet. Po smrti cesarja Franca (1835), ko je zavladal njegov najstarejši sin Ferdinand (do 1848), se je besedilo spremenilo in prva kitica se je v prevodu Antona Martina Slomška glasila:

Blagor našemu cesarju,
Ferdinandu milemu!
Blagor njemu, poglavarju,
In cesarstvu celemu!
Večni! Tvoja roka dala
Ga je za namestnika,
Tvoja roka bo var'vala,
Ferdinanda milega.³⁰

Zanimivo pri tem je, da je to besedilo uradno ostalo v rabi še šest let po tem, ko je 2. decembra 1848 na cesarski prestol sedel Franc Jožef I. (1848–1916).

25 A. Godec 1900, str. 49–50.

26 Cesarska pesem, *Novice*, letnik XIII, 10. januar 1855, št. 3, str. 1 (kopirano iz literature).

27 *Tretje berilo za občje ljudske šole*, Dunaj 1896, str. 244. Glej tudi *Drugo berilo in slovnica za občje ljudske šole*, Dunaj 1898, str. 132.

28 Darjan Lorenčič, Peter Gračner, Johan Gabriel Seidl in himna Bog ohrani, Bog obvarji, *Seidlov zbornik: zbornik prispevkov s simpozija Johann Gabriel Seidl* (ur. Alenka Hren Medved), Celje, 14. december 2017, Celje 2018, str. 123–125.

29 A. Godec 1900, str. 49.

30 Prav tam.

Cesarska himna, notni zapis izvirnika s Haydnovim podpisom
(vir: http://sl.wikipedia.org/wiki/Bog_ohrani,_Bog_obvarji#/media/File:Haydn_Kaiserlied_Reinschrift.jpg).

Haydnov napev

Avstrijska Cesarska pesem je ena izmed najstarejših državnih himn. Slavo ji je prinesel skladatelj Joseph Haydn (1732–1809), ki je melodijo napisal na besedilo Lorenza Leopolda Haschke³¹ v času umika Napoleonove vojske z Dunaja (1797). Pri tem naj bi se zgledoval po angleški himni God Save The King. Haydnova himna je nastala po naročilu, »v luči francoske grožnje konec 18. stol.«, in sprva ni bila mišljena kot državna himna, pač pa le kot »obvezujoča narodna pesem«. Zamisel zanjo je dal grof Sauran,³² ki velja za pobudnika Haydnove skladbe.

Haydn je v melodiji za himno lahko izrazil »svoja globoka čustva do svojega vladarja in domovine, ki jo je neizmerno cenil in ljubil«. Melodija je bila ocenjena kot mojstrsko delo, kar je menil tudi skladatelj sam. Zelo so ga cenili po vsej

³¹ Lorenčič, Gračner 2018, str. 124.

³² Dunajski mestni načelnik, od leta 1795 tudi predsednik vlade Spodnje Avstrije.

Evropi, kar dokazujejo številna priznanja, ki jih je bil deležen.³³ »V znamenje najvišje naklonjenosti« pa je bil za uglasbitev himne bogato denarno nagrajen tudi s strani cesarja.³⁴

Cesarska pesem kot učna ura

A vrnimo se k besedilu Johanna Gabriela Seidla. Pesem so učenci pri učni uri s pomočjo *gospodične učiteljice*, ki je uro vodila, *razmotrivali* po kiticah; torej glasno brali in razlagali neznane besede. Naučili so se nekaj osnovnih pojmov o zgradbi pesmi, na primer, kaj so to stih, verzi, odstavki, kitice, in zvedeli so npr., kdo so pesniki. V času, ko so nam vladali še Habsburžani, so pesem učenci seveda deklamirali, ker so jo že znali na pamet, pri naši učni uri pa so jo učenci brali.

Po čitanju *prve (1.) kitice* smo razložili npr. izraz »cesar« (*Kdo je naš cesar? – Franc Jožef I.*). Večini (starejših) učencev na učni uri se je v spomin prikazala slika osivelega starca; z vsemogočnim očetovskim pogledom in znamenitimi brki. »Tista trajna in neminljiva podoba, ki se je vtisnila v podzavest ne samo Slovencev, ampak širšega področja nekdanje dvojne monarhije ...«³⁵

Učenci se nauče, da je *naša domovina Avstrija*, kaj pomeni *modro gospodariti (pametno ravnati, veliko misliti)* in pomen besed *dedna krona*. Vse neznane izraze pišejo tudi na tablo, npr: kaj pomeni *dedovati (prevzeti od prednikov, dobiti v dar)* in tudi, kot sledi v besedilu, kaj je to *habsburški tron*. Na učiteljičin ukaz nekdo od učencev na tablo napiše *Dežela Kranjska*. Ta je z Ljubljano od leta 1335 del *habsburških dednih dežel*.³⁶ Učenci nato izračunajo, koliko let »že spadamo pod Habsburžane«.

Pri *drugi (2.) kitici* se učenci nauče, da se je treba za svoje pravice pogajati in da je treba vse dolžnosti vestno izpolnjevati. Če pa bi bila domovina v nevarnosti, bi se zanjo tudi hrabro borili! »Z upom na zmago, na srečen izid brez strahu in trepetanja. S takimi mislimi so se Avstrijci vedno podajali v boj, in kakor nam zgodovina pravi, tudi mnogokrat zmagali. S spominjanjem na sijajne zmage avstrijske vojske lahko z navdušenjem tako obljubimo za cesarja in domovino vse darovati.«³⁷

Kaj so to stanovi, razložimo pri besedilu *tretje (3.) kitice: vojaški stan* naj brani premoženje mirnih državljanov, *sreča in bogastvo države* sta odvisna od pri-

33 Mnogo akademij in društev po vsej Evropi je Haydna imenovalo za častnega člana: v Amsterdamu, Parizu, St. Petersburgu, leta 1798 je postal član švedske Kraljeve akademije, leta 1792 je dobil častni doktorat Univerze v Oxfordu, leta 1800 pa je postal tudi častni član Filharmonične družbe v Ljubljani. Lorenčič, Gračner 2018, str. 125.

34 Godec 1900, str. 49.

35 Franc Jožef (ur. Gregor Antoličič), Ljubljana 2016, str. 7.

36 Prav tam, str. 13.

37 Godec 1900, str. 49.

dnosti in marljivosti državljanov. Če se bosta *pridno gojili še znanost in umetnost*, bo naša država postala – slavna! Na tablo nato narišemo in napišemo »*solnce*«.

Četrta (4.) kitica govori o slogi. Vladar, ki se je na prestol zavihtel davnega leta 1848, star komaj 18 let, si je za svoje vladarsko geslo izbral znameniti izrek *Viribus Unitis* – S skupnimi močmi, z združenimi močmi ali povedano lahko tudi s slovenskim pregovorom *V slogi je moč!* Bodimo torej složni za čast in srečo drage domovine.

Na vprašanje *Kaj je sloga?* (sloga-edinost-enotnost) so učenci podajali različne odgovore. Na primer: »*Samo sloga Srbe spašava!*« je bil odgovor nekoga od srednješolcev. Duhovit je bil tudi odgovor mojega nekdanjega profesorja dr. Vasilija Melika,³⁸ ko se je ob priliki udeležil učne ure *Cesarska pesem* v Slovenskem šolskem muzeju. Njegov odgovor je bil: »*Gospodična učiteljica, v Slogi je kino!*«

Posebnost *pete* (5.) kitice je, da je bila dodana šele, ko se je cesar Franc Jožef poročil z bavarsko princeso Elizabeto. Vprašanja za učence se tukaj nanašajo predvsem na cesarico:

Kdo je vladal ob strani cesarja? Kako se je imenovala cesarica? Kako smo jo klicali, kakšen nadimek je imela? Kdo je »zaročnica«? Kaj pomenita besedi »dušne žlahtnosti«? Poišči nadomestno besedo! (Plemenitost).

Ko sem razlagala pridevnik »*žlahtno*« (vino, besede, kovine, kapljice), je *padel* duhovit odgovor na vprašanje: *Kakšna je oseba, če je po duši žlahtna in jo primerjamo z vinom ali trto?* Eden od učencev je odgovoril: »*Gospodična učiteljica, pijana vendar!*«

Ker učna ura uprizarja čas po letu 1900, na tem mestu omenimo žalostni dogodek – cesaričino smrt, umor v Ženevi, 10. kimavca (septembra) 1898. V letu, ko je Franc Jožef praznoval 50. obletnico prihoda na prestol, se je življenje cesarice Sisi končalo na poti ob promenadi ženevskega jezera, kjer jo je s pilo zabodel italijanski anarhist Luigi Lucheni.³⁹ »Žalovali so takrat vsi avstrijski narodi, ker je bila vsem dobra mati.«⁴⁰

Na zaključku učne ure sledijo vprašanja za preverjanje: *Ob katerih priložnostih pojemo cesarsko pesem v cerkvi? – Na rojstni dan našega presvetlega cesarja – 18. velikega srpana (avgusta) in na cesarjev god – 4. vinotoka (oktobra).*

In kakšna je domača naloga? Ker je *Cesarska pesem* »*naša najlepša pesem*«, je (bila) dolžnost vsakega avstrijskega državljana, »*da to pesem ne samo na pamet zna, pač pa da jo tudi popolnoma razume*«. ⁴¹ Učenci se morajo pesem seveda naučiti na pamet.

Konec muzejske demonstracije najboljši učenec oznani z ročnim zvonenjem, učna ura pa se zaključi z obveznim pozdravom: »*Zbogom, gospodična učiteljica!*«

38 Dr. Vasilij Melik (1929–2009), nekdanji redni profesor za zgodovino na FF UL, redni član SAZU.

39 Franc Jožef (ur. Gregor Antoličič), Ljubljana 2016, str. 159.

40 Godec 1900, str. 48.

41 Prav tam, str. 45.

Najboljši učenci na učni uri v Slovenskem šolskem muzeju, kolektiv OŠ Belica, Prelog, Hrvaška, 6. 10. 2017 (arhiv Taje J. Gubenšek).

Učna ura in strahospoštovanje

Iz povedanega niti ni razvidno, zakaj se je učna ura Cesarska pesem tako pri-
jela in smo jo že v času trajanja razstave v Mestnem muzeju Ljubljana ponovili več
kot stokrat. Če pa k temu dodamo, da smo v scenarij vpletli nekatere elemente
disciplinskih ukrepov – uporabo *leskove šibe*, *klečanje na koruzi* in sedenje v oslo-
vski klopi oziroma *kazensko sedenje na oslu*, pri tem pa od učencev med poukom
zahtevali še *vzravnano držo*, *sklenjene roke na trtici*, *strogo tišino med poukom* in
obnašanje po bontonu,⁴² se slika bolj izostrí. Nova, liberalna šolska zakonodaja, ki
je v avstrijskih deželah veljala že od leta 1869, je leta 1870 formalno sicer odpravila
telesno kazen iz osnovnih šol, a so učitelji ob tej uredbi javno izražali nezadovolj-
stvo. Znan je primer protesta leta 1876 v Kamniku, kjer so menili, da so učiteljem
z odpravo uporabe šibe v šoli praktično zvezali roke, »saj je palica včasih kaj do-
bro služila in da bi tudi še tedaj, saj so se vsaki drugi kazni malopridneži med
učenci le posmehovali«. ⁴³

K avtentičnosti igranega pouka prispeva tudi oprema razreda. Stare, neu-
dobne lesene klopi z odprtini za črnilnik in zarezo za pero, ročni zvonc, ki

⁴² Bonton ali Lepo vedenje, posebna učna ura v SŠM.

⁴³ Branko Šuštar, Šolski redi, *Otrok in družina*, 7–8/96, str. 27.

je oznanjal začetek in konec pouka, križ in osrednji predmet časa – slika cesarja Franca Jožefa na steni, lesene tablice na šolskih klopeh in predvsem stroga gospodična učiteljica s šibo v roki (sic!), oblečena po francjožefovski modi, so tisti elementi, s katerimi *časovni stroj* zavrtimo za več kot sto let nazaj in obiskovalcem približamo *šolo nekoč*.

Uspeh učne ure kot zgodovinske demonstracije

Prvo poskusno učno uro naših babic in dedkov, kot smo jo poimenovali, smo izvedli v Turjaški palači in *premiera* je bila obetavna. Kot učenci so namreč nastopili kar sodelavci Mestnega muzeja Ljubljana in Slovenskega šolskega muzeja. Z največjim zadovoljstvom so se prelevili v nadobudne šolarje in jih v nagajivosti izvrstno posnemali v prav vseh elementih, ki jih lahko zaznamo pri osnovnošolcih. Klepetali so neutrudno, se ščipali, vlekli za lase in tožarili, brali, kot da imajo berilo za tretji razred res prvič pred seboj in na vprašanja odgovarjali kar se da *zvedavo*. Sama sem se čisto vživela v vlogo *gospodične učiteljice*, saj sem jih lahko krotila s šibo, jih kaznovala s klečanjem na koruzi ali pa so dobili kazensko domačo nalogo *stokrat napisati*: »V šoli ne smem kazati jezika!«⁴⁴

Takrat, leta 1998, si niti predstavljali nismo, da bo učna ura, ki se začne z obveznim pozdravom: »*Bog daj, gospodična učiteljica!*«, molitvijo Simona Jenka⁴⁵ in *pregledom čistoče rok*, postala ena izmed najuspešnejših slovenskih muzejskih pedagoških demonstracij. Vzdušje, ki ga je s svojo pojavo in avtoritativnim nastopom izza katedra pri igrani uri ustvarila gospodična učiteljica na eni in strah učencev pred leskovo palico in kaznimi na drugi strani, je bilo v slovenskem muzejskem prostoru nekaj povsem novega in posebnega. Predvsem za mlajše obiskovalce, ki so o nekdanji strogi vzgoji in učnih metodah morda slišali res le iz spominov svojih babic in dedkov. Na muzejski učni uri lahko vse to, o čemer so jim predniki pripovedovali, doživijo v živo – na lastni koži. Zato je vznemirjenje med obiskovalci pred pričetkom učnih ur prisotno vedno, ne glede na starost obiskovalcev: mlajši so preplašeni, starejši osnovnošolci polni adrenalina, kmalu po pričetku ure onemijo ali končajo na kakšnem *odkazanem prostoru*.⁴⁶ Starejši obiskovalci, starši in učitelji so polni nostalgije po svoji stari šoli in se v glavnem zelo dobro prilagodijo našemu programu.⁴⁷ Ni pa nujno, da je vedno tako. Zato je tudi za *gospodično učiteljico* vedno neznanka, kako se bo ura iztekla.

44 Taja J. Gubenšek, V šoli ne smem kazati jezika, *Adria Airways In-Flight Magazine*, avg.–sep. 2011, str. 52.

45 Simon Jenko, Molitev, *Drugo berilo in slovnica za obče ljudske šole*, Dunaj 1898, str. 3.

46 Kazenski prostor.

47 Posebno zanimive so izjave učiteljev, zakaj že dvajset let vodijo učence na naš specialni pedagoški program, o čemer zapišemo več ob kakšni naslednji priložnosti.

Že v času razstave Homo sum smo imeli pri učni uri veliko odraslih in starejših obiskovalcev, ki so se s posebno nostalgijo po županu Hribarju radi spominjali tudi svoje šole in tistih časov, ko so v šolo hodili še bosí. Danes, dobrih dvajset let kasneje, učne ure živijo naprej in se vsebinsko razvijajo v sklopu Pedagoškega programa Slovenskega šolskega muzeja,⁴⁸ kjer obiskovalcem po *muzejskem urniku* ponujamo trinajst različnih vsebin zgodovinskih učnih ur.⁴⁹

Zaključek

Zakaj je torej učna ura Cesarska pesem postala uspešen pedagoški program in kaj je namen učne ure? Za obiskovalce te muzejske demonstracije je pomembno predvsem *vzdušje nekdanje šole*, ki nam ga je s pripomočki in živo igro⁵⁰ uspelo ustvariti in ga danes v naših šolah seveda ni več. Kako teče zgodovinska učna ura v muzeju, ni odvisno samo od našega scenarija in stroge gospodične učiteljice, pač pa k temu vedno veliko prispevajo tudi obiskovalci sami: s svojimi reakcijami, vedenjem, odgovori, nevédnostjo itd. Čeprav gre samo za muzejsko demonstracijo, pa vendarle tudi nekdanje manire lahko izzvenijo tako, da z njimi učence opozarjamo in usmerjamo *k spoštovanju med ljudmi* (predvsem predpostavljenih), *k poslušanju, opazovanju, h koristnim navadam, kot so glasno branje pred spanjem, higieni (čistoča rok in čevljev), urejenosti obleke ali na primer nošenju čistega, zlikanega robčka v žepu (sic!) ali recimo koristni izrabi časa, kar zapišemo tudi v več jezikih:*

*Čas je zlato! Die Zeit ist knapp!*⁵¹ ali kot so rekli stari Latinci: *Tempus irreparabile fugit*⁵², če omenimo le nekaj poudarkov, ki izstopajo pri drugih učnih urah. Ti elementi imajo kljub časovni odmaknjenosti šolskega učnega načrta, iz katerega izhajajo, tudi danes aktualen pomen.⁵³ To nam potrjujejo šole, ki so postale naše stalne stranke v teh letih, učitelji, ki leto za letom prihajajo na naše pedagoške programe z vedno novimi generacijami učencev, srednješolcev in študentov, in vsi drugi obiskovalci, ki se trumoma že leta vračajo v naš muzej. V ponos in veselje nam je, da so bile naše učne ure predstavljene kot primer dobre (zgodo-

48 V dvajsetih letih smo animatorji v SŠM skupaj izvedli več kot osem tisoč ponovitev učnih ur.

49 *Pedagoški programi v šolskem letu 2020/21*, Slovenski šolski muzej, Ljubljana 2020.

50 Danes je za nekatere obiskovalce učnih ur seveda zelo nenavadno, da morajo ob pričetku pouka gospodično učiteljico stoje pozdraviti, da morajo v šoli moliti, vstati, ko so vprašani, ali da jim učiteljica pregleduje čistočo rok na začetku pouka.

51 Čas je dragocen.

52 Čas nepovratno beži.

53 Taja J. Gubenšek, Fenomen učnih ur v SŠM, *Šolska kronika*, 26, 2017, številka 3, str. 397–408.

vinske) pedagoške prakse v muzeju⁵⁴ za različne starostne stopnje in zelo različne interesne skupine v Sloveniji kot tudi v nekaterih drugih državah,⁵⁵ kamor je že segel glas o našem uspešnem programu.

Viri in literatura

Časopisni viri

Novice gospodarskih, obertnijskih in narodskih stvari,
Cesarska pesem, *Novice*, letnik XIII, 10. januar 1855, št. 3
Otrok in družina
Šuštar, Branko, Šolski redi, *Otrok in družina*, št.7-8, 1996
Popotnik, pedagoški in znanstven list
Godec, Anton, Cesarska pesem, *Popotnik*, letnik XXI, 1900

Spletni viri

Arhitektura_in_urbanizem_popotresne_ljubljane, predavanje prof. dr. Petra Krečiča 18. 4. 2013, Ljubljanski grad https://www.napovednik.com/dogodek249251_arhitektura_in_urbanizem_popotresne_ljubljane (pridobljeno: 11. 12. 2017).

Cesarska himna, notni zapis izvirnika s Haydnovim podpisom https://sl.wikipedia.org/wiki/Bog_ohrani,_Bog_obvarji#/media/File:Haydn_Kaiserlied_Reinschrift.jpg), (pridobljeno: 7. 2. 2017).

120 let po rušilnem potresu <http://www.delo.si/prosti-cas/zanimivosti/120-let-po-rusilnem-potresu> (pridobljeno: 10. 12. 2017).

Josip Gorup https://sl.wikipedia.org/wiki/Josip_Gorup (pridobljeno: 12. 12. 2020).

Ljubljanski potres 1895 http://sl.wikipedia.org/wiki/Ljubljanski_potres_1895 (pridobljeno: 11. 12. 2017).

Tehniška srednja šola [https://sl.wikipedia.org/wiki/Tehni%C5%A1ka_srednja_%C5%A1ola_\(Ljubljana,_A%C5%A1ker%C4%8Ddeva\)](https://sl.wikipedia.org/wiki/Tehni%C5%A1ka_srednja_%C5%A1ola_(Ljubljana,_A%C5%A1ker%C4%8Ddeva)) (pridobljeno: 11. 12. 2017).

Gimnazija Poljane skozi čas <https://www.gimnazija-poljane.com/sl/skozi-cas/> (pridobljeno: 5. 1. 2018).

Vasilij Melik <http://www.sazu.si/clani/vasilij-melik> (pridobljeno: 8. 3. 2018).

54 Taja J. Gubenšek, *Zgodovinske učne ure v Slovenskem šolskem muzeju*, referat ob 40. letnici Pedagoške sekcije SMS in delo z najstniki v muzeju, Muzeoforum, 26. marec 2012, Cankarjev dom, Ljubljana.

55 Iz Hrvaške, Srbije, BiH, Italije, Avstrije, Anglije ...

Literatura

- Antoličič, Gregor (ur.): *Franc Jožef*, Cankarjeva založba, Ljubljana 2016.
- Bled, Jean-Paul: *Franc Jožef*, Založba Mladinska knjiga, Ljubljana 1990.
- Čitanka za občje ljudske šole, Dunaj 1915.
- Drugo berilo in slovnica za občje ljudske šole*, Dunaj 1898.
- Gubenšek, Taja: Kako sem postala »Gospodična učiteljica«, *Šolska kronika* 10, 2/2001-XXXIV.
- Gubenšek, Taja: V šoli ne smem kazati jezika, *Adria Airways In-Flight Magazine*, avg – sep. 2011.
- Gubenšek, Taja: Fenomen učnih ur v Slovenskem šolskem muzeju, *Šolska kronika* št. 3, 26/2017.
- Gubenšek, Taja J.: Cesarska pesem kot primer učne vsebine v nekdanjem učnem načrtu in v sodobnem pedagoškem programu v Mestnem muzeju Ljubljana in Slovenskem šolskem muzeju, v *Seidlov zbornik*, Celje, 2018.
- Johann Fridrich Herbart, O vzgoji pod javnim vplivom, *Sodobna pedagogika*, letnik 46, 1995.
- Hribar, Ivan: *Moji spomini 1 in 2*, Slovenska matica, Ljubljana 1983.
- Homo sum ... Ivan Hribar in njegova Ljubljana*, Zbornik ob razstavi Mestnega muzeja Ljubljana, Ljubljana 1997.
- Homo sum ... Ivan Hribar in njegova Ljubljana*, Katalog ob razstavi Mestnega muzeja Ljubljana, Ljubljana 1997.
- Krstulovič, Nataša Cigoj, *Himna kot simbol naroda: premislek ob stoletnici nastanka Premrlove Zdravice*, v *De musica disserenda*, l. 1, št. 1–2, 2005.
- Matija Lichtenwallner, Formalne stopnje, *Popotnik* 1897.
- Pedagoški programi v Slovenskem šolskem muzeju v šolskem letu 2011/12*.
- Pedagoški programi v slovenskih muzejih in galerijah 2011–2013*, Skupnost muzejev Slovenije, Ljubljana 2011.
- Edvard Protner, Pedagogika in izobrazba učitelja med razsvetljenstvom in neohumanizmom, *Sodobna pedagogika*, letnik 47, 1996, št. 1–2.
- Edvard Protner, *Herbartizem v izobraževanju učiteljev na Slovenskem*, doktorska disertacija, Filozofska fakulteta Ljubljana 1998.
- Seidlov zbornik, zbornik prispevkov s simpozija Johann Gabriel Seidl, Celje, 14. december 2017.
- Tretje berilo za občje ljudske šole*, Dunaj 1896.
- Založnik, Božidar (ur.): *Slovensko šolstvo*, Educa, Nova Gorica 2006.

Povzetek

Učna ura Cesarska pesem je bila kot učna ura prvič izvedena v sklopu pedagoškega dela razstave *Homo sum ... Ivan Hribar in njegova Ljubljana*, ki jo je Mestni muzej Ljubljana pripravil konec leta 1997. Scenarij je avtorica razstave

dr. Irena Žmuc pripravila v sodelovanju s kustosi Slovenskega šolskega muzeja. Ljubljanski župan Hribar je bil v času svojega županovanja v popotresni Ljubljani zaslužen za gradnjo marsikaterega šolskega poslopja (dekliška šola pri sv. Jakobu, Mestni dekliški licej, Državna obrtna šola ...). Za glavno vsebino učne ure je bila izbrana Cesarska pesem Johanna Gabriela Seidla, ki je postala uradna državna himna leta 1854 in so jo peli na melodijo Josefa Haydna. Scenarij učne ure je bil pripravljen po učnem načrtu 3. razreda takratne ljudske šole na višji stopnji. Učenci so tedaj Cesarsko pesem največkrat peli v šoli in v cerkvi pa tudi na cesarjev god in rojstni dan. Pri učni uri so jo učenci s pomočjo gospodične učiteljice, ki je uro vodila, po kiticah glasno brali in razlagali neznane besede. Naučili so se tudi nekaj osnovnih pojmov o zgradbi pesmi (verzi, kitice) ter spoznali nove izraze (cesar Franc Jožef, domovina Avstrija, vojaški stan, sloga, žlahtnost ...).

Po koncu razstave v Mestnem muzeju Ljubljana je učna ura Cesarska pesem postala del pedagoškega programa v Slovenskem šolskem muzeju. Model scenarija, kjer zgodovinski pouk poteka v živo, obiskovalcem omogoča izjemno izkušnjo, da v starih šolskih klopih na lastni koži začutijo vzdušje nekdanje šole. Muzejska demonstracija je preplet spontanega učenja in zabave, čeprav pod taktirko (leskovo palico) stroge gospodične učiteljice, ki izza katedra poseblja strahospoštovanje, kjer ni dovoljeno klepetati ne prežvekovati, sedeti je treba zravnano, z rokami na hrbtu in odgovarjati v celih stavkih. Ako ni tako, sledijo kazni na posebnih odkazanih prostorih, kot so sedenje na oslovski klopi, stanje v kotu, klečanje na koruzi ali pa si učenci prislužijo kazenske domače naloge iz lepopisja. Doživetje avtentičnega vzdušja šole naših babic in dedkov na lastni koži je nekaj povsem drugega kot to, kar učenci poznajo iz svoje sodobne šole. Zato je ta inovativen pedagoški program, ki je bil za osnovo tudi drugim vsebinam učnih ur, postal obče zanimiv fenomen v muzejski pedagoški ponudbi in bo gotovo še dolgo aktualen.

Zusammenfassung

Warum wurde die Lehrstunde "die Kaiserhymne" ein erfolgreiches pädagogisches Programm?

Taja J. Gubenšek

Die Kaiserhymne wurde zum ersten Mal im Rahmen des pädagogischen Teils der Ausstellung Homo sum ... Ivan Hribar und sein Ljubljana aufgeführt, die Ende 1997 vom Stadtmuseum von Ljubljana vorbereitet wurde.

Das Szenarium wurde von Dr. Irena Žmuc in Zusammenarbeit mit den Kustoden des Slowenischen Schulmuseums vorbereitet. Während seines Bürgermeisteramtes in Ljubljana wurde Hribar der Bau vieler Schulgebäude zugeschrieben (die Mädchenschule bei St. Jakob, das Mädchenlyzeum, die Staats-Handwerksschule ...). Als Hauptinhalt der Lehrstunde wurde die Kaiserhymne von Johann Gabriel Seidl gewählt, die 1854 zur offiziellen Nationalhymne wurde und nach der Melodie von Josef Haydn gesungen wurde. Das Szenario der Lehrstunde wurde

gemäß dem Lehrplan der 3. Klasse der damaligen Volksschule auf der höheren Ebene vorbereitet. Zu dieser Zeit sangen die Schüler die Kaiserhymne am häufigsten in der Schule und in der Kirche sowie am Namenstag und Geburtstag des Kaisers. Während des Unterrichts lasen die Schüler mit Hilfe der Fräulein Lehrerin, die den Unterricht leitete, die Hymne in Strophen vor und erklärten die unbekanntenen Wörter. Sie lernten auch einige grundlegende Konzepte über die Struktur des Gedichts (Verse, Strophen) und lernten neue Begriffe (Kaiser Franz Joseph, Heimat Österreich, militärischer Status, Eintracht, Edelheit ...).

Nach dem Ende der Ausstellung im Stadtmuseum von Ljubljana wurde die Lehrstunde Teil des pädagogischen Programms im Slowenischen Schulmuseum. Das Szenariomodell, in dem der Geschichtsunterricht live stattfindet, bietet den Besuchern ein außergewöhnliches Erlebnis, um die Atmosphäre der ehemaligen Schule auf ihrer eigenen Haut zu spüren. Die Museumsdemonstration ist eine Verflechtung von spontanem Lernen und Spaß, wenn auch unter der Leitung einer strengen Fräulein Lehrerin, die Ehrfurcht hinter dem Katheder verkörpert, wo es nicht erlaubt ist zu plaudern oder zu kauen, wo man aufrecht und mit den Händen auf dem Rücken sitzen und in ganzen Sätzen antworten muss. Ist dies nicht der Fall, folgen Strafen in speziell abgesagten Bereichen, z. B. sitzen auf einer Eselbank, stehen in einer Ecke, knien auf Mais oder Strafaufgabe aus Schönschreiben.

Das Erlebnis der authentischen Atmosphäre der „Schule unserer Großeltern“ auf eigene Faust ist etwas völlig anderes als das, was die Schüler aus ihrer modernen Schule kennen. Daher ist dieses innovative pädagogische Programm, das auch die Grundlage für andere Lehrstunden bildete, zu einem allgemein interessanten Phänomen im pädagogischen Angebot des Museums geworden und wird sicherlich noch lange relevant sein.

UDK 51:069.12(091)
1.02 Pregledni znanstveni članek
Prejeto: 10. 4. 2020

Tatjana Hojan* in Mateja Pušnik**

**"Kdor računstva se uči, svojega duha krepi."
Učna ura računstva in stari učbeniki za
računstvo na Slovenskem**

*"The one who learns math, is on the right mental path."
Arithmetic lessons and old schoolbooks for arithmetic in
Slovenia*

Izvleček

Učna ura računstva je bila v program SŠM vključena leta 2007. Avtorici Natalija Žižić in Mateja Ribarič sta se pri pripravi naslonili na matematične učbenike Franca Močnika. V prispevku so predstavljena Močnikova navodila za poučevanje računstva in njihova uporaba pri učni uri. Nato je opisana zgodovina metodike računskega pouka v avstrijskih deželah od leta 1775 dalje, ko je izšla knjiga Johanna Ignaza Felbigerja *Kern des Methodenbuchs*. Slede prve slovenske knjige o računstvu vse do nastopa dr. Franca Močnika. Ta je že leta 1840 napisal prvo metodiko računskega pouka, sledile so ji še številne druge metodike in računice za osnovne, meščanske, obrtne šole, realke, gimnazije in učiteljišča, skupaj 142. Bile so prevedene v številne jezike. Njegovo delo sta nadaljevala Karl Kraus in Moritz Habernal, v slovenščino pa jih je prevajal Anton Črničev.

Abstract

Arithmetic lessons were added to the Slovenian School Museum programme in 2007. Their creators Natalija Žižić and Mateja Ribarič used as a base Franc Močnik's math textbooks. The article presents Močnik's instructions for teaching arithmetic and their use in lessons. There follows a history of the methodology for arithmetic lessons in Austrian lands from 1775 onwards, when the book Kern des Methodenbuchs, written by Johann Ignaz Felbiger, was published. The article then moves on to the first Slovenian books on arithmetic, until the appearance of Dr. Franc Močnik, who as early as in 1840 wrote the first teaching methodology for the subject, which was followed by numerous other methodologies and math books for different types of schools such as primary, town, craft and 'real', grammar schools and schools for teachers - 142 in total. They were translated into numerous languages. His work was continued by Karl Kraus and Moritz Habernal, and their books were translated into Slovenian by Anton Črničev.

* Tatjana Hojan, prof. slov. jezika, bibliotekarska svetovalka SŠM v p., Ljubljana, e-pošta: tatjana.hojan@gmail.com

** Mateja Pušnik, univ. dipl. umet. zgod., koordinatorica in organizatorica kulturnih programov, Slovenski šolski muzej, e-pošta: prijavasm@guest.arnes.si

Ključne besede: muzejske učne ure, računstvo, matematični učbeniki, metodika pouka, Franc Močnik

Key words: museum school lessons, arithmetic, math textbooks, methodology of teaching, Franc Močnik

Učna ura računstva iz leta 1905

Računstvo oziroma matematika, kot rečemo danes, je bil od nekdaj pomemben učni predmet. Poučevali so ga že v srednjem veku na župnijskih in mestnih šolah predvsem zaradi praktičnih potreb v obrti in trgovini. V avstrijskih deželah je prvi osnovnošolski zakon Allgemeine Schulordnung (Splošna šolska naredba) iz leta 1774 določal, da je računstvo obvezen učni predmet v normalkah, glavnih šolah in trivialkah.¹

Danes je matematika eden od temeljnih predmetov v osnovnih in večini srednjih šol. V učnem načrtu za osnove šole iz leta 2011 lahko preberemo, da matematika daje podlago mnogim drugim znanostim in jo zato srečujemo na različnih področjih človekovega življenja in ustvarjanja. Pri tem je najpomembnejše razumevanje, ne zgolj rutinsko ponavljanje ter uporaba matematičnega znanja za reševanje problemov.² Med izobraževanjem naj bi učenec razvil sposobnost uporabe matematičnega načina razmišljanja za reševanje različnih matematičnih problemov in problemov iz vsakdanjega življenja: »Matematična kompetenca vključuje matematično mišljenje (logično mišljenje in prostorsko predstavo), matematično pismenost in poudarja vlogo, ki jo ima matematika v vsakdanjem življenju.«³

To niso nove misli, saj je bilo računstvo vpeljeno v šole predvsem zaradi svoje praktične vrednosti. **Franc Močnik**, eden najpomembnejših avstrijskih šolnikov 2. polovice 19. stoletja in plodovit pisec matematičnih učbenikov, je poudarjal, da spomina učencev nima smisla preveč obremenjevati s pravili in obrazci, ampak je bolj pomembno, da učenec samostojno razmišlja. V Močnikovih učbenikih lahko preberemo navodila učitelju, ki »se pregreši zoper naravo računskega poduka ..., ako razklada računska pravila otrokom tako, kakor nekaj navadnega, kakor suhoparne posledke tujega razmišljanja. ... Otroci si morajo sami dobiti način, po katerem se računske naloge reševajo ... «⁴

---

1 Slovenski šolski muzej, razstavna zbirka, Splošna šolska naredba, člen 5.B, inv. št. 1175.

2 *Učni načrt. Program osnovna šola. Matematika*, Ljubljana 2011, str. 4. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_matematika.pdf (pridobljeno 10. 11. 2020).

3 Prav tam, str. 5.

4 Franc Močnik, *Navod k pervej in drugej računici za slovenske ljudske šole*, Dunaj 1876, str. 5–6.

Učna ura računstva v izvedbi Natalije Žižić, 2007 (SŠM, fototeka).

Pri pripravi **učne ure računstva** sta se avtorici Natalija Žižić, izvajalka učne ure, in Mateja Ribarič, kustosinja muzeja, v veliki meri naslanjali prav na literaturo Franca Močnika.⁵ Njegovi učbeniki so namreč v izvorni obliki in po njegovi smrti v različnih priredbah in za različne stopnje osnovnih in srednjih šol izhajali še skoraj sto let. Z njegovim imenom je izšlo 127 naslovov, ki so bili prevedeni vsaj v 14 različnih jezikov.⁶

Učna ura računstva je postavljena v čas Avstro-Ogrske, natančneje v leto 1905. Na steni ob tabli visi slika takratnega vladarja Franca Jožefa, nedaleč stran razpelo. Na drugih stenah ne manjkajo učne slike za bolj nazorno poučevanje, v kotu pa na kršitelje šolskih postav čakajo kazni. Učenci sedejo v stare klopi, seveda po takratnem pravilu, deklice na eno stran, dečki na drugo. Na klopih so pripravljene učni listi, črnilo, peresa in pivniki, a roke ostajajo na hrbtu, dokler v šolsko izbo ne stopi gospodična učiteljica in ne poda navodil. Ker se sklepa, da so se učenci drugega razreda ljudske šole že naučili lično in čitljivo pisati, se s peresi najprej podpišejo v lepopisni pisavi. Pred začetkom računanja je pomembno, da imajo učenci **jasno predstavo o številih**. Takratne metode so predvidevale

⁵ Učna ura računstva se v SŠM neprekinjeno izvaja od oktobra 2007.

⁶ Miloška Magajne, Ob 200-letnici rojstva dr. Franca Močnika, *Z vrlino in delom. Dr. Franc Močnik (1814–1892)*, (ur. Miloška Magajne) Idrija 2014, str. 6.

*Učna ura računstva v izvedbi Mateje Pušnik, 2018
(SŠM, fototeka, foto: Urška Boljkovac).*

uporabo ponazoril, kot so prsti, paličice, točke, črte in podobno,⁷ zato si učiteljica vzame nekaj časa in števila ponazori z enim ali dvema pomagaloma. Ko učenci ugotovijo, da si lahko s prsti pomagajo le do števila deset, jim učiteljica predstavi še eno ponazorilo – ruski računski stroj oziroma **računalno**. »Ta stroj obstoji iz lesenega na nogah stoječega okvirja, v katerega je napeljeno deset dratenih ravnoležnih paličic, a na vsakej paličici je po deset premičnih kroglic.«⁸

Sledi reševanje računov s pomočjo na novo predstavljenega računalna. Najprej seštevanje enomestnih števil, nato enomestnega z dvomestnim številom in nazadnje še dveh dvomestnih števil. Pomembno je, da učenci razumejo osnovne pojme, kot so »jednice« in »desetice«, kar učiteljica preverja ustno. Poleg pisnega računanja je morda še bolj pomembno računanje na pamet, saj ga v življenju pogosteje uporabljamo in tudi nimamo »vselej, kedar nam je treba računati, svinčnika in papirja ...«⁹

Del učne ure se nanaša na **stara imena mesecev** in število dni v posameznem mesecu. Spoznavanje starih slovenskih imen je namenjeno predvsem mlajšim generacijam, saj se ta redko uporabljajo, prav tako nam ni vedno jasen njihov pomen. Ker srp ni več pogosto uporabljeno orodje, otroci težje sklepajo,

7 Močnik 1876, str. 5–6.

8 Prav tam, str. 6.

9 Prav tam, str. 8.

kaj bi imeni mali in veliki srpan (julij, avgust) pomenili. Tudi krščanskega praznika svečnice in imena svečan (februar) ne poznajo vsi, kakor je bilo to v časih, ko je bil verouk eden od učnih predmetov. Seveda so tu še imena, ki jih današnji učenci lažje razumejo. Nekatera so povezana s pojavi v naravi: mali traven (april), veliki traven (maj), rožnik (maj), listopad (november) ali z opravili, ki jih še danes poznamo: vinotok (oktober). Zanimiv pogovor se ponavadi razvije pri imenih mesecev, ki izhajajo iz znanega korena besede, zmanjka pa idej, kako besedo povezati z določeno značilnostjo leta. Pri razlagi prosinca (januarja), prvega meseca v letu, ko prosimo dobre letine, je tako treba najprej razložiti, kaj letina sploh pomeni. Kaj se z zemljo dogaja spomladi in pozimi, je bilo od narave odvisnim kmetom nekoč zelo pomembno, danes moramo že malo razmisliti, od kot imeni sušec (marec) in gruden (december). Mesec kimavec (september) je povezan z drevesi, ki kimajo in se upogibajo pod težo sadežev, ne z otroki, ki morajo ob začetku novega šolskega leta kimati učiteljem, kot kdaj pa kdaj v odgovor sliši gospodična učiteljica. Treba je seveda dodati, da je razlag o izvoru starih imen za mesece več. Gotovo pa so naši predniki povezali imena z naravo in njenimi spremembami v določenem obdobju leta.

Zadnji del učne ure je predviden za reševanje besedilnih nalog, ki jim Močnik nameni posebno pozornost. Ko učenci osvojijo pojmovanje števil ter osnovni računski operaciji, se lahko lotijo bolj zapletenih nalog, kjer morajo iz besedila izluščiti problem in nastaviti račun. Učitelj naj jih pri tem vodi z vprašanji, kot so: »Povej, kaj je treba, da poiščeš? Kaj ti je treba poprej vedeti, predno to dobiš? Ali ti je to v nalogi uže povedano? Kako dobiš iz tega, kar ti je v nalogi povedano to, kar je treba da poiščeš?«¹⁰

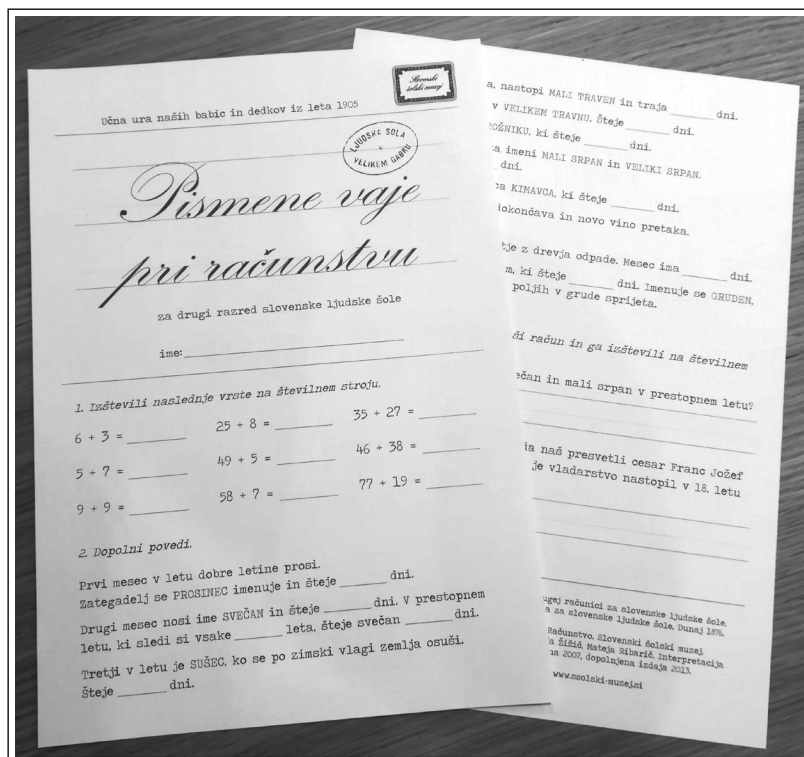
Franc Močnik je učiteljem priporočal, da sestavijo primere za računske naloge in pri tem upoštevajo, da bodo primeri učencem bližji in bolj razumljivi, če bodo vzeti **iz vsakdanjega življenja**. Sam je sestavljal naloge, v katerih je združil kmetijske, obrtniške in gospodinjske nauke. Držal se je pravila, da naj bodo računske naloge razumljive in praktične. Tako je v *Peti računici* v pisnih nalogah uporabljal na primer izračun stroškov v nekaterih obrtniških poklicih, štetje pridelka, trgovanje, porabo živil v gospodinjstvu in podobno.¹¹ Na učni uri osnovni operaciji seštevanja in odštevanja učiteljica ponazori s primerom pastirja, ki mu uide nekaj glav živine. »Pastir na pašo pelje 8 krav, a mu jih nekaj zaide. Ob ponovnem štetju našteje le še 6 glav. Koliko krav mora urno poiskati in varno domov pripeljati?«¹² Hvaležni so tudi primeri z denarjem, zato učiteljica ne pozabi opozoriti učencev, da so lahko ogoljufani, če v trgovini denarja ne preštejejo in izračunajo, ali so ga dovolj dobili nazaj.¹³

10 Močnik 1876, str. 7.

11 Franc Močnik, *Peta računica za jedno-, dvo- in trirazredne ljudske šole*, Dunaj 1884.

12 Po scenariju za učno uro računstva, Slovenski šolski muzej. Izvirnega zapisali Natalija Žižić in Mateja Ribarič 2007.

13 Več: Marjetka Balkovec Debevec, Kako nam Močnikove matematične naloge razkrivajo vsakdanje življenje, Z vrlino in delom. Dr. Franc Močnik (1814-1892) (ur. Milojka Magajne), Idrija 2014, str. 33-40.

Učni list z učne ure računstva (foto: Mateja Pušnik).

Pomemben element v ljudskih šolah je bila tudi **domovinska vzgoja**, s katero so spodbujali spoštovanje cesarja in pripadnost državi. Močnik je v računske naloge spretno vključil primere iz gospodarstva države in življenja vladajočih.¹⁴ Zato za konec pouka ali vsaj domačo nalogo ne sme manjkati primer, ki se tiče avstro-ogrske monarhije in vladajočega cesarja Franca Jožefa. »Avstrijsko-ogrski državi vlada naš presvetli cesar Franc Jožef 57 let. Koliko let zdaj šteje, ako je vladarstvo nastopil v 18. letu svoje starosti?«¹⁵

Matematika ni samo uporabna veda, saj krepi tudi abstraktno in logično razmišljanje. Danes v ospredje stopajo še medpredmetno povezovanje, uporaba matematike v tehnologiji in zmožnost reševanja problemov. A naloga šole je ostala podobna vse od Močnikovih časov do danes. To je, da vzgaja »samostojne ljudi, katerim je treba, da pozneje v vseh okolnostih življenja z modrim prevdarkom in umno razsodnostjo delajo in ravnajo ...«¹⁶

14 Močnik 1884, str. 4–9.

15 Natalija Žižić, Mateja Ribarič, Pismene vaje pri računstvu. Učni list, Ljubljana 2007, dopolnjena izdaja 2013.

16 Močnik 1876, str. 1.

V Slovenskem šolskem muzeju hranimo bogato zbirko učbenikov in učnih načrtov, ki nam pomagajo razumeti, kako se je poučevanje posameznih predmetov spreminjalo skozi čas. Metode pouka računstva od Splošne šolske naredbe iz leta 1774 do Močnikove dobe v nadaljevanju predstavi Tatjana Hojan.¹⁷

Začetki računstva po metodni knjigi od leta 1775/1777

Metod računskega pouka je bilo več, prva je bila doba metodne knjige iz leta 1775, nato Strehlova od leta 1842 in Močnikova od 1850 dalje.

Leta 1775 je izšla knjiga Kern des Methodenbuchs (*Jedro Metodne knjige*)¹⁸, ki jo je napisal Johann Ignaz Felbiger. Leta 1777 jo je prevedel v slovenščino Janez Nepomuk Edling. Namen računskega pouka v njej je, da se dosežejo pravo razumevanje pojmov števil in operacij, zanesljiva pravila, spretnost v računanju po teh pravilih in njihova uporaba. Snov je razdeljena na dva dela. Prvi del za nižji razred ima tri poglavja. Prvo poglavje govori o računanju z enoimenskimi celimi števili. Loči se pet računskih operacij, o vsaki od njih je govor v posebnem poglavju, v šestem oddelku pa so preizkusi. Drugo poglavje govori o novcih, merah in utežeh, o pravilih pri uporabnem računanju, končno pa o računanju z mnogoštevilčnimi števili. V tretjem poglavju je regeldetrija (sklepni račun) s celimi enoimenskimi in mnogoimenskimi števili. Za oba primera je navedeno občno pravilo, za posamezne primere pa so posebna pravila.

Drugi del, namenjen višjemu razredu, se bavi z ulomki, z obratno regeldetrijo, s sestavljeno regeldetrijo, z obrestmi, z društvenim in zmesnim računom; obsega tudi »regulo falsi«, to je pravilo, po katerem si misli računar kot znesek kako število iz narejene pomote.

Metoda tega je bila, da je treba vsako pravilo zase poučevati in s ponavljanjem, čitanjem in spraševanjem utrditi. K novemu pravilu naj se preide, ko je prejšnje dovolj jasno in utrjeno, da po njem učenci že računajo. Prvi primer iz računa učitelj, drugega pa učenec na šolski tabli, medtem ko učenci v klopeh računajo na svojih tablicah. Učitelj nato pove naloge, ki jih izvrše učenci vsak zase. Učitelj potem vse to pregleda in popravlja. Vsebina nalog naj bo praktična. Učenci naj imajo tudi svoje zvezke, v katere napišejo od vsake operacije nekaj izvršenih nalog.

Knjiga o metodiki je imela več izdaj. Izdaja iz leta 1836 je upoštevala navodila Politične šolske ustave iz leta 1805, ki določa, da naj se posebej utrjuje ustno računanje; z njim naj bo združeno pisno, toda omejeno na štiri operacije s celimi števili in ulomki. To je veljalo za dvorazredne šole, a se tudi v trirazrednih ni zahtevalo mnogo več. Z odlokom 20. septembra 1819 se je odmerilo računstvu tri ure na teden (1 za ustno in 2 za pismeno računanje) ter se zahtevalo za 3. razred glavne šole: »Pouk iz računstva naj se skrči na četverne operacije z ulomki in na

17 Glej tudi: Tatjana Hojan, Dr. Franc Močnik v slovenskih pedagoških glasilih, *Z vrlino in delom: dr. Franc Močnik (1814-1892)* (ur. Milojka Magajne), Idrija 2014, str. 58-64.

18 Nemške naslove Močnikovih knjig je v slovenščino prevedla Maja Hakl Saje.

sorazmerja ravne in obratne regeldetrije.« Več učne snovi je bilo odmerjene z istim odlokom glavni šoli s štirimi razredi. 4. razred je imel ali samo en letnik ali pa dva. V 1. letniku so ponavljali snov 3. razreda, najvažnejši del pouka pa so bili desetinski ulomki; v 2. letniku so se učili iskanje 2. in 3. korena posebnih števil, sestavljeno razmerje in sorazmerje in njiju raba pri raznovrstnih primerih meščanskega trgovskega prometa. V knjigi je poudarjena formalna in materialna izobrazba, samostojnost učencev, zanimiv, nazoren in praktičen pouk po stopnjah, izvajanje pravil, računanje na pamet in pisno računanje.¹⁹

Prva slovenska računica, ABC bukve, Blaže in Nežica v nedeljski šoli

V tem obdobju smo dobili leta 1781 prvo slovensko računico, ki jo je napisal Marko Pohlin in jo imenoval Bukuvze za rajtengo.

Leta 1813 je izšel dvojezičen slovensko nemški učbenik ABC bukve, h nuzu, katiri se is grunta na eno lahko visho slovensko inu nemško brati, inu tudi sazhetek od rajteng, navuziti shelijo. Sestavil ga je učitelj Mihael Kušovic. Računstvo se je začinjalo z uvajanjem števil do milijona in z rimsko pisavo števil. Zatem je sledila vaja eden krat eden, desetinski sestav, pisno seštevanje, odštevanje, množenje in deljenje z osnovnimi števili.

V to obdobje spada tudi knjiga Antona Martina Slomška Blashe ino Neshiza v nedeljski sholi iz leta 1842. V njej je najprej pet vaj za ustno računanje, njim sledi pisno seštevanje, odštevanje, množenje in deljenje. Nadalje razlaga pojme meritev, vaga, mera, število drobiža, ulomek, sklepni račun, gospodarski in obrtni račun.²⁰

Strehlova metodika računskega pouka

Z metodiko računskega pouka se je ukvarjal tudi Johann Strehl, učitelj in kasneje ravnatelj na c. kr. normalni šoli pri sv. Ani na Dunaju. Leta 1842 je izdal knjigo v dveh delih o osnovnih pojmi računstva, 1845 pa metodiko računstva. Po njegovem naj se učitelj pri pouku ravna po dveh glavnih načelih: »1. Naj skrbi, da si učenci prisvoje jasne pojme o enoti in o številih, sestavljenih iz enot. V to svrho naj pa poučuje nazorno s pomočjo črt, ogiblje naj se pa igrač, kakor n. pr. kocek, krogel itd. 2. Pouk naj uredi po stopnjah in ponudi naj se vsaki stopnji toliko časa, dokler otroci ne razumejo podane snovi in dokler se tega znanja ne zavedo.«

Leta 1868 je Strehlovo knjigo na novo predelal Karol Schubert po odloku c. kr. ministrstva za pouk in bogočastje 23. marca 1855. Ta je določal: »Računanje je poučevati v vsakem razredu po predpisanih učnih in pomožnih knjigah po 4 ure na teden. V 1. razredu je seznaniti otroke nazorno s števili in navajati jih je, da štejejo spretno naprej in nazaj z 1, 2, 3 ... 10 od 1 do 100, da znajo čitati in pisati števila

19 Luka Lavtar, Računstvo, *Pedagoški letopis*, 1903, str. 43–44.

20 Prav tam, str. 57–58.

do 100; da poznajo goldinar in njegove dele in le-teh imena, funt in njegove dele in v življenju najnavadnejše mere. V 2. razredu je seznaniti učence že z večjimi števili in jih pridno vaditi v četrterih operacijah ustno in pismeno. V 3. razredu je pri računstvu nadaljevati čitanje in pisanje števil, vaje in uporabo četrterih operacij in sicer z enakoimenskimi in raznoimenskimi števili, spoznavanje in razpravljanje polovic, tretjin in drugih v življenju često se nahajajočih ulomkov (vse ustno in pismeno). V 4. razredu je dopolniti spretnost v čitanju, pisanju in spoznavanju večjih števil, v računanju z enakoimenskimi in raznoimenskimi števili; nadaljevati je vse 4 operacije z ulomki ter poučevati o razmerjih in sorazmerjih, enostavnih in sestavljenih in sicer na razumljiv in za praktiško življenje koristen način.« Te zahteve so bile podlaga za pouk računstva od leta 1855 in 1860.²¹

Grubejeva doba

Po tem letu je nastopila Grubejeva doba, imenovana po nemškem matematiku Augustu Wilhelmu Grubeju. Napisal je knjigo *Leitfaden für das Rechnen in der Elementarschule nach den Grundsätzen einer heuristischen Methode (Priročnik za računstvo v elementarni šoli po načelih hevristične metode)*. Leta 1865 je izšla že njena 6. izdaja. Po Grubeju naj bo vsako število kot bitje; ne razvrščamo snovi z ozirom na operacije, ampak operacije slede same od sebe iz vsestranskega ogledovanja vsakega posameznega števila.²²

Schubert je o Grubejevi metodi menil: »V Rim se pride po mnogih potih. Naša pot ni edino prava, vsekakor pa se hodi prav pogosto po njej in vsekakor je vredna, da jo priporočamo.«²³

Franc Močnik – pomemben slovenski matematik

Grubejevo metodo je prvi uvedel v avstrijske šole Franc Močnik, jo natančno razložil in jo tudi praktično uporabil v svojih metodičnih knjigah in računicah. Naslednjo dobo lahko imenujemo Močnikova doba.

Franc Močnik je bil rojen 1. oktobra 1814 v Cerknem. Osnovno šolo je obiskoval v Idriji na nemški glavni šoli. Na njej so poleg predmetov na trivialnih šolah (verouk, branje, pisanje, računstvo in vedenje) imeli še nemško slovnico in spisje, osnove latinščine, prirodopis, zgodovino in zemljepis, osnovne pojme geometrije ter geometrijsko in prostoročno risanje. Leta 1824 se je vpisal na gimnazijo v Ljubljani. Ta je tedaj trajala šest let, glavni predmeti na njej so bili verouk, latinščina, grščina, zemljepis, zgodovina, matematika in prirodoslovje. Gimnaziji je sledil dveletni licej kot vmesna stopnja med srednjo šolo in univerzo. V Ljubljani

21 Lavtar 1903, str. 47-49.

22 Prav tam, str. 17.

23 Prav tam str. 50.

Franc Močnik in njegov rojstni kraj Cerklje ob Gori (SŠM, fototeka, zbirka razglednic).

je bil na njem teološki, mediko-kirurški in filozofski študij. Močnik se je vpisal na filozofijo. Nanj je močno vplival profesor elementarne matematike Leopold Karel Schulz von Strassnitzki. Navdušil ga je za višjo matematiko. Po končanem liceju se je Močnik vpisal na bogoslovje v Gorici, ga končal leta 1836 in si izbral poklic učitelja. Zaposlil se je na goriški normalni, kjer je deset let poučeval 4. razred. Poučeval je računstvo, spise, tehnično risanje, geometrijo s stavbarstvom in mehaniko, zemljepis in prirodopis. Med službo se je vpisal na filozofsko fakulteto univerze v Gradcu in bil 14. aprila 1840 promoviran za doktorja filozofije. Leta 1846 je bil imenovan za profesorja elementarne matematike in trgovskega računstva na Tehniški akademiji v Lvovu. Tam je poučeval tri leta in bil 1849 imenovan za profesorja matematike na univerzi v Olomucu na Moravskem, hkrati pa tudi za dekana filozofske fakultete. Tam je ostal do začetka leta 1851, ko je postal deželni šolski svetnik in nadzornik ljudskih šol na Kranjskem do leta 1854.²⁴ Imenoval ga je minister za šolstvo grof Leo Thun. Zatem je ostal svetovalec deželne vlade s pravico poročanja in dajanja predlogov. Leta 1860 je bil prestavljen v Gradec, kjer je bil od leta 1861 deželni svetovalec ter nadzornik ljudskih šol in realk za Štajersko in Koroško. 23. junija 1862 je za svoje zasluge v šolstvu prejel viteški križec reda Franca Jožefa. Upokojil se je leta 1871 in tega leta so ga izbrali za častnega

²⁴ Več: Stane Okoliš, Franc Močnik kot c. kr. šolski svetnik in ljudsko šolski nadzornik, *Zvrtilino in delom: dr. Franc Močnik (1814-1892)* (ur. Milojka Magajne), Idrija 2014, str. 52-57.

člana učiteljskega društva za Kranjsko. Bil je tudi častni član učiteljskih društev v Celju, Gradcu in Leobnu ter Kranjske in Goriške kmetijske družbe. Umrli je 30. novembra 1892 v Gradcu.²⁵

Močnikovi matematični učbeniki

Kot učitelj in šolski nadzornik je opazil pomanjkljivosti tedanjega pouka računstva in je začel iskati uspešnejšo metodo. Po lastnih izkušnjah iz poučevanja matematike je že leta 1840 izdal metodično knjigo *Lehre von den vier Rechnungsarten, aus deren Begriffe un dem Wessen unseres Zahlensystems entwickelt (Pouk štirih računskih operacij, iz katerih so se razvili postopki in bistvene lastnosti številskega sistema)*. Namenil jo je učiteljem in učencem kot priročnik pri pouku računstva. V njej je obdelal neimenovana in imenovana števila ter štiri osnovne računске načine z neimenovanimi, enoimenskimi in mnogoimenskimi števili. V uvodu je zavrnil tedanji splošno razširjen način pouka, ki je obremenjeval učenčev spomin z raznimi občnimi pravili in obrazci, ter zahteval, da si mladina temelje računstva prilasti s samostojnim razmišljanjem in lastnim sodelovanjem; spomin naj dobi trdno oporo v razumu; tako pridobljeno znanje se mora utrditi s ponavljanjem in vajami. Pri računstvu dosežena formalna izobrazba bo usposobila učenca za samostojno delo tudi pri vsakem drugem predmetu in v njem spodbujala smisel za resnico.

Nadaljevanje tega navodila v metodičnem in praktičnem pogledu je bila njegova *Anleitung zur gesamten Rechenkunst (Navodila za vso računstvo)* iz leta 1843. Bila je priročnik za tiste, ki si hočejo pridobiti spretnost v praktičnem računstvu. Prvi del obsega računanje z neimenovanimi in imenovanimi števili, razmerja in sorazmerja ter enostavno in sestavljeno regeldetrijo, drugi pa procentni in obrestni, povprečni in terminski, družbeni in zmesni račun, poglavja o dobičku in zgubi, denarnih vrednotah, državnih papirjih, menicah in kalkulaciji. Posebno skrb je pokazal pri izbiri in sestavi primerov. V uvodu je nakazal, da je treba pri pouku prav posebno paziti na splošno koristnost in uporabnost. Začetnika lahko najprimerneje spodbudimo in vadimo s tem, da mu damo praktične naloge, ki jih prinaša življenje.

Leta 1844 je predložil dunajski dvorni komisiji svoj načrt za spremembo pouka računstva in učnih knjig na osnovnih in srednjih šolah. Načrt je komisija odobrila in on je nato v skladu s tem učnim načrtom pisal učne knjige za pouk računstva.²⁶

Ko je bil šolski nadzornik za Kranjsko, je leta 1851 za glavne šole sestavil učni načrt *Entwurf eines Lehrganges für die Hauptschulen im Kronlande Krain*

25 Milan Hladnik, *Življenjska pot Franca Močnika, Zvrline in delom. Dr. Franc Močnik (1814–1892)*, Idrija 2014, str. 12–20. Več: Milan Hladnik, *Dr. Franc Močnik: življenje in delo*, Ljubljana 2016.

26 Jože Povšič, *Bibliografija Franca Močnika*, Ljubljana 1966, str. 6–7.

(*Osnutek učnega načrta za glavne šole v kronovini Kranjski*). V njem je določil za slovenske otroke v 1. razredu osem ur pouka na teden v slovenskem jeziku.²⁷

Leta 1857 je izdal knjigo *Die Methodik des Kopfrechnens in Verbindung mit zahlreichen Übungsbeispielen für die 1. und 2. Klasse der Volksschule (Metodika računanja na pamet v povezavi s številnimi primeri vaj za 1. in 2. razred ljudske šole)*.

V njej je napisal: »Pouk iz računstva mora skrbeti za materjalno in osobito tudi za formalno izobrazbo. Pri ustnem računanju naj se vadijo učenci v napisovanju števil, toda naj ne napisujejo računov. Računanje na pamet ima svoje prednosti. Poučuje naj se nazorno, nazorila naj se pa kolikor možno menjavajo. Novci, mere in uteži naj se tudi nazorno razpravljajo in sicer drugo za drugim in potem stoprv naj se uvajajo v uporabne račune. Ustne račune je tako izvrševati, da učenci ne pozabijo števil. Poučevati pa je po stopnjah in muditi se je pri vsaki stopnji toliko časa, da se učenci v njej popolnoma utrdijo, potem naj še le preidejo na novo. Staro in novo učivo je treba spajati. Računati pa je kolikor možno z imenskimi števili. Učenci morajo vsebino nalog dobro razumeti, predno prično njih rešitev in izvršitev. Zanesljivo in natančno računanje ima prednost pred brzim; vendar tudi tega ni smeti zanemarjati. Seznanjajo naj se učenci samo z najvažnejšimi pridobitniki, katere pa naj poiščejo sami. Računski pouk bodi tudi jezikoven pouk.

Snov se lahko razvrsti na dva načina: ali naj učitelj začne s štetjem in napreduje od operacije do operacije ali pa obravnava vsako število vsestransko. Močnik je bil za drugi način poučevanja.

V prvem letu obravnava Močnik vsa števila do 100 vsestransko, najprej v obsegu od 1 do 10, potem v obsegu 1 do 100. V drugem letu začneja v različnih številnih obsegih, tudi čez 1000, in vrši vsako operacijo zase, drugo za drugo. V posebnem oddelku se ukvarja z računi o ceni, sklepajoč z enote na množino in obratno ter razpravljajoč pridobitke, kakršni dandanes zaradi preprostega sestava mer, uteži in novcev nimajo posebne pomena. Zatem uči obrestne račune in izračunava celo obresti za število mesecev in dni. Končno obravnava tudi začetke pisnega računanja za vse operacije. Množi in deli pa samo z osnovnimi števili, in sicer množi z opiranjem na seštevanje enakih števil, deli pa najprej v smislu delitve z mnogimi primeri, potem pa v smislu merjenja.«²⁸

Leta 1856 je Močnik izdal novo knjigo za pouk matematike v 3. in 4. razredu osnovnih šol *Die Methodik des Zifferrechnens in angemessener Verbindung mit dem Kopfrechnen. Eine Anweisung zum Gebrauchen des Uebungsbuches beim Rechenunterrichte für die 3. und 4. Klassen der Volksschulen. (Metodika pisnega računanja v primerni povezavi z računanjem na pamet. Priročnik za uporabo vaj pri računstvu za 3. in 4. razrede ljudskih šol)*.

27 Povšič 1966, str. 13.

28 Lavtar 1903, str. 51.

V njej je napisal: »Pri pismenem pouku je izvajati pravila in sicer tako, da jih učenci tako rekoč sami poiščejo. Pouk je razvijajoč. Najprej je treba podano učivo jasno spoznati, potem slede vaje in uporabne naloge. Da se ne zabrede v mehanizem, naj navajajo učenci pri vsakem posameznem primeru tudi vzroke postopanja. Uporabni računi naj bodo zanimivi in poučljivi, oziraje se na raznovrstne življenjske razmere; zajema naj se pa snov tudi iz zemljepisja, zgodovine in iz drugih obče koristnih znanosti. Pri vsaki operaciji naj se podajajo tudi naloge, ki prejšnje gradivo ponavljajo. Vsako stopnjo naj zaključijo naloge. Pri uporabnih nalogah se je ozirati na dvoje: 1. na razumno presojevanje in 2. na izvršitev naloge.«²⁹

Med letoma 1846 in 1869 je Močnik napisal 13 učbenikov za osnovne in glavne šole. V slovenskem prevodu jih je 6, prevedla sta jih Oroslav Caf in Blaž Potočnik.

Matematika v šoli po tretjem avstrijskem osnovnošolskem zakonu (1869)

Leta 1869 je izšel tretji avstrijski šolski zakon za osnovne šole. Minister za bogočastje in uk je 12. julija 1870 izdal navodila za pouk. Namen pouka računstva je: »Spretnost v ustnem in pismenem računanju z brezimenskimi in raznoidimenskimi števili, nekoliko izurjenosti v računanju z ulomki in njega uporabi pri meščanskih računih.«

Bolj natančno pa je namen računskega pouka na osnovnih šolah izražen v 22. členu šolskega in učnega reda z dne 10. avgusta 1870: »Smoter računskega pouka je: Po nazornosti osnovano spoznavanje številnih pojmov in številnih razmer, kakršne se nahajajo v navadnem življenju, spretnost v ustni in pismeni rešitvi računskih nalog, nahajajočih se v praktičnem življenju. Dasi je poglobljena naloga, da se doseže mehaniška spretnost, katere računski pouk ne sme nikoli zabiti, se mora vendar tudi na formalno-izobraževalni smoter misliti. Na vseh stopnjah je ustno in pismeno računanje primerno družiti.

Na spodnjih stopnjah je učence seznaniti z vsemi operacijami v številnem obsegu 1–100. Na srednjih stopnjah slede vaje v nadaljnjem številnem obsegu. Seznaniti je učence z desetinskim sestavom; vaditi jih je v računanju z mnogoidimenskimi in desetinskimi števili.

Na višjih stopnjah naj se vadi računanje z navadnimi ulomki, naj se poučuje nazorno o domačih in francoskih merah, utežih in novcih in uporablja naj se računanje z ozirom na potrebe praktičnega življenja.

Z ozirom na krajevne razmere in prihodnje zvanje učencev naj se učitelj osobito ozira na kmetijske, obrtne in preproste trgovske račune. Dekleta naj se osobito vadijo v gospodinjskih računih.«³⁰

29 Lavtar 1903, str. 52.

30 Prav tam, str. 53.

Paragraf 53 šolskega in učnega reda pa je določal o smotru geometrijskega pouka v osnovni šoli naslednje: »Pouk v oblikoslovju mora sloneti predvsem na nazornosti, zato se zdi, da je dopustno v geometriji v osnovni šoli tisto, kar omogoča nazorno obravnavo. Mnoge značilnosti in lastnosti predmetov v prostoru se lahko spoznajo z opazovanjem, enostavnimi utemeljitvami in pojasnijo z lahkimi sklepi; kar pa potrebuje za pravilno razumevanje celo vrsto predstav, torej zrelejše mišljenje, težje sklepe in dokaze, ne spada v okvir osnovne šole. Ni dvoma, da se večina stavkov iz geometrije v ravnini lahko nazorno obravnava, zato naj se tudi ti vključijo v pouk, ker se s tem ne krepi samo sposobnost naziranja, temveč se s tem vežba sposobnost in ostrina mišljenja. V praktičnem življenju naleti ljudsko-šolski učenec na primere, pri katerih s pridom uporabi znanje iz geometrije. Učni postopek naj bi bil čimbolj praktičen. Učenci morajo znati narisati in pri risanju pokazati, kar so si ogledali, zato naj bi pri pouku imeli najnujnejše risarsko orodje, vsaj tablico in pisali. Slike, ki jih v šoli nariše učitelj na tablo in jih je z učenci obravnaval, naj učenci čisto in pravilno prerišejo v poseben zvezek. Učence je treba navaditi, da znajo uporabljati razne inštrumente in orodja (šestilo, trikotnik, ravnilo, metrsko palico, transporter idr.). Na ta način ne bo zagotovljena le materialna korist geometrijskega pouka, temveč se s tem bistveno pospeši tudi formalna izobrazba učencev. Za pouk oblikoslovja morajo telesa: kocka, pravokotna prizma (obe naj bi se po možnosti dali razstaviti), poševna prizma, piramida, stožec, krogla, dalje šestilo, transporter in meter. Geometrijska telesa naj bodo primerno velika in izdelana iz najboljšega lesa. V ostalem so lahko napravljena iz lepenke, v tem primeru morajo imeti včrtano ustrezno mrežo.«³¹

Po teh navodilih naj bi deželni šolski sveti pripravili učne načrte za razne kategorije osnovnih šol in pri tem upoštevali gospodarske, socialne in kulturne razmere svoje dežele. Ker so to opravili samo nekateri deželni šolski sveti, je ministrstvo z ukazom št. 6549 z dne 18. maja 1874 izdalo vzorec učnih načrtov za vse kategorije občin osnovnih šol. Učni načrt je imel tudi navodila za pouk računstva: »Na najnižji stopnji, posebno do vštetega števila 5, je izredno počasi napredovati. Pri vsakem številu, ki ga obravnavamo, je treba takoj obravnavati vse računske načine. Zelo se priporoča kot ponazorilo za prvi pouk rusko računalo. Da bo pouk prav nazoren, na učitelj riše na tablo pike, črtice, uporabi naj paličice in drugo. Pri tem je sistematičen in dobro razčlenjen pouk najbolj koristen, zato naj se učitelj za vsako učno uro primerno pripravi. Temeljne operacije s celimi in decimalnimi števili ter navadnimi ulomki morajo biti učencem popolnoma jasne, vaditi jih je ob mnogih primerih. Ustnemu računanju je posvetiti največjo skrb na vseh stopnjah. Mehanične in šablonsko izvedene obravnave računov se je po možnosti izogibati. Tako je npr. trojni stavek pojasniti z razstavljanjem ali s tako imenovanim sklepnim računom (najprej izračunati za enoto in nato za množino), da je razum vedno dejaven. Vsako mehanično naučeno nerazumno in brezsmiselno

31 Venceslav Čopič, Pouk matematike v obvezni osnovni šoli, *Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969*, Ljubljana 1970, str. 531–532.

izvedbo računov učenci hitro pozabijo in s tem zgreši pouk svoj izobraževalni smoter. Prav ta učni predmet mora biti vsestransko izkoriščen, da iz učencev napravi preudarne ljudi, ki znajo misliti. Računske naloge so prav primerne v šolah s kombiniranimi oddelki za tiho zaposlitev.

Močnikove in Strehlove učne knjige s številnimi nalogami se posebno priporočajo, kar pa ne izključuje, da si prizadevni učitelji sami sestavijo zbirko primernih nalog, prav tako se priporoča vsakemu učitelju, da skrbno preštudira Močnikova navodila za računski pouk.³²

Po tem vzorcu so v letih od 1875 do 1879 izdelali deželni šolski sveti svoje učne načrte za razne kategorije osnovnih šol. Ti načrti so določali število učnih ur za vsak predmet v enem tednu, urnik za vsako kategorijo šol, učno snov za vsak predmet v vsakem razredu, razvitosti šol od enorazrednice do popolne osemrazrednice, splošna navodila in še posebna navodila za vsak učni predmet. Po tem učnem načrtu je bilo določeno za računstvo na popolnih osemrazrednih šolah po štiri ure na teden v vsakem razredu, za geometrijsko oblikoslovje so bile učne ure skupno z risanjem od 5. razreda navzgor, in sicer v 5. in 6. razredu po tri ure, v 7. in 8. razredu po štiri ure na teden. Za nižje organizirane šole je bilo določeno sorazmerno manj ur, tako da je bilo pouku računstva dodeljenih na enorazrednih šolah v 1. razredu pet ur in pol, v 8. pa osem ur in pol.³³

Močnikove matematične knjige v sedemdesetih letih 19. stoletja

Močnik je leta 1870 izdal tri knjige z metodičnimi navodili: *Anleitung zum Gebrauche des 1. Rechenbuches für Volksschulen*, *Anleitung zum Gebrauche des 2. Rechenbuches* in *Anleitung zum Gebrauche des 3. Rechenbuches*. (*Navodila za uporabo 1. računice za ljudske šole*, *Navodilo za uporabo 2. računice* in *Navodilo za uporabo 3. računice*). »V prvi knjigi govori o formalnem in materijalnem smotru in o razvijajoči učni obliki, o samostojnosti učencev. Ustvariti je treba jasne številne predstave, torej je poučevati nazorno. Kot ponazorila naj rabijo: točke ali črte, Pestalozzijeva enotna razpredelnica, premična telesa (prsti, paličice, kocke, krogle), ruski računski stroj. Vnanja nazornost naj pa prehaja v notranjo. Pri uporabnih nalogah je gledati: 1. na poznanje stvarnih razmer, 2. na rešitev in 3. na izvršitev. Snov učitelj najprej zajemaj iz otroškega obzorja, pozneje pa snov, ki jo je treba otrokom razložiti. Pri tem postopaj naravi primerno; gradivo pa izpreminjaj zanimivo in mnogovrstno.

Na prvih stopnjah se pisno računanje naslanjaj neposredno na ustno. Številno okrožje mora biti od začetka majhno, vsa števila do 100 vsestranski razpravljati je preveč; zato se bavijo nekateri metodiki v 1. letu le s številnim obsegom 1–10, drugi z obsegom 1–20. Močnik predelava vsestranski najprej števila 1–10, potem 1–20, in sicer v naslednjem redu: 1. Golo število. A) Ustno: 1. Shvatanje števila.

³² Čopič 1970, str. 531.

³³ Prav tam, str. 522–523.

Številimo s pomočjo ruskega številnega stroja, 2009 (SŠM, fototeka).

2. razstavljanje in iz tega izvirajoči računi. B) Pisno. II. Uporabno računanje. III. Ponavljanje.

Pri shvatanju števila je golo število posneti s konkretnega. Kadar rabi stroj, naj se skrijejo vse kroglice razen onih, ki rabijo za shvatanje števila. Temeljito naj se predela prištevanje in odštevanje. Računstvo naj se pa nikoli ne poučuje predolgo, da se učenci ne utrudijo.« V številnem obsegu do 20 omejuje Močnik razstavljanje, drugače pa postopa kakor poprej.

V drugi knjigi piše: »Isto pot (vsestransko razpravljanje) bi tudi lahko pri obravnavanju števil 20–100 ubrali; bila bi pa prenaporna in ne imela bi niti za shvatbo niti za uporabo posebne vrednosti. Glavna naloga drugega šolskega leta sta vaji eden krat eden in eden v eden. Pri golem računanju so uvrščene naloge, ki so izvedene iz osnovnih s spremembo jezikovnega izražanja, npr.: Katero število je za 9 večje od 7?

Nazorila so desetiške razpredelnice in ruski stroj. Postopa pa Močnik od desetice do desetice; v vsakem desetičnem prostoru se bavi s štetjem (naprej, nazaj), s prištevanjem in odštevanjem (na vseh stopnjah), z merjenjem in z delitvijo. V prostoru 1–20 uči o polovicah, v prostoru 1–30 o tretjinah, v prostoru 1–40 o četrtinah itd., seznanja učence z ulomki.

V posebnem oddelku predstavlja račune o ceni, in sicer sklepa z enote na množino in obratno, z mere na mnogokratnik in obratno, z množine po enoti na drugo množino.

Tretja knjiga obravnava najprej številni obseg do 1000, potem številni obseg čez 1000. V številnem obsegu do 1000 se bavi najprej s številjenjem, potem postopa od operacije do operacije, pri vsaki operaciji je na vrsti najprej ustno, potem pisno računanje. Govori tudi o črtah, kotih, trikotnikih, četverkotnikih, peterokotnikih itd., o izračunavanju pravokotnikove in kvadratove ploščine, o izračunavanju pravokotnikove dolžine iz ploščine in širine. Pri uporabnem računanju misli, da naj bi se podajale učencem lažje naloge o nakupovanju in prodajanju, regeldetrijski računi, in sicer ravni in obratni, društveni in povprečni računi, prosti obrestni računi v obliki sklepnega računa. O ulomkih ni ne duha ne sluha.

Drugi del (številni obseg čez 1000 se bavi s pisnim računanjem. Iz oblikoslovja podaja tudi naloge o izračunavanju volumna kocke in pravokotnega paralelepipeda.

Leta 1878 je uvrstil pred vsestransko računanje v obsegu 1—10 štetje stvari do 10, razkazujoč vsako število nazorno, pišoč števila s točkami, črtami, križci ter seznanjajoč učence s številnimi obrazci, z merami, novci in utežmi. Z ozirom na številčni obseg do 100 seznanja v posameznih desetičnih prostorih učence samo s pojmi polovica, tretjina itd. in govori naposled natančno o začetkih ulomkov.

V številčnem obsegu do 1000 je uvedel računanje z decimalnimi ulomki, v katerih so desetinke, stotinke in tisočinke, in v brezmejnem obsegu računanje z decimalnimi ulomki nasploh. V brezmejnem številčnem prostoru razlaga še računanje z mnogoimenskimi števili in z navadnimi ulomki in za obrestni račun razlaga do 1% kakega števila je stoti del tega števila.«³⁴

Učni načrt iz leta 1874 je določal naslednjo učno snov iz računstva in geometrije:

- »1. razred: Nazorna in vsestranska obravnava števil v obsegu 1 do 20.
2. razred: Ustno in pisмено računanje v obsegu števil od 1 do 100 (pismene vaje naj se ujemajo po obliki in miselnem poteku z ustnim računanjem.) Enostavni računi z avstrijskimi novci.
3. razred: Ustno in pisмено računanje v obsegu do 1000. Metrske mere in uteži. Ustno računanje po trojnem stavku.
4. razred: Računanje v širšem številčnem obsegu. Računanje z decimalnimi števili. Nadaljevanje ustnega računanja v trostavku.
5. razred: Računanje z mnogoimenskimi števili. Laška praktika. Računanje z navadnimi ulomki s posebnim ozirom na enostavne oblike ulomkov. Nadaljevanje računanja z decimalnimi števili. Ustno računanje..
6. razred: Ponavljalne vaje v računanju s celimi in decimalnimi števili, navadnimi ulomki, ustno računanje.
7. razred: Računanje z razmerji. Enostavni računi za obračunavanje novcev, državnih papirjev in akcij.
8. razred: Računi iz gospodarstva, kmetijstva, obrti in lažji trgovski računi z ozirom na potrebe v bodočih poklicih učencev. Važnejše o menicah in obračunavanje menic.

Geometrija: V prvih štirih razredih se osnovni geometrijski pojmi obravnavajo z zvezi z risanjem.

V 1. razredu o točki in daljci med točkama.

V 2. razredu: pravi kot in kvadrat.

V 3. razredu: o kotu splošno, trikotniki in štirikotniki.

V 4. razredu: mnogokotniki, krog in elipsa.

Od 5. razreda dalje ima geometrijsko oblikoslovje svoje učne ure in določeno učno snov.

5. razred: Ponovitev tistega, kar so se učili o točki, ravni črti, kotu, krogu ob istočasni uporabi šestila in ravnila in s tema delitev daljic in krogov. Pojasnitev in poimenovanje različnih trikotnikov, štirikotnikov in mnogokotnikov ter njih načrtovanje. Kongruenca in simetrija likov.

6. razred: Podobnost in preračunavanje ploščine premočrtnih likov. Krog, izračunavanje obsega in ploščine kroga. Elipsa, konstrukcija in izračunavanje njene ploščine.

7. razred: Kocka, prizma, valj, piramida, stožec in krogla. Izračunavanje površine in telesnine teh teles.

8. razred: Nadaljnje vežbanje in ponavljanje celotne učne snovi.«³⁵

Prvi dve knjigi sta izšli v slovenskem prevodu leta 1871, tretja pa leta 1876. Prevedel jo je učitelj Ivan Tomšič. On je prevedel tudi Navod k pervej in drugej računici za slovenske ljudske šole, 2., po novih učnih črtežih predelani natis, ki je izšel leta 1876.³⁶

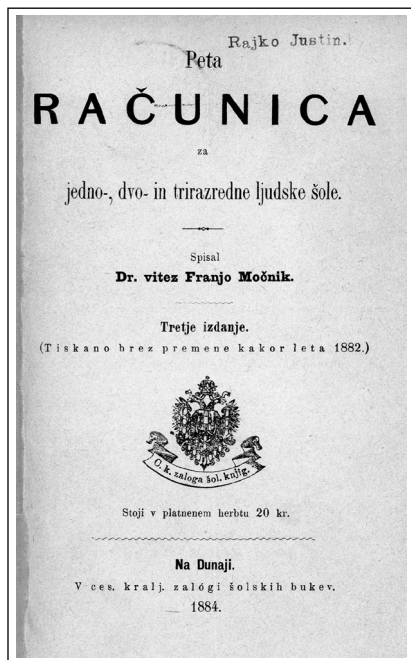
Na to knjigo je opozorila slovenska pedagoška revija Slovenski učitelj, kjer piše: »Učitelje, ki navod k računicam potrebujejo opazujemo nanj uže radi tega, da si omislijo slovenski navod, ker nam slovenskim učiteljem mora biti skerb, da podpiramo slovensko slovstvo bolj, nego nemško.«³⁷

Leta 1878 je Močnik izdal knjigo *Der Rechen-Unterricht in der Volksschule. Eine Anleitung für Lehrer zur Gebrauche der Rechenbücher für Volksschulen (Pouk računstva v ljudski šoli. Navodilo za učitelje za uporabo računic za ljudske šole)*. »V njej je uvrstil pred vsestransko računanje v obsegu 1–10 štetje stvari do 10, razkazujoč vsako število nazorno, napisujoč številka s točkami, križci ter seznanjajoč učence s številnimi obrazci, z merami, novci in utežmi. Vsestransko obravnavanje števil izvršuje kakor poprej. Števne vaje pristavlja tu in tam, ravno tako vaje o določitvi številnega mesta. Z ozirom na številni obseg do 100 seznanja v posameznih desetičnih prostorih učence samo s pojmi polovica, tretjina itd. in govori stoprv natančno o začetkih ulomkov. V številnem obsegu do 1000 je uvedel računanje z decimalnimi ulomki, v katerih se nahajajo desetinke, stotinke in tisočinke, in v brezmejnem obsegu računanje z decimalnimi ulomki. V brezmejnem številnem prostoru razpravlja še računanje z mnogoimenskimi števili in

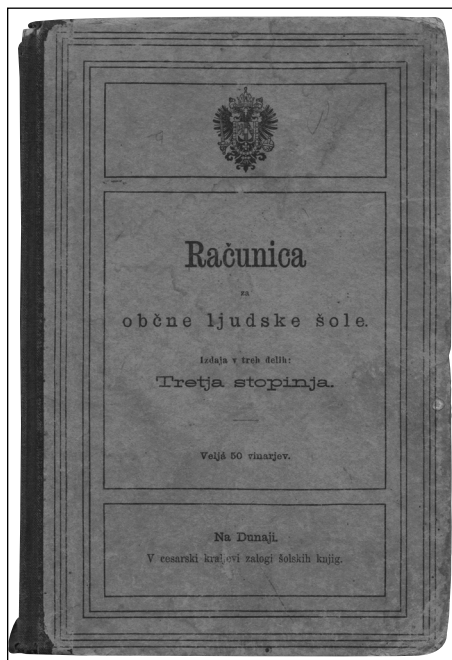
35 Čopič 1970, str. 528–529.

36 Povšič 1966, str. 48.

37 Navod k prvi in drugi računici, *Slovenski učitelj*, 1875, str. 331–332. Glej tudi: Branko Šuštar, Pogledi na Močnikove matematične učbenike v prevodih v številne jezike, *Z vrline in delom: dr. Franc Močnik (1814–1892)* (ur. Milojka Magajne), Idrija 2014, str. 41–51.

Peta računica za jedno-, dvo- in trirazredne ljudske šole, 1884 (SŠM, knjižnica).

Računica za občne ljudske šole, Dunaj 1896, (SŠM, knjižnica).

z navadnimi ulomki in za obrestni račun razlaga tudi da 1% kakega števila je stoti del tega števila.«³⁸

Navodila za peto računico so bila: »Ponavljalne vaje, deljivost števil, računanje z navadnimi ulomki, iskanje drugega in tretjega korena števil, razmerja in sorazmerja, odstotni račun, obrestni in diskontni račun, izračunavanje obrokov, razdelilni, zmesni, verižni račun, izračunavanje novce in vrednostnih papirjev, gospodinjski, kmetijski, obrtni in trgovski računi. Četrta izdaja te knjige je izšla leta 1884. V obče je neizpremenjena. Uvedel je samo številni obseg 1–5, v katerem razpravlja samo prištevanje in odštevanje na podlagi razstavljanja. Kot nazorilo je uvedel tudi Tillichovo računsko omarico.«³⁹

V tem obdobju smo leta 1874 dobili tudi računico koroškega učitelja in narodno prosvetnega delavca Gregorja Somerja Mali računar za 1. razred ali oddelek šol. Navod, kako naj učitelj prvošolce po pripoveditih uči. Izdala jo je Družba sv. Mohorja. V Učiteljskem tovarišu so jo predstavili, da »ima namen učiteljem in odgojiteljem nežne mladosti biti pomagilo pri prvem podučevanju računstva.

38 Lavtar 1903, str. 55–56.

39 Prav tam, str. 56.

Ta navod je osnovan po kratkočasnih pripovedih, basnih in pravljicah iz katerih izhajajo razne računske naloge, katerim sledi raznoverstno spraševanje in mnogokrat tudi odgovor«. ⁴⁰

Leta 1883 je izšla Postava od 2. maja 1883, s katero se nekatera določila postave od 14. maja 1869 spreminjajo. Sledil je ukaz Ministrstva za uk in bogočastje dne 8. junija 1883, da se izpelje postava od 2. maja 1883 l. drž. zak. št. 53. Ta je določal pri pouku računstva: »Za pouk v geometrijskem oblikoslovju ni določiti posebnih učnih ur; z geometrijskimi črtami, površinami in telesi je temveč seznaniti učence srednjih učnih stopenj pri pouku v risanju; merjenje in preračunjevanje površin in teles je pa na najvišjih učnih stopnjah učiti v zvezi z računanjem.« ⁴¹

O učilih in samoučilih je ta zakon za pouk v računstvu določal: »Ruski računski stroj, priprava za ponazorovanje drobcev ali ulomkov, metrične mere in uteži v prirodni velikosti, nove avstrijske metrične mere in uteži od Matthey-Gueneta.« ⁴²

Močnikove matematične učbenike so uporabljali do Črnivčevih računic v začetku 20. stoletja

Za Močnikom sta prevzela izdajanje njegovih knjig Karl Kraus in Moritz Habernal. V prvi računici sta opustila Grubejevo metodo. »Vsak oddelek (1–5, 1–10, 1–15, 1–20), se pričinja s shvatanjem števil, zatem sledi prištevanje in odštevanje, razstavljanje in dopolnjevanje števil 1, 2, 3. V številčnem obsegu do 10 nastopata tudi poštevane in razštevane, in sicer najprej poštevane v zvezi z merjenjem in potem poštevane v zvez z deljenjem. Vaje so sestavljene iz raznih operacij kakor pri Močniku. Na koncu prve računice nahajajo ponavljalne naloge, in sicer uporabne. Prva skupina se bavi z novci, druga z dolžinskimi in votlimi merami in z utežmi, tretja s časovnimi in četrta s števničnimi merami.

Druga računica: Pot do 100 napravljata dvakrat. Prvikrat postopata od desetice do desetice. Po prvi poti prištevata, odštevata itd. samo osnovna števila, da se moreta natančneje baviti z vajo eden krat eden. Drugikrat pa se pomikata po raznih vajah z golimi deseticami in z dvoštevilčnimi števili v celem prostoru. Nahajajo se tudi vaje kakor: 3 v 84, ki učencem navadno delajo težkoče. Med uporabnimi nalogami se nahajajo tudi stvarne skupine, v prvem oddelku mere, uteži in novci, v drugem oddelku pa skupine, kakor: Iz šolskega življenja; na kmetih, najemnina; blago in zavoj; pri trgovcu; delo in mezda (štedenje); nakupnina, prodajnina in dobiček. Take skupine nahajamo tudi v naslednjih računicah. Med računi z ulomki se nahajajo naloge kakor: $41 \frac{1}{2} - 12 \frac{3}{4}$.

Tretja računica. Urejena je ta knjiga kakor Močnikova. Računa se pa najprej z imenskimi, potem z brezimenskimi števili (od konkretnega do abstraktnega).

40 »Mali računar«, *Učiteljski tovariš*, 1874, str. 14.

41 Franz Heinz, *Zbirka zakonov in ukazov o ljudskem šolstvu na Kranjskem*, Laibach 1895, str. 57.

42 Prav tam, str. 151.

Pismeno računanje uvajajo uporabne naloge, kakor je tudi v Francozih navada. Obrestnih računov v tej knjigi ni več.«⁴³

Njuna dela so izšla še v številnih ponatisih in predelanih izdajah. V slovenščino jih je prevedel profesor Anton Črnivec in so izhajale do leta 1918. Omenjeni je napisal tudi svoje učbenike matematike za osnovne šole: leta 1902 računici za 1. in 2. razred občin ljudskih šol ter Navodilo k 1. zvezku Računice za občje ljudske šole. Do izida Črnivčevih računic so v šolah uporabljali Močnikove knjige, nato pa Črnivčeve.

Franc Močnik je poleg knjig za osnovne šole pisal tudi učbenike za meščanske in obrtne šole, realke, gimnazije in učiteljišča. Vseh knjig z njegovim imenom je 142. Njegove knjige so prevajali v tuje jezike, in sicer: hrvaščino, srbsščino, albanščino, bolgarščino, češčino, italijansščino, madžarščino, grščino, poljščino, romunščino, slovaščino in ukrajinsščino.

Viri in literatura

Viri

SŠM, razstavna zbirka, Splošna šolska naredba, inv. št. 1175.

SŠM, Scenarij za učno uro računstva, Izvirnega zapisali Natalija Žižić in Mateja Ribarič 2007.

SŠM, Žižić, Natalija, Ribarič, Mateja, Pismene vaje pri računstvu. Učni list, Ljubljana 2007, dopolnjena izdaja 2013.

Literatura

Anonimno: Mali računar, *Učiteljski tovariš*, 1874.

Anonimno: Navod k prvi in drugi računici, *Slovenski učitelj*, 1875.

Balkovec Debevec, Marjetka: Kako nam Močnikove matematične naloge razkri-
vajo vsakdanje življenje, *Z vrlino in delom. Dr. Franc Močnik (1814-1892)* (ur.
Milojka Magajne), Idrija 2014.

Čopič, Venceslav: Pouk matematike v obvezni osnovni šoli, *Osnovna šola na Slo-
venskem*

1869–1969, Ljubljana 1970.

Heinz, Franz: *Zbirka zakonov in ukazov o ljudskem šolstvu na Kranjskem*. Lai-
bach 1895.

Hladnik, Milan: *Dr. Franc Močnik: življenje in delo*, Ljubljana 2016.

Hladnik, Milan: Življenjska pot Franca Močnika, *Z vrlino in delom. Dr. Franc
Močnik (1814-1892)* (ur. Milojka Magajne), Idrija 2014.

Hojan, Tatjana: Dr. Franc Močnik v slovenskih pedagoških glasilih, *Z vrlino in
delom: dr. Franc Močnik (1814-1892)* (ur. Milojka Magajne), Idrija 2014.

Lavtar, Luka: Računstvo. *Pedagoški letopis*, 1903.

Magajne, Milojka: Ob 200-letnici rojstva dr. Franca Močnika, *Z vrlino in delom*.

---

43 Lavtar 1903, str. 56–57.

Dr. Franc Močnik (1814–1892), Idrija 2014.

Močnik, Franc: *Navod k pervej in drugej računici za slovenske ljudske šole*, Dunaj 1876.

Močnik, Franc: *Peta računica za jedno-, dvo- in trirazredne ljudske šole*, Dunaj 1884.

Okoliš, Stane: Franc Močnik kot c. kr. šolski svetnik in ljudsko šolski nadzornik, *Z vrlino in delom: dr. Franc Močnik (1814-1892)* (ur. Milojka Magajne), Idrija 2014.

Povšič, Jože: *Bibliografija Franca Močnika*, Ljubljana, 1966.

Šuštar, Branko: Pogledi na Močnikove matematične učbenike v prevodih v številne jezike, *Z vrlino in delom: dr. Franc Močnik (1814-1892)* (ur. Milojka Magajne), Idrija 2014.

Spletni viri:

Učni načrt. *Program osnovna šola. Matematika*, Ljubljana 2011. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_matematika.pdf (pridobljeno: 10. 11. 2020).

Povzetek

Računstvo kot učni predmet so poučevali že v srednjem veku na župnijskih in mestnih šolah zaradi praktičnih potreb v obrti in trgovini. V avstrijskih deželah je prvi osnovnošolski zakon Splošna šolska naredba iz leta 1774 določal, da je računstvo obvezen učni predmet v trivialkah, glavnih šolah in normalkah. Matematika je še danes eden najpomembnejših učnih predmetov, katerega cilj je predvsem razumevanje, razvijanje matematičnega mišljenja in vsakdanja uporaba. V SŠM smo leta 2007 pripravili učno uro računstva, ki je postavljena v čas avstro-ogrske monarhije, natančneje v leto 1905. Za pripravo učne ure in učnega lista sta avtorici Natalija Žižić in Mateja Ribarič uporabili matematične učbenike Franca Močnika, plodovitega pisca iz 2. polovice 19. stoletja. V svojih navodilih učiteljem je poudarjal razumevanje pred učenjem na pamet in uporabo primerov iz vsakdanjega življenja.

Metodika poučevanja računstva se je od Splošne šolske naredbe nenehno spreminjala in dopolnjevala. Leta 1775 je izšla knjiga o metodiki pouka Kern des Methodenbuches, ki jo je spisal Johann Ignaz Felbiger, v slovenščino pa leta 1777 prevedel Janez Nepomuk Edling. Namen računskega pouka v njej je bil, da se dosežejo pravi pojmi števil in operacij, zanesljiva pravila, spretnost v računanju po teh pravilih in njihova uporaba.

Z metodiko računskega pouka sta se ukvarjala nemška matematika Johann Strehl in August Wilhelm Grube. Grubejevo metodo je prvi uvedel v avstrijske šole Franc Močnik in jo uporabil v svojih metodičnih knjigah in računicah.

Franco Močnik je bil rojen 1. oktobra 1814 v Cerknem. Po študiju na ljubljanskem liceju, v goriškem bogoslovju in na filozofski fakulteti v Gradcu je bil leta 1840 promoviran za doktorja filozofije. Nazadnje je bil deželni svetovalec ter nadzornik ljudskih šol in realk za Štajersko in Koroško. Umrli je 30. novembra 1892 v Gradcu.

Prvo metodiko za pouk računstva je sestavil leta 1840, sledile so mu še številne druge in učbeniki za osnovne, meščanske in obrtne šole ter realke, gimnazije in učiteljišča. Njegova dela so prevedli v številne tuje jezike.

Za Močnikom sta prevzela izdajanje njegovih knjig Karl Kraus in Moritz Habernal, v slovenščino pa jih je prevedel profesor Anton Črnivec in so izhajale do leta 1918.

Zusammenfassung

"Wer Rechnen lernt, stärkt seinen Geist."

Rechenunterricht und alte Lehrbücher für das Rechnen in Slowenien

Tatjana Hojan, Mateja Pušnik

Rechnen als Fach wurde schon im Mittelalter in Pfarr- und Stadtschulen aufgrund der praktischen Bedürfnisse in Handwerk und Handel unterrichtet. In den österreichischen Ländern sah das erste Grundschulgesetz, die Allgemeine Schulordnung von 1774, vor, dass Rechnen in Trivial-, Haupt- und Normalschulen ein Pflichtfach ist. Mathematik ist bis heute eines der wichtigsten Fächer, dessen Ziel es ist, vor allem das mathematische Denken und den alltäglichen Gebrauch zu entwickeln. Im Jahr 2007 bereitete das Slowenische Schulmuseum eine alte Lehrstunde des Rechnen vor die in die Zeit der österreichisch-ungarischen Monarchie gestellt ist, genauer gesagt ins Jahr 1905. Die Autoren Natalija Žižić und Mateja Ribarič verwendeten Mathematiklehrbücher von Franc Močnik, einem produktiven Autoren aus der 2. Hälfte des 19. Jahrhunderts, um die Lehrstunde und das Arbeitsblatt vorzubereiten. In seinen Anweisungen an die Lehrer betonte er das Verständnis vor dem Auswendiglernen und die Verwendung von Beispielen aus dem Alltag.

Die Methodik des Rechenunterrichts hat sich seit der Allgemeinen Schulordnung ständig geändert und ergänzt. Im Jahr 1775 erschien ein Buch über die Lehrmethodik mit dem Titel Kern des Methodenbuches, das von Johann Ignaz Felbiger verfasst und 1777 von Janez Nepomuk Edling ins Slowenische übersetzt wurde. Der Zweck des Rechenunterrichts bestand laut dem Buch darin, die richtigen Konzepte für Zahlen und Operationen, verlässliche Regeln, Rechenkenntnisse gemäß diesen Regeln und deren Anwendung zu erreichen.

Mit der Methodik des Rechenunterrichts befassten sich die deutschen Mathematiker Johann Strehl und August Wilhelm Grube. Grubes Methode wurde erstmals von Franc Močnik an österreichischen Schulen eingeführt und in seinen methodischen und Rechenbüchern verwendet.

Franc Močnik wurde am 1. Oktober 1814 in Cerkno geboren. Nach seinem Studium am Lyzeum von Ljubljana, am Theologischen Seminar von Gorizia und an der Philosophischen Fakultät in Graz wurde er 1840 zum Doktor der Philosophie promoviert. Zuletzt war er Landesberater und Schulaufseher von Volks- und Realschulen für die Steiermark und Kärnten. Er starb am 30. November 1892 in Graz.

Die erste Methodik des Rechenunterrichts verfasste er 1840. Es folgten viele andere Methodiken und Lehrbücher für Grund-, Bürger- und Handwerksschulen sowie Realschulen, Gymnasien und Lehrerbildungsstätten. Seine Bücher wurden in viele Fremdsprachen übersetzt.

Nach Močnik übernahmen Karl Kraus und Moritz Habernal die Veröffentlichung seiner Bücher, die von Professor Anton Črnivec ins Slowenische übersetzt und bis 1918 veröffentlicht wurden.

Marjetka Balkovec Debevec*

»Jako dobro in koristno je za deklice, da se nauče šivati.«

O pouku ženskih ročnih del v osnovnem šolstvu

“It is very good and useful for girls to learn how to sew.”

Women’s handiwork lessons in primary school

Izvleček

Pouk ženskih ročnih del je del razvoja ženskega šolstva. Prispevek predstavlja razvoj, vsebino in vzgojni pomen pouka ženskih ročnih del v osnovnem šolstvu na Slovenskem po tretjem osnovnošolskem zakonu (1869) do let po drugi svetovni vojni. Predstavljeni so učni načrti predmeta, vloga učiteljic, tudi pri ohranjanju narodnih motivov, pomen razstav ženskih ročnih del ter pomembnost pridobljenega znanja v vsakodnevnem življenju. V Slovenskem šolskem muzeju je pouk ročnih del od leta 2011 v ponudbi pedagoškega programa *Učne ure naših babic in dedkov*, od leta 2013 tudi *delavnica* *vezenja*. Učna ura, ki je poimenovana: *Prišijmo si gumb!*, je postavljena v leto 1926 in je pri udeležencih lepo sprejeta.

Abstract

Women’s handiwork lessons are part of the development of schooling for women. The article presents the development, content and educational importance of women’s handiwork in primary schooling in Slovenia after the third primary school law (1869) and until the years immediately following World War Two. It describes the subject curricula, the role of female teachers in the preservation of “national images”, the importance of women’s handiwork exhibitions and of the acquired skills in everyday life. Handiwork lessons at the Slovenian School Museum have been offered since 2011 within the pedagogical programme of *Our Grandmothers’ and Grandfathers’ Lessons*, and after 2013 also an embroidery workshop. The lesson called *Let’s sew a button!* is set in 1926 and is very well received by participants.

Ključne besede: ženska ročna dela, zgodovina šolstva, šivanje, učna ura

Key words: women’s handiwork, history of schooling, sewing, lesson

* mag. Marjetka Balkovec Debevec, univ. dipl. etnol. in prof. zgod., muzejska svetnica, Slovenski šolski muzej, Ljubljana. E-pošta: marjetka.balkovec@guest.arnes.si

Uvod

Razvoj pouka ženskih ročnih je tesno prepleten s splošnim razvojem izobraževanja žensk, saj je ravno ta učni predmet značilnost, posebnost dekliškega šolstva v primerjavi z izobraževanjem fantov. Pred predpisano splošno šolsko obveznostjo za otroke obeh spolov so imela dekleta od srednjega veka naprej možnost izobraževanja predvsem v ženskih samostanih. Poleg različnih oblik poučevanja, ki so ga izvajale redovnice v ženskih samostanih, je bilo še posebej uveljavljeno poučevanje ženskih ročnih del.¹

S šolsko reformo vladarice Marije Terezije s *Splošno šolsko naredbo* (avtor je bil Johann Ignaz von Felbiger) so bili leta 1774 postavljeni zakonodajni temelji osnovne šole v habsburških dednih deželah tako tudi na slovenskih tleh.² S tem začetkom obveznega osnovnega šolstva – s priporočilom za ustanavljanje posebnih dekliških šol – so povezani tudi začetki pouka ženskih ročnih del v osnovnem šolstvu. Razmahu tega šolskega predmeta sledimo še posebej po tretjem osnovnošolskem zakonu (1869), ko je bil pouk ženskih ročnih del uveden kot obvezni učni predmet. Kasneje so se dekleta izobraževala tudi na drugih šolah, tako na strokovnih – gospodinjskih šolah, najstarejša tovrstna šola je bil Mestni dekliški zavod „Vesna“ v Mariboru, ki sta ga leta 1884 ustanovila Mestna občina Maribor in šolski svet, a je pričujoči prispevek namenjen obravnavi pouka ženskih ročnih del v osnovnem šolstvu.³

Pouk ženskih ročnih del je ob koncu 19. stoletja in v prvi polovici 20. stoletja postal pomemben del učnih načrtov in dosegel razcvet tudi z dobro obiskanimi razstavami ročnih del in drugih izdelkov učenk in učencev ob zaključku šolskega leta. V obdobju po drugi svetovni vojni se je pouk ženskih ročnih del le delno prenesel v šolska predmeta tehnična vzgoja in gospodinjstvo, kasneje v izbirne predmete, večinoma je ta dejavnost delovala v obšolskih programih.

Tudi pri razvoju in upadu zanimanja za pouk ženskih ročnih del gre za vplive širšega družbenega in gospodarskega razvoja. Kot pomembna spodbuda pri uvajanju ročnih del v redni pouk je sodila misel, da bo tovrstno znanje dekletu – bodoči gospodinja koristilo pri zmanjševanju stroškov za obleko in v gospodinjstvu nasploh, hkrati pa je lahko predstavljalo tudi dodaten vir zaslužka družine.

-
- 1 Edvard Protner, Razvoj zakonodaje s področja zasebnih šol na Slovenskem s posebnim poudarkom na zasebnih ženskih učiteljiščih, *Šolska kronika: revija za zgodovino šolstva in vzgoje*, 23, 2014, št. 1–2, str. 60.
  - 2 Allgemeine Schulordnung – Splošna šolska naredba je bila v slovenski jezik prevedena leta 1777. Slovenski šolski muzej (naprej SŠM), Arhiv, inv. št. 1175.
Več: Pavla pl. Renzenberg, Ženska ročna dela, *Pedagoški letopis za leto 1901* (ur. H. Schreiner in V. Bežek), Ljubljana: Slovenska šolska Matica, 1902, str. 71. Dostopno na dLib: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-HV9DJ648> (pridobljeno 6. 9. 2020).
  - 3 Več o gospodinjskih šolah: Monika Govekar-Okoliš, Strokovne in gospodinjske šole na Slovenskem med letoma 1848–1914, *Šolska kronika: revija za zgodovino šolstva in vzgoje*, 23, 2014, št. 1–2, str. 83–101.

Z razvojem tekstilne industrije, z možnostjo za širok dostop do konfekcije in raznih drugih tekstilnih ter volnenih izdelkov se je potreba po tem znanju manjšala, celo do te mere, da so doma pleteni, izvezeni, šivani izdelki postali zastareli, nedomerni. Poučevanje ženskih ročnih del je tako izginilo iz rednih šolskih programov, kar pa smo kot poseben izziv in priložnost videli v Slovenskem šolskem muzeju. Tako prikažemo šolo nekdanjih dni in šolske predmete, ki so bili nekoč pomemben del predmetnika,⁴ in hkrati ponudimo možnost pridobitve novo-starega znanja, ki ga je sicer težko pridobiti kje drugje.

Ženska ročna dela ob razstavi o oblačilnem videzu učencev in učiteljev skozi čas

V Slovenskem šolskem muzeju smo leta 2011 pedagoškemu programu *Radosti v starih šolskih klopeh* dodali novo, že deveto vsebino učnih ur naših babic in dedkov – pouk ročnih del. Učna ura je nastala kot del spremljevalnega programa ob razstavi o oblačilnem videzu učencev in učiteljev skozi čas, ki je potekala v dveh delih. Prvi, uvodni del razstave *Šolska moda na fotografijah* je bil odprt v maju 2009, drugi del razstave pa je prinašal bolj razširjen, poglobljen in pester pogled v obravnavano temo z naslovom *Kaj naj oblečem za v šolo?* in je bil odprt v novembru 2010.⁵ Na odprtju razstave se je prvič predstavila muzejska glasbena skupina, poimenovana *Muzealije* (takratni vodiči Slovenskega šolskega muzeja), ki je zapela pesmi o šolstvu in oblekah. Kot primer dobre prakse poustvarjenega oblačilnega videza otrok s preloma 19. v 20. stol. je nastopila Otroška folklorna skupina Lončki iz Dolenje vasi pri Ribnici. S Srednjo šolo za oblikovanje in fotografijo iz Ljubljane smo pri razstavi izpeljali skupni projekt rekonstrukcije starih oblačil, kakršna so nosili šolarji in učitelji. Za podlago smo izbrali upodobitve na šolskih fotografijah, tem pa je sledilo podrobnejše raziskovalno delo, spoznavanje starih materialov, načinov krojenja in šivanja in nato izdelava oblačil. Ob razstavi je z Oddelkom za tekstilstvo na Naravoslovnotehniški fakulteti v Ljubljani nastal tudi zanimiv projekt: *Moda ljubljanskih srednješolcev*.⁶

Na razstavi so bila na ogled originalna oblačila in obutev, ki so jih v preteklosti nosili učenci in učitelji, ter poustvarjena oblačila, šivalni stroji in drugi predmeti ter fotografije, arhivsko gradivo in literatura, povezana z obravnavano temo. Prav tako so bila razstavljena ročna dela učenk, ki jih hranimo v zbirki ženskih ročnih del in segajo v čas od leta 1880 naprej.

4 Poseben primer tega je učna ura lepopisa, ki je bil pomemben šolski predmet, enako velja za učno uro ženskih ročnih del.

5 Razstavni projekt »*Kaj naj oblečem za v šolo?*« je prejel priznanje Slovenskega etnološkega društva: Murkovo priznanje – za najboljši etnološki projekt v letu 2011.

6 Več: Marjetka Balkovec Debevec, »*Kaj naj oblečem za v šolo?*« Ob razstavah o oblačilnem videzu učencev in učiteljev skozi čas, *Šolska kronika: revija za zgodovino šolstva in vzgoje*, 20, 2011, št. 3, str. 265–331.

*Razstava Kaj naj oblečem za v šolo?, Slovenski šolski muzej, 2010.
V omarah so bila razstavljena ročna dela učenk, stara več kot sto let
(SŠM, fototeka, foto: Marjan Javoršek).*

Ob razstavi je izšla priložnostna zloženko s povzetkom vsebine in tematska številka revije Slovenskega šolskega muzeja, *Šolska kronika* (2011, št. 3) z znanstvenimi, strokovnimi in spominskimi prispevki o oblačilni kulturi učencev in učiteljev v preteklosti. Slovenski šolski muzej je za leto 2013 izdal muzejski koledar s tematiko oblačilnega videza v šolstvu. V letu 2014 je izšla še samostojna publikacija *Obleka v šoli*, z njeno predstavitevijo je bilo tudi simbolno zaključeno gostovanje razstave v Medobčinskem muzeju Kamnik. Tako v tematski številki *Šolske kronike* kot v knjigi *Obleka v šoli* je bila zajeta tudi vsebina pouka ženskih ročnih del.⁷ Prav tako so se pouka ročnih del spominjali mnogi obiskovalci, predvsem obiskovalke razstave, še posebej ob ogledu različnih vajenic, vezene abecede in drugih vezenin, pletenih in kvačkanih izdelkov šolarik, starih tudi več kot sto let, ki so bili razstavljeni na razstavi. Pogovor je pogosto prinesel ugotovitve, kako koristno znanje za življenje so si dekleta pridobila pri pouku ročnih del in da to znanje sodobno šolstvo ponuja v (pre)majhni meri.

⁷ Več: *Šolska kronika: revija za zgodovino šolstva in vzgoje*, 20, 2011, št. 3 in Marjetka Balkovec Debevec, *Obleka v šoli: pregled oblačilnega videza učiteljev in učencev na Slovenskem skozi čas*, Ljubljana: SŠM, 2014.

Učna ura naših babic in dedkov: Ročna dela Prišijmo si gumb!

V Slovenskem šolskem muzeju predstavljamo živo igro zgodovine z oživitvijo učnih ur, kakršne so bile v šoli nekdanjih dni, še posebej privlačne so vsebine pouka, ki jih v sedanjem rednem šolskem programu ni več. Med tovrstnimi je tudi učna ura ročnih del, ki je po zaključku razstave o oblačilni kulturi v šolstvu postala del stalne ponudbe muzejskega pedagoškega programa: učna ura ročnih del, poimenovana: *Prišijmo si gumb!*, s prikazom šolstva v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev v letu 1926. Scenarij učne ure je pripravila kustosinja Marjetka Balkovec Debevec na temelju starih učnih načrtov, učbenikov, pedagoške literature, slikovnih in ustnih virov. Scenarij se lahko prilagaja zahtevnostni stopnji udeležencev, izvajalki učne ure ga še sooblikujeta in dodasta osebni pečat. Prvi *gospodični učiteljici ročnih del* sta postali Maja Hakl, por. Saje, ki je poučevala pod imenom *Amalija Cvirn*, in Polona Logar, por. Koželj, ki poučuje kot učiteljica *Apolonija Škarja*.⁸ Za obe učiteljici je bil pripravljen tudi primeren oblačilni videz. Oblačila je po predlogah, pripravljenih v muzeju, sešila šivilja Marija Srebot, tako kot večino drugih oblačil za potrebe učnih ur v Slovenskem šolskem muzeju.⁹

V uvodu v pouk ročnih del v Slovenskem šolskem muzeju udeleženci spoznajo, da je bil šolski predmet v preteklosti zelo pomemben, saj so učenci pridobili mnogo koristnega znanja za vsakodnevno življenje. Pri tem predmetu je bila pomembna tudi vzgoja za marljivosti in vztrajnost, učence so navajali na red, točnost in čistočo. Pouk ročnih del se je delil na ročna dela za fante, kjer so se učili pletenja košar iz vrbovih viter in drugih koristnih reči, pri pouku ženskih ročnih del pa so se deklice naučile šivati in krpati oblačila, plesti in kvačkati, vesti različne vzorce. Udeleženci učne ure spoznajo tudi širšo podobo šolstva v tem obdobju, seznanijo se z disciplinskim redom in vzgojnimi metodami. Gospodični učiteljici poudarita še pomen čiste in urejene obleke, seznanita *učence* s tem, da so imeli otroci včasih le malo oblačil in so morali nanje skrbno paziti. Če so se oblačila strgala, so jih matere pokrpale, da so jih otroci lahko še dolgo nosili, dokler jih niso povsem prerasli. V vsebino učne ure je možno dodati črtico Ivana Cankarja *Moja pot v šolo*, v kateri pripoveduje spomin na svojo novo obleko ob začetku šole v začetku osemdesetih let 19. stoletja, kjer se je zgodba z lepo, po takratni navadi malo preveliko krojeno obleko slabo končala s padcem v umazano lužo.¹⁰

8 *Pojdimo v muzej! Pedagoški programi v Slovenskem šolskem muzeju v šolskem letu 2011/12*, Ljubljana: SŠM, 2014, str. 9. Dostopno na: <http://www.ssolski-muzej.si/slo/pedagogueactivity.php?item=171> (pridobljeno 11. 11. 2020). Glej tudi: Pedagoški programi SŠM za šolska leta od 2012/13 do 2020/21.

Opomba: Maja Hakl Saje je bila sodelavka muzeja do 1. 6. 2018, učne ure je izvajala do šol. leta 2018/19.

9 Pri pripravi in izbiri oblačilnega videza za večino učiteljic in učiteljev, ki igrajo v različnih učnih urah v Slovenskem šolskem muzeju, ter za oblačila razstavnih lutk je s šiviljo Marijo Srebot (1957–2018) večinoma sodelovala Marjetka Balkovec Debevec. Pri koordinaciji dela je sodelovala Valentina Srebot, por. Tominec.

10 Ivan Cankar, *Moja pot v šolo*, *Prvo berilo*, Ljubljana: DZS, 1961, str. 113.

Učenci pri učni uri ročnih del Prišijmo si gumb! pozorno sledijo navodilom o šivanju, ki jih posredujeta gospodični učiteljici Amalija Cvirn in Apolonija Škarja (SŠM, fototeka, foto: Marjan Javoršek).

V šolskih redih z začetka 20. stoletja, ki so določali pravila obnašanja učencev, je poudarjena tudi skrb za čistost in urejenost obleke. Pri učni uri ročnih del udeleženci spoznajo določila šolskega reda, posebej 13. točko tega reda, ki pravi: »Bodi vsak dan umit, počesan, čedno oblečen; raztrgan ne bodi nikoli!«¹¹ Ta iztočnica ponudi pri učni uri razmislek o tem, kako je bilo z odnosom do raztrgane obleke nekoč in danes, ko morda v muzejski šolski klopi sedi kakšen od učencev v modno raztrganih kavbojkah, a je to pod *muzejskim oblačilom*, ki si ga pred učno uro nadenejo udeleženci (dekleta predpasnike, fantje telovnike). Pedagoško časopisje je večkrat poudarjalo pomen pouka ročnih del, kot na primer: »Naučite učence, predvsem deklice, prati, likati, krpati nogavice in obleko, prišivati gumbe, šivati perilo in lepe srajce ...«¹² V nadaljevanju učne ure se udeleženci praktično naučijo osnov šivanja. Spoznajo potrebne pripomočke za delo (šivanko, sukanec, škarje, blago, gumbe) in se naučijo prišiti gumb. Izdelek odnesejo domov v spomin na obisk muzeja. Učni cilj je dosežen, saj udeležence, ki igrajo šolarje iz leta 1926, učna ura navaja na snažnost, urejenost, natančnost, hkrati pa pridobijo tudi novo večino šivanja. Pri učni uri ročnih del sodelujejo tako fantje kot dekleta,

11 *Šolske postave*, okoli leta 1907, Ljudska šola Goriče pri Kranju, SŠM, gradivo učnih ur.

12 Kaj početi s hčerami, *Učiteljski tovariš* 1901 (20. 6.), št. 18, str. 148.

primerna je predvsem za 2. in 3. triado osnovne šole, prav zabavna pa je tudi za srednješolce in odrasle.¹³ Posebno zadovoljstvo za obe *gospodični učiteljici* in za muzejsko pedagoško dejavnost nasploh je, opazovati udeležence pri zares zavzetem delu in se nato od njih posloviti, ko z žarečimi obrazi odhajajo iz muzeja, ponosni na svoj izdelek – prišiti gumb.

Delavnica vezenja

Iz vsebinskega dela zgoraj omenjene razstave o oblačilni kulturi v šolstvu, še posebej v povezavi z nekdanjim šolskim predmetom ženskih ročnih del, je bila v pedagoškem programu Slovenskega šolskega muzeja javnosti ponujena tudi *delavnica vezenja*. Delavnica je bila prvič organizirana za *Ta veseli dan kulture*, 3. decembra 2013 in je bila v ponudbi do šolskega leta 2018/19.¹⁴ Idejno in organizacijsko sta jo pripravili Marjetka Balkovec Debevec in Maja Hakl Saje, vsebinsko je delavnice pripravljala in izvajala Maja Hakl Saje. Prav tako je pripravila in izvezla voščilnice za prodajo v muzejski trgovini.

Udeleženci delavnice so spoznali zgodovino in osnove vezenja, kot so se ga učili pri pouku ženskih ročnih del v šoli nekoč. V tehniki vezenja s križci so izvezli inicialko svojega imena ali izdelali kak drug motiv. Predvsem v prazničnem decembru je bila delavnica vezenja namenjena izdelovanju prazničnih voščilnic. Te so bile izvezene po predlogi starih motivov zanimivih vzorcev, ki jih hrani Slovenski šolski muzej. Delavnici vezenih prazničnih voščilnic je lahko sledila delavnica kaligrafije, v kateri so se udeleženci naučili besedilo voščilnice zapisati z lepimi črkami.¹⁵

Pomen zbirke ženskih ročnih del Slovenskega šolskega muzeja

Zbirka ženskih ročnih del Slovenskega šolskega muzeja predstavlja pomembno dediščino šolstva. Najstarejši primeri ročnih del sodijo v zadnja desetletja 19. stoletja, med njimi je največ izdelkov iz Ljudske šole pri sv. Jakobu v Ljubljani, ki so jih pri pouku ročnih del izdelale učenke od 5. do 8. razreda v obdobju med 1880 in 1900. Med izdelki prevladujejo t. i. vajenice ali vzorčniki, kjer že ime pove, da gre za šolske ali učne vaje, za učenje različnih ročnih del. Pogosto so v obliki

13 Učna ura je zanimiva tudi za mlade raziskovalce pri izbirnih predmetih ročnih del. Glej: *Ročna dela v šoli nekoč*, raziskovalna naloga (Katja Prezelj, Laura Rant, Sabina Trpin, mentorica Damjana Kaplja), OŠ Železniki, 2014. Dostopno na: http://www.os-zelezniki.si/files/2011/04/rocna_dela.pdf (pridobljeno 26. 11. 2020).

14 Več: *Pedagoški programi v šolskem letu 2018/19*, Ljubljana: SŠM, 2018. Dostopno na: <http://www.ssolski-muzej.si/slo/pedagogueactivity.php?item=409> (pridobljeno 11. 11. 2020).

15 *Slovenski šolski muzej, Ta veseli dan kulture*, 3. december 2013. Dostopno na: <http://www.ssolski-muzej.si/slo/news.php?item=235> (pridobljeno 11. 11. 2020).

dolgega traku združeni vzorci kvačkanja, pletenja, vezenja, šivanja; ohranjene so še vezene črke abecede, kvačkana in pletena oblačila za dojenčka, prtički, vezene na oblačilih in druga ročna dela. Nekaj primerkov je razstavljenih na stalni razstavi, večja spodbuda za obravnavo pomena ročnih del pa je bila razstava *Kaj naj oblečem za v šolo?*, ko smo pridobili različne izdelke ob pripravi same razstave ter nato kot odziv nanjo, saj so nam posamezniki prinašali ročna dela iz svojih zasebnih zbirk. Vsako leto tako pridobimo za muzej vsaj nekaj primerkov ročnih del iz različnih obdobj.¹⁶ Ugotovljamo lahko, da so šolske vaje in drugi ročni izdelki eden od pomembnih opredmetenih spominov na šolo, saj so jih njihove lastnice hranile še dolgo, pogosto so se prenašale tudi v naslednje rodove.

Posamezni primerki iz zbirke ženskih ročnih del Slovenskega šolskega muzeja so bili razstavljeni na različnih razstavah, v največji meri na že omenjeni razstavi oblačilnega videza učiteljev in učencev skozi čas, tako v Slovenskem šolskem muzeju kot na gostovanju razstave v Kamniku. Nekateri izdelki so bili ob pripravi razstave tudi strokovno očiščeni in restavrirani na Oddelku za restavriranje in konserviranje Slovenskega etnografskega muzeja.

V letu 2002 je bila ob 125-letnici Čipkarske šole Idrija v Slovenskem šolskem muzeju razstava *Čar čipk*, ki sta jo pripravila Čipkarska šola Idrija in Slovenski šolski muzej.¹⁷ Sestavljali so jo trije sklopi: oris čipkarskega šolstva na Slovenskem, obogaten s fotografijami, literaturo in ročnimi izdelki, ki jih hrani Slovenski šolski muzej. Osrednji del razstave je zajemala predstavitev 125-letnega razvoja Čipkarske šole Idrija, svojevrsten del razstave pa je predstavljalo *čipkasto nebo* ali horoskop v zlatih nitkah, projektno delo oddelka Čipkarske šole Črni Vrh. Razstavo so obogatile spremljevalne prireditve: demonstracije in delavnice klekljanja ter predavanje z diapozitivi o čipkah v Sloveniji (Čipkarska šola Idrija in njeno mednarodno sodelovanje). Kustosinja Hrvaškega šolskega muzeja Vesna Rapo je predstavila projekt tega muzeja Čipka v šoli,¹⁸ predavanje o skrivnosti astrologije je potekalo ob predstavitvi projekta Horoskop v zlatih nitkah. Šolstvo v preteklosti in sedanjosti je povezala okrogla miza o klekljanju v sodobnih učnih načrtih in v devetletki.¹⁹

Izdelki iz tekstilne zbirke Slovenskega šolskega muzeja so bili razstavljeni tudi na razstavah v drugih muzejih. Tako je bil izbor predmetov vključen v razstavo *Slovenke v dobi moderne*, ki je bila leta 2011 odprta v Muzeju novejšje zgodovine

16 Zadnji dar ročnih del v SŠM je bil v avgustu leta 2020. Ročna dela, dar 6. 8. 2020 (V. K. S.). SŠM, popisi gradiva 2020.

17 Marjetka Balkovec Debevec, Dragica Boškin, *Čar čipk: razstava ob 125-letnici Čipkarske šole Idrija*, Slovenski šolski muzej, 16. maj 2002–15. junij 2002, Razstavni katalog (zloženska) 76, Ljubljana: SŠM, 2002.

18 Več: Vesna Rapo, *Čipka u školi: (čipkarske tehnike u nastavnim planovima pučkih, stručnih, obrtnih i učiteljskih škola kontinentalne Hrvatske)*, Zagreb: Turistička zajednica grada Lepoglave, Hrvatski školski muzej, 2001.

19 Marjetka Balkovec Debevec, *Čar čipk. Razstava ob 125-letnici Čipkarske šole Idrija, Šolska kronika: revija za zgodovino šolstva in vzgoje*, 20, 2002, št. 2, str. 357–362.

Slovenije v Ljubljani. Predstavljala je življenje Slovenk v obdobju od leta 1848 do konca druge svetovne vojne na področjih dobrodelnosti, politike, šolstva, znanosti, kulture, umetnosti, mode, športa in drugih področjih, kjer so se zavemale za nove vrednote svobode, strpnosti in solidarnosti ter za bolj enakopraven položaj v družbi.²⁰

Izdelki ženskih ročnih del iz zbirke Slovenskega šolskega muzeja so bili leta 2016 razstavljeni tudi na razstavi Slovenskega etnografskega muzeja *Čipkaste vezi*. Nastanek razstave je spodbudil 17. svetovni kongres mednarodne čipkarske organizacije OIDA (*The International Bobbin and Needle Lace Organization*, 24.–26. 6. 2016), ki je bil med drugim tudi priložnost za mednarodno prepoznavnost muzejskih zbirk in dediščine čipk pri nas.²¹

Tekstilna dediščina Slovenskega šolskega muzeja je vključena tudi v projekt in publikacijo *Tekstilne poti po ljubljanskih ulicah*, ki je leta 2014 izšla v sodelovanju Oddelka za tekstilstvo, grafiko in oblikovanje Naravoslovnotehniške fakultete in Tehniškega muzeja Slovenije. V monografiji je predstavljena zgodovina tekstilstva v Ljubljani, trgovskih podjetij, tekstilnega izobraževanja, zasnovana pa je tudi približno dve uri dolga pot, ki poveže 18 točk, povezanih s tekstilno dediščino v Ljubljani, med katerimi je tudi Slovenski šolski muzej.²²

Pogled v zgodovino pouka ročnih del

V razvoju izobraževanja žensk²³ je pouk ženskih ročnih del njegov pomemben sestavni del. Pri izobraževanju žensk so imeli najpomembnejšo vlogo samostani, a je bilo tu šolanje namenjeno predvsem višjemu sloju žensk. V srednjem veku so se ženske skoraj izključno šolale le v primeru, če so stopile v samostan. Kasneje so sprejemali v uk tudi zunanja dekleta iz plemiških in bogatih meščanskih družin. Zunanje samostanske šole za dekleta najdemo: 1505 pri dominikankah v Velesovem in pred 1641 pri dominikankah v Marenbergu (Radljah ob Dravi). Leta 1703

20 Monika Kokalj Kočevar, Mateja Tominšek Perovšek et al., *Slovenke v dobi moderne*, Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine Slovenije, 2012.

21 Janja Žagar, *Čipkaste vezi: razstava Slovenskega etnografskega muzeja*, Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, 2016.

22 Urška Stankovič Elesini, Estera Cerar, Alenka Pavko Čuden, *Tekstilne poti po ljubljanskih ulicah*, Ljubljana: Oddelek za tekstilstvo, Naravoslovnotehniška fakulteta, Mestna občina, 2014, str. 40.

23 Več: Tatjana Hojan, *Žensko šolstvo in delovanje učiteljic na Slovenskem*, Ljubljana: SŠM, 1970; Monika Govekar-Okoliš, *Strokovne in gospodinske šole, Šolska kronika: revija za zgodovino šolstva in vzgoje*, 23, 2014, št. 1–2, str. 83–101; Edvard Protner, *Razvoj zakonodaje, Šolska kronika: revija za zgodovino šolstva in vzgoje*, 23, 2014, št. 1–2, str. 56–82; *Izobraževanje in zaposlovanje žensk nekoč in danes*, (ur. Tjaša Mrgole Jukič, Vera Kozmik, Brigita Ačimovič), Ptuj: Zgodovinski arhiv, 1998; *Izobraževanje in zaposlovanje žensk nekoč in danes II.* (ur. Tjaša Mrgole Jukič), Ptuj: Zgodovinski arhiv; Ljubljana: Urad za žensko politiko pri Vladi Republike Slovenije, 2000 Mojca Kovačič Dadić, »Živeti in umreti moraš z njim, pa kakršenkoli že je!« *Vzgoja in izobrazba elitnih žensk v srednjeveških mestih, Zgodovinski časopis*, 64, 2010, št. 3/4, str. 262–324.

odprejo uršulinke prvo javno dekliško šolo v Ljubljani. V času industrializacije poznamo razne obrtne šole, ki so izobraževale tudi dekleta. Toda te šole še niso bile organizirane v današnjem smislu, ampak je šlo za tečaje, organizirane v večernih urah ob nedeljah in prostih dneh.²⁴ Redovnice, ki so poučevale na svojih šolah ali pa so pripravljale različne tečaje, so velik poudarek namenjale tudi širjenju znanja šivanja, vezenja, pletenja, kvačkanja in drugih ročnih del.

S *Splošno šolsko naredbo* vladarice Marije Terezije leta 1774 je bila predpisana šolska obveznost za otroke obeh spolov, ob ustreznih pogojih je bilo predvideno ustanavljanje dekliških šol. Postopoma so deklice bolj redno in v večjem številu začele obiskovati šolo, začetki pouka ročnih del se pojavljajo tudi na javnih šolah, tako na primer na trivialki pri sv. Petru v Ljubljani, kjer so leta 1791 zabeležili, da je prva učiteljica poučevala deklice šivanja in pletenja.²⁵

Drugi osnovnošolski zakon *Politična šolska ustava* iz leta 1805 (natisnjena 1806), pri kateri je sodeloval tudi Slovenec Jožef Špendov, je prinesla nov korak pri uveljavljanju pouka ročnih del v šole. Po zakonodaji bi sicer gojenke, ki bi se zasebno pripravljale pri kakšni že izurjeni učiteljici, lahko naredile preizkus pri uršulinkah na Dunaju, kjer bi prejele tudi spričevalo. Vendar pa uspeh pouka ročnih del še ni bil najboljši, verjetno tudi zato, ker ni bilo dovolj usposobljenih učiteljic.²⁶

Posamezni zapisi iz druge polovice 19. stoletja pričajo, da se je predmet ročnih del vendarle uveljavljal, kar je bilo odvisno tudi od prizadevnosti posameznih šolskih svetov in učiteljev.

Primer iz ljudske šole v Postojni kaže, kako se je širila vsebina pouka tako za dečke kot za deklice: »Leta 1860 se je na tej šoli risarija vpeljala, 1862 sadjoreja in 1863 dekliška obrtnija, kar je bila živa potreba za naš notranjski mladež, da se vadijo dečki drevje cepiti, ter množiti in žlahniti, deklice pa plesti in šivati.«²⁷ V letnem poročilu te šole za leto 1864 je na seznamu učiteljev kot zadnja med njimi in edina ženska navedena *gospodičina* Matilda Zagorjan, ki je učila plesti in šivati deklice 3. in 4. razreda po trikrat na teden. Na seznamu učiteljev je bil tudi učitelj Jožef Zagorjan, zato lahko domnevamo, da je bila učiteljica, ki je dekleta poučevala plesti in šivati, njegova sorodnica, morda sestra ali hčerka. V letnem poročilu je podan tudi pregled – seznam šolskih predmetov, število ur in število učencev (priloga). V tem predmetniku je označeno, da so za pouk pletenja in šivanja namenjene po tri ure tedensko v 4. razredu šole.²⁸

24 Marija Hernja Masten, Bogaboječa, možu pokorna, preudarna, pametna, izobražena, a nešolana ženska. O izobraževanju in vzgoji žensk od srednjega veka do Marije Terezije na Slovenskem. *Izobraževanje in zaposlovanje žensk nekoč in danes*. Ptuj: Zgodovinski arhiv Ptuj, 1998, str. 25–45.

25 SŠM, Dokumentacijska zbirka, šolska mapa: Državna mešana osnovna šola Ljubljana - Sv. Peter.

26 Pavla pl. Renzenberg, *Ženska ročna dela*, 1901, str. 73.

27 Letno sporočilo c. k. očitne glavne šole Postojnske, 1864. [str. 2]. Dostopno na: <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-OLX3VAT0/66fcd186-c512-458c-80ac-d97124c80756/PDF> (pridobljeno 14. 9. 2020).

28 *Ibid.*, [str. 3].

7. Gospod France Vencajz, učitelj, načelnik 1. razr., je učil razun šiviljenje vse predmete v 1. razr., lepopisje v 2. razr. in petje v 1. in 2. razredu. Na teden vkup: 21 ur.
8. Gospod Karol Dermelj, podučitelj, načelnik 3. razr., je učil razun šiviljenje vse predmete v 3. razr., lepopisje, risanje v 4. razr., sadjorejo in petje v 3. v 4. razr., in razne predmete v nedeljski šoli. Na teden vkup: 24 ur.
9. Gospodičina Matilda Zagorjan je učila pletni in šivati deklice 3. in 4. razr. po trikrat na teden.

III.

Pregled

posamnih naukov in ur na teden in število učencov.

Nauki	Razredi				Ure vkup
	1.	2.	3.	4.	
1. Kršanski nauk	3	2	2	4	11
2. Slovenščina	6	4	3	3	16
3. Nemščina	6	8	10	9	33
4. Šiviljenje	3	4	4	3	14
5. Lepopisje	4	4	3	4	14
6. Risanje	—	—	—	2	2
7. Petje	1	1	1	1	4
8. Sadjoreja	—	—	—	1	1
9. Pletenje in šivanje	—	—	—	3	3
10. Kršanski nauk v nedeljski šoli	—	—	—	—	2
11. Drugi nauki v nedeljski šoli	—	—	—	—	2
Skupaj	23	23	23	29	101
Število učencov in učenk v vsakdanji šoli	129	101	73	39	342
„ „ „ „ nedeljski „	—	—	—	—	102
Število vsih skupaj	—	—	—	—	444

IV.

Očitne preskušnje

prvega polletja so bile 21. in 22. marca, in sicer: v 1. razredu 21. marca dopoldne in v 2. razredu popoldne, v 3. razredu 22. marca dopoldne in v 4. razredu popoldne.

Druzega polletja pa bodo 11. in 12. julija, in sicer: v 1. razredu 11. julija dopoldne in v 2. razredu popoldne, v 3. razredu 12. julija dopoldne in v 4. razredu popoldne.

13. julija bo ob devetih v farni cerkvi zahvalna sv. maša, in potem v šolskem poslopi slovesna delitev šolskih daril.

*Pregled šolskih predmetov, med njimi tudi pletenje in šivanje,
ki ju je učila Matilda Zagorjan
(Letno sporočilo c. k. očitne glavne šole Postojnske, 1864, [str. 31]).*

Zapis v Učiteljskem tovarišu iz leta 1865 o javnem šolskem spraševanju učencev glavne šole v Črnomlju prav tako prinaša podatek o pouku ročnih del na tej šoli, saj se je ob koncu dogodka po zapetih pesmih *izvrstna učenka* v lepem govoru zahvalila gospodu dekanu, predstojniku in drugim gospodom in gospem za čast, ki so jo izkazali šoli s svojo navzočnostjo. »Učiteljem pa je vošila, da bi za svoj trud bili večno srečni v svetih nebesih.« Posebno se je spomnila učiteljice ročnih del in ob tem pokazala na *mašne blazinice, jopice, nogovice, napletene krajine* itd.²⁹

Posamezni primeri dobre prakse so gotovo pripomogli k temu, da se je predmet ženskih ročnih del, rekli so mu tudi *ženska obrtnija, ženska rokotvorna dela, ženska rokodela* ali *ženske rokotvarine*, razvijal naprej in si utiral pot med redne šolske predmete.

Pomemben korak v razvoju tega šolskega predmeta je prinesel tretji državni osnovnošolski zakon z dne 14. maja 1869, »*zahtevajoč ženska ročna dela kot obvezni učni predmet na dekliških šolah in določujoč, da sme poučevati ta predmet le za to usposobljena učiteljica*«. ³⁰

Ljudske šole so imele po zakonu iz leta 1869 razširjeno vsebino pouka z novimi predmeti. Učni predmeti ljudske šole so bili: »*verouk; branje in pisanje; učni jezik; računstvo v zvezi z geometrijskim oblikoslovjem; učencem najdouxnejše in najimunitnejše stvari, katere jim je treba vedeti iz prirodopisa, prirodoslovja, zemljepisa in zgodovine s posebnim ozirom na domovino in nje ustavo; risanje; petje; dalje: ženska ročna dela za deklice; telovadba, za dečke obvezna, za deklice neobvezna*«. ³¹

Ker je zakon poleg moških prinesel tudi ženska učiteljšča, je bilo določeno, da »*se morajo usposobiti vse gojenke tudi za pouk v ročnih delih; vrhu tega so pa ustanovili še posebne obrtne tečaje (industrijske kurze), na katerih se pripravljajo kandidatinje samo za ta predmet*«. ³²

Kljub temu so na nekaterih šolah ta predmet še poučevale učiteljice, ki niso imele učiteljskega izpita niti potrebne splošne izobrazbe. Pogosto so ženska ročna dela poučevale žene učiteljev za majhno nagrado. ³³

Šolska zakonodaja iz druge polovice 19. stoletja je tudi določala, da je imenovanje učiteljic ročnih del enako kot za druge učitelje, vendar brez razpisa službe, imenovanje učiteljic za ženska ročna dela pa je bilo le začasno in zato

29 L. Knific, Iz Črnomlja, *Učiteljski tovariš* 1865 (15. 8.), št. 16, str. 253–255.

30 Pavla pl. Renzenberg, *Ženska ročna dela*, 1901, str. 73.

31 Fr. Heinz, *Handbuch der Gesetze und Verordnungen über das Volksschulwesen für Krain/Zbirka zakonov in ukazov o ljudskem šolstvu na Kranjskem*, Laibach: Deželni šolski svet za Kranjsko I. Kleinmayr & F. Bamberg, 1895, str. 15: Zakon z dne 14. maja 1869. leta, drž. zak. št. 62/deloma izpremenjen po zakonu z dne 2. maja 1883. leta, drž. zak. št. 53.

32 Pavla pl. Renzenberg, *Ženska ročna dela*, 1901, str. 73.

33 Več: Tatjana Hojan, *Žensko šolstvo in učiteljstvo na Slovenskem v preteklih stoletjih*, Vzgoja učiteljic, *Zbornik za historiju školstva i prosvjete 1968 in 1969–1970*, Zagreb 1968–1970, str. 47, 125, 126.

niso bile upravičene do pravice do *preskrbljenja* in pokojnine. Plačilo učiteljic za ženska ročna dela je bilo v obliki prispevka ali »*stanovitne nagrade, katere po meri učnih ur na teden določuje okrajno šolsko oblastvo*«. ³⁴ Učiteljice, ki so imele opravljen strokovni izpit za poučevanje v ljudski šoli, hkrati pa tudi spričevalo učne usposobljenosti za ženska ročna dela, so prejemale plačilo skladno z določili o službenih dohodkih učiteljskega osebja. ³⁵ V poročilu o pouku ženskih ročnih del leta 1901 je učiteljica Pavla pl. Renzenberg ugotavljala razlike v poučevanju med deželami, tako je navedla, da na Kranjskem poučuje učiteljica sama ali pa učiteljeva soproga, medtem ko so imeli na Štajerskem posebne učiteljice za ženska ročna dela in ob tem dodala: »*Kaj pouku bolj prija, lahko vsakdo sam razsodi*.« ³⁶

»*Za žensko mladino neobhodno potreben predmet*«

V učnih načrtih spoznamo podrobnosti o pouku ženskih ročnih del (*roko-del*) v šolstvu od tretjega ljudskošolskega zakona 1869 do druge svetovne vojne. V dekliških šolah pri uršulinkah v Ljubljani (delovale so od leta 1703 do 1945) so leta 1873 predstavili, da so se učenke učile: »*plesti, heklati ali kavličkati, šivati, kerpati, zaznamovati perilo, prepletati, vezti, izšivati; učenke pa, ko so se v teh delih izurile, so se učile tudi mnogoverstnih umetnih ročnih del*«. ³⁷

Kot spoznamo iz učnega načrta za ljudske šole iz leta 1878/79, so pouk ročnih del za deklice začeli v drugem polletju prvega razreda ljudske šole in potem nadaljevali v vseh razredih. ³⁸ Predmet naj bi se poučeval kot vsak drug, učni smoter pa je bil: »*Spretnost pripraviti in izveršiti vsa ženska ročna dela, potrebna v domačem življenju*.« ³⁹ V prvem razredu so se učenke učile kvačkanja (uporabljali so izraz *kačkanje*) v drugem razredu pletenja, nato so se naučile plesti nogavice, izdelati vajenice (imenovali so jih tudi *vzglecki*⁴⁰) z luknjičastimi vzorčki, zaznamovati perilo, sledilo je šivanje, vajenica šivanja in navadna ženska srajca, nato šivanje moške srajce, vajenica vezenja, prikrojevanje perila, krpanje in popravljanje.

Učenje vezenja v učnih načrtih za eno-, dvo- in trirazredne ljudske šole ni bilo zajeto, saj je veljalo, da kmečke deklice znanja umetnih vezenin ne potrebujejo. Navodila za učenje kvačkanja so se začela s pogovorom o potrebnih pripomočkih za delo, uvodoma so opozorili, naj se učiteljica prepriča, ali učenke ločijo desno od leve roke, ali znajo imenovati prste. *Podučevanje o kačkanji prične se z vpletanjem niti. V ta namen naj se učiteljica tako med klopi postavi, da*

34 Fr. Heinz, Zbirka zakonov, 1895, str. 479, 487.

35 Ibid.

36 Pavla pl. Renzenberg, Ženska ročna dela, 1901, str. 73.

37 *Jahresbericht der Ursulinen-Mädchen-Schulen/Letno poročilo Uršulinskih dekliških šol v Ljubljani*, 1873, str. 9.

38 *Učni načerti za ljudske šole izdani vsled ukaza predsedništva deželnih šolskih oblastnij za Primorje od dne 10. avgusta 1878*, Dunaj: C. kr. zaloga šolskih knjig, 1879, str. 232–242.

39 Ibid., str. 168.

40 Ivana Bregar, Pouk v ženskih ročnih delih, *Učiteljski tovariš* 1887 (1. 10.), št. 19, str. 290.

Vajenica (vzorčnik, vzgled) ročnih del Ivanke Gregorc, leta 1880, učenke dekliške ljudske šole pri sv. Jakobu v Ljubljani (SŠM, foto: Marjan Javoršek).

v štrici z otroci stoji; potem po versti učenkam najmanj dveh klopi naenkrat kaže, kako se nit uveže ... Učenke števajoče na glas kačkajo nadalje.«⁴¹ Podrobno so bila v učnem načrtu predstavljena navodila za posamezno vrsto ročnih del. Pri učenju zaznamovanja perila so se učenke učile zaznamovanja s križci, najprej velikih črk abecede, nato pisanih črk, črk v gotici in številki do 12. Nazadnje so se deklice učile popravljanja in krpanja perila: »Vsaka verla gospodinja vé potrebnost te vrste ženskih ročnih del ceniti; kajti ona je pot do snažnosti in redú v obleki in vir potrebne varčnosti.«⁴² Ker je večina prebivalstva imela malo oblek in so jih nosili, dokler je bilo le mogoče, je bilo zelo koristno, da so se deklice učile krpati, vstavljati zaplate in popravljati obleko, a šele, ko so bile že večče nekaterih ročnih del.⁴³ V konferenčni razpravi o pouku ženskih ročnih del leta 1887 je učiteljica Ivana Bregar poudarila, da je »pouk o ženskih ročnih delih zelo potreben in ženske mladini

41 Ibid., str. 233.

42 Ibid., str. 240.

43 Ibid., str. 242.

neprecenljive koristi«. ⁴⁴ Njeno mnenje je bilo, da je ta predmet bolj potreben kot drugi predmeti v ljudski šoli, saj se učenke ne učijo le za šolo, pač pa »za prihodnost – za življenje«. Učiteljice so z uspešnostjo tega predmeta lahko zadovoljne takrat, ko učenke zase in za domače spletejo nogavice, znajo zakrpati perilo in obleko, si znajo same kaj sešiti. Osrednjega pomena je pri tem pouku vloga učiteljic, ki poleg strokovnega znanja potrebujejo tudi dobro pedagoško znanje, ob tem pa se srečujejo še z mnogimi težavami, saj so predvsem na podežlju težko prišle do ustreznega materiala in učnih pripomočkov. ⁴⁵

Priročniki za pouk ročnih del so bili do druge polovice 19. stoletja v nemščini, postopoma pa se je tudi na tem področju začelo uporabljati slovensko izrazoslovje. Prvo slovensko knjigo za ženska ročna dela je napisala leta 1877 tržaška učiteljica Ana Stumpfi z naslovom *Poduk o ženskih ročnih delih za učiteljice, učiteljske pripravnice in gospodinje*. Ta knjižica je bila slovenskim učiteljicam dolgo časa edini učni pripomoček, a ker ni bila dovolj obširna, so si učiteljice pomagale še z nemškimi knjigami. ⁴⁶ Leta 1893 je izšla v Učiteljskem tovarišu *Slovenska terminologija za ženska ročna dela*, ki jo je pripravila učiteljica Franja Šmitik. ⁴⁷ Pedagoga Henrik Schreiner in Janko Bezjak sta leta 1897 izdala *nemško-slovenski slovar za pouk v ročnih delih*. ⁴⁸ V istem letu je izšel tudi prvi slovenski učbenik za ženska ročna dela z naslovom *Ženska ročna dela za pouk na ženskih učiteljskih. Pomožna knjiga za učiteljice (1. del Kvačkanje)*. ⁴⁹ Napisala jo je Pavla pl. Renzenberg, učiteljica na ljubljanskem učiteljskišču, ki je leta 1902 izdala še drugi del za pletenje in 1903 tretji del za šivanje. Pred tem je izšlo nekaj slovenskih priročnikov za šivanje, ki jih pripravil Matija Kunc, krojaški mojster iz Ljubljane, ki se je izobraževal tudi na Dunaju in v Pragi. Leta 1890 je izdal *Knjigo krojaštva*, prvo tovrstno strokovno knjigo pri nas. Za pomoč pri šivanju otroških oblačil pa je bilo pomembno Kunčevovo delo *Krojni vzorci za otroška oblačila*, ki je izšlo leta 1895, istega leta tudi *Krojni vzorci za perilna oblačila*. ⁵⁰ Med prve slovenske priročnike za pouk ročnih del sodi še *Slovenska abeceda za ženska ročna dela*, ki jo je leta 1907 v samozaložbi izdala Milena Kiferle, učiteljica ženskih ročnih del v Medvodah. ⁵¹

44 Ivana Bregar, *Pouk v ženskih ročnih delih, Učiteljski tovariš 1887* (1. 10.), št. 19, str. 289–291.

45 Ibid.

46 Pavla pl. Renzenberg, *Ženska ročna dela, Pedagoški letopis 1901*, str. 74.

47 F. Šmitik, *Slovenska terminologija za ženska ročna dela, Učiteljski tovariš 1893* (16. 12.), št. 24, str. 282–285.

48 Henrik Schreiner in Janko Bezjak, *Deutsch-slovenisches Wörterbüchlein zum Gebrauche beim Unterrichte in den weiblichen Handarbeiten an Volksschulen mit slovenischer Unterrichtssprache*, Marburg: Selbstverlag, 1897.

49 Pavla pl. Renzenberg, *Ženska ročna dela za pouk na ženskih učiteljskih. Pomožna knjiga za učiteljice. 1. del: Kvačkanje. Z 58 nariski in 1 dodatkom*, Ljubljana 1897. Glej tudi: Pavla pl. Renzenberg, *Ženska ročna dela, Pedagoški letopis 1901*, str. 71–78.

50 Matija Kunc, *Knjiga krojaštva*, Ljubljana, 1890; isti, *Toaletna. Nova učna metoda o prikrojevanji oblačil za dame*, Ljubljana 1891; isti, *Krojni vzorci za otroška oblačila*, Ljubljana 1895; isti, *Krojni vzorci za perilna oblačila*, Ljubljana 1895.

51 Milena Kiferle, *Slovenska abeceda za ženska ročna dela, Učiteljski tovariš 1907* (12. 7.), št. 28, str. 301.

Vezena abeceda – izdelki ženskih ročnih del s konca 19. stoletja, ki si jo ogledujejo obiskovalci razstave o oblačilni kulturi v šolstvu, Slovenski šolski muzej, 2010 (SŠM, foto: Marjan Javoršek).

Temeljno znanje, ki je bilo uvrščeno v prve učne načrte ženskih ročnih del, je ostajalo tudi v naslednjih učnih načrtih, postopoma je prihajalo do manjših sprememb in uvajanja novosti. V šolstvu v Kraljevini SHS oz. Kraljevini Jugoslaviji je bil velik poudarek namenjen ohranjanju narodne ornamentike. To so izpostavili tudi v učnem načrtu za žensko ročno delo, ki ga je sestavilo Društvo učiteljic v Ljubljani na svojem rednem občnem zboru dne 27. decembra 1926. V smotru tega šolskega predmeta so med drugim tudi zapisali, da poleg razvijanja spretnosti tudi »vadijo oko in smisel za oblike, obrazujejo voljo za delo in cenjenje dela vobče, izpodbujajo na samodelavnost in pazljivost, navajajo na marljivost in vztrajnost, na red, točnost in čistoto, pripravljajo na praktično uporabljanje dela v življenju«. ⁵²

Po drugi svetovni vojni so se vsebine predmeta ženskih ročnih del deloma prenesle v predmeta tehnična vzgoja in gospodinjstvo na višji stopnji osnovnošolskega izobraževanja, deloma pa v neobvezne šolske vsebine. Kot so poudarili v Zakonu o osnovni šoli leta 1959, je splošen napredek tehnike zahteval novo

⁵² Učni načrt za žensko ročno delo, *Učiteljski tovariš* 1927 (13. 1.), št. 2, str. 4.

znanje *slehernega državljana*, kar narekuje šoli, da povezuje tehnično znanje zlasti z gospodarskim in gospodinjskim poukom. Pri tem se učenci tudi »na najbolj naroden način uvajajo v pravično in enakopravno delitev dela med spoloma«. ⁵³ Medtem ko se je pred drugo svetovno vojno predmet ročnih del delil na znanje, ki so se ga učili fantje, in tisto, ki so se ga učila dekleta, kar je bilo izpostavljeno že z nazivom predmeta – ženska ročna dela, je bila v načrtih po drugi vojni vsaj teoretično ta delitev dela presežena.

V predmetniku iz leta 1954 so bile *ročne spretnosti in gospodinjstvo* neobvezna učna predmeta, učni načrt za gospodinjstvo pa je vseboval osnove kvačkanja, vezanja in šivanja. ⁵⁴ V učnem načrtu iz leta 1962 je bilo pri predmetu *gospodarska in zdravstvena vzgoja* za tretji razred osnovne šole predpisano šivanje gumbov, podlage in zanke za obešanje, osnove pletenja in izdelava enostavnih uporabnih predmetov. Od četrtega razreda naprej je bil obvezen predmet *gospodarski in tehnični pouk*, ki se je v 6., 7. in 8. razredu delil na tehnični in gospodinjski pouk, za vsakega sta bili namenjeni po dve šolski uri tedensko. ⁵⁵ Na mnogih šolah so zaživel krožki in izbirne vsebine ročnih del, na katerih učenci pridobijo nekaj osnovnih veščin šivanja, pletenja, kvačkanja, vezanja. ⁵⁶

»Celo naš konservativni kmet rad vidi, da se njegova hčerka uči plesti in krpati«

Uvajanje učnega predmeta ženskih ročnih del v šolo ni potekalo brez težav. Vedno znova so se vrstila prepričevanja učiteljstva o koristnosti tega šolskega predmeta v vsakdanjem življenju. Poudarjali so, kako pomembno je, da se dekleta naučijo same krojiti in šivati obleko, saj s tem »prihranijo marsikak novič, ki bi ga morale dati šivilji, prihranijo pa tudi blaga, ako znajo umno uporabljati ostanke. Jako dobro in koristno je torej za mlade deklice, da se prav dobro nauče krojiti in šivati vsaj belo perilo«. ⁵⁷ V pedagoškem časopisju so poudarjali, da je s predmetom ženska ročna dela šola naredila »prav zdaten korak za povzdigo

53 *Zakon o osnovni šoli*, Ljubljana: Uradni list LRS, 1959, str. 10.

54 *Učni načrt za nižje razrede gimnazij in višje razrede osnovnih šol*, Ljubljana: DZS, 1954, str. 3.

55 *Predmetnik in učni načrt za osnovne šole*, Ljubljana: DZS, 1962, str. 7.

56 Npr.: *Krožek ročnih del se predstavi*, Osnovna šola Vinica. Dostopno na: <https://www.osvinica.si/krozek-rocnih-del-se-predstavi/> (pridobljeno 26. 11. 2020); *Krožek ročnih del*, OŠ Anton Aškerc Velenje. Dostopno na: <https://askerc.splet.arnes.si/krozek-rocnih-del/> (pridobljeno 26. 11. 2020); *Krožek ročnih del*, OŠ Leskovec pri Krškem, 2018. Dostopno na: <https://www.os-leskovec.si/2018/05/09/krozek-rocnih-del/> (pridobljeno 26. 11. 2020); *Krožek ročnih del*, OŠ Škofja Loka – mesto, 2018, Dostopno na: <https://www.ossklm.si/2018/10/02/krozek-rocnih-del/> (pridobljeno 26. 11. 2020); *Ponudba obveznih izbirnih predmetov*, OŠ Olge Meglič Ptuj, 2015/2016. Dostopno na: http://www.olgica.si/files/2015/04/Bro%C5%A1ura-izbirni-predmeti-2015-2016_A5.pdf (pridobljeno 26. 11. 2020).

57 *Letno poročilo Uršulinskih deklških šol v Ljubljani*, 1897/98, str. 7.

ljudskega blagostanja«. ⁵⁸ Ugotavljali so, da ima ta predmet tudi gmotne koristi, saj lahko deklice s pridobljenim znanjem zdaj prihranijo kakšen »*krajcer in gol-dinar*«, ki so ga prej namenjali za šiviljo ali perico. »*Dobiček in korist pouka v ženskih ročnih delih tudi največji sovražniki nove šole morajo priznati, da celo naš zelo konservativni kmet rad vidi, da se njegova hčerka uči plesti in krpati.*« ⁵⁹ Še posebej za ta predmet je veljalo, da vzgoji pri dekletih vse potrebne kreposti in dobre lastnosti, a vendar se je učiteljica ročnih del v konferenčni razpravi na okrajnem učiteljskem zborovanju v Domžalah spraševala: »*Kako naj se ta pouk uravna, da se ljudstvo zanj pridobi?*« Izpostavila je tudi pomembno vlogo učiteljic ročnih del, saj so s svojim zgledom lahko pritegnile dekleta, jim zbudile veselje do ročnih del in jih vzgojile, da deklice niso brezdelno postavale okoli, pač pa so za ročna dela porabila vsak prosti trenutek. »*Da, še celo pastirice na paši vkup sedejo in pridno pleto nogavice ali kaj družega ter za kratek čas tudi kako pesmico zapoje.*« Učiteljice so opozarjale še na vlogo podpore staršev in njihovo zavest, da deklice redno pošiljajo v šolo, saj so verjele, da le skupno prizadevanje šole in doma daje upanje, »*da se bode tudi v tem za žensko mladino neobhodno potrebnem predmetu doseglo, kar se o njem pričakuje.*« ⁶⁰ V povezavi s tem pa so bila pravila v šolstvu jasna: »*Željam roditeljev zaradi dela je samo toliko ustrezati, kolikor se ne zadevajo ob red in šolsko pravilo.*« ⁶¹

Pomemben vpliv na širjenje pomena in zavedanja o koristnosti pouka ženskih ročnih del so imele **razstave**, ki so jih ob koncu šolskega leta prirejali na šolah. Že šolski in učni red iz leta 1870 je odredil pripravo razstav, na katerih šola »*ženska ročna dela pokaže vsakemu na ogled.*« ⁶² Namen razstav je bil, kot so zapisali v letnem poročilu mestne šestrazredne dekliške ljudske šole v Ljubljani leta 1888: »*Da bi se stariši in drugi prijatelji mladine prepričali o uspešnem napredku deklic v ženskih ročnih delih ...*« ⁶³ Prav zaključne razstave na šolah so ponudile priložnost, da je šolski prag prestopilo več ljudi in spoznavalo vrednost šolskega dela. Na šolah so bili praviloma zadovoljni z obiskom, saj si je razstavo ogledalo »*mного meščanov pa tudi zunanjih obiskovalcev, ki so se vsi pohvalno izražali. To je bilo naši mladini v vzpodbudo k še večji marljivosti.*« ⁶⁴

Razstave, ki so jih od zadnjih desetletij 19. stoletja in v obdobju do druge svetovne vojne prirejali na šolah, so res doživele lep uspeh, ogledovali so si jih starši učenk in drugi obiskovalci, redno so bile zabeležene v kronikah šol, v letnih poročilih in v časopisu.

58 J. Rihteršič, *Ženska ročna dela za deklice, Učiteljski tovariš* 1885 (15. 1.), št. 2, str. 29–30.

59 Prav tam.

60 Ibid., str. 275.

61 Fr. Heinz, *Zbirka zakonov*, 1895, str. 155.

62 Ibid.

63 *Razredba učenk mestne šestrazredne dekliške ljudske šole v Ljubljani, 1887/88*, str. 3.

64 *Šolska kronika osnovne šole Črnomelj*, original hrani OŠ Mirana Jarca Črnomelj, podatki so za šolsko leto 1924/25.

Razstava ročnih del učenk ob koncu šolskega leta v osnovni šoli v Črnomlju
28. junija 1929 (iz zbirke fotografij Vite Kvas, Ljubljana).

»Na vidno moč škodljivo vpliva«

Ob vseh pozitivnih, dobrih straneh, ki jih je pouk ročnih del prinesel, so se pojavila tudi opozorila na negativno plat dolgotrajnega dela pri nekaterih oblikah ročnega dela. Tako so že v šolskem in učnem redu (1870) predpisali *»kako ravnati, da se kratkovidnost med šolsko mladino ne razširi«*. Med ukrepi, ki bi preprečevali kratkovidnost, je bil na primer ta, da naj ne bi deklice, mlajše od deset let, delale s tako tankimi stvarmi, kjer bi bila potrebna manjša razdalja kot 26 cm od oči, tudi pri starejših deklicah so morali omejiti za oči utrudljiva dela.⁶⁵ Še posebno pri šivanju so svetovali: *»Naj se večkrat na kratko počiva, otroci naj život na drugo stran obrnejo, ko poprej, ko so šivali, in naj na oddaljene reči prosto gledajo.«*⁶⁶

Pojavljali so se tudi očitki posameznikov, da ima pouk ročnih del negativne vplive na kmečko življenje, češ *»da kmečka dekleta ne marajo več preprostega dela ter silijo v mesta«*.⁶⁷ Prav tako so očitali, da ta predmet prinaša nečimrnost, posebej pri učenju bolj umetelnih izdelkov, kot so na primer čipke. Zato so opozarjali, naj v šolah na podeželju učijo le praktične stvari, kot je preja, tradicionalno pletenje in šivanje.⁶⁸ Kljub tem posameznim kritikam se je pouk ročnih del razvijal naprej in ostajal pomemben del šolskega predmetnika.

65 Fr. Heinz, *Zbirka zakonov*, 1895, str. 327, 681–683.

66 *Ibid.*, str. 303.

67 M[arija] Štupca, *Pastorka naših šol*, *Slovenski učitelj*, Ljubljana 1916 (15. 1.), št. 1, str. 7.

68 *Ibid.*

Oblečilo in kapica za dojenčka, ročno delo Pavle Klešnik, leta 1894, učenke dekliske ljudske šole pri sv. Jakobu v Ljubljani (SŠM, foto: Marjan Javoršek).

»**Narodni ornamenti izvirajo iz rok našega naroda**«

V zgodovini pouka ročnih del najdemo tudi povezavo šolstva z etnografijo, z etnološkim delom učiteljic, s prepoznavanjem kulturnega izročila, z zbiranjem in ohranjanjem. Med zapisi z začetka 20. stoletja je bil v Učiteljskem tovarišu leta 1910 opazen prispevek *Poziv iz Bele Krajine*, v katerem je učiteljica Leopoldina Bavdek prikazala svoj trud na polju etnografije in k temu spodbujala tudi kolegice učiteljice. Ko je spoznavala življenje v Beli krajini, je namreč našla »še mnogo narodnega blaga, ki ga je treba zbrati in ga narodu zopet podajati«. ⁶⁹ Proučevala je vezenine na narodnih nošah in v želji, da bi se ohranile, jih je začela poučevati v šoli, saj »z gojenjem narodnih šivov rešimo pozabljenosti neko narodno umetnost«. Ob tem se je zavedala, da bo delo uspešno le, če se bo ta umetnost prenesla v praktično uporabnost. Poročala je, da je učenke višjih razredov začela učiti šivanja narodnih šivov in da je pri pouku ročnih del uvedla »šivanje šolskih torbic, ki so okrašene z narodnimi šivi. Tako so se narodni šivi prenesli v širšo porabo, iz narodne noše na torbice«. ⁷⁰ Na pomen narodnih ornamentov, »ki izvirajo iz rok našega naroda in so preprosti v obliki in barvi«, je opozarjal tudi učitelj Božo Račič, ki je pri tem poudarjal, da je treba »zbrati vse ostanke narodne ornamentike in jih zopet prenovljene dati v celoti narodu, ki jih je ustvaril«. ⁷¹

Zavest o ohranjanju narodne motivike v šolah se je še stopnjevala po prvi svetovni vojni, v Kraljevini Srbov Hrvatov in Slovencev (kasneje v Kraljevini Jugoslaviji). Zahteva po spodbujanju ohranjanja narodne ornamentike je bila zapisana v šolski zakonodaji, tako je bil v Zakonu o narodnih šolah med 14 učnimi predmeti na 10. mesto uvrščen predmet, ki se je imenoval: *ročno delo s posebno uporabo narodnih motivov*. ⁷² Še bolj kot v slovenskih šolah je bila narodna motivika vključena v pouk ženskih ročnih del v šolah v drugih delih Kraljevine, tako na primer na Hrvaškem, kjer je imela tradicija pouka ročnih del še močnejšo vlogo. ⁷³

Zavest o pomenu ohranjanja *narodnih motivov* je v obdobju med obema svetovnjima vojnama rasla, tako so tudi v učnem načrtu za osnovne šole leta 1926 poudarili, da se pri ročnem delu v šoli učenci navajajo na »marljivost in vztrajnost, na red, točnost in čistočo, pripravljajo na praktično uporabljanje dela v življenju. Posebno pozornost je treba obračati na narodno ornamentiko«. ⁷⁴ V učnem načrtu za žensko ročno delo so konkretno navedli, da se narodni motivi uporabljajo v 3. razredu pri pouku šivanja, pri križnem vbodu na juti, kar se lahko uporablja pri

69 Leopoldina Bavdkova, *Poziv iz Bele Krajine, Učiteljski tovariš* 1910 (18. 11.), št. 46, str. 1.

70 Ibid.

71 Božo Račič, *Par besed o narodnih ornamentih, Učiteljski tovariš* 1917 (29. 6.), št. 13, str. 2-3.

72 *Zakon o narodnih šolah* (priređil Pavle Flere), Ljubljana: Učiteljska tiskarna, 1929, str. 41.

73 Več: Vesna Rapo, *Ženski ručni rad u školama kontinentalne Hrvatske*, Zagreb: Hrvatski školski muzej, 2003.

74 *Učni načrt (Nastavni program), za I., II., III. in IV. razred vseh osnovnih šol v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev*, Beograd 1926, str. 21.

izdelavi torbice, prtička, blazinice za šivanke idr., v osmem razredu šole pa so pri šivanju dekleta izdelovala enostavne obleke in bluže z različnimi narodnimi motivi.⁷⁵ Izdelke s krasnimi narodnimi vezeninami so ljudje občudovali tudi na šolskih razstavah in ugotavljali: »*To je najlepši dokaz, da so narodne stvari najlepše, če se jih okusno uporabi in se pri tem ozira tudi na material.*«⁷⁶

Šolski predmet ženska ročna dela je tako zajel ne le vzgojni, estetski, praktični in etnološki vidik, pač pa je bil tudi del domoljubne vzgoje.

Viri in literatura

Viri

Slovenski šolski muzej (naprej SŠM), Arhiv, inv. št. 1175, Allgemeine Schulordnung – Splošna šolska naredba, 1777.

SŠM, Dokumentacijska zbirka, šolska mapa: Državna mešana osnovna šola Ljubljana – Sv. Peter.

SŠM, popisi gradiva 2020: Ročna dela, dar 6. 8. 2020 (V. K. S.).

Šolska kronika osnovne šole Črnomelj, original hrani OŠ Mirana Jarca Črnomelj.

SŠM, Zbirka ročnih del Slovenskega šolskega muzeja, izdelki učenk 5.–8. razreda slovenske dekliške ljudske šole pri sv. Jakobu v Ljubljani pri ženskem ročnem delu, med 1880–1900, inv. št. 2416.

Šolska kronika osnovne šole Črnomelj, original hrani OŠ Mirana Jarca Črnomelj.

Tiskani viri

Jahresbericht der Ursulinnen-Mädchen-Schulen/Letno poročilo Uršulinskih dekliških šol v Ljubljani, 1873.

Letno poročilo Uršulinskih dekliških šol v Ljubljani, 1897/98.

Predmetnik in učni načrt za osnovne šole, Ljubljana: DZS, 1962.

Razredba učenk mestne šestrazredne dekliške ljudske šole v Ljubljani, 1887/88.

Šolske postave, okoli leta 1907, Ljudska šola Goriče pri Kranju, SŠM, gradivo učnih ur.

Učni načerti za ljudske šole izdani vsled ukaza predsedništva deželnih šolskih oblastnij za Primorje od dne 10. avgusta 1878, Dunaj: C. kr. zaloga šolskih knjig, 1879.

Učni načrt (Nastavni program), za I., II., III. in IV. razred vseh osnovnih šol v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev, Beograd 1926.

Učni načrt za nižje razrede gimnazij in višje razrede osnovnih šol, Ljubljana: DZS, 1954.

Zakon o narodnih šolah (priredil Pavle Flere), Ljubljana: Učiteljska tiskarna, 1929.

Zakon o osnovni šoli, Ljubljana: Uradni list LRS, 1959.

75 Učni načrt za žensko ročno delo, *Učiteljski tovariš* 1927 (13. 1.), št. 2, str. 4.

76 *Učiteljski tovariš* 1921 (21. 7.), št. 30, str. 4.

Spletne viri

Krožek ročnih del, OŠ Anton Aškerc Velenje.

Dostopno na: <https://askerc.splet.arnes.si/krozek-rocnih-del>
(pridobljeno 26. 11. 2020).

Krožek ročnih del, OŠ Leskovec pri Krškem, 2018.

Dostopno na: <https://www.os-leskovec.si/2018/05/09/krozek-rocnih-del/>
(pridobljeno 26. 11. 2020).

Krožek ročnih del, OŠ Škofja Loka – mesto, 2018.

Dostopno na: <https://www.ossklm.si/2018/10/02/krozek-rocnih-del/>
(pridobljeno 26. 11. 2020).

Krožek ročnih del se predstavi, Osnovna šola Vinica.

Dostopno na: <https://www.osvinica.si/krozek-rocnih-del-se-predstavi/>
(pridobljeno 26. 11. 2020).

Letno sporočilo c. k. očitne glavne šole Postojnske, 1864. [str. 2].

Dostopno na: <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-OLX3VATo/66fcd186-c512-458c-80ac-d97124c80756/PDF>
(pridobljeno 14. 9. 2020).

Pedagoški programi v šolskem letu 2018/19, Ljubljana: SŠM, 2018.

Dostopno na: <http://www.ssolski-muzej.si/slo/pedagogueactivity.php?item=409>
(pridobljeno 11. 11. 2020).

Pojdimo v muzej! Pedagoški programi v Slovenskem šolskem muzeju v šolskem letu 2011/12, Ljubljana: SŠM, 2014, str. 9.

Dostopno na: <http://www.ssolski-muzej.si/slo/pedagogueactivity.php?item=171>
(pridobljeno 11. 11. 2020).

Ponudba obveznih izbirnih predmetov, OŠ Olge Meglič Ptuj, 2015/2016.

Dostopno na: http://www.olgica.si/files/2015/04/Bro%C5%A1ura-izbirni-predmeti-2015-2016_A5.pdf
(pridobljeno 26. 11. 2020).

Renzenberg pl., Pavla: Ženska ročna dela, *Pedagoški letopis za leto 1901* (ur. H. Schreiner in V. Bežek), Ljubljana: Slovenska šolska Matica, 1902, str. 71.

Dostopno na dLib: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-HV9DJ648>
(pridobljeno 6. 9. 2020).

Ročna dela v šoli nekoč, raziskovalna naloga (Katja Prezelj, Laura Rant, Sabina Trpin, mentorica Damjana Kaplja), OŠ Železniki, 2014.

Dostopno na: http://www.os-zelezniki.si/files/2011/04/rocna_dela.pdf
(pridobljeno 26. 11. 2020).

Slovenski šolski muzej, Ta veseli dan kulture, 3. december 2013.

Dostopno na: <http://www.ssolski-muzej.si/slo/news.php?item=235>
(pridobljeno 11. 11. 2020).

Literatura

- Balkovec Debevec, Marjetka: Čar čipk. Razstava ob 125 letnici Čipkarske šole Idrija, *Šolska kronika: revija za zgodovino šolstva in vzgoje*, 20, 2002, št. 2, str. 357–362.
- Balkovec Debevec, Marjetka: "Kaj naj oblečem za v šolo?" Ob razstavah o oblačilnem videzu učencev in učiteljev skozi čas, *Šolska kronika: revija za zgodovino šolstva in vzgoje*, 20, 2011, št. 3, str. 265–331.
- Balkovec Debevec, Marjetka: *Obleka v šoli: pregled oblačilnega videza učiteljev in učencev na Slovenskem skozi čas*, Ljubljana: SŠM, 2014.
- Balkovec Debevec, Marjetka (ur.): *Šolska kronika: revija za zgodovino šolstva in vzgoje*, 20, 2011, št. 3.
- Balkovec Debevec, Marjetka, Dragica Boškin: *Čar čipk: razstava ob 125-letnici Čipkarske šole Idrija*, Slovenski šolski muzej, 16. maj 2002–15. junij 2002, Razstavni katalog (zloženko) 76, Ljubljana: SŠM, 2002.
- Bavdkova, Leopoldina: Poziv iz Bele Krajine, *Učiteljski tovariš* 1910 (18. 11.), št. 46, str. 1.
- Bregar, Ivana: Pouk v ženskih ročnih delih, *Učiteljski tovariš* 1887 (1. 10.), št. 19, str. 289–291.
- Cankar, Ivan: Moja pot v šolo, *Prvo berilo*, Ljubljana: DZS, 1961.
- Govekar-Okoliš, Monika: Strokovne in gospodinjske šole na Slovenskem med letoma 1848–1914, *Šolska kronika: revija za zgodovino šolstva in vzgoje*, 23, 2014, št. 1–2, str. 83–101.
- Heinz, Fr.: *Handbuch der Gesetze und Verordnungen über das Volksschulwesen für Krain/Zbirka zakonov in ukazov o ljudskem šolstvu na Kranjskem*, Laibach: Deželni šolski svet za Kranjsko I. Kleinmayr & F. Bamberg, 1895.
- Hernja Masten, Marija: Bogaboječa, možu pokorna, preudarna, pametna, izobražena, a nešolana ženska. O izobraževanju in vzgoji žensk od srednjega veka do Marije Terezije na Slovenskem. *Izobraževanje in zaposlovanje žensk nekoč in danes*, Ptuj: Zgodovinski arhiv, 1998, str. 25–45.
- Hojan, Tatjana: *Žensko šolstvo in delovanje učiteljic na Slovenskem*, Ljubljana: SŠM, 1970.
- Hojan, Tatjana: Žensko šolstvo in učiteljstvo na Slovenskem v preteklih stoletjih, Vzgoja učiteljic, *Zbornik za historiju školstva i prosvjete 1968 in 1969–1970*, Zagreb 1968–1970, str. 47–81, 125–172.
- Iz Črnomlja, *Učiteljski tovariš* 1921 (21. 7.), št. 30, str. 4.
- Kaj početi s hčerami, *Učiteljski tovariš* 1901 (20. 6.), št. 18, str. 148.
- Kiferle, Milena: Slovenska abeceda za ženska ročna dela, *Učiteljski tovariš* 1907 (12. 7.), št. 28, str. 301.
- Knific, L.: Iz Črnomlja, *Učiteljski tovariš* 1865 (15. 8.), št. 16, str. 253–255.
- Kokalj Kočevar, Monika, Mateja Tominšek Perovšek et al.: *Slovenke v dobi moderne*, Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine Slovenije, 2012.

- Kovačič Dadić, Mojca: »Živeti in umreti moraš z njim, pa kakršenkoli že je!« Vzgoja in izobrazba elitnih žensk v srednjeveških mestih, *Zgodovinski časopis*, 64, 2010, št. 3/4, str. 262–324.
- Kunc, Matija: *Knjiga krojaštva*, Ljubljana, 1890.
- Kunc, Matija: *Toaleta. Nova učna metoda o prikrojevanji oblačil za dame*, Ljubljana, 1891.
- Kunc, Matija: *Krojni vzorci za otroška oblačila*, Ljubljana, 1895.
- Kunc, Matija: *Krojni vzorci za perilna oblačila*, Ljubljana, 1895.
- Mrgole Jukič, Tjaša, Vera Kozmik, Brigita Ačimovič (ur.): *Izobraževanje in zaposlovanje žensk nekoč in danes*, Ptuj: Zgodovinski arhiv, 1998.
- Mrgole Jukič, Tjaša (ur.): *Izobraževanje in zaposlovanje žensk nekoč in danes II.*, Ptuj: Zgodovinski arhiv; Ljubljana: Urad za žensko politiko pri Vladi Republike Slovenije, 2000.
- Protner, Edvard: Razvoj zakonodaje s področja zasebnih šol na Slovenskem s posebnim poudarkom na zasebnih ženskih učiteljiščih, *Šolska kronika: revija za zgodovino šolstva in vzgoje*, 23, 2014, št. 1–2, str. 83–101.
- Račič, Božo: Par besed o narodnih ornamentih, *Učiteljski tovariš 1917* (29. 6.), št. 13, str. 2–3.
- Rapo, Vesna: *Čipka u školi: (čipkarske tehnike u nastavnim planovima pučkih, stručnih, obrtnih i učiteljskih škola kontinentalne Hrvatske)*, Zagreb: Turistička zajednica grada Lepoglave, Hrvatski školski muzej, 2001.
- Rapo, Vesna: *Ženski ručni rad u školama kontinentalne Hrvatske*, Zagreb: Hrvatski školski muzej, 2003.
- Renzenberg pl., Pavla: *Ženska ročna dela za pouk na ženskih učiteljiščih. Pomožna knjiga za učiteljice. 1. del: Kvačkanje. Z 58 nariski in 1 dodatkom*, Ljubljana 1897.
- Rihteršič, J.: Ženska ročna dela za deklice, *Učiteljski tovariš 1885* (15. 1.), št. 2, str. 29–30.
- Schreiner, Henrik; Bezjak, Janko: *Deutsch-slovenisches Wörterbüchlein zum Gebrauche beim Unterrichte in den weiblichen Handarbeiten an Volksschulen mit slovenischer Unterrichtssprache*, Marburg: Selbstverlag, 1897.
- Stankovič Elesini, Urška, Estera Cerar, Alenka Pavko Čuden: *Tekstilne poti po ljubljanskih ulicah*, Ljubljana: Oddelek za tekstilstvo, Naravoslovnotehniška fakulteta, Mestna občina, 2014.
- Šmitik, F.: Slovenska terminologija za ženska ročna dela, *Učiteljski tovariš 1893* (16. 12.), št. 24, str. 282–285.
- Štupca, M[arija]: Pastorka naših šol, *Slovenski učitelj*, Ljubljana 1916 (15. 1.), št. 1, str. 7.
- Učni načrt za žensko ročno delo, *Učiteljski tovariš 1927* (13. 1.), št. 2, str. 4.
- Žagar, Janja: *Čipkaste vezi: razstava Slovenskega etnografskega muzeja*, Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, 2016.

Povzetek

Pouk ženskih ročnih del je del splošnega razvoja ženskega šolstva. Prispevek je razdeljen na dva dela, v prvem delu je predstavljena vsebina pouka ženskih ročnih del v delovanju Slovenskega šolskega muzeja. Muzej hrani pomembno tekstilno dediščino šolstva, izdelke ženskih ročnih del, najstarejši so iz zadnjih desetletij 19. stoletja. Med izdelki prevladujejo t. i. vajenice ali vzorčniki ter drugi tekstilni izdelki. Izdelke iz zbirke ročnih del muzej predstavlja javnosti na stalni razstavi, na razstavi o oblačilni kulturi v šolstvu skozi čas ter na drugih razstavah tako v Slovenskem šolskem muzeju kot v drugih muzejih. V pedagoški dejavnosti Slovenskega šolskega muzeja je od leta 2011 vključen v program *Učne ure naših babic in dedkov* tudi pouk predmeta ženskih ročnih del, ki v sodobnih šolskih programih ni več del rednega izobraževanja. Učna ura, poimenovana *Prišijmo si gumb!*, je postavljena v dobo šolstva Kraljevine SHS. Od leta 2013 je bila v ponudbi muzeja tudi *delavnica vezenja*, na kateri so lahko udeleženci izdelali izdelke po predlogi iz starih vzorcev z zanimivimi motivi, ki jih hrani muzej.

Drugi del prispevka oriše zgodovinski razvoj, vsebino in vzgojni pomen pouka ženskih ročnih del v osnovnem šolstvu na Slovenskem. Sprva so se posamezna dekleta tega učila v samostanih, z organizacijo osnovnega šolstva, še posebej po tretjem osnovnošolskem zakonu (1869), sledimo razmahu tega šolskega predmeta do let po drugi svetovni vojni, ko se je pouk ženskih ročnih del delno prenesel v šolska predmeta tehnična vzgoja in gospodinjstvo ter v izbirne predmete in v obšolske programe. V učnih načrtih od druge polovice 19. stol. naprej so predstavljena navodila za posamezno vrsto ročnih del (kvačkanje, pletenje, šivanje, zaznamovanje perila, vezenje, prikrojevanje in krpanje oblačil). Učiteljice ročnih del so se zavemale za to, da bi prebivalstvo spoznalo pomen pouka ženskih ročnih del (imenovan tudi ženska rokodela, rokotvorni pouk) v vsakdanjem življenju. Pomen tega, »za žensko mladino neobhodno potrebnega pouka« je naraščal tudi z uspešnimi šolskimi razstavami. Poleg tega, da je bil to pouk, pri katerem so se dekleta navajala na marljivost, čistočo, natančnost, je lahko prinašal tudi nekaj dobička v gospodinjstvo. Pouk je imel posebno v šolstvu Kraljevine Jugoslavije poudarjeno tudi spoznavanje narodne umetnosti oz. ornamentike in s tem etnološko, pa tudi domoljubno vzgojo. Ohranjeni izdelki ročnih del predstavljajo opredmetene spomine na šolo in so pomemben del tekstilne dediščine na Slovenskem.

Summary

***“It is very good and useful for girls to learn how to sew.”
Women’s handiwork lessons in primary school***

Marjetka Balkovec Debevec

Women’s handiwork lessons are part of the general development of education for women. The article is divided into two parts. The first part presents the content of women’s handiwork

lessons at the Slovenian School Museum. The museum keeps a collection of important school textile heritage, i.e. women's handiwork, with the oldest being from the last decades of the 19th century. Among the items are mostly samplers and other textile products. The work from the handiwork collection is presented to the public at the permanent exhibition, the exhibition about the clothing worn in school over the years, and at other exhibitions both at the Slovenian School Museum and other museums. Since 2011, the pedagogical activities of the museum as part of the programme of Our Grandmothers' and Grandfathers' Lessons include a women's handiwork lesson, which is no longer part of regular education in today's school. The lesson called Let's sew a button! is set at the time of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians. After 2013, there was also an embroidery lesson, where participants could make products following the old patterns kept by the museum.

The second part of the article describes the historical development, content and educational importance of women's handiwork lessons in primary schools in Slovenia. Initially, individual girls learnt these skills in convents, but after the introduction of general primary education and particularly after the third primary school law (1869) this subject became widespread until the years following World War Two, when handiwork learning was partly transferred into the subjects Technical Education and Housekeeping, as well as into elective subjects and extra-curricular programmes. The curricula from the second half of the 19th century are presented as instructions for individual types of handiwork (crocheting, knitting, sewing, marking underwear, embroidery, clothes alteration and mending). Handiwork teachers strove for people to recognise the importance of women's handiwork lessons in everyday life. The importance of this "teaching that is necessary for female youth" also grew with every successful school exhibition. In addition to these lessons, teaching girls about diligence, cleanliness and precision also brought some money into a household. Particularly during the time of the Kingdom of Yugoslavia these lessons emphasised learning about national arts and crafts and ornamentation, and consequently also served as ethnological and patriotic education. The preserved handiwork represents tangible memories of school and constitutes an important part of the clothing heritage in Slovenia.

UDK 003.052:373.3.016(091)
1.01 Izvirni znanstveni članek
Prejeto: 31. 5. 2020

Polona Koželj*

»Tenka črta gôri, debela dôli!«
Zgodovinsko ozadje učne ure lepopisa
v Slovenskem šolskem muzeju
“A thin line at the top, a thick line at the bottom!”
The historical background of the handwriting lesson
at the Slovenian School Museum

Izvleček

Učna ura naših babic in dedkov – lepomis iz leta 1930 je v Slovenskem šolskem muzeju najpogosteje izvajana muzejska učna ura. Vzrok, zakaj osnovnošolski učitelji tako radi izbirajo doživetje prav te učne ure, je v večini, ki jih je lepomis nekoč negoval, današnji šolski sistem pa jih pušča v ozadju. Prispevek predstavlja zgodovino nekdanj obveznega osnovošolskega predmeta lepopisa, njegov razvoj od uvedbe do zatona ter temeljna načela, metode in pravila pouka lepopisa, po katerih je pripravljen tudi scenarij učne ure.

Abstract

Our Grandparents' School Lesson – Handwriting in 1930 is the most frequently conducted museum lesson at the Slovenian School Museum. The reason why primary school teachers like to choose the experience of this particular lesson is in the skills that were once nurtured in handwriting lessons, which in today's school system remain in the background. The article presents the history of the once mandatory primary school subject of handwriting, its development from introduction to decline and the fundamental principles, methods and rules of handwriting lessons, on the basis of which the script for the museum school lesson was created.

Ključne besede: lepomis, učni predmeti, osnovne šole, zgodovinski pregledi, muzejske učne ure, Slovenski šolski muzej

Key words: handwriting, school subjects, primary school, historical overviews, museum school lessons, Slovenian School Museum

---

* Polona Koželj, prof. likovne umetnosti, samostojna bibliotekarka, Slovenski šolski muzej, e-pošta: polona.ssm@gmail.com

Uvod

Scenarij za učno uro lepopisa v Slovenskem šolskem muzeju so leta 2003 pripravile Mateja Ribarič, kustosinja muzeja, Valentina Srebot (por. Tominec), izvajalka učne ure, in mag. Alenka Vidrgar, akad. kiparka.¹ Že od samega začetka je lepopis ena najpogosteje izvajanih učnih ur naših babic in dedkov. Statistični podatki zadnjih let kažejo, da lepopis po številu izvedb močno prednjači pred drugimi trinajstimi učnimi urami. V letu 2019 je bila učna ura lepopisa izvedena 225-krat, doživelo jo je kar 5585 obiskovalcev.² Število izvedb učne ure lepopisa predstavlja dobro tretjino vseh izvedenih učnih ur. Kljub visoki kvalitetni izvedbi in odlični promociji drugih pedagoških programov Slovenskega šolskega muzeja, ostaja lepopis najpogostejša izbira naročnikov. Dejstvo je, da ima lepopis za seboj že sedemnajstletno tradicijo in pretekle pozitivne izkušnje šol in posameznih učiteljev gotovo vplivajo na ponovno izbiro prav te učne ure. Koordinatorji pedagoških programov SŠM ugotavljajo, da šole, ki se več let zapored vračajo v naš muzej, pogosto izbirajo učne ure, ki so se jih udeležili že v preteklosti. Odločitve za nove pedagoške programe, ki jih Slovenski šolski muzej redno pripravlja, so redkejšje in potrebujejo več obrazložitev in spodbude. Drugi vzrok, da ima učna ura lepopisa tako visok odstotek izvedb, je gotovo tudi širok starostni razpon, ki opredeljuje primerno starost udeležencev učne ure. V brošuri Pedagoški programi v šolskem letu 2019/20 je zapisano, da je učna ura primerna za 2. in 3. triado osnovne šole, za srednje šole ter odrasle,³ kar zajema velik delež obiskovalcev muzeja. Osnovnošolskim skupinam iz prve triade se priporoča izbor primernejših učnih ur za mlajše, saj pisanje s črnilom in starim kovinskim peresom zahteva že določeno grafomotorično spretnost. Tretji vzrok visoke priljubljenosti lepopisa je v dejstvu, da je bil predmet vrsto let obvezen in izredno pomemben v učnih programih, danes pa mu posvečajo pozornost le še posamezni učitelji, v učnih kurikulumih pa nima več nobene vloge. Ta diametralna razlika Ta diametralna razlika pojmovanja lepopisa v preteklosti in sedanosti poveča pri obiskovalcih interes zanj – lažje se nadejajo historične pristnosti in večjih razlik med šolo nekoč in danes kot pri predmetih, ki jih imajo tudi v sodobni šoli. Zadnji vzrok, ki ga tu navajamo, pa je v veščinah, ki jih je lepopis gojil v preteklosti, v današnji šoli pa jim sistem ne posveča več posebne pozornosti. V starem pedagoškem časopisju so pisci velikokrat razpravljali o dobrih lastnostih, ki jih lepopis privzgaja učenecem. »Lepopisje ima po tem takem tudi odgojilno svojo stran! Po lepopisji vzbuja se pri otrocih ljubav do snažnosti, čut lepote in redoljublje.«⁴ Poleg naštetih so

1 Branko Šuštar, Poročilo o delu Slovenskega šolskega muzeja v letu 2003, *Šolska kronika*, 13, 2004, št. 1, str. 146.

2 SŠM, *Letno poročilo javnega zavoda Slovenski šolski muzej za leto 2019*.

3 Marjetka Balkovec Debevec, Ksenija Guzej, Mateja Pušnik (ur.), *Pedagoški programi v šolskem letu 2019/20*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2019, str. 15.

4 A. Vranski, Pisanje v narodnej šoli, *Učiteljski tovariš*, 20, 1880, št. 6, str. 81–82.

omenjali tudi pazljivost (pozornost, natančnost), marljivost in delavnost. Sodobni učitelji, ki se zavedajo, kakšne koristi bi otroci lahko imeli od pouka lepopisa in po vsej verjetnosti »lepo in lahko čitljivo pisavo«⁵ pri marsikaterem učencu tudi pogrešajo, izbirajo za svoje razrede izkušnjo stare učne ure lepopisa.

Lepopis kot učni predmet in njegova zgodovina

»Med predmeti narodne šole zavzema pisanje prav važno mesto.«⁶

Lepopis kot samostojen učni predmet je skoraj dvesto let zavzemal pomembno mesto v predmetnikih osnovnih šol. Omenja ga že Splošna šolska naredba (1774), in sicer v sklopu znanja, ki naj bi ga otroci v šolah osvojili »... za vse stane potrebne reči, koker čerke poznati, vkup skladati, brati, lepu – inu prou pisati ...«.⁷ Dokument Splošne šolske naredbe je med drugim narekoval tudi, kako naj potekajo javne skušnje (javni izpiti učencev ob koncu prvega semestra in ob zaključkih šolskega leta). Prav prek navodil zanje lahko sledimo razvoju lepopisa že od konca 18. stoletja dalje. Na javnih skušnjah je moral učitelj namreč predložiti izpitni komisiji poleg izpitnih katalogov (povzetki o učenem napredku učencev) tudi lepopisne vaje ali poskušnje v lepopisu (Probeschriften).⁸ V prvi polovici 19. stoletja so bile večinoma v rabi zgolj šolske tablice, zato se originalni viri za proučevanje lepopisa niso mogli ohraniti. »Tako se je od učnega predmeta lepopisa lahko ohranilo le tisto, kar so učitelji načrtno ustvarjali za potrebe javne skušnje.«⁹ Javne šolske skušnje so po letu 1870 postopoma izginevale, zamenjale so jih šolske slovesnosti. »Na mestu šolskih preskušenj ali ž njimi v zvezi se smejo napraviti tudi šolske svečanosti.«¹⁰ Anonimni pisec v Učiteljskem tovarišu iz leta 1870 razpravlja o nepotrebnosti navedenih sprememb. Šolske preizkušnje so bile namreč že same po sebi pomembne slovesnosti, kamor so učenci lahko povabili svoje sorodnike ter pred njimi pokazali vse svoje znanje. Za to priložnost so bili vsi slovesno oblečeni, tako učitelji kot tudi učenci in njihovi sorodniki. Prav tako je bila tudi šolska stavba od zunaj in od znotraj lepo počiščena, urejena in okrašena. Povsod so bili razstavljeni izdelki učencev, med drugim tudi lepopisni spisi. »Spisi in drugi izdelki, še celo risarije, razno kmetijsko in rokodelsko orodje v mali meri, razna cepljenja, kokoni, dekliška dela, z eno besedo: prav polna razstava mladih gospodarjev in gospodinj se odkriva navzočim gostom.«¹¹ Z zginenjem šolskih

5 SŠM, *Scenarij za učno uro lepopisa* (P. Koželj).

6 Vranski 1880, str. 81.

7 SŠM, razstavna zbirka, Splošna šolska naredba, člen 5. B, inv. št. 1175.

8 Natalija Žižić, Zgodovinski razvoj in pomen lepopisa v osnovnem šolstvu, *Šolska kronika*, 23, 2014, št. 3, str. 446–459.

9 Ibid., str. 448.

10 Franz Heinz, *Zbirka zakonov in ukazov o ljudskem šolstvu na Kranjskem*, Laibach: Kleinmayr & Bamberg, 1895, str. 147.

11 Anonimni avtor, Ali šolske preskušnje ali šolske slovesnosti?, *Učiteljski tovariš*, 10, 1870, št. 12, str. 182.

skušenj pa so začeli izginjati tudi šolski lepopisi ob koncu leta.

S koncem 19. stoletja so se začeli v učiteljski sferi pojavljati nasveti ter pripomočki, ki naj bi olajšali pouk lepopisa. Ker so se ob vzniku vsake novosti pojavili njeni zagovorniki in nasprotniki, so bili učitelji še vedno prepuščeni lastni presoji, kako najučinkoviteje učencem priučiti lepo in čitljivo pisavo. V pedagoškem časopisju lahko beremo razprave o tem, ali je bolj učinkovito pisanje med »polegne črte«¹² ali na brezčrtni papir, ali so za uporabo v šoli bolj primerna gosja ali jeklena peresa,^{13, 14} ali je poučevanje s taktiranjem učinkovito ali ne,^{15, 16} kdaj naj začnejo otroci namesto na tablice pisati na papir,¹⁷ ali naj se učenci učijo pravilne pisave iz lepopisnih predlog ali s prepisovanjem učiteljevih črk iz table¹⁸ in podobno. Pisec Belar je o pravih metodah poučevanja lepopisja razmišljal takole: »Učitelj naj si pri vsakem nauku, pri vsem poučevanju misli in za načelo postavi: 'naj pomaga, kar more'. Ravno zato ne zametujem nobenega pripomočka, katerih smo se do sedaj posluževali pri poučevanju v pisanju, ker se največ vsi, enemu ta, drugemu uni dobro oponaša. Mislim pa, da je pri tem nauku, lepopisu (op. avt.), tista metoda naj boljša, po kateri se roka in oko ob enem naj bolj izobražuje.«¹⁹

Pripomoček za lepopis, ki je bil v pedagoških krogih soglasno sprejet, so bile Lepopisne vaje Janeza Levca, ki so izšle leta 1904 v založbi Kleinmayr & Bamberg v Ljubljani. »To je zopet lep napredek v naši pedagoški literaturi.«²⁰ V predgovoru

Povabilo na javno skušnjo iz leta 1822, naslovna stran (SŠM, knjižnica).

12 L. Belar, O lepopisju, *Učiteljski tovariš*, 10, 1870, št. 7, str. 106–107.

13 M. K., Jeklene peresa niso pripravne za pisanje v ljudski šoli, *Učiteljski tovariš*, 2, 1862, št. 13, str. 200–202.

14 J. C., Ktere peresa so bole za pisanje – gosne ali jeklene, *Učiteljski tovariš*, 2, 1862, št. 12, str. 187.

15 Ivan Žolnir, Pisanje po meri ali taktiranju, *Učiteljski tovariš*, 11, 1871, št. 14, str. 211–213.

16 M. Kovšca, Misli o pisanju po meri, *Učiteljski tovariš*, 11, 1871, št. 17, str. 261–263.

17 Franjo Gabršek, Lepopisje v narodni šoli (Konec), *Učiteljski tovariš*, 23, 1883, št. 22, str. 341.

18 Ibid., str. 340.

19 L. Belar, O lepopisju, *Učiteljski tovariš*, 10, 1870, št. 7, str. 107.

20 Fran Zbašnik, Lepopisne vaje. Navodilo za pisanje brez lineature, *Ljubljanski zvon*, 24, 1904, št. 9, str. 569.

k Lepopisnim vajam avtor pove, da so bile sestavljene »po naročilu c. kr. Mestnega šolskega sveta ljubljanskega.«²¹ Namenjene so bile predvsem pouku lepopisa v prvem in drugem razredu, po potrebi pa so se uporabljale tudi na višjih stopnjah. Vaje temeljijo na sistemu, ki ga je v začetku 19. stoletja osnoval Castair, »reformator lepopisja.«²² Cilj teh vaj je bil, da se je najprej celotna laket navadila lahkih in pogumnih potez, šele v drugem planu je bilo učenje posameznih črk. »Glavna stvar ni toliko oblika črk, ampak vaja roke v pravilnih in spretnih gibljajih. Pisava postane vsled tega gibčna in pravilna ter sposobna za vsakdanje življenje.«²³ Čeprav je delo izšlo v času, ko je bil pouk predmeta lepopisa že deležen prvih resnih kritik, je eno izmed najpomembnejših del, ki priča o načinu učenja in poučevanja lepopisa pri nas. Delo je predstavljalo tudi pomemben vir pri pisanju scenarija za učno uro lepopisa, pri izdaji delovnega zvezka za lepopis²⁴ ter pri pripravi lepopisne delavnice v Slovenskem šolskem muzeju.

Zaton pouka lepopisa kot samostojnega predmeta je imel svoje zametke že šest desetletij pred dejansko ukinitvijo. Ljudevit Stiasny, šolnik, ki je kot pedagoški pisec redno objavljajl prispevke v različnih učiteljskih listih,²⁵ je že leta 1895 zapisal ostro kritiko pouku lepopisja. Trdil je, da je lepopisje zelo pomembno, vendar se ga je v šolah očitno poučevalo na napačen način, saj je bilo v njegovem času odraslih oseb, ki niso bile večše pisanja, še vedno zelo veliko. »Pripeti se namreč mnogokrat v uradih, da marsikateri, ki je dovršil novo šolo, noče podpisati svojega imena.«²⁶ Bolj kot sam lepopis so njegove kritične besede zadevale metodo, po kateri se je lepopis poučeval, saj naj bi bila ta premalo uporabna. »Glavni vzrok je bil ta, da je bila metoda premalo praktična, da se je pisanje gojilo le kot lepopisje ter se je metoda premalo naslanjala na njegovo porabo v vsakdanjem življenju.«²⁷ Sčasoma se je pouk lepopisa vedno bolj priključeval drugim predmetom in je zato kot samostojen predmet izgubljal pomen. Najprej se je začel umikati na višjih stopnjah. Leta 1919 je bil v učnem načrtu za štirirazredno meščansko šolo (narodna višja šola, spodnja srednja šola)²⁸ načrt za lepopis objavljen v sklopu Učnega načrta za prostoročno risanje, geometrijo in geometrijsko risanje in lepopis.²⁹ V sledečih letih so se začele pojavljati kritike učiteljev, ki v svoji natančnosti in v doslednem sledenju preživetim učnim načrtom niso zmogli uvideti nepotreb-

21 Janez Levec, *Lepopisne vaje*, Ljubljana: Ig. Pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg, 1904, str. [1].

22 Ibid., str. [3].

23 Zbašnik 1904, str. 570.

24 Natalija Žižić, Mateja Ribarič, *Lepopisne vaje: delovni zvezek za lepopis*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2010.

25 Stiasny, Ljudevit (1862–1932) v: Slovenska biografija <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi612809/> (pridobljeno: 3. 4. 2020)

26 Ljudevit Stiasny, Lepopisje na višji stopnji, *Učiteljski tovariš*, 35, 1895, št. 10, str. 173.

27 Ibid., str. 174.

28 D. H., O načrtih za štirirazredno meščansko šolo kot tip narodne višje šole (spodnje srednje šole), *Učiteljski tovariš*, 59, 1919, št. 8, str. 3.

29 Dragotin Humek, Učni načrt za prostoročno risanje, geometrijo in geometrijsko risanje in lepopis, *Učiteljski tovariš*, 59, 1919, št. 8, str. 3.

Kovinska peresa in črnilniki (SŠM, fototeka, foto: Polona Demšar).

nosti lepopisa kot samostojnega učnega predmeta.³⁰ »Marsikateremu učitelju so zastareli in neuporabni podrobni učni načrti vodnik v njegovem delu na šolskem polju. Praktičen učitelj mora tudi nekaj svojega iz življenja vzetega in na podlagi lastnih izkušenj vpeljati v šolo, pripravljati se mora do subjektivne samostojnosti in samozavesti in ne biti navezan na možgane drugih ljudi, ki so večkrat zastareli: saj za svoje delo je odgovoren le narodu in nikomur drugemu.«³¹ Glavni očitki so se dotikali pomanjkanja praktičnosti in uporabnosti v vsakdanjem življenju. »Vsak praktičen učitelj zamore izvajati iz svojih lastnih izkušenj, da je lepopis kot predmet, če ne v srednji vsaj v višji stopnji, odveč. ... Praktičen učitelj ne bo motril svoje pozornosti le pri uri lepopisja, temveč pri vseh pismenih izdelkih. Kaj mi pomaga, če učenec v lepopisnice piše lepo in čedno, če pa te lepote in čednosti ne zna izvajati v pismenih izdelkih, kajti iz pismenih izdelkov se spozna učenca, katerega pripravljamo za praktičnega člana človeške družbe v življenju, ali bo pridobil ono, kar od njega zahteva bodoče življenje.«³² V nadaljevanju članka avtor utemeljuje svoje mnenje, da bi na višjih šolskih stopnjah ure lepopisa morale

³⁰ Josip Macarol, Lepopis ali risanje, *Učiteljski tovariš*, 62, 1922, št. 19, str. 2.

³¹ Ibid.

³² Ibid.

zamenjati risanje: to naj bi bilo učencem bolj zanimivo in bližje rokodelskim in obrtniškim poklicem, s tem pa tudi bolj uporabno za vsakdanje življenje.

V času, preden je lepopis začel izgubljati veljavo v šolah, so se učitelji držali pravila, da pri oblikah črk niso dopustna odstopanja. »Torej se ne pripušča nikako osobno razvijanje otroškega rokopisa.«³³ Učenci so se morali strogo držati predpisanih oblik in pisave posameznikov so bile »kakor iz jednega peresa«.³⁴ Proti koncu 19. stoletja so učitelji iz prakse spoznali, da se kljub vsemu vloženemu trudu začnejo pisave posameznikov sčasoma bolj ali manj razlikovati. Rahla individualna odstopanja niso več pomenila pomanjkljivosti in neuspeha. Zadostovalo je, da je bila »pisava slehernega učenca razločna, priprosta, nepretrgana in dopadljiva.«³⁵ Anonimni pisec je leta 1890 v Učiteljskem tovarišu zapisal, da »v novejšem času celo iz posamnih potez v pisavi ugibajo značaj pisalčev«,³⁶ torej so že poznali grafologijo kot vedo, ki proučuje prav odstopanja od naučene, šolske pisave.

Grafologi tudi danes zagovarjajo pravilno, šolsko pisavo do približno 10. leta starosti. Za uspešen razvoj grafomotorike so namreč pomembna pravila in sistemi, da otrok lahko ponotranji tako zahteven proces, kot je pisanje.³⁷ V nadaljnjem razvoju posameznikove pisave pa se ravno odstopanja od pravilnih, v šoli naučenih oblik povezujejo z dejstvi, »da smo si dovolili odstopiti od naučenega, da smo si dovolili izraziti naše osebne značilnosti, da smo si na neki način dovolili izstopiti iz zunanje diktiranega obnašanja staršev in učiteljev«.³⁸ Grafologi tako s pisavo, v kateri prepoznajo najprej dobro osvojeno osnovno znanje, nato pa še individualno strukturno nadgradnjo, povezujejo pozitivne človekove lastnosti, kot so »vztrajnost, koncentracija, samoinicativnost, pozitivno ravnanje s čustvi, sprejemanje drugih, potrpežljivost, temperamentnost, iskrenost, lojalnost, samokontrola, organizacijske sposobnosti ...«.³⁹

Da so kritike na račun lepopisa, ki so se pojavljale vse od konca 19. stoletja, dosegle svoj namen, je moralo preteči več desetletij, ki so prinašala rahljanje strogih lepopisnih pravil. Rupnik je v Popotniku leta 1929 strnil bistvene cilje, ki naj bi jih reformiran ter nepotrebne stogosti in togosti osvobojen pouk lepopisja izpolnjeval:

- »1. Učenci naj točno poznajo vse elemente tiskane in pisane abecede.
2. Pisava bodi čitljiva, ekonomična, snažna in splošna oblika napisanega zadovoljiva.
3. Lepopisna snov bodi iz življenja za življenje.
4. Svoboden bodi razvoj gojenčeve individualne pisave.«⁴⁰ ...

33 Franjo Gaberšek, Lepopisje v narodni šoli, 2. del, *Učiteljski tovariš*, 23, 1883, št. 21, str. 328.

34 Ibid.

35 Anonimno, Navod učitelju pri pisalnem pouku, *Učiteljski tovariš*, 30, 1890, št. 8, str. 113.

36 Ibid.

37 Hermina Binder, Lepopisje v osnovni šoli s stališča grafologa, *Vzgoja*, 15, 2013, št. 58, str. 16.

38 Ibid, str. 15.

39 Ibid, str. 16.

40 Franjo Rupnik, Nekaj misli o lepopisju kot učnem predmetu, *Popotnik*, 1929, št. 1–2, str. 41.

»Epoha elektrike, radija in raznih strojnih izpopolnitev ne potrebuje več kaligrafov.«⁴¹

Leta 1950 izdan učni načrt je še vseboval predmet *pisanje*, katerega smoter je bil »doseči vezano, preprosto, čitljivo, hitro in lično pisavo«. ⁴² V okviru tega predmeta so otroci spoznavali simbole za črke ter izvajali pisalne predvaje, urjenje v pisanju pa je že tedaj pripadlo pouku slovenskega jezika. ⁴³ Po reformi šolstva leta 1959 je bil izdan nov Zakon o osnovni šoli, ⁴⁴ ki je narekoval ravnanje po novih predmetnikih in učnih načrtih. Ti predpisi so vsebine in cilje predmeta pisanje prenesli na predmet slovenski jezik. »Pouk slovenščine naj učence usposobi za *pravilno in lepo pismo* in ustno izražanje v pogovornem in knjižnem jeziku.«⁴⁵

V sodobnem učnem načrtu za predmet slovenščina se besedne zveze, ki bi se nanašale na lepomis (lepo pisanje, pravilno pisanje, pravilne oblike črk ipd.), ne pojavljajo več. V minimalnih standardih znanja za prvo vzgojno-izobraževalno obdobje je zapisano, da je učni cilj dosežen, če je »njegova/njena pisava čitljiva«. ⁴⁶ Tudi za drugo in tretje vzgojno-izobraževalno obdobje je zadovoljivo, kar zadeva oblike pisave, če učenec »piše čitljivo«. ⁴⁷ Danes so v učnih načrtih pri usvajanju večšine pisanja poudarki na vsebini, na pravopisu in na ustreznem slogu.

Lepomis kot učni predmet in njegova pravila

»Ljudska ali narodna šola torej se mora z vso skrbljivostjo poprijeti velevažnega tega predmeta ter najboljše moči vporabiti v to, da podari deci dar spretnega, lepega pisanja!«⁴⁸

Pri muzejski učni uri lepomis v Slovenskem šolskem muzeju lahko obiskovalec doživi pristno izkušnjo pouka, tega nekdanj »velevažnega predmeta«. ⁴⁹ V scenarij učne ure lepomis so vključeni elementi, kateri so bili na podlagi zgodovinskih virov prepoznani kot ključni za originalnost doživetja. Zahtevnost in strogost gospodične učiteljice sta dejavnika, ki se marsikateremu obiskovalcu najbolj vtisneta v spomin, celo bolj kot sama vsebina učne ure. *Disciplina* se je nekdanj v pedagoških razpravah pogosto omenjala kot bistvena sestavina uspešne-

41 Ibid, str. 44.

42 SŠM, Knjižnična zbirka, *Učni načrt za osnovne šole*, Ljubljana: DZS, 1950, str. 49 (SG: 7050).

43 Ibid, str. 49, 50.

44 SŠM, Knjižnična zbirka, *Zakon o osnovni šoli*, Ljubljana: ČZ Uradni list LRS, 1959 (SG: 40876).

45 SŠM, Knjižnična zbirka, *Učni načrt: osnovna šola – Dokumentacija 18. seje Sveta za šolstvo LRS v juniju 1959* (SG: 16531).

46 *Program osnovna šola. Slovenščina. Učni načrt*, Ljubljana: RS Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport; Zavod RS za šolstvo, 2018, str. 48. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_slovenscina.pdf (pridobljeno: 6. 5. 2020).

47 Ibid, str. 54, 59.

48 Vranski 1880, str. 81.

49 Ibid.

ga pouka. »Pri lepopisji se ni ogibati stroge discipline, in ravno tu dokaže učitelj svojo vzmožnost, otroke v strahu in v redu obdržati. Čim krajše je povelje, tem manj časa se potrat, tem večja je pokorščina.«⁵⁰ Poleg stroge discipline so se od učiteljev lepopisa pričakovale tudi naslednje lastnosti: da ima sam zgleden rokopis in čut za lepoto, da zna spretno slediti ciljem pouka, da je vztrajen, vesten, natančen, pazljiv in pozoren. »Vrhu tega bode najboljši uspeh dosegel le oni učitelj, kateri zna teorijo in prakso združiti v lepo celoto.«⁵¹ Ali je imel vsak učitelj dovolj zgleden rokopis, da je lahko uspešno poučeval lepopis? Pisec Gaberšek je učitelje spodbujal k lepemu pisanju ne le v šoli, temveč tudi zunaj nje. »Ker pa ima učiteljeva pisava tako posnemovalno moč, zato naj se učitelj trudi, da tudi izven prave lepopisne ure vse, kar piše, lepo piše. Ničesar ne posnemajo otroci tako radi, nego razvad in nedoslednosti učiteljevih.«⁵² Zagovorniki uporabe t. i. lepopisnih zgledov so bili mnenja, da niso pisave vseh učiteljev posnemanja vredne.⁵³ Z vsesplošno uporabo lepopisnih zgledov (pri nas je bila dokaj razširjena uporaba Greinerjevih lepopisnih zvezkov⁵⁴) bi se ognili različnim oblikam črk. Na ta način bi dosegli, da bi se na vseh šolah učili popolnoma enake pisave. Nekatere disciplinske zahteve v razredih so bile tako stroge, da so mejile že na vojaščino in bi jih v današnjem času, četudi le za pokušino na muzejski učni uri, težko izvrševali. Anonimni pisec je leta 1890 v navodilih za »pisalni pouk« svetoval učiteljem, naj svoje učence navadijo, da se bodo na povelje »ena« pravilno usedli, na »dva« pravilno položili zvezek pred seboj, na »tri« prijeli pisala in na »štiri« začeli pisati. »Učitelj mora precej od začeka in s posebno vztrajnostjo paziti, da učenci vse njegove ukaze izpolnjujejo natanko, drugače trpi pisava in zdravje učencev.«⁵⁵ ... »Točnost in strogost je tu glavna stvar. Ako tu učitelj preveč prizanaša, potem postanejo učenci zanikarni.«⁵⁶

Pravilno sedenje in pravilna drža pri udeležbi starih učnih ur marsikateremu udeležencu povzročata preglavice. Večji učenci pogosto trpijo in se pritožujejo, kajti v muzejskih šolskih klopeh ni veliko prostora. Če so skupine velike (npr. ob dnevih odprtih vrat)⁵⁷ in so udeleženci nagnjeni tesno drug ob drugem, je res precejšen izziv vzdrževati pravilno držo skozi celo učno uro. Vendar to pravilo vnese precejšnjo mero zgodovinske pristnosti, saj so bile tudi nekdanje učilnice tesne, učencev pa veliko. Napotki glede sedenja in pravilne držbe telesa in peresa so bili natančno predpisani, saj naj bi bili ključni za doseg cilja – lepe pisave. »Slabo sedenje škoduje zdravju, slabo držanje peresa pa prikupnemu

50 Franjo Gaberšek, Lepopisje v narodni šoli, 1. del, *Učiteljski tovariš*, 23, 1883, št. 20, str. 309.

51 Ibid, str. 311.

52 Gaberšek 1883, str. 327.

53 J. Okorn, Greinerjevi zvezki s predpisi, *Učiteljski tovariš*, 24, 1884, št. 19, str. 299.

54 Žižić 2014, str. 450.

55 Ibid, str. 114.

56 Anonimno 1890, str. 115.

57 Muzeji imamo dneve odprtih vrat na Ta veseli dan kulture 3. 12., na kulturni dan 8. 2., ob Mednarodnem muzejskem dnevu 18. 5. in na Poletno muzejsko noč, ki je tradicionalno sredi junija.

in gladkotekočemu pisanju.«⁵⁸ Otroci so morali sedeti pokonci in se niso smeli sklanjati nad klopi, noge so morali imeti ravno eno zraven druge na tleh, desna roka je morala biti na sredini podlahti položena na klop, da jo je učenec lahko vodil od leve proti desni, leva roka pa je bila lahko spuščena ob telo ali pa je na klopi držala zvezek. Pero se je pravilno držalo tako, da sta ga držala palec in sredinec, kazalec pa je bil le na lahko položen nanj.⁵⁹ »Pero se ne sme trdo držati in stiskati ... prsti, s katerimi se piše ... se na lahko upognejo.«⁶⁰ Tudi v uvodu k Lepopisnim vajam J. Levca⁶¹ je avtor precej besed posvetil prav pravilni drži pri pisanju. »Izvajati jih (lepopisne vaje, op. avt.) je mogoče ob popolnoma ravnem držanju trupla, ker le tedaj se more laketi neovirano premikati od leve proti desni. Zato se s temi vajami vadijo otroci že od prvega početka pravilnega sedenja.«⁶² V spominih pokojne učiteljice Hiršel je zapisano, da so navedena pravila glede drže telesa in peresa veljala tudi v času njenega šolanja, torej tudi po letu 1930. »Ko smo začeli pri lepopisu pisati v zvezek s črtami, smo najprej pisali s svinčnikom in se ob enem naučili, kako položimo zvezek na klop, da bo pisava pravilna. Sedeti moramo vzravnano, pisalo je bilo usmerjeno proti desni rami. Pisanje s črnilom ni bilo lahko opravilo. Držati peresnik s peresom v predpisanem položaju je bilo za prvošolce kar utrudljivo in še pomakanja v črnilo smo se morali navaditi. Če je bilo na peresu črnilo preveč, je kanilo na zvezek in nastala je packa. Vsaka packa je pomenila oceno 1, torej nezadostno.«⁶³

Pri muzejski učni uri lepopisa se učenci učijo **ležeče, rahlo v desno stran nagnjene pisave**, ki je vrsto let veljala za lepo in edino pravilno. »Da je pisava razločna ... morajo črke imeti vzporedno ležo in sicer znaša pravilna leža 55° na desno.«⁶⁴ Zagovorniki ležeče pisave so bili prepričani, da pokončna pisava ni primerna za hitro pisanje. Zaradi ležeče pisave se je učencem priporočalo, da zvezek položijo predse poševno, od leve spodaj proti desni zgoraj.⁶⁵ Levec je temu nasprotoval, saj naj bi poševna lega zvezka in klopi, ki nikdar niso primerne za vse učence (nekaterim so prevelike, drugim premajhne), silile otroke k napačni drži in s tem k slabi pisavi. »To ni naraven pouk, zato je ležeča pisava zavrgljiva po najvažnejšem pravilu: poučaj naravno.«⁶⁶ Celozdravniki in naravoslovci so se začeli zavzemati za vpeljavo pokončne pisave, saj naj bi ležeča delala preveč škode zdravju učencev. »Obligatorična vpeljava pokončne pisave je zdravstvena

58 Gaberšek 1883, str. 328.

59 Anonimno 1890, str. 113, 114.

60 Gaberšek 1883, str. 328.

61 Levec 1904, str. [2–5].

62 Ibid, str. [2].

63 Mira Hiršel, Kako smo pisali (spominski zapis o opismenjevanju med obema vojnama), *Šolska kronika*, 23, 2014, št. 3, str. 523.

64 Anonimno 1890, str. 113.

65 Levec 1904, str. [5].

66 Ljudevit Stiasny, Lepopisje na višji stopnji, 2. del, *Učiteljski tovariš*, 35, 1895, št. 12, str. 204.

zahteva.«⁶⁷ V podrobnejša pravila lep opisne pisave se scenarij muzejske učne ure ne pogloblja, ker je že osnovno rokovanje s peresom in črnilom za povprečnega obiskovalca precejšen izziv. »Krasopisna pravila« so vsebovala sicer še mnogo presenetljivih podrobnosti, ki so jih morali učenci upoštevati. »Učitelj naj mnogokrat povdarja, da mora vselej potegljaj tanek bit, kjer je naj bolj krogovit, kjer se naj bolj zavije, ter debel narašča, kjer čerta navzdol ravna postaja. Zoper to krasopisno pravilo otroci naj več grešijo. Prirodnost nas uči, da se kol ne da okroglo zaviti, tanka vejica pa lahko. Napačno tudi je, ako se dve debeli čerti križate. Nič ni gerjega od tega!«⁶⁸

Lep opis sam po sebi ni imel veliko **učne vsebine** (mala in velika abeceda),⁶⁹ zato so učitelji vpeljevali v pouk lep opisja pojme in vsebine iz prirodopisa, zemljepisa, zgodovine. »S tem postane pouk mikavnejši, s tem se pouk koncentrira.«⁷⁰ Tak način poučevanja je bil zelo praktičen zlasti v enorazrednicah, kjer so učitelji hkrati poučevali učence različnih starosti. Tako je učitelj pri uri lep opisja lahko predelal tudi predpisano snov drugih predmetov. Pri učenju vezave besed v stavke so imeli učitelji prav tako vodilo, da »morajo stavki imeti jedrnato vsebino, kajti ničesa nezmislenega naj se ne piše v narodnej šoli.«⁷¹ Zato so za lep opisne zglede velikokrat uporabljali kratke pregovore in izreke. Scenarij muzejske učne ure lep opisja sledi starim pedagoškimi priporočilom in pri spoznavanju posameznih črk gospodična učiteljica pobara učence še po prirodopisnem znanju. V pogovore o rastlinah in živalih poskušajo izvajalci vpeljati še kakšen koristen nauk za vsakdanje življenje. Pouk lep opisja, ki so mu nekdaj pogosto očitali nepraktičnost in neuporabnost, tako postane koristen in življenjski.

Vsak izvajalec učne ure (v primeru učne ure lep opisja so to izvajalke, t. i. gospodične učiteljice) doda v že obstoječ scenarij svojo noto, svoj pečat. Tako je lahko ob večkratnem obisku enake učne ure obiskovalec deležen precej različnih izkušenj. Delno na to vpliva sam karakter izvajalke, dnevno razpoloženje itd. Dobro se je zavedati, da tudi odzivi posamezne skupine (učencev) bistveno vplivajo na potek učne ure, tako so obiskovalci po svoje tudi sooblikovalci scenarija. Med različnimi izvajalkami lep opisnih učnih ur so rahla odstopanja v izbiri **metod za pouk lep opisja**, kar pripomore k unikatnosti vsakokratne izkušnje. Ena izmed metod, ki jo nekatere »gospodične učiteljice« uporabljajo, je pisanje črk s prsti po zraku. »Dobro je tudi, če se vadijo učenci najprvo s pisalom po zraku in potem pa s prstom po klopi pisati.«⁷² Tak način vaje rok in zapestja so nekdaj zagovarjali učitelji lep opisja, ki so v svojih razredih radi uporabljali metodo taktiranja. »Najprej pišejo otroci dotično pisno obliko s kazalcem desne roke

67 Ibid.

68 Fr. Stegnar, *Lep opisje*, 2. del, *Učiteljski tovariš*, 8, 1868, št. 20, str. 316, 317.

69 Fr. Stegnar, *Lep opisje*, 1. del, *Učiteljski tovariš*, 8, 1868, št. 18, str. 276.

70 Stiasny 1895, str. 175.

71 Gabršček 1883, str. 329.

72 Jakob Dimnik, *Jezirov nauk v prvem šolskem letu*, *Učiteljski tovariš*, 39, 1899, št. 13, str. 100.

ali s peresom v zraku, na klop ali kako drugače. Potem pišejo v zvezke brez takta in po taktu.«⁷³ Pri pisanju po taktu je učitelj diktiral tempo pisanja z besedami »gor, dol« ali s štetjem potez »prva, druga«. Zagovorniki pisanja po taktu so v tej metodi videli ključ do discipline v razredu in do enakega angažmaja vseh učencev.⁷⁴ »Ta metoda je tudi vzgojevalna, kajti nagle učence opovira v prehitrem pisanji, počasne vzpodbuja, da pišejo hitreje, sploh pa obvaruje otroke samohotnosti.«⁷⁵ Uporaba metode taktiranja je bila priporočljiva zlasti v nižjih razredih, delno še v srednjih, v višjih razredih pa naj bi se časoma umikala samostojnemu pisanju. Pomisleki glede uporabnosti in uspešnosti metode taktiranja so se sprožali zlasti v podeželskih šolah in razredih, v katerih so bili učenci raznih starosti in z različnim predznanjem lepopisa. V takih okoliščinah so učitelji raje uporabljali metodo prepisovanja lepopisnih zgledov, kjer so lahko učencem prilagodili težavnost prepisov, glede na njihove individualne zmožnosti.⁷⁶ »Ni ga vodila, da bi vsem krajem in časom vspešno ugajalo; torej zdi se mi nespametno, eno v zvezde kovati, a drugo pa v blato teptati.«⁷⁷ Zagovorniki različnih metod pa so bili vsi enakega mnenja, da je lepopis veččina, ki zahteva mnogo vaje. Pedagogi so izpostavljali problem učencev, ki so po končani šoli le redko prijeli pisalo v roke. Zaradi težkega fizičnega dela, ki so ga povečini opravljali doma, so tudi roke in prsti s časoma postali preveč okorni, da bi še lahko lično pisali.⁷⁸ »Kajti kakor pri vseh rečeh, tako je tudi tu treba vaje, ker le vaja ohrani človeku to, česar si je pridobil. Če si je pa otrok v narodnej šoli pisanje le površno prisvojil, če le za silo zna pero sukati, potem pač ni čuda, da v malo letih po šolskem izstopu komaj svoje

»Gospodična učiteljica« med izvajanjem muzejske učne ure lepopisa (SŠM, fototeka, foto: Urška Boljkovac).

73 Gaberšek 1883, str. 328.

74 Žolnir 1871, str. 212.

75 Gaberšek 1883, str. 328.

76 Kovšca 1871, str. 262.

77 Ibid.

78 Stiasny 1895, str. 173, 174.

ime začčkati zna.«⁷⁹ Prav zaradi pomembnosti vaje in ponavljanja pri usvajanju veščine lepopisa se iz stare učilnice v Slovenskem šolskem muzeju zelo pogosto sliši rek: »Vaja dela mojstra, ako mojster dela vajo.«

Prepoved pisanja z levo roko je pravilo, ki ga scenarij učne ure lepopisa jasno izpostavi, v praksi pa se ne izvaja. Gospodična učiteljica pove, da »je danes izredno dobre volje, zato dopušča tudi pisanje z levico, ampak res izjemoma.«⁸⁰ Ta izjema se seveda ponovi vsakokrat, ko se učne ure udeleži kakšen levičar. Kovinska presa, ki se uporabljajo pri lepopisu, so sicer narejena za pisanje z desno roko in levičarjem povzročajo mnogo preglavic. Posamezniki se zato prostovoljno odločijo in poskušajo pisati z desnico, prisila pa ni smiselna, niti v zgodovinskem kontekstu. Pisanje z levico je v šolah sicer postalo sprejemljivo komaj v začetku osemdesetih let,⁸¹ čeprav so raziskave že destletja prej pokazale, da preusmerjanje levičarjev k desničarstvu lahko vodi v resnejše težave na psiho-socialnih področjih.⁸² Da se je nekdaj pisanje z desnico imelo za samoumevno, nam potrjuje tudi dejstvo, da razprav na temo levičarstva v starejšem pedagoškem časopisju (pred letom 1900) praktično ni. Vsa navodila o pravilni drži pri pisanju kot samoumevno opisujejo, kako naj desna roka pravilno drži pero in piše ter kako leva roka medtem počiva. »Levo roko položi vzporedno ob rob klopi ter s prsti drži tablico ali pisanko. Tu sloni tudi teža života. Desno roko položi na klop do srede komolca tako, da jo more premikati od leve na desno.«⁸³ Tudi pri pravilnem držanju peresa »konec držala meri na desno ramo.«⁸⁴ Leta 1929 je pedagog Franjo Rupnik objavil v Popotniku ostro kritiko učnega predmeta lepopisja, v kateri se je med drugim zgražal tudi nad »predpisano higijenično pozo, v kateri je moral učenec prese-deti lepopisne ure«. Z ironijo se je dotaknil problema spregledanosti levičnih otrok. »Komolec pišoče desnice (kajti edino ona je srečna izvoljenka za ta posel) je moral biti čimbolj ob telesu ...«⁸⁵ O levičnih otrocih v šoli je v tridesetih letih 20. stoletja začela pisati Milica Stupan, ki je levičarje umestila v skupino »telesno obremenjenih otrok.«⁸⁶ Kot problem je izpostavila, da se do tedaj levičnost sploh ni obravnavala, čeprav naj bi predstavljala »težek nedostatek v telesnem oziru.«⁸⁷ Pri učni uri lepopisa lahko današnji levičarji spoznavajo, kako močno so bili nekoč »levičniki oz. levaki«⁸⁸ diskriminirani.

79 Vranski 1880, str. 81.

80 SŠM, Scenarij za učno uro lepopisa (P. Koželj).

81 Marjetka Balkovec Debevec, »Leva roka je grda roka!« O sprejemanju levičnosti v šoli skozi čas, *Šolska kronika*, 23, 2014, št. 3, str. 478.

82 Ibid, str. 476, 478.

83 Anonimno 1890, str. 114.

84 Levec 1904, str. [4].

85 Rupnik 1929, str. 42.

86 Balkovec Debevec 2014, str. 472, 473.

87 Ibid, str. 473.

88 Ibid, str. 462.

LEPOPIS

DIL DIL DUDA,
 KAR BREZ TRUDA
 SONCE SPLEZA NA NEBO,
 VETRC SMUKNE ČEZ VODO
 ALI PTIČEK NA DREVO,
 PA SE GUGA
 IN MI ŽUGA:
 O, IZ TEBE NIČ NE BO!

JAZ SE TRUDIM
 IN SE ČUDIM,
 KADAR DELAM NALOGO
 DIL DIL DUDA,
 KAJ GRE TRUDA,
 DA NAPIŠEM EN SAM O!

Tone Pavček

*Lepopis, napisal Tone Pavček, ilustrirala Marjanca Jemec Božič
 (Veselko, Sivec, Lampič: Prvo berilo, 1998, str. 42).*

Učni cilji muzejske lepopisne ure se razlikujejo od nekdanjih »učnih smotrov«. V eni šolski uri ni mogoče pričakovati, da bi si učenci »prisvojili lepo in lahko čitljivo pisavo«. ⁸⁹ Učni cilji muzejske lepopisne ure so, da učenci poskusijo, kako se piše s kovinskim peresom in črnilom, da spoznajo oblike nekaterih lepopisnih črk in njihove sestavne dele ter da poskušajo vezati posamezne črke v besede in nato v povedi. ⁹⁰ Kljub mnogim zahtevnim pravilom, ki so jih morali učenci nekoč upoštevati, če so želeli biti uspešni pri pouku lepopisja, pa so bili cilji osnovnih šol vseeno zastavljeni precej stvarno. »Nočem pa prenapeto trditi, da bi mogli biti naši učenci izverstni lepopisci, ampak le to nam je zaželjena dosega naše ljudske šole, da bojo ti, ki šolo zapustijo, imeli lahkobralno, okusapolno, krepko, urno, dopadljivo in značajno pisarijo.« ⁹¹ Sčasoma so cilji predmeta lepopisa vedno bolj stremeli samo k uporabnosti pisave v vsakdanjem življenju.

89 SŠM, Scenarij za učno uro lepopisa (P. Koželj).

90 Balkovec Debevec, Guzej, Pušnik (ur.) 2019, str. 15.

91 Žolnir 1871, str. 212.

»Smoter lepopisja v narodni šoli ni družega, nego to, da se učenci priuče pisnih oblik v tej ali oni navadnejši pisavi. Svrha pa ostane vedno ista, namreč ta, da se to, kar se piše, tudi čitati more ... Umeteljna pisava ni svrha narodne šole ... kajti v navadnem življenju ponuja se človeku pač malo prilik, da bi svojo umetelnost v pisavi razkazoval.«⁹² Do danes so se zahteve po lepopisu v šoli z reducirale zgolj na čitljivost pisave, ki zadošča doseganju učnih ciljev.

Zaključek

V današnjem času, ko je informacijska tehnologija popolnoma prevzela velik del vsakodnevnih (tudi izobraževalnih) procesov, ni ogrožen le lepopis, temveč tudi samo pisanje z roko. »Številne študije na področju nevroznčnosti potrjujejo, da pisanje z roko prispeva k učinkovitejšemu branju ter spodbuja procese v možganih, ki so osnova za naše mišljenje, učenje in spomin.«⁹³ Zaradi opuščanja pisanja z roko imajo otroci težave z grafomotoriko, finomotoriko in celo s športom.⁹⁴ Proces pridobivanja čitljive in lepe pisave zahteva zbranost, vztrajnost, potrpežljivost, natančnost ... Vzgoja k naštetim lastnostim otroku pomaga pridobiti osebnostne poteze, ki mu bodo pozneje koristile v različnih življenjskih situacijah. Posamezni pedagogi se zavedajo vseh dobrobiti, ki jih usvajanje veččine lepega pisanja prinaša, zato se trudijo lepopis negovati tako znotraj ustaljenih pedagoških praks kot tudi s posebnimi projekti. (Npr. na Osnovni šoli Jurija Vege v Moravčah izvajajo tekmovanje v lepopisu, ki je opisano v članku avtoric Kosirnik in Mal.)⁹⁵ Pomembno vlogo pri ozaveščanju širše družbe o pomenu pisanja z roko ima tudi leta 2017⁹⁶ ustanovljeno društvo Radi pišemo z roko, ki med drugim vsako leto organizira projekt Teden pisanja z roko.⁹⁷

Slovenski šolski muzej z učno uro in z delavnicami lepopisa goji kulturo lepega pisanja. Seznanjanje otrok in mladih z izginjajočo veččino je poslanstvo, s katerim muzej ohranja in oživlja pomembno kulturno tradicijo. Z lepim rokopisom napisano voščilo, vabilo ali pa zahvala bodo vedno aktualni, saj puščajo močnejši osebni pečat kot prek raznovrstnih komunikacijskih kanalov poslana digitalna sporočila.

92 Gaberšek 1883, str. 310.

93 Andreja Kosirnik, Bernarda Mal, Lepopis. Pozabljen?, *Vzgoja*, 19, 2017, št. 73, str. 22.

94 Ibid.

95 Ibid, str. 22–23.

96 <https://www.pisemozroko.si/o-drustvu/> (pridobljeno: 22. 5. 2020).

97 Neža Mrevlje, Pisanje z roko je tudi del kulture komuniciranja: intervju z Marijano Jazbec, predsednico društva Radi pišemo z roko, *Dnevnik*, 16. aprila 2020.

Viri in literatura

Viri

- SŠM, Letno poročilo javnega zavoda Slovenski šolski muzej za leto 2019.
 SŠM, Scenarij za učno uro lepopisa (P. Koželj).
 SŠM, razstavna zbirka, Splošna šolska naredba, inv. št. 1175.
 SŠM, Knjižnična zbirka, Učni načrt za osnovne šole, Ljubljana: DZS, 1950 (SG: 7050).
 SŠM, Knjižnična zbirka, Zakon o osnovni šoli, Ljubljana: ČZ Uradni list LRS, 1959.
 SŠM, Knjižnična zbirka, Učni načrt: osnovna šola - Dokumentacija 18. seje Sveta za šolstvo LRS v juniju 1959 (SG: 16531).

Spletne viri

- SBL: <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi612809/> (pridobljeno: 3. 4. 2020)
Program osnovna šola. Slovenščina. Učni načrt, Ljubljana: RS Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport; Zavod RS za šolstvo, 2018. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_slovenscina.pdf (pridobljeno: 6. 5. 2020)
 Društvo Radi pišemo z roko: <https://www.pisemozroko.si/o-drustvu/> (pridobljeno: 22. 5. 2020)

Literatura

- Anonimno: Ali šolske preskušnje ali šolske slovesnosti?, *Učiteljski tovariš*, 10, 1870, št. 12.
 Anonimno: Navod učitelju pri pisalnem pouku, *Učiteljski tovariš*, 30, 1890, št. 8.
 Balkovec Debevec, Marjetka: »Leva roka je grda roka!« O sprejemanju levičnosti v šoli skozi čas, *Šolska kronika : zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 23, 2014, št. 3.
 Balkovec Debevec, Marjetka, Guzej, Ksenija, Pušnik, Mateja (ur.): *Pedagoški programi v šolskem letu 2019/20*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2019.
 Belar, L.: O lepomisli, *Učiteljski tovariš*, 10, 1870, št. 7.
 Binder, Hermina: Lepopisje v osnovni šoli s stališča grafologa, *Vzgoja*, 15, 2013, št. 58.
 C., J.: Ktere peresa so bole za pisanje – gosne ali jeklene, *Učiteljski tovariš*, 2, 1862, št. 12.
 Dimnik, Jakob: Jezikov nauk v prvem šolskem letu, *Učiteljski tovariš*, 39, 1899, št. 13.
 Gaberšek, Franjo: Lepopisje v narodni šoli, 1. del, *Učiteljski tovariš*, 23, 1883, št. 20.
 Gaberšek, Franjo: Lepopisje v narodni šoli, 2. del, *Učiteljski tovariš*, 23, 1883, št. 21.
 Gabršek, Franjo: Lepopisje v narodni šoli (Konec), *Učiteljski tovariš*, 23, 1883, št. 22.
 H., D.: O načrtih za štirirazredno meščansko šolo kot tip narodne višje šole (spodnje srednje šole), *Učiteljski tovariš*, 59, 1919, št. 8.

- Heinz, Franz: *Zbirka zakonov in ukazov o ljudskem šolstvu na Kranjskem*, Ljubljana: Kleinmayr & Bamberg, 1895.
- Hiršel, Mira: Kako smo pisali (spominski zapis o opismenjevanju med obema vojnama), *Šolska kronika : zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 23, 2014, št. 3.
- Humek, Dragotin: Učni načrt za prostoročno risanje, geometrijo in geometrijsko risanje in lepomis, *Učiteljski tovariš*, 59, 1919, št. 8.
- K., M.: Jeklene peresa niso pripravne za pisanje v ljudski šoli, *Učiteljski tovariš*, 2, 1862, št. 13.
- Kosirnik, Andreja, Mal, Bernarda: Lepomis. Pozabljen?, *Vzgoja*, 19, 2017, št. 73.
- Kovšca, M.: Misli o pisanji po meri, *Učiteljski tovariš*, 11, 1871, št. 17.
- Levec, Janez: *Lepomisne vaje*, Ljubljana: Ig. Pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg, 1904.
- Macarol, Josip: Lepomis ali risanje, *Učiteljski tovariš*, 62, 1922, št. 19.
- Mrevlje, Neža: Pisanje z roko je tudi del kulture komuniciranja: intervju z Marijano Jazbec, predsednico društva Radi pišemo z roko, *Dnevnik*, 16. april 2020.
- Okorn, J.: Greinerjevi zvezki s predpisi, *Učiteljski tovariš*, 24, 1884, št. 19.
- Rupnik, Franjo: Nekaj misli o lepomisju kot učnem predmetu, *Popotnik*, 1929, št. 1-2.
- Stegnar, Fr.: Lepomisje, 1. del, *Učiteljski tovariš*, 8, 1868, št. 18.
- Stegnar, Fr.: Lepomisje, 2. del, *Učiteljski tovariš*, 8, 1868, št. 20.
- Stiasny, Ljudevit: Lepomisje na višji stopnji, *Učiteljski tovariš*, 35, 1895, št. 10.
- Stiasny, Ljudevit: Lepomisje na višji stopnji, 2. del, *Učiteljski tovariš*, 35, 1895, št. 12.
- Šuštar, Branko: Poročilo o delu Slovenskega šolskega muzeja v letu 2003, *Šolska kronika : zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 13, 2004, št. 1.
- Vranski, A.: Pisanje v narodni šoli, *Učiteljski tovariš*, 20, 1880, št. 6.
- Zbašnik, Fran: Lepomisne vaje. Navodilo za pisanje brez lineature, *Ljubljanski zvon*, 24, 1904, št. 9.
- Žižić, Natalija: Zgodovinski razvoj in pomen lepomisa v osnovnem šolstvu, *Šolska kronika : zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 23, 2014, št. 3.
- Žižić, Natalija, Ribarič, Mateja: *Lepomisne vaje : delovni zvezek za lepomis*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2010.
- Žolnir, Ivan: Pisanje po meri ali taktiranji, *Učiteljski tovariš*, 11, 1871, št. 14.

Povzetek

Učna ura lepomisa v Slovenskem šolskem muzeju s svojo dolgoletno tradicijo in aktualno vsebino vsako leto privabi največ obiskovalcev. Učenci so deležni zanimive izkušnje pisanja z repliko starinskega kovinskega peresa in črnilom ter spoznavanja osnov lepomisne pisave, hkrati pa se uri tudi v natančnosti in potrpežljivosti. Veščina, ki danes zaradi uporabe digitalnih tehnologij skoraj izginja,

je bila v preteklosti ena temeljnih v procesu izobraževanja. Lepopis je bil kot učni predmet prisoten v šolah od uvedbe Splošne šolske naredbe (1774) do leta 1959, ko so se njegove vsebine priključile predmetu slovenski jezik. Scenarij učne ure lepopisa sledi pravilom, ki so nekoč veljala pri pouku tega predmeta: stroga disciplina, pravilna drža telesa in peresa, uporaba ležeče, rahlo v desno stran nagnjene pisave, učne vsebine, ki vpeljujejo tudi pojme iz prirodopisa in drugih učnih predmetov, seznanjanje z nekaterimi učnimi metodami, učnimi cilji ter s prepovedjo pisanja z levo roko. Znanstveniki, ki proučujejo proces pisanja z roko, potrjujejo mnoge njegove prednosti: od učinkovitejšega učenja, boljšega pomnjenja do pridobivanja pozitivnih osebnostnih lastnosti. Izvajanje učne ure lepopisa in sorodnih vsebin zato ostaja aktualno ne le kot ohranjanje pomembne kulturne tradicije, temveč tudi kot učinkovit pedagoški proces.

Summary

“A thin line at the top, a thick line at the bottom!”

The historical background of the handwriting lesson at the Slovenian School Museum

Polona Koželj

The handwriting lesson at the Slovenian School Museum has a tradition of many years and a very relevant content, which attracts the highest number of visitors each year. The pupils are given the interesting experience of writing with a replica of an old-fashioned metal pen and ink and learning the basics of calligraphic handwriting, while practicing precision and patience. The skill that has now disappeared due to the use of digital technologies, was in the past fundamental in the educational process. Handwriting as a school subject was present in school from the passing of the General School Decree in 1774 until 1959, when its content was added to the subject Slovene Language. The script of the handwriting lesson follows the rules that used to apply in the teaching of this subject: strict discipline, correct posture and position of the pen, the use of cursive, teaching content that introduced notions from natural sciences and other teaching subjects, learning about some teaching methods, teaching goals and the prohibition of left-handed writing. The scientists researching the process of writing by hand confirm many advantages: from more effective learning, better memorisation to acquiring positive personal traits. Providing handwriting lessons and related content thus remains relevant not only as a preservation of an important cultural tradition but also as an effective pedagogical process.

UDK 069.12:355.233.2:796/799(091)

1.02 Pregledni znanstveni članek

Prejeto: 18. 12. 2020

Mateja Ribarič*

Učna ura "Zdrav duh v zdravem telesu" in telovadba v šoli na Slovenskem skozi zgodovino

The lesson "A healthy spirit in a healthy body" and physical education in Slovenian schools through history

Izvleček

Septembra 2017 je bila izvedena prva učna ura telovadbe z naslovom *Zdrav duh v zdravem telesu*, ki je nastala kot spremljevalni program razstave *Umetnost, šport in dediščina*. Učna ura je postavljena v narodno šolo v Kraljevini Jugoslaviji leta 1932, učenci izvajajo telesne vaje po sokolskem sistemu. V nadaljevanju predstavimo uvedbo telovadbe kot učnega predmeta v šole. Leta 1869 je bil z zakonom uveden obvezen pouk telovadbe v ljudske šole, leta 1871 še v realke in učiteljišča. Že leta 1849 pa so uvedli telovadbo kot neobvezni predmet v gimnazije. Nato pregledno predstavimo razvoj telovadbe v šoli na Slovenskem v času habsburške monarhije oz. Avstro-Ogrske (1849 do 1914), v obdobju stare Jugoslavije (1919–1941) in v obdobju druge Jugoslavije od 1945 do 1958.

Abstract

In September 2017, the first lesson in physical education, called *A Healthy Mind in a Healthy Body* was carried out. It appeared as part of the programme accompanying the exhibition *Art, Sports and Heritage*. The lesson is set in a national school in the Kingdom of Yugoslavia in 1932 and pupils perform exercises following the sokol system. The article goes on to present the introduction of physical education as a school subject. In 1869 the law introduced mandatory teaching of physical education in primary schools, and in 1871 also in real schools and schools for teachers. In grammar schools, physical education was introduced as a non-obligatory subject in 1849. There follows an overview of the development of physical education in Slovenia during the period of Habsburg Monarchy, i.e. Austria-Hungary (1849 to 1914), the period of the old Yugoslavia (1919 to 1941) and the period in second Yugoslavia from 1945–1958.

Ključne besede: muzejske učne ure, zgodovina telovadbe v šoli, sokolsko telovadno društvo.

Key words: museum school lessons, history of physical education, Sokol gymnastics club

* Mateja Ribarič, muzejska svetovalka, prof. zgodovine in sociologije, Slovenski šolski muzej, e-pošta: matejariba@yahoo.com

Začetek učne ure telovadbe Zdrav duh v zdravem telesu

V okviru Evropskega tedna športa¹ je bil v Centru kulture Španski borci v Ljubljani 25. septembra 2017 organiziran celodnevni nacionalni strokovni posvet Umetnost, šport in dediščina.² Na posvetu so odprli razstavo z enakim naslovom kot teden, na kateri je svoje športne zbirke in umetniške zbirke, ki se navezujejo na tematiko športa, predstavilo 13 različnih slovenskih kulturnih institucij. Med njimi tudi Slovenski šolski muzej, ki je na dveh panojih predstavil zgodovinski pregled telovadbe v šoli na Slovenskem.³ V spremljevalnem programu razstave je bila isti dan prvič izvedena učna ura telovadbe iz leta 1932 z naslovom Zdrav duh v zdravem telesu. Scenarij učne ure je ob pomoči kustosinje Mateje Ribarič pripravil Matej Prevc na temelju starih učnih načrtov, učbenikov, pedagoške literature in časopisnih člankov, slikovnih in ustnih virov.⁴ Kustosinja Marjetka Balkovec Debevec je v sodelovanju z Belokranjskim muzejem in po vzoru dresov metliškega Sokola za gospoda učenika priskrbel ustrezno telovadni dres. Izvajalec prve učne ure je bil Matej Prevc, ki je nastopil v vlogi gospoda učenika Matija Prevca. Kasneje je začel poučevati to uro tudi Matej Hrstar pod imenom Matevž Grom. Oba izvajalca učno uro še vedno izvajata v Slovenskem šolskem muzeju, jo sooblikujeta in vsak ji doda svoj osebni pečat. Od leta 2017 do 2019 sta jo odigrala štirinajstkrat.⁵ Učna ura je primerna za učence osnovne šole od 3. razreda naprej, za dijake, študente in odrasle, pri tem se scenarij lahko prilagaja zahtevnostni stopnji udeležencev. Učni cilji ure so: spretnost in gotovost v gibih, razvijanje odločnosti, samozavesti in vzdrževanje duševnega in telesnega zdravja ter navajanje na dostojno in lepo vedenje. Pri učni uri se izvajajo telesne vaje in igre po sokolskem sistemu: redovne vaje (pravilna stoja telesa, nastop v vrstah, hoja in tekanje v vrsti) ter proste vaje (okretanje na levo in desno, krčisteza, poskok), program pa se zaključí z otroško igro.⁶ Gospod učenik uporablja besedišče iz tega obdobja. Zakaj smo se odločili za učno uro po sokolskem vzoru?

- 1 Evropski teden športa je pobuda Evropske komisije za spodbujanje športa in telesne dejavnosti v Evropi in poteka od leta 2015.
- 2 Posvet je bil organiziran v organizaciji Zavoda RS za šolstvo (ZRSŠ), Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport RS (MIZŠ – Direktorata za šport in Urada za razvoj izobraževanja.
- 3 https://kulturnibazar.si/wp-content/uploads/2020/06/4_Razstava_Umetnost-%C5%A1port-in-dedi%C5%A1%C4%8Dina.pdf (pridobljeno 12. 12. 2020). Razstava je bila v Centru kulture Španski borci Ljubljana na ogled od 25. 9. do 14. 10. 2017, nato pa je potovala po Sloveniji.
- 4 Glavni viri za sestavo scenarija: Brunet, Franc: *Telovadba v petrazrednih in manj kot petrazrednih ljudskih šolah*, Ljubljana, 1900, ponatis 1907 (soavtor Jakob Furlan): *Nauk o telovadbi*, prvi del, proste vaje (s 50 podobami), Ljubljana: Južni Sokol 1867: *Nauk o telovadbi*, drugi del, vaje na orodji, s 164 podobami in VI obrazci, Ljubljana: Slovenska matica 1869; Taufer, Veno: *Telesna in duševna vzgoja šolske dece v telovadnici*, *Popotnik*, 1931; Plevnik, Vinko: *Sokolska telovadba do leta 1914*, diplomsko delo na Fakulteti za šport, Ljubljana, 2008: *Začasni učni načrt za višjo narodno šolo v Kraljevini Jugoslaviji*, 1932.
- 5 Stanko Okoliš, Slovenski šolski muzej v letu 2019, *Šolska kronika: revija za zgodovino šolstva in vzgoje*, 29, 2020, št. 2, str. 265.
- 6 Glej v: Pedagoški programi SŠM za šolski leta od 2017/18 do 2020/21.

Prva izvedba učne ure telovadbe leta 2017 (SŠM, fototeka).

Sokol je bilo prvo telovadno društvo na Slovenskem, ki je spodbujalo narodno in kulturno zavest ter s telovadbo vzgajalo k disciplini telesa in duha.⁷ Za obdobje po letu 1918 smo se odločili, ker telovadba v nobeni slovenski šoli pred razpadom Avstro-Ogrske ni zaživela kot enakovreden učni predmet. Šolska telovadba se je povezovala s telovadbo v društvih Sokola Kraljevine Jugoslavije. S spremembo v učnem načrtu leta 1932 se je predmet telovadba in otroške igre preimenoval v telovadbo po sokolskem sistemu, a vadbena snov se ni spremenila.

Uvedba telovadbe kot učnega predmeta v šole

Človekova potreba po gibanju in telesni aktivnosti je njegova elementarna potreba. Že antični Grki so jo imeli za nepogrešljiv del šolskega pouka. Pri razvoju mladega človeka v zrelo osebnost so prvi poudarjali načelo skladne vzgoje. Izrazi, ki jih še danes uporabljamo v športu, prihajajo prav od njih: tako na primer gim-

⁷ Na Slovenskem ima telovadba začetke leta 1863 v Južnem Sokolu, ki se je pozneje preimenoval v Ljubljanskega Sokola. Člani tega telovadnega društva so se imenovali Sokoli in so bili prvi, ki so začeli razvijati telesne vaje.

nastika, atletika ..., navsezadnje pa so bili tudi začetniki tradicije olimpijskih iger, ki jih prirejamo še danes. Tudi stari Rimljani so se dobro zavedali pomembnosti izreka, ki se glasi *mens sana in corpore sano*. Telovadba ne krepi samo telesa, ampak bistri tudi duha. In zdrav duh v zdravem telesu je gotovo bolj dovzeten za duševno hrano in nadaljnjo izobrazbo kot zdrav duh v bolnem telesu. Pozitivni učinki telesne aktivnosti so znani bolj ali manj vsakomur, z njo pa prispevamo skupnosti zdravega, za delo sposobnega, fizično razvitega človeka.⁸

Šele razsvetljenstvo konec 18. stoletja je telovadbo postavilo kot nujno sestavino splošne vzgoje. Leta 1774 je v habsburški Avstriji izšel prvi ljudskošolski zakon. Takrat so zlasti filantropisti zagovarjali vključitev telovadbe v splošno vzgojo za vse ljudstvo, ne samo za pripadnike posameznih stanov. Telovadba se je namreč na Slovenskem pod vplivom nemškega turnerskega telovadnega gibanja prej kot v šoli uveljavila v različnih oblikah zunaj šole, predvsem v telovadnih društvih (kot turnerska načrtna telesna vzgoja, kot gimnastika individualne telesne kulture, kot šport, kot igra in kot ortopedska telovadba za otroke s telesnimi hibami). Med šolskimi učnimi predmeti je ni predvideval niti drugi avstrijski ljudskošolski zakon, Politična šolska ustava, iz leta 1805, ki je veljala vse do leta 1869.⁹

Telovadbo med šolskimi predmeti prvič omenja Načrt osnovnih načel pouka v Avstriji iz leta 1848.¹⁰ Zaradi zadušitve revolucionarnega vrenja reforma osnovnega šolstva v Avstriji leta 1849 ni uspela. Istega leta je prišlo do prenove gimnazij, ki so postale osemrazredne z maturo kot vstopnico na univerzo. Učni načrt za gimnazije in realke iz leta 1849 je določal telesno vzgojo kot neobvezen izbirni predmet.¹¹ Ker pa šole niso imele primernih telovadnih prostorov ne učiteljev telovadbe niti ni bilo primernega telovadnega učnega načrta, je bilo izvajanje telovadbe nedosledno in ohlapno, odvisno od možnosti, ki so jih imeli na posameznih gimnazijah in realkah. Ponekod so zato lahko telovadili, drugod jim to ni bilo dovoljeno. Je pa država na gimnazijah prevzela plačevanje učiteljev, ki so gimnazijce poučevali telovadbo še vedno kot neobvezen predmet.

Štefan Mandič velja za prvega telovadnega učitelja na Slovenskem, čeprav ni imel ustrezne izobrazbe, je pa končal vojaško šolo na Dunaju. Leta 1851 mu je vodstvo ljubljanske gimnazije dovolilo, da je ustanovil zasebno telovadno šolo za gimnazijske dijake. Že prvo leto se je prijavilo okoli sto dijakov. Telovadili so verjetno kar na gimnazijskem dvorišču, in to samo v mesecih, ko je bilo za telovadbo ugodno vreme. Telovadba v tem času ni bila šolski predmet v pravem pomenu be-

8 Živa Štucin: Telovadba na Slovenskem po letu 1945, magistrsko delo, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport, Ljubljana 2018, str. 11.

9 Stane Okoliš: Uvajanje telovadbe v šolo. V: Seminar za mentorje zgodovinskih krožkov. Ljubljana, 2003, str. 30.

10 Drago Stepišnik: Šolska telesna vzgoja do leta 1945. V: Razvoj šolske telesne vzgoje na Slovenskem, Slovenski šolski muzej, Ljubljana, 1978, str. 6.

11 Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Oesterreich, Wien 1849.

sede.¹² Postopoma so začeli uvajati obvezno telovadbo v gimnazije šele od šol. leta 1909/10 dalje. Je pa pred tem leta 1871 prišlo do uvedbe telovadbe kot obveznega šolskega predmeta na realkah in učiteljiščih, ki so leto prej postale štirirazredne srednje šole.

V predmetnik osnovne šole je učni predmet telovadba prvič uvedel tretji avstrijski državni ljudskošolski zakon leta 1869. Smoter in glavne značilnosti poučevanja novega predmeta v ljudski šoli so opredelili v Šolskem učnem redu za občne ljudske šole leta 1870: »*Telesnim vajam je prvi nalog, pospeševati, da se v mladini razvija moč, ugibčnost in trnodušje, ljubezen k redu, pogum in up v samega sebe, ter da se čvrsto ohrani telo in duh. Te vaje naj bodo redne in proste s telovadnimi igrami vred, a po zgornjih stopinjah tudi vaje na orodji, ako je orodje pripravljeno. Telesne vaje so razne dečkom in razne dekletom, kakor zahteva sama raznost njih spola.*«¹³

Telovadba v obdobju habsburške monarhije in Avstro-Ogrske od 1849 do 1914

Pouk telovadbe je bil v osnovni šoli zakonsko sicer priznan, a v praksi je bilo veliko težav. Telovadbi so pripisali predsodek, da nima znanstvenega značaja. Zaradi težavnih materialnih okoliščin ni bilo dovolj telovadišč in telovadnic. Tudi učitelji niso bili posebej izurjeni v poučevanju telovadbe. Zaradi vsega tega je imela obroben položaj, na seznamu učnih predmetov jo najdemo čisto na koncu. Učni načrt za ljudske šole je leta 1878 predpisoval dve uri telovadbe na teden, razen za prvi razred, kjer telovadbe sploh niso imeli. Nedoločnost vladne uredbe o pouku telovadbe se je kazala tudi v številu ur, ki so bile dejansko namenjene telovadbi. Velikokrat so ure, namenjene telovadbi, uporabljali za pouk drugih predmetov.

V učnem načrtu za pouk telovadbe v nerazdeljeni enorazrednici s celodnevni poukom iz leta 1874 za Štajersko preberemo, da učenci 1. oddelka, ki hodijo v šolo prvo leto, nimajo telovadbe. Učenci 2. oddelka, ki šolo obiskujejo drugo, tretje in četrto šolsko leto, imajo dve uri telovadbe na teden (redne vaje, proste vaje, opora leži naprej, vaje s palicami, dolga vrv za kolebanje, nizka gred, vodoravne lestve, oder z drogovi ali preklami, plezala, igre). Prav tako imajo dve uri telovadbe na teden učenci v 3. oddelku, ki hodijo v šolo peto, šesto, sedmo in osmo šolsko leto (redne vaje, proste vaje, vaje s palicami, dolga vrv za kolebanje, prosto skakanje, gred, vodoravne lestve – veskanje, navpične lestve, oder z drogovi – plezala, bradlja, igre).¹⁴

12 Drago Stepišnik: Oris zgodovine telesne kulture na Slovenskem, Ljubljana 1968, str. 72–74.

13 Šolski in učni red občnim ljudskim učilnicam, 20. avgust 1870. V: Postave in ukazi za kranjsko ljudsko šolstvo, Ljubljana 1876, str. 82.

14 Deželni zakonik in ukazni list za vojvodino Štajersko XVIII, 1874, str. 230–240.

Telovadba deklic v telovadnici konec 19. st. (SŠM, fototeka).

Na začetku je bila telovadba domena moških, namenjena le fantom, vodili pa so jih telovadni učitelji. Šele ob koncu 19. stoletja je bila telovadba pri nas omogočena tudi deklicam, za kar ima največ zaslug A. Spiess, telovadni učitelj in vnet zagovornik šolske telovadbe.¹⁵

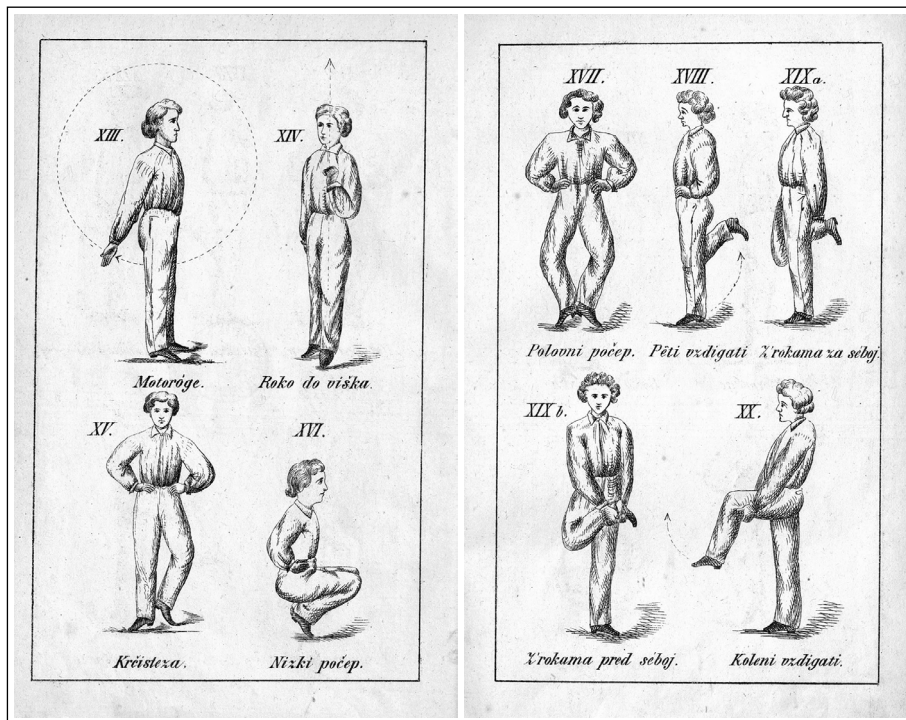
V takratnem pedagoškem razmišljanju je bilo prisotno ostro razlikovanje med telesnimi sposobnostmi dečkov in deklic. Nekatere vaje so veljale samo za dečke (deklice niso skakale v počepu, plezale po drogu, stopale po navpičnih lestvah, hodile po gredi ...). V obdobju bolj konservativne vlade so leta 1883 iz učnih načrtov deklško telovadbo celo izbrisali. Ukrep so leta 1901 nekoliko omilili in zopet dovolili deklško telovadbo, a na prostovoljni osnovi, če se je zanjo prijavilo dovolj učenk (vsaj 15).¹⁶

Pri pouku telovadbe so si učitelji lahko pomagali s knjigo *Nauk o telovadbi*, ki jo je v letih 1867 (prvi del) izdal Ljubljanski Sokol in 1869 (drugi del) Slovenska matica. V obeh je veliko lepih nazornih ilustracij, ki so ponazarjale posamezne telovadne prvine (npr.: kroženje rok, dvigovanje roke, krčenje noge, nizki počep, vaje na drogu – prečna vesa v leži, koljena vesa, komolčja vesa na eni roki in na eni nogi ...).¹⁷

15 Mojca Doupona Topič: *Ženske v športu*. V: Seminar za mentorje zgodovinskih krožkov. Ljubljana, 2003, str. 47.

16 Drago Stepišnik: *Šolska telesna vzgoja do leta 1945*. V: *Razvoj šolske telesne vzgoje na Slovenskem*, Slovenski šolski muzej, Ljubljana, 1978, str. 14.

17 Glej *Nauk o telovadbi*, prvi del, proste vaje (s 50 podobami), Ljubljana: Južni Sokol 1867, *Nauk o telovadbi*, drugi del, vaje na orodji, s 164 podobami in VI obrazci, Ljubljana: Slovenska matica 1869.

Ilustracije iz knjige *Nauk o telovadbi* (SŠM, knjižnica).

Leta 1872 je Janez Zima napisal prvi slovenski učbenik *Telovadba v ljudske šoli*, s katerim je vpeljal sistem šolske telovadbe, ki se je še dolgo ohranil. Namen te knjižice je bil, šolsko mladino seznaniti s telovadnimi izrazi.

»Primeren živež, dobri čisti zrak, zmernost, snažnost na životu, v stanovanji in obleki, delo in počitek – vse to vterjuje naše zdravje. Da pa udje in sklepi k moči pridejo in gibčni postanejo, da se mišice, katere naše kosti obdajajo, vterde, da se pravilni kervotok skoz vse žile in žilice nikoli ne zadržuje, k temu zelo veliko in zdatno pripomore telovadba.«¹⁸

»Telovadba je pravilna odgoja telesa; ona nas pa zraven tudi že privadi na red pri vsakem početju. Različne vaje ne vterdijo samo udje, mišice, pljuča i.t.d, temuč dado telesu tudi lepo vzrast in postavnost.«¹⁹ V knjižici je avtor v štirih poglavjih opisal redne vaje, proste vaje, nekatere vaje s pripravami in na pripravah ter telovadne igre ter pesmi.

Jože Jeram, učitelj v Kostanjevici, je v dnevniških zapisih ob uvajanju telovadbe zapisal: „14. april 1874. Danes sem začel s poukom telovadbe. Dečki kažejo

¹⁸ Janez Zima, *Telovadba v ljudske šoli*, Ljubljana 1972, str. 5.

¹⁹ Prav tam, str. 6.

veliko veselja in tudi močne priprave za ta predmet. Ta pouk bom zdaj imel dvakrat tedensko po šolskih urah in pri večji vadbi v šolskem vrtu telovadil s šolarji."

Zadovoljstvo z novim predmetom je učitelj že čez nekaj dni izrazil z novim vpisom: „22. april 1874. Ker je danes zelo prijeten topel dan in je v šolskem vrtu zelo veliko dela, sem popoldan peljal šolsko mladino v šolski vrt. Deklice so pulile plevel, dečki pa so na prostem prvič vadili prve vaje iz telovadbe. Zelo prijeten in zabaven učni predmet. Zelo sem bil zadovoljen, da sem po nasvetu našega okrajnega šolskega nadzornika začel poučevati ta učni predmet.“²⁰

Učitelj Jakob Dimnik je v 2. pol. 19. st. ugotavljal, da „današnja mladina vedno bolj peša in hira“ in poudaril, da je poleg „obče vzgoje v šoli nujno potrebna tudi telesna“.²¹

Zaradi pogostih epidemij različnih nalezljivih bolezní v šoli je telovadba v 19. st. poleg zdravstvene nege in pouka higijene dobila svoje mesto v šoli. Imela je dvojni namen: podpirati telesni razvoj in zdravje otrok ter nasploh vzgajati njihov značaj in osebnost.²²

Uvedba predmeta je odprla vprašanje prostora in kadra. Učitelji so od leta 1871 dalje dobili osnove pouka telovadbe na učiteljiščih. Učni načrt telovadbe v ljudski šoli je bil natančno izdelan, v praksi pa vpeljava telovadbe v reden šolski pouk ni potekala zadovoljivo. Pretežni del ljudskih šol telovadbe sploh ni imel. Pri izpitih za učitelje za ljudske in meščanske šole je obveljal predpis, da lahko izpraševalna komisija v posebnih primerih kandidatu opraviči izpit pri telovadbi, vendar je morala to v spričevalu posebej zabeležiti.²³

Franc Brunet (1852–1916) je bil prvi strokovno izobraženi slovenski učitelj telovadbe. Po končani Filozofski fakulteti v Gradcu je leta 1889 dokončal tečaj za telovadne učitelje na Dunaju. V letih 1889–1891 je bil suplent na državni gimnaziji v Ljubljani, od 1891 do smrti pa učitelj telovadbe na višji realki v Ljubljani. Na tečaju na Dunaju je spoznal sistem šolske telovadbe, ki ga je ustvaril Nemeč Adolf Spiess. Bil je prvi, ki je v ljubljanskem Sokolu učil proste vaje po češkem načinu, torej sestave ali kombinacije več gibov v zaporedju, ki sestavljajo vajo in jih poznamo še danes. Uvedel je vaje v gibanju, veliko pozornosti je posvečal vajam na orodju. Z Jakobom Furlanom je leta 1900 izdal po učnih načrtih prirejeno knjigo za učitelje *Telovadba v petrazrednih in manj kot petrazrednih ljudskih šolah, ki je izšla leta 1907 v ponatisu*. V njej je razširil slovensko telovadno terminologijo.²⁴

Med najpomembnejšimi dejavniki, ki so ovirali hitrejšo vpeljavo telovadbe v šolo, so bile telovadnice oz. primerni vadbeni prostori. Telovadba v šoli brez

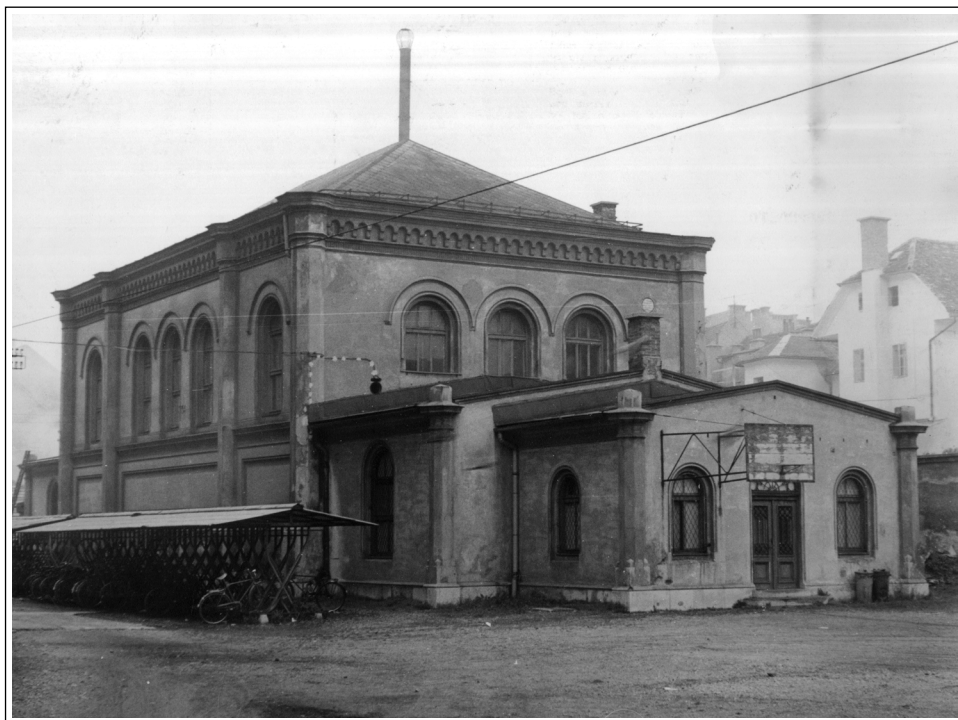
20 Tagesbuch der Volksschule in Landstrass – Stara šolska kronika kostanjeviške šole 1873–1876 (hrani Slovenski šolski muzej, arhiv, fasc. 25).

21 Jakob Dimnik: Zdravstvo v šoli. V: Učiteljski tovariš 1885, str. 241.

22 Stane Okoliš: Uvajanje telovadbe v šolo. V: Telesna vzgoja in šport v preteklosti, Seminar za mentorje zgodovinskih krožkov. Ljubljana, 2003, str. 31.

23 Prav tam, str. 35.

24 <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi151499/> (pridobljeno 22. 12. 2020).

Prva šolska telovadnica na Slovenskem – Realka v Ljubljani, 1874 (SŠM, fototeka).

primernih telovadnic ni mogla napredovati niti ni mogla postati enakovreden šolski predmet.

Prvo šolsko telovadnico na Slovenskem so postavili leta 1874 ob na novo zgrajeni realki v Ljubljani. V Mariboru so šolsko telovadnico leta 1887 zgradili pri gimnaziji. V naslednjih letih pred prvo svetovno vojno so telovadnice zgradili pri vseh, prav tako na novo zgrajenih gimnazijskih stavbah, pa čeprav telovadba v gimnazijah še ni bila obvezen učni predmet. Najbolj sodobno opremljeno šolsko telovadnico so v začetku stoletja zgradili na škofijski zasebni gimnaziji v Šentvidu nad Ljubljano.²⁵

Tako kot ob gimnazijski reformi leta 1849 nobena gimnazija ni imela svoje telovadnice, je ob osnovnošolski reformi 1869 ni imela nobena ljudska šola. Najprej so se telovadnice veselili v II. deški ljudski šoli na Grabnu v Ljubljani leta 1876, nato v Krškem leta 1878. Pred prvo svetovno vojno so na celotnem slovenskem narodnem ozemlju postavili 59 telovadnic. V veliki meri so bile preurejene iz učilnic. Večji del ljudskih šol je že zgodaj imel letna telovadišča, kjer so lahko

²⁵ Stane Okoliš: Uvajanje telovadbe v šolo. V: Telesna vzgoja in šport v preteklosti, Seminar za mentorje zgodovinskih krožkov. Ljubljana, 2003, str. 36.

telovadili samo v ugodnih vremenskih razmerah (1880. leta je bilo 251 letnih telovadišč). Najpogosteje so tak prostor uredili kar v šolskem vrtu, ki ga je konec 19. stoletja dobila večina šol.²⁶

Telovadba ves čas od njene uvedbe pa do razpada Avstro-Ogrske ni zaživela kot enakovreden učni predmet, prav tako se ni spreminjala njena vsebina.²⁷

Spomladi leta 1906 je iz Slovenske krščanske socialne zveze izšla posebna telovadna organizacija Orel, ki je v kratkem času postala kar mogočna mladinska telovadna in vzgojna organizacija. Eden glavnih namenov te orlovske ali, kot so jo imenovali, klerikalne organizacije je bil, postati konkurenca sokolskemu oziroma liberalnemu gibanju. Medtem ko je imelo sokolstvo večji poudarek na telesni vzgoji, cilj orlovstva ni bila izključno telovadba. Telesna vzgoja naj bi predstavljala le eno izmed panog izobraževalnega dela. Kot so napisali, telovadnica ni kraj, kjer bi se bahali s predrznimi vajami, ampak kraj, kjer je vsakemu dano vaditi v pokornosti, smislu za red in snago, točnosti in veselosti duha.²⁸

Telovadba v obdobju stare Jugoslavije (1919–1941)

Tudi po prvi svetovni vojni je telovadba še naprej ohranila značaj veščine ali spretnosti in zadnje mesto v predmetniku. Kjer niso imeli ustreznih možnosti, pouka telovadbe ni bilo ali pa je bil nereden. Boljše razmere za poučevanje telovadbe so imele šole s svojimi telovadnicami ali pa tiste, ki so lahko gostovale v telovadnicah sokolskih telovadnih društev.

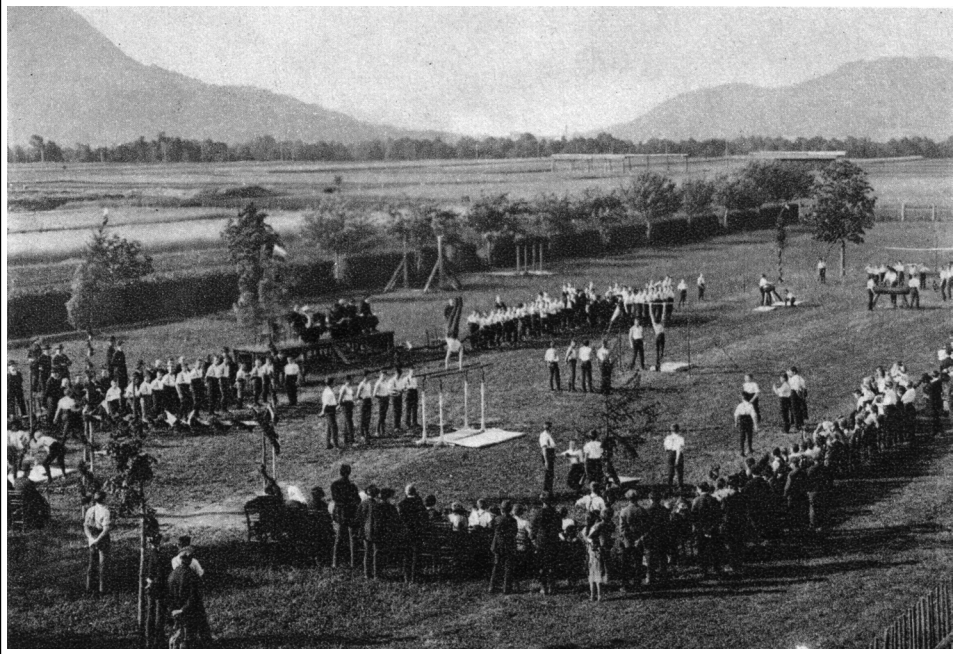
V novi državi je bila šolska telovadba naslonjena izključno na sokolsko, saj je sokolski program predstavljal temelj za učne načrte v osnovnih in srednjih šolah. Spremembe v učnih načrtih so se pojavile leta 1932. Spremenilo se je ime predmeta – *telovadba in otroške igre* se je preimenovalo v *telovadba po sokolskem sistemu* s poudarki na redovnih in prostih vajah. Vadbena vsebina pa se ni bistveno spremenila. Na višji narodni šoli sta bili leta 1932 predpisani dve uri telovadbe na teden v vseh štirih razredih. Za prvi in drugi razred je učni načrt predpisoval redovne vaje, proste vaje in igre, za tretji in četrti razred pa poleg že omenjenega tudi skakanje, raznoterosti, borilne vaje, vaje poleti (plavanje, sprehodi), vaje pozimi (sankanje, drsanje, kepanje, izleti ...) in tekme. Ni pa več omenjal vaj na orodju, razen če so imele šole ustrezne orodne naprave. V nekaterih krajih z daljšim snežnim obdobjem je bilo šolam dovoljeno, da so namesto zimske telovadbe učence poučevali smučanje. Učenci so z "redovnimi" vajami sodelovali tudi na sokolskih prireditvah. Telovadba je bila sredstvo tako za izboljševanje športnega

---

26 Prav tam, str. 36.

27 Drago Stepišnik: Šolska telesna vzgoja do leta 1945. V: Razvoj šolske telesne vzgoje na Slovenskem, Slovenski šolski muzej, Ljubljana, 1978, str. 16.

28 Boris Rozman, Poročilo o knjigi, Pernišek, France: Zgodovina slovenskega Orla; Buenos Aires : Slovenska kulturna akcija, 1989. V: Zgodovinski časopis, Ljubljana 1991, letnik 45, str. 678.

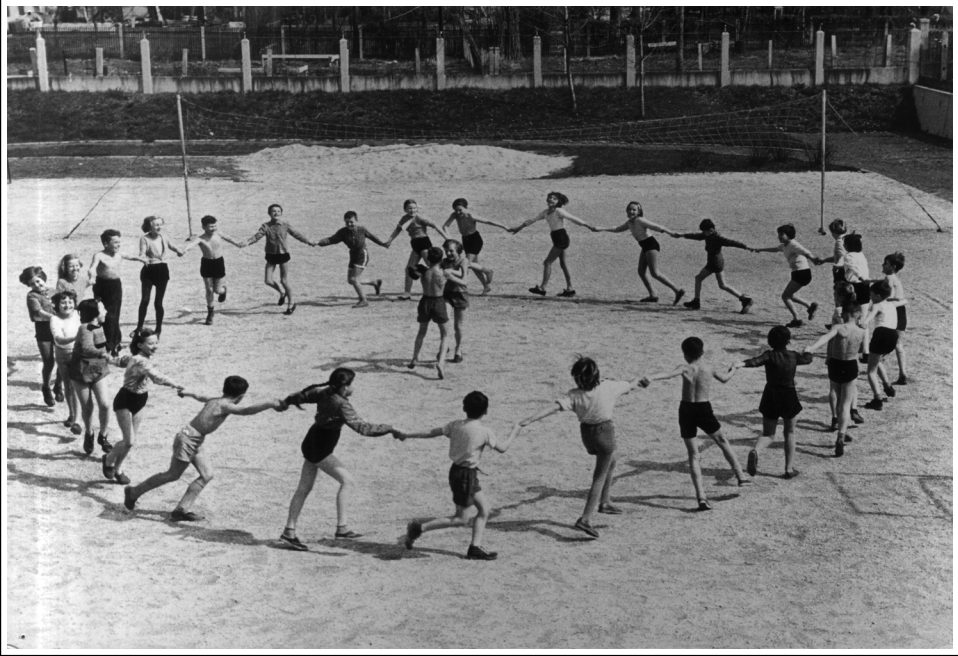

Redovne vaje po sokolskem sistemu (SŠM, knjižnica).

znanja in telesnih sposobnosti kot tudi za discipliniranje ter moralno in nacionalno vzgajanje. Osnovnošolci in dijaki so lahko nekatere športne igre, nezaželene s strani sokolstva (npr. nogomet), igrali le v prostem času. Sodelovanje v športnih klubih jim je bilo celo prepovedano. Učitelji so bili člani Sokola, leta 1927 je bil zanje organiziran prvi tečaj. Čeprav Sokoli nežnejšemu spolu niso preprečevali vadbe, so bili učni načrti za dekleta in fante napisani ločeno. V Začasnem učnem načrtu je bilo zapisano opozorilo, ki dovolj zgovorno priča o razmerju med dekliško in fantovsko telovadbo:

»Ker so pri dečkih in deklicah velike razlike v anatomskega oziru, posebno v mišičju, morajo za deklice izostati mnoge vaje, kot npr. razkoračna stoja, veliki počep in gibanje v teh stojah, globoko sklanjanje telesa naprej in nazaj, vaje v ležečem položaju, ker so te vaje v direktnem nasprotstvu s splošno dostojnostjo in žalijo čut ženske nežnosti. Poleg tega morajo izostati vaje, ki zahtevajo velik napor mišičja vsega telesa kakor: rokoborba, vaje z znatno brzino in brzi tek. Glavno gradivo za sistematično razvijanje vsega mišičja ženske dece so proste vaje, gibi rok, obrati, poskoki, različne vaje trupa ter vaje na mestu. Kolo in igre tvorijo najbogatejši del vaj za žensko deco; zaradi njihovega ritma in takta jih smatramo lahko za jedro telesnih vaj pri ženski deci.«²⁹

Po napornih vajah jih igra sprosti (SŠM, fototeka).

Leta 1938 je od 871 osnovnih (narodnih) in meščanskih šol v Dravski banovini imelo svojo telovadnico samo 49 šol, kar je predstavljalo 5,6 odstotka šol.³⁰

Telovadba v drugi Jugoslaviji od 1945 do 1958

Po drugi svetovni vojni se je pogled na vzgojni sistem spreminjal, s tem pa tudi na telesno vzgojo in njeno pomembnost na področju vzgoje. Proces je bil dolgotrajen, saj je bilo treba najprej urediti prostorske probleme (telovadnice, igrišča), dokupiti potrebno opremo, poiskati vaditelje oziroma izučiti šolski kader in ga ozavestiti o pomenu telovadne vzgoje v šolah, vse pa je za sabo potegnilo finančne težave. Položaj šolske telesne vzgoje je bil v primerjavi s preostalo šolsko vzgojo in predmeti slab. Poleg vseh drugih težav se je telesna vzgoja takrat borila s časovno stisko v šolskem urniku, kar kaže na odnos do telovadne vzgoje in nerazumevanje njenega pomena.

Leta 1953 je z odlokom o obveznem osemletnem šolanju prišlo do spremembe števila ur tudi pri telesni vzgoji. Do tega leta je bila telovadba na urniku enkrat

³⁰ Stane Okoliš: Uvajanje telovadbe v šolo. V: Telesna vzgoja in šport v preteklosti, Seminar za mentorje zgodovinskih krožkov. Ljubljana, 2003, str. 36.

na teden. Z novim odlokom je pridobila še dodatni dve uri, skupno torej tri ure tedensko.³¹ Vsebina telesne vzgoje je v učnem načrtu za osnovne šole še vedno temeljila na "redovnih" vajah, vajah za oblikovanje ravnotežja, hoji, teku, skokih, metih, plazenju, vajah spretnosti in akrobatiki, vajah v vesi in opori. Pojavljali so se tudi ritmika in ljudski plesi ter igre, kot so rokomet, košarka, nogomet in odbojka.³²

Na začetku petdesetih let so v šole začeli uvajati svobodne in prostočasne dejavnosti, v katerih so učenci širili in poglobljali znanje in različne interese, predvsem v kulturnih in športnih dejavnostih. Šolsko telesno vzgojo so dopolnjevali različni športni krožki (taborniški, planinski, strelski krožki, atletski ...), šolska, občinska, medobčinska tekmovanja (telovadni mnogoboj, atletika, odbojka, košarka, rokomet, nogomet, smučanje, plavanje). Prirejali so množična šolska tekmovanja in manifestacije (Titova štafeta – štafeta mladosti, v Ljubljani pohod ob žici okupirane Ljubljane od leta 1957 dalje, pomladni in jesenski tek čez drn in strn, ...).

S športnimi dnevi, uvedenimi z učnim načrtom v šolskem letu 1953/1954, se je v šolski telesni vzgoji pojavil nov način dela, ki je vključeval športne panoge. Enako se je zgodilo pri rednem pouku, ko so športne panoge nadomeščale "redovne" in proste vaje. V povezavi s športnim delom v šolah so se po letu 1953 pričela ustanavljati šolska športna društva, kjer se je zbrana mladina lahko samostojno odločila za vrsto vadbe oziroma športno panogo, s katero se je želela ukvarjati. Smučarske in plavalne tečaje ter šolo v naravi so uvedli od leta 1958 naprej. Prav tako so s posebnimi testi merili telesni razvoj in zmogljivost mladine (telesnovzgojni karton).

Pouk v šolah je mladini privzgaljal telesnokulturne navade na način, da je šport postal njihov vsakdanji spremljevalec, v prostem času pa naj bi ga naprej gojili v temu namenjenim organizacijam in klubih. Telesna vzgoja v šolah je prva vsebinsko povezala šport in telovadbo.³³

Viri in literatura

Viri

Slovenski šolski muzej, arhiv, fasc. 25, Tagesbuch der Volksschule in Landstrass 1873–1876 (Šolska kronika kostanjeviške šole).

31 Mojca Doupona Topič: Ženske v športu. V: : Seminar za mentorje zgodovinskih krožkov. Ljubljana, 2003, str. 49.

32 Objave sveta za prosveto in kulturo LRS1953, leto IV, št. 6, str. 25–27.

33 Drago Stepišnik: Telovadba na Slovenskem, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1974, str. 45–48.

Tiskani viri

- Heinz, Fr.: *Handbuch der Gesetze und Verordnungen über das Volksschulwesen für Krain/Zbirka zakonov in ukazov o ljudskem šolstvu na Kranjskem*, Ljubljana: Deželni šolski svet za Kranjsko I. Kleinmayr & F. Bamberg, 1895.
- Objave sveta za prosveto in kulturo LRS 1953, leto IV, št. 6.
- Postave in ukazi za kranjsko ljudsko šolstvo, Ljubljana 1876, Šolski in učni red občinim ljudskim učilnicam, 20. avgust 1870.
- Učni načrt za pouk telovadbe v nerazdeljeni enorazrednici s celodnevniim poukom, 1874.
- Začasni učni načrt za višjo narodno šolo v kraljevini Jugoslaviji, 1932.

Spletni viri

- https://kulturnibazar.si/wp-content/uploads/2020/06/4_Razstava_Umetnost-%C5%A1port-in-dedi%C5%A1%C4%8Dina.pdf (pridobljeno 12. 12. 2020).
- <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi151499/> (pridobljeno 12. 12. 2020).

Literatura

- Brunet, Franc: *Telovadba v petrazrednih in manj kot petrazrednih ljudskih šolah*, Ljubljana, 1900, ponatis 1907 (soavtor Jakob Furlan).
- Dimnik, Jakob: Zdravstvo v šoli, *Učiteljski tovariš* 1885 (15. 8.), št. 16, str. 241–243.
- Doupona Topič, Mojca: Ženske v športu. *Telesna vzgoja in šport v preteklosti, Seminar za mentorje zgodovinskih krožkov*. Ljubljana, 2003, str. 44–50.
- Hočevar, Ciril: Telovadna ura, *Popotnik* 1932/33, str. 269–274.
- Kozak, Jože: Vzgojni vplivi šolske telovadbe na našo mladino, *Sodobna pedagogika, Pedagoško društvo*: Ljubljana, 3, 1952, štev. 1–2, str. 95–104.
- Leban, Anton: Nekaj o telovadbi, *Učiteljski tovariš* 1882, str. 149–151.
- Nauk o telovadbi, prvi del, proste vaje (s 50 podobami), Ljubljana: Južni Sokol 1867.
- Nauk o telovadbi, drugi del, vaje na orodji, s 164 podobami in VI obrazci, Ljubljana: Slovenska matica 1869.
- Murnik, Viktor: Redovne vaje, 1910.
- Okoliš, Stane: Slovenski šolski muzej v letu 2019, *Šolska kronika: revija za zgodovino šolstva in vzgoje*, 29, 2020, št. 2, str. 261–295.
- Okoliš, Stane: Uvajanje telovadbe v šolo. *Telesna vzgoja in šport v preteklosti, Seminar za mentorje zgodovinskih krožkov*. Ljubljana, 2003, str. 30–37.
- Pavlin, Tomaž: Glasnik novega, zdravega načina življenja, *Zbornik Fakultete za šport Univerze v Ljubljani 1960–2010*, Ljubljana 2010, str. 11–70.
- Pedagoški programi SŠM za šolski leta od 2017/18 do 2020/21.
- Pivko, Ljudevit: Telesna vzgoja, *Popotnik* 1920, str. 113–125.
- Pivko, Ljudevit: Telovadne igre I., II., III. del, *Mariborski Sokol*, Maribor 1911–1920.
- Plevnik, Vinko: Sokolska telovadba do leta 1914, diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport, Ljubljana, 2008.
- Rozman, Boris: *Pernišek, France: Zgodovina slovenskega Orla*; Buenos Aires: Slovenska kulturna akcija, 1989 (Poročilo o knjigi). V: *Zgodovinski časopis*, Ljubljana 1991, letnik 45, str. 678–681.

- Starc, Gregor: *Sokolske sledi v učnih načrtih telovadbe med obema vojnama in njihovi učinki*. V: *Naša pot: 150 let ustanovitve Južnega Sokola in sokolskega gibanja*, Ljubljana: Fakulteta za šport, 2014, str. 222–237.
- Stepišnik, Drago: *Oris zgodovine telesne kulture na Slovenskem*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1968.
- Stepišnik, Drago: *Ob stoletnici obvezne telesne vzgoje v osnovnih šolah na Slovenskem, Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1970.
- Stepišnik, Drago: *Telovadba na Slovenskem*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1974.
- Stepišnik, Drago: *Razvoj šolske telesne vzgoje na Slovenskem*, Slovenski šolski muzej, Ljubljana, 1978.
- Štucin, Živa: *Telovadba na Slovenskem po letu 1945*, magistrsko delo, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport, Ljubljana 2018.
- Taufer, Veno: *Telesna in duševna vzgoja šolske dece v telovadnici*, *Popotnik*, 1931/32, str. 306–307.
- Tavželj Josip: *Reforma šolske telovadbe*, *Popotnik* 1932/33, str. 45–49.
- Zima, Janez: *Telovadba v ljudske šoli*, knjižica za našo šolsko mladino, Ljubljana 1872.

Anton Arko* in Polona Koželj**

Dobra priprava – odlična izvedba *Good preparation – excellent execution*

Če se vam ne uspe pripraviti, se pripravljate na neuspeh. (Benjamin Franklin)

Izvleček

Slovenski šolski muzej na letni ravni obišče okrog 18.000 obiskovalcev, pri čemer predstavljajo osnovnošolci in srednješolci 78 odstotkov vseh udeležencev. Ravno zaradi pretežno mladostniške populacije kustosi posvečamo posebno pozornost predhodni pripravi na udeležbo pri programih. Izvedba programa in zadovoljstvo obiskovalcev sta tako v veliki meri odvisni od dveh priprav. Primarna naj bi potekala v matični ustanovi, torej šoli, s katere prihajajo učenci, sekundarna pa s strani kustosov in vodičev v muzeju. Praksa nas opozarja, da je prav primarna priprava velikokrat pomanjkljiva ali celo neprimerna in doseže nasproten učinek od želenega.

Abstract

The Slovene School Museum is visited annually by 18,000 visitors, of which 78% are primary and secondary school children. Because most of our visitors are young, our curators pay special attention to preparation for participation in our programmes. To a large extent, programme implementation and visitor satisfaction depend on two types of preparation. Primary preparation should take place at the pupils' school and secondary preparation is carried out by the curators and guides at the museum. Experience tells us that primary preparation is often incomplete or even unsuitable and produces an effect opposite to the desired one.

Ključne besede: Slovenski šolski muzej, učne ure, priprava na obisk muzeja

Key words: Slovenian School Museum, school lessons, preparation for a visit to the museum

Uvod

Vzgojno-izobraževalne institucije v svoje učne procese že vrsto let vključujejo programe kulturnih ustanov, ki bogatijo in nadgrajujejo učne programe ter

---

* Anton Arko, prof. ruščine in zgodovine, kustos, Slovenski šolski muzej,
e-pošta: aarko.ssm@gmail.com

** Polona Koželj, prof. likovne umetnosti, samostojna bibliotekarka, Slovenski šolski muzej,
e-pošta: polona.ssm@gmail.com

ponujajo inovativne pristope k usvajanju novega znanja. Na drugi strani muzeji in galerije posodablajo in širijo ponudbo pedagoških in andragoških dejavnosti, s katerimi množijo znanje o naši skupni dediščini ter pomembno prispevajo h kulturni vzgoji naroda. O pomembnosti partnerstev med vzgojno-izobraževalnimi in kulturnimi ustanovami je že ob koncu 19. stoletja razmišljal filozof in pedagog John Dewey. Deweyju se je zdelo medinstitucionalno sodelovanje temeljno za relevantno, z življenjem, ne samo s poklicem povezano učenje.¹ V svojem delu *Šola in družba* je razpravljal o neločljivi povezanosti edukacije in širšega družbenega konteksta.

Povezovanje

Spremembe družbenega življenja terjajo tudi preoblikovanje učnih procesov. "Tiste prilagoditve našega šolskega sistema, ki se velikokrat zdijo le spremembe podrobnosti, zgolj izboljšave znotraj šolskega mehanizma, so v resnici znaki in dokazi razvoja."² K razvoju edukacije in s tem družbe kulturno-umetnostna vzgoja tako prispeva pomemben delež. V Nacionalnih smernicah za kulturno-umetnostno vzgojo v vzgoji in izobraževanju beremo, da je eno izmed načel, ki zagotavljajo kakovost kulturno-umetnostne vzgoje, tudi načelo partnerstva. "Poudarjanje pomena partnerskega povezovanja in sodelovanja različnih subjektov na posameznih ravneh družbe: povezovanje na nacionalni, regionalni in lokalni ravni, na ravni vrtca, šol in kulturnih ustanov, med strokovnimi delavci v vzgoji in izobraževanju, med umetniki oziroma delavci kulturnih ustanov ter med vzgojno-izobraževalnimi ustanovami in družinami."³

Pomanjkanje ustreznih navodil

Ponudb za različne vrste sodelovanja med vzgojno-izobraževalnimi in kulturnimi ustanovami je veliko. Pedagoški delavci se pogosto znajdejo v precepu med kvaliteto ter cenovno, krajevno in časovno dostopnostjo kulturnih programov. Kulturne ustanove na svojih spletnih straneh, v rednih publikacijah o pedagoških programih ter na vsakoletnih prireditvah, kot je npr. Kulturni bazar, predstavljajo ter oglašujejo svojo ponudbo. Pomanjkanje pa je opaziti pri konkretnih navodilih pedagoškemu delavcu, kako umestiti določen program v

1 Metoda Kemperl, Rajka Bračun Sova, Muzej – pomemben partner v šolskem sistemu, *Argo*, 57, 2014, št. 2, str. 11.

2 John Dewey, *Šola in družba*, Ljubljana: Pedagoška fakulteta, 2012, str. 28.

3 Nataša Bucik et al. ur., *Kulturno-umetnostna vzgoja, priročnik s primeri dobre prakse iz vrtcev, osnovnih in srednjih šol*, Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport in Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2011, str. 13.

učni proces, na kakšen način otroke pripraviti na obisk v muzeju (oz. v drugih kulturnih ustanovah) ter kako na novo pridobljena spoznanja vključiti v nadaljnje delo.⁴ Primeri iz dolgoletne prakse so pokazali na neozaveščenost nekaterih učiteljev, kako pripraviti učence in ne nazadnje tudi sebe na obisk v muzeju/galeriji: nepoznavanje vsebin izbranega kulturnega programa, neaktivnost ali pretirano vključevanje v razlage kustosa pedagoga, nepoznavanje specifik muzejske pedagogike, ki so drugačne od šolske pedagogike.⁵ “V slovenskih šolah (pa tudi muzejih) primanjkuje ustreznih didaktičnih gradiv, ki bi učiteljem pomagala pripraviti učence na obisk umetnostnega muzeja – ogledovanje eksponatov in doživljanje, razumevanje umetnin.”⁶ Podobno trditev bi lahko razširili tudi na druge kulturne ustanove.

Učitelj ali muzejski pedagog?

Na opredelitev vlog učitelja in muzejskega pedagoga pri obisku šolske skupine v muzeju je opozorila tudi R. Čeh.⁷ Pogosto namreč prihaja do nejasnosti, kakšno vlogo ima učitelj kot spremljevalec šolske skupine in kakšno muzejski pedagog. Učitelj svojo bistveno nalogo opravi pred prihodom v muzej, ko učence opremi z naslednjimi podatki: “Kam gremo? Kaj si bomo ogledali in kaj bomo počeli? Kako se obnašamo v muzeju?”⁸ Med samim ogledom muzeja je učiteljeva skrb zlasti ohranjanje discipline, naloga muzejskega pedagoga pa predstavitev vsebine, animiranje in spodbujanje otrok za aktivno vključevanje v izvedbo programa. “Če učitelj mladim predhodno opiše dogodek v pozitivni luči, če jih opozori na zanimivosti in posebnosti, če jim obisk osmisli in jih zanj navduši, pridejo v novo okolje s pričakovanji in željo po novih doživetjih in spoznanjih, laže razumejo dogajanje, se ne dolgočasijo, zato je tudi manj težav z neprimernim vedenjem.”⁹ Ko se učitelj s svojim razredom vrne v vsakdanjo učno situacijo, je na mestu temeljito ter otrokom in vsebini primerno vrednotenje. Otroci tako dobijo možnost ponovnega razmisleka o vsebini, podoživljanja občutkov, umeščanja muzejske izkušnje v nadaljnje delo ter trajnejšega pomnjenja na novo pridobljenih spoznanj.

4 Staša Tome, Povezovanje muzejskih programov z učnimi načrti, *Šola in muzeji, 1. nacionalni strokovni posvet namenjen teoriji in praksi muzejske pedagogike* (ur. Štefan Krapše), Nova Gorica 2017, str. 8, 69–73.

5 Lidija Tavčar, Boj na treh toriščih, *Šolsko polje*, 26, 2015, št. 5/6, str. 15–32.

6 Metoda Kemperl et al., Predgovor, *Izobraževalni turizem – priprava učitelja na obisk umetnostnega muzeja v okviru šolske ekskurzije*, Ljubljana 2017, str. 6.

7 Renata Čeh, Vloga učitelja in muzejskega pedagoga pri vzpostavljanju in ohranjanju discipline v muzeju, *Šola in muzeji, 1. Nacionalni strokovni posvet namenjen teoriji in praksi muzejske pedagogike* (ur. Štefan Krapše), Nova Gorica 2017.

8 Ibid., str. 257.

9 Ibid., 44.

Raziskava

Pri pregledu muzejskih katalogov, brošur in spletnih strani, ki ponujajo pedagoške programe, v večini primerov najdemo natančne opise programov, priporočeno starost udeležencev ter trajanje programa. Navodila oziroma priporočila, kako naj poteka primarna priprava na obisk muzeja pa so prej redkost kot pravilo. Koželj¹⁰ je v raziskavi, ki jo je izvedla v Slovenskem šolskem muzeju, spremljevalce šolskih skupin (osnovnošolske učitelje 4. in 5. razreda) med drugim v anketnem vprašalniku povprašala tudi o pomembnosti ter načinu primarne priprave učencev na obisk v muzeju. Večina anketirancev (pribl. 60 %) je odgovorila, da se jim zdi priprava zelo pomembna, našli pa so se tudi učitelji, ki so menili, da je primarna priprava popolnoma nepomembna (pribl. 2 %). Drugi so odgovorili s srednjimi možnostmi niti pomembno niti nepomembno ali z odgovorom pomembno.

Načini, kako učence učitelji pripravljajo na obisk v muzeju, so dokaj raznoliki. Za veliko večino (85 %) primerna priprava pomeni seznanitev učencev s pravili obnašanja v muzeju. Čeh¹¹ je pravila obnašanja strnila tako: "Razstavljenih predmetov se ne dotikamo, upoštevamo druge obiskovalce in jih ne motimo, se ne prerivamo, ne divjamo, ne tekamo, ne kričimo, ne razgrajamo, zbrano poslušamo razlago, dosledno upoštevamo navodila, vprašamo, če nas kaj zanima, sodelujemo v pogovoru, ko smo povabljeni."¹² Pri formulaciji pravil obnašanja v muzeju je treba upoštevati specifikke muzeja ter posameznih razstav oziroma pedagoških programov. Osnova vseh pravil pa je medsebojno spoštovanje ter spoštljiv odnos do dediščine.

Pri pripravah šolskih skupin na obisk v muzeju učitelji pogosto razlagajo, kako bo potekal obisk v muzeju, kaj lahko pričakujejo. Dobra polovica anketirancev učence tudi seznanja z vsebino – pri pouku se pogovarjajo o šoli nekoč. Tako obisk v Slovenskem šolskem muzeju umestijo v sam učni proces in ga povežejo tudi z vsebinami v učnem načrtu. Najbolj inovativni učitelji so navedli izvirne načine primarnih priprav, kot na primer: otroci izvedejo intervju s starejšimi o šoli nekoč, v šoli priredijo razstavo z učnimi predmeti, ki jih prinesejo otroci v šolo itd.¹³

10 Meta Koželj, *Vloga Slovenskega šolskega muzeja pri spoznavanju zgodovine šolstva v četrtem in petem razredu osnovne šole*, Magistrsko delo, Ljubljana: Pedagoška fakulteta, Univerza v Ljubljani, 2019.

11 Čeh, 2017.

12 Čeh, 2017, str. 257.

13 Koželj, 2019.

(Ne)priprava na učne ure naših babic in dedkov v Slovenskem šolskem muzeju

V Slovenskem šolskem muzeju zagovarjamo, da sta primarna in sekundarna priprava otrok na obisk pri nas bistvenega pomena. Obiski šolskih skupin so navadno sestavljeni iz ogleda stalne razstave, kjer učenci dobijo pregled razvoja šolstva od prazgodovine pa do danes ter iz Učne ure naših babic in dedkov. "Stare učne ure predstavljajo poseben izkustveni dogodek iz zgodovine šolstva, kjer gre za preplet spontanega učenja in zabave."¹⁴ Obiskovalci se na učnih urah prelevijo v učence iz starih časov, naši izvajalci učnih ur pa prav tako odigrajo svojo vlogo gospodične učiteljice oziroma gospoda učenika iz preteklosti. "To izjemno doživetje, ki ga ponujamo v Slovenskem šolskem muzeju, je zares uspešno in nepozabno, če so obiskovalci nanj tudi ustrezno pripravljene. To je posebej pomembno pri šolskih skupinah iz prve triade osnovnošolskega izobraževanja."¹⁵ Učitelji v muzej na učno uro večkrat pripeljejo nepripravljene učence, ki niso seznanjeni s programom, ki jih čaka. Nepripravljenost opravičujejo z dejstvom, da so učencem želeli pripraviti presenečenje, da jim niso želeli že vnaprej izdati vsebine in podobno ter da bodo predstavitev programa opravili kustosi v muzeju, a to je že sekundarna priprava. Izkušnje nas učijo, da je primerna priprava na Učno uro naših babic in dedkov nujna, saj morajo otroci dobro razumeti, da gre za *živo igro zgodovine*, kjer bodo aktivno sodelovali z vlogo učencev iz preteklosti. Postanejo del *gledališča*, kjer vsak razred na svoj način sooblikuje scenarij posamezne učne ure. Pogosto pa problemu pri izvajanju programa ne botruje pomanjkljiva priprava, marveč tudi neprimerna priprava. Nekateri učitelji čutijo potrebo, da otroke na poti v muzej strašijo, čemu bodo priča v naslednjih urah, drugi jih zastrašujejo, da bi poudarili razliko med nekdanjim strogim učiteljskim pristopom do otrok in današnjim ohlapnim, ko je učiteljem odvzeta pravica do vsakršnega fizičnega disciplinskega posega, spet tretji pa strašijo s strogostjo (večinoma na nezavedni ravni), da bi ob tem njihova lastna vloga učitelja v očeh otrok svetleje zasijala. Učitelji, ki – nenamerno in ne zavedajoč se škode – ustvarjajo neprimerno pripravo, gredo tudi tako daleč, da v muzeju poiščejo izvajalca učnih ur ter ga spodbujejo k še večji strogosti, včasih celo omenijo učenca, za katerega želijo, da je deležen *posebne tretmaja*. Ob neprimerni pripravi pa je zlasti pri manjših otrocih pogosto prisoten močan strah, ki otroka hromi in mu onemogoča prijetno izkušnjo, včasih celo povzroči travmo.

Po izvedbi programa, ki ga je uvedla neprimerna priprava, in so otroci med izvedbo od strahu iz stiske jokali, se včasih zgodi, da se na muzej obrnejo upravičeno jezni starši. Zaradi tovrstnih dogodkov smo v muzeju pripravili izjavo za

14 Pedagoški programi v šolskem letu 2019/20, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2019, str. 6.

15 Napotki ob prijavi ... spletna stran SŠM.

Priprava šolske skupine na učno uro v Slovenskem šolskem muzeju (foto: Polona Koželj).

učitelje, s čimer prevzemajo odgovornost za posledice obiska, obenem pa pripravili nekaj smernic, ki jim pomagajo k boljši primarni pripravi.

Na izjavi spremljevalcev šolske skupine, ki jo učitelji prejmejo že predhodno po e-pošti, ob prihodu v muzej pa še v fizični obliki, je zapisano:

»S svojim podpisom zagotavljam, da sem učenke in učence na obisk muzeja (zlasti na »Učno uro naših babic in dedkov«) primerno pripravil ter jih seznanil:

- da je učna ura muzejsko doživetje pouka izpred sedemdeset, sto, sto petdeset oz. dvesto let;
- da gre za igro, pri kateri veljajo takratne stroge vzgojne metode (klečanje na koruzi, grožnja z leskovo palico, nošnja lesenega osla);

- da so vsi obiskovalci (tudi spremljevalci skupine) v razredu učenci in skupaj z gospodično učiteljico oz. gospodom učenikom poskušajo ustvariti vzdušje stare šole;
- če pride pri pouku do nediscipline, motenj ali izgrediv učencev, lahko gospodična učiteljica oz. gospod učenik ukrepa po starih metodah in učenca pošlje iz razreda ali prekine učno uro; enako velja za vodstva po razstavi;
- med učno uro fotografiranje ali snemanje ni dovoljeno, lahko pa fotografirate na začetku in koncu učne ure (v primeru objave je treba navesti vir).

Če je muzejski program učne ure za katerega od učencev ali spremljevalcev skupine nesprejemljiv, se ga lahko opraviči udeležbe na izbrani učni uri. O tem in drugih posebnostih skupine bom pravočasno (pred začetkom programa) obvestil muzejskega delavca.«

Zaključek

Ugotavljamo, da kljub navodilom še vedno nekatere šolske skupine prihajajo v muzej neustrezno pripravljene. Večkrat opažamo, da samo sekundarna priprava kljub trudu muzejskih pedagogov žal ni dovolj. Muzejski tiski in spletne strani posvečajo vsebinski pripravi premalo pozornosti, opozarja se le na ustrezno vedenje v muzeju. Glede na zgoraj ugotovljeno dejstvo, da tudi večina muzejskih obiskovalcev ocenjuje primarno pripravo kot zelo pomembno, bi bilo smiselno predhodno najavljene skupine obiskovalcev o pomembnosti primarne priprave na muzejski program obveščati vnaprej, saj bo od te priprave odvisna posameznikova osebna izkušnja z obiskom kulturne ustanove.

Viri in literatura

Viri:

Izjava spremljevalca šolske skupine (interni dokument SŠM).

Pedagoški programi v šolskem letu 2019/20, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2019.

Spletna stran Slovenskega šolskega muzeja, Napotki ob prijavi ...

<http://www.ssolski-muzej.si/slo/pedagogueactivity.php?item=104>

Literatura:

Čeh, Renata: Vloga učitelja in muzejskega pedagoga pri vzpostavljanju in ohranjanju discipline v muzeju, *Šola in muzeji, 1. Nacionalni strokovni posvet namenjen teoriji in praksi muzejske pedagogike* (ur. Štefan Krapše), Nova Gorica 2017.

Dewey, John: *Šola in družba*, Ljubljana: Pedagoška fakulteta, 2012.

Kemperl, Metoda, Bračun Sova, Rajka: Muzej – pomemben partner v šolskem sistemu, *Argo*, 57, 2014, št. 2.

- Kemperl, Metoda, Bračun Sova, Rajka, Unetič Ines: Predgovor, *Izobraževalni turizem – priprava učitelja na obisk umetnostnega muzeja v okviru šolske ekskurzije*, Ljubljana 2017.
- Koželj, Meta: *Vloga Slovenskega šolskega muzeja pri spoznavanju zgodovine šolstva v četrtem in petem razredu osnovne šole*, Magistrsko delo, Ljubljana: Pedagoška fakulteta, Univerza v Ljubljani, 2019.
- Nataša Bucik et al. ur.: *Kulturno-umetnostna vzgoja, priročnik s primeri dobre prakse iz vrtcev, osnovnih in srednjih šol*, Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport in Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2011.
- Tavčar, Lidija: *Boj na treh toriščih, Šolsko polje*, 26, 2015, št. 5/6.
- Tome, Staša: *Povezovanje muzejskih programov z učnimi načrti, Šola in muzeji, 1. nacionalni strokovni posvet, namenjen teoriji in praksi muzejske pedagogike* (ur. Štefan Krapše), Nova Gorica 2017.

Povzetek

Avtorja v prispevku izpostavita teoretske osnove, ki se dotikajo medinstitucionalnega povezovanja in ustrezne priprave na pedagoške programe kulturnih ustanov. V Slovenski šolski muzej vsako leto pride približno 18.000 obiskovalcev, največ je šolskih skupin, ki se udeležijo najbolj prepoznavnega pedagoškega programa v muzeju, učnih ur iz starih časov. Ker gre za pretežno mladostniško populacijo je zelo važna predhodna priprava (izvedena v šoli že pred obiskom muzeja) na udeležbo pri učni uri. Drugo pripravo opravijo kustosi v muzeju. Ob predstavitvi rezultatov ankete o pomembnosti priprave na pedagoški program navaja članek primere obeh ustreznih priprav ter izpostavi točke negativne oz. pomanjkljive priprave, ki je v praksi prevečkrat prisotna.

Zusammenfassung

Gute Vorbereitung für eine hervorragende Ausführung

Anton Arko in Polona Koželj

Im Artikel heben die Autoren die theoretischen Grundlagen hervor, die die interinstitutionelle Integration und die angemessene Vorbereitung auf pädagogische Programme kultureller Institutionen betreffen. Jedes Jahr kommen ungefähr 18.000 Besucher in das Slowenische Schulmuseum. Unter ihnen dominieren Schulgruppen, die am bekanntesten pädagogischen Programm des Museums teilnehmen, nämlich an alten Lehrstunden. Da es sich um eine überwiegend jüngere Bevölkerung handelt, ist es sehr wichtig, sich im Voraus (durchgeführt in der Schule vor dem Besuch des Museums) auf die Teilnahme an der Lehrstunde vorzubereiten. Die zweite Vorbereitung wird von Kustoden im Museum übernommen. Bei der Präsentation der Ergebnisse der Umfrage zur Bedeutung der Vorbereitung auf das pädagogische Programm führt der Artikel Beispiele einer angemessenen Vorbereitung an und hebt die Punkte einer mangelhaften Vorbereitung hervor, die in der Praxis zu oft vorhanden ist.

Tina Palaić*

Kako pa poučujejo učiteljice in učitelji v Slovenskem šolskem muzeju?

And how do the teachers at the Slovenian School Museum teach?

Izvleček

Avtorica je na podlagi svoje izkušnje z delom v Slovenskem šolskem muzeju raziskala vpliv stila vodenja pouka na komunikacijo v razredu. Njeno izhodišče je bila muzejska ura lepopisja, ki so jo obiskali bodoči učitelji in učiteljice. Avtorica ugotavlja, da lahko muzejsko učno uro razumemo tudi kot metodo priprave na poučevanje, saj udeležencem omogoča lastno izkušnjo avtoritativnega stila vodenja pouka ter na njeni podlagi razpravo o stališčih, vrednotah in razumevanju učnega procesa.

Abstract

On the basis of her experience with working at the Slovenian School Museum, the author studied the influence of the style of conducting a lesson on classroom communication. Her starting point was the museum handwriting lesson attended by future teachers. The author finds that a museum school lesson can also be understood as a method of preparation for teaching, since it offers participants a first-hand experience in the authoritative style of conducting lessons and on the basis of this a discussion about views, values and understanding of the teaching process.

Ključne besede: muzejske učne ure, stil vodenja pouka, komunikacija v razredu

Key words: museum school lessons, style of conducting lessons, classroom communication

Po izkušnjo stare šole v muzej!

Ko sem se pred štirinajstimi leti pridružila ekipi vodič in vodičev Slovenskega šolskega muzeja, to je bilo leta 2006, nisem niti v sanjah pričakovala, da se bom poklicno zapisala muzealstvu. V tistem času me muzeji niso izrazito zanimali, iskala pa sem priložnosti za študentski zaslužek – in se spomnila svoje učne

* Tina Palaić, univ. dipl. etnologinja, kulturna antropologinja in pedagoginja, kustosinja, Slovenski etnografski muzej; tina.palaic@etno-muzej.si

ure v muzeju iz osnovnošolskih dni. Ta nas je, četrtošolce, navajene drugačnih učnih metod, kar malo pretresla, in radovednost, kakšne so bile učne ure slabo desetletje po moji izkušnji, me je gnala, da sem vnovič prestopila prag muzeja. Tistega leta sem v pripravah na izpit za muzejsko vodičko spet vstopila v učilnico šolskega muzeja in jo nato precej redno obiskovala nadaljnjih šest let.

Nikoli nisem imela zares poguma, da bi v muzeju prevzela vlogo učiteljice, s katero bi učenkam in učencem pričarala vzdušje šole iz preteklih zgodovinskih obdobj. Občudovala sem takratne učiteljice in učitelje, ki so svoje delo uro za uro opravljali z enakim zanosom in predvsem strogostjo, ki je vlivala strah v kosti ne samo mlajšim šolarkam in šolarjem, ampak tudi nekoliko starejšim, ki so se običajno z nostalgijo spominjali svojih šolskih dni. Namesto tega sem s tistimi, ki so se polni vznemirjenja in včasih tudi tesnobe pripravljali na učno uro, delila pripravne napotke, kako jo preživeti s čim manj naloženimi kaznimi. Včasih se je zgodilo, da sem v klop pred učilnico sedla z najbolj nagajivim učencem, ki je moral z oslom na hrbtu zapustiti pouk. Spomnim se, kako so ti otroci – ni jih bilo prav veliko – komaj čakali, da se vrnejo v razred in po doslednem usmerjanju učiteljice ali učitelja znova preizkusijo svoje znanje in vedenje. Zgodilo pa se je tudi, da sem pouk presedela v pogovoru z učencem, ki se je nevjaven izkazane strogosti preveč prestrašil, da bi sploh stopil v učilnico.

Ob pedagoškem delu v muzeju sem se navdušila nad bogato zgodovino šolstva na Slovenskem, hkrati pa so me pritegnile diskusije o aktualnih tematikah na področju šolstva. Najbolj me je vznemirjalo vprašanje urejenosti šolskega sistema v drugih državah po svetu, poleg tega pa še zlasti vprašanja šolske prehrane, kurikuluma in komunikacije v razredu. Ta na novo prebujena zanimanja so me poleg drugih razlogov spodbudila k vzporednemu študiju pedagogike in andragogike, ki sem ga dodala k svoji prvi izbiri, etnologiji in kulturni antropologiji. Določene vsebine študija sem vključevala v pedagoške aktivnosti v muzeju in o njih razmišljala ob svojem delu. Ena takšnih je bila vloga učitelja oziroma učiteljice v razredu. Učitelj je namreč izjemno pomemben pri vzpostavljanju odnosov in komunikacije v razredu, od njega je odvisno, kakšno vzdušje se pri pouku vzpostavi. To je bilo mogoče opazovati tudi pri šolarkah in šolarjih na muzejskih učnih urah, kjer se je avtoritarni stil vodenja pouka učiteljice ali učitelja odražal na njihovem počutju, vedenju in aktivnosti v razredu. Pomislila sem, da bi lahko bile muzejske učne ure, ki so pripravljene na podlagi starih učnih načrtov in potekajo po tradicionalnih metodah in načinih poučevanja ter kaznovanja, priložnost za bodoče učiteljice in učitelje, da ob lastni izkušnji premislijo o pomenu stila vodenja pouka in o odnosih v učni situaciji. To predpostavko sem se odločila preveriti s kratko raziskavo. Na podlagi ugotovitev iz raziskave sem leta 2012 napisala članek *Stil vodenja pouka pri bodočih učiteljicah, učiteljih in profesorih, profesorjih. Učna ura iz Slovenskega šolskega muzeja kot priprava na poučevanje,*¹ na katerem temelji tudi to razmišljanje.

---

1 Tina Palaić, *Stil vodenja pouka pri bodočih učiteljicah, učiteljih in profesorih, profesorjih. Učna ura v Slovenskem šolskem muzeju kot priprava na poučevanje*, v: *Šolska kronika* 21 (45), št. 1/2, 2012, str. 137–152.

*Učna ura lepomisja iz 1930 v izvedbi Natalije Žižić, 2010
(SŠM, fototeka, foto: Marjan Javoršek).*

Učna ura kot del priprave na učiteljski poklic

Ko sem se pripravljala na raziskavo, sem ugotavljala, da mnogi teoretiki poudarjajo pomen usposabljanja bodočih učiteljic in učiteljev za ustrezno vodenje učencev v učni situaciji. Zanimivo se mi je zdelo razmišljanje pedagoške psihologinje Barice Marentič Požarnik,² ki je pojasnila, da sama teorija pri tem ni dovolj. Zagovarjala je, da morajo bodoči praktiki učne metode doživeti na lastni koži in imeti priložnost o njih razpravljati, hkrati pa te pristope tudi sami vaditi v raznolikih okoliščinah. V izobraževanju učiteljic in učiteljev obstajajo različne metode za urjenje teh veščin, kot so na primer hospitacije, nastopi in opazovanje pouka.³ Muzejske učne ure sicer niso bile niti danes niso uradno priznane kot metoda priprave na poučevanje, vključujejo pa vsaj dva elementa, na katera je opozorila Marentič Požarnikova – lastno izkušnjo, in to v vlogi učenca oziroma učenke, in možnost razprave o njej.

2 Barica Marentič Požarnik, *Psihologija učenja in pouka*, Ljubljana: DZS, 2000, str. 283.

3 Barica Marentič Požarnik, *Nova pota v izobraževanju učiteljev*. Ljubljana: DZS, 1987, str. 27–46.

Odločila sem se raziskati vpliv muzejske učne ure lepopisja, ki je umeščena v leto 1930, na bodoče učiteljice in učitelje, ki so bili v času izvajanja raziskave študentje na Fakulteti za matematiko in fiziko, Biotehniški fakulteti in Fakulteti za kemijo in kemijsko tehnologijo. Zastavila sem si tri hipoteze, in sicer sem predvidevala, da bo učiteljičin izbrani stil vodenja pouka avtoritaren, da bo to vplivalo na splošno klimo v razredu, da se bodo udeleženci primerno njenemu vodenju počutili in vedli in da bodo tak pristop v sodobnem pedagoškem delu ocenili kot neustrezen in zagovarjali demokratičen način vodenja pouka. Za opredelitev učiteljičinega stila vodenja pouka sem uporabila Flandersovo analizo razredne interakcije, pri čemer sem tudi jaz prisostvovala učni uri in izpolnjevala tabelo v zvezi z opaženim vedenjem v razredu. Z anketo, ki sem jo razdelila med udeležence učne ure, bilo jih je sedemindvajset, pa sem ugotovljala, kako so študentke in študentje doživeli učiteljičin stil vodenja, kako se do njega opredeljujejo in kako sami razumejo vlogo učitelja v sodobnem pedagoškem delu.

Avtoritaren stil vodenja – da ali ne?

Ko sem analizirala rezultate svojega opazovanja učiteljičinega stila vodenja pouka, sem po pričakovanjih, glede na leto umeščenosti učne ure, ugotovila, da je ta izbrala avtoritaren pristop. Največ časa je v učni uri posvetila svoji razlagi, dajala učencem navodila in jim zapovedovala, kaj morajo storiti, prav tako je od njih zahtevala odgovore na svoja vprašanja, samostojnih izjav učencev oziroma spodbujanja njihovih idej pa nisem zabeležila. Tudi udeleženci učne ure so stil vodenja pouka učiteljice ocenili kot avtoritaren, saj so po njihovem mnenju njeno komunikacijo v razredu določali oster glas, ukazovanje, zahteva po sodelovanju, opozarjanje na napake in nadziranje. Tako so ga ocenili predvsem na podlagi svojega počutja v razredu in odnosa, ki so ga vzpostavili do nje. Njihovi odgovori so pokazali, da se niso počutili enakopravni, o njenih napakah si ji ne bi upali govoriti, prav tako mnogi z njo niso mogli navezati pristnega stika. Ko so ocenjevali izvedbo učne ure, ki je bila zanje nova izkušnja in so jo razumeli kot igro preteklosti, pa so udeleženci sporočali, da so se pri pouku počutili prijetno, da se niso dolgočasili in da je učiteljica svoje delo opravila dobro.

Študentke in študentje, ki so se udeležili učne ure, v svoji pedagoški praksi razumejo vzdrževanje discipline in strogost kot pomembni veščini, ki prispevata k njihovemu učinkovitejšemu delu. Zanimivo pa je, da bi pri svojem delu telesne kazni, ki so del muzejskih učnih ur, opustilo le sedemnajst vprašanih od sedemindvajsetih. To je bil presenetljiv odgovor v luči tega, da je tovrstno kaznovanje že dolgo nesprejemljivo in da sankcioniranje neustreznega vedenja v šoli ureja *Pravilnik o dolžnostih in pravicah učencev v osnovni šoli*,⁴ ki v 34. členu ne dovoljuje telesnega kaznovanja. Hkrati pa bi udeleženci opustili dejanja, ki prispevajo k vzpostavljanju neenakovrednih odnosov med učiteljem in učencem. Samo trije

---

4 Pravilnik o pravicah in dolžnostih učencev v osnovni šoli, Uradni list RS, 1996.

vprašani so videli v uporabi avtoritarnega učnega stila pozitivne posledice, saj menijo, da bi bilo tako v razredu več spoštovanja in discipline, po mnenju preostalih pa ta stil ne bi bil ustrezen, ampak bi vodil v konflikte med učiteljem in učenci ter s starši. Večina udeležencev tudi meni, da avtoritarni stil vodenja pouka zavira razvoj in učenje otrok, vzdržuje strah v učilnici in učencem onemogoča, da bi se izrazili. Za uspešno učno uro mora biti po njihovem mnenju učitelj strog, a hkrati prijazen, učence mora spodbujati, jim prisluhniti in biti odprt za njihova vprašanja. Dobra kombinacija je strogost s pravičnostjo in dostopnostjo učiteljice oziroma učitelja. Poudarili so, da je danes učitelj več kot samo posredovalec znanja: biti mora zanimiv, inovativen in iznajdljiv.

Sklepne misli

Rezultati raziskave, ki sem jo opravila, so me spodbudili k premisleku, kaj se je pravzaprav dogajalo v vsakem udeležencu med doživljanjem učne ure. Njihovih odgovorov na anketna vprašanja nisem razumela kot zgolj posledico izkušnje te učne ure, ampak sem ob tem razmišljala o njihovih osebnih izkušnjah, prepričanjih in vrednotah, ki so jih prinesli s sabo. Njihovi nazori o otrocih, načinih njihove vzgoje in pomenu izobraževanja ter širši družbeni kontekst s svojimi odgovori na vprašanja s tega področja predstavljajo mozaik vsega tistega, kar se (ne) zavedno prepleta v njihovi lastni praksi. Prav zato bi danes raziskavo zastavila drugače in se osredotočila na identificiranje in razumevanje njihovih stališč, vrednot in pričakovanj v zvezi z vodenjem pouka. Še vedno pa mislim, da je lahko učna ura ustrezna in uspešna metoda priprave bodočih učiteljic in učiteljev na poučevanje, ključno za doseganje tega cilja pa je, da mentorice in mentorji udeležence učne ure ustrezno pripravijo nanjo in jo nato skupaj tudi evalvirajo. Šele to jim namreč omogoča, da potem, ko so bili znova postavljeni v vlogo učenca oziroma učenke, na novo premislijo lastno pozicijo učiteljice oziroma učitelja.

Literatura

- Marentič Požarnik, B. (1987). *Nova pota v izobraževanju učiteljev*. Ljubljana: DZS.
- Marentič Požarnik, B. (2000). *Psihologija učenja in pouka*. Ljubljana: DZS.
- Palaić, T. (2012) Stil vodenja pouka pri bodočih učiteljicah, učiteljih in profesorih, profesorjih. *Učna ura v Slovenskem šolskem muzeju kot priprava na poučevanje*. V: *Šolska kronika* 21 (45), št. 1/2, str. 137–152.
- Pravilnik o pravicah in dolžnostih učencev v osnovni šoli (1996). Uradni list RS.

Povzetek

Avtorica je na podlagi svoje izkušnje pri delu v Slovenskem šolskem muzeju v času študija pedagogike na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani raziskala vpliv stila vodenja pouka na komunikacijo v razredu. Njeno izhodišče je bila

muzejska učna ura lepopisja z učiteljičinim avtoritarnim vodenjem pouka, ki so jo obiskali bodoči učitelji in učiteljice. Za opredelitev učiteljičinega stila vodenja pouka je avtorica uporabila Flandersovo analizo razredne interakcije, pri čemer je sama prisostvovala učni uri in izpolnjevala tabelo v zvezi z opaženim vedenjem v razredu. Z anketnim vprašalnikom za udeležence učne ure je ugotavljala, kako so študentke in študentje doživeli učiteljičin stil vodenja, kako se do njega opredeljujejo in kako sami razumejo vlogo učitelja v sodobnem pedagoškem delu. Njene ugotovitve kažejo, da je bil učiteljičin izbrani stil vodenja pouka avtoritaren, kar je vplivalo na splošno klimo v razredu ter na počutje in vedenje udeležencev učne ure. Udeleženci so v splošnem avtoritarni pristop v sodobnem pedagoškem delu zavrnil, nekonsistentna stališča udeležencev učne ure glede kaznovanja učencev pa avtorica pripisuje izbrani metodi raziskovanja. Za raziskovanje zastavljenih vprašanj bi se bilo bolj smiselno osredotočiti na identificiranje in razumevanje stališč, vrednot in pričakovanj udeležencev učne ure v zvezi z vodenjem pouka. Kljub temu avtorica ugotavlja, da lahko muzejsko učno uro razumemo kot metodo priprave na poučevanje, saj udeležencem omogoča lastno izkušnjo avtoritativnega stila vodenja pouka ter na njeni podlagi razpravo o stališčih, vrednotah in razumevanju učnega procesa.

Summary

And how do the teachers at the Slovenian School Museum teach?

Tina Palaić

On the basis of her experience of working at the Slovenian School Museum during her education studies at the University of Ljubljana, Faculty of Arts, the author studied the influence of the style of conducting a lesson on classroom communication. Her starting point was the museum handwriting lesson attended by future teachers, where the museum teacher uses the authoritarian style of conducting a lesson. For determining the teacher's style of teaching, the author used Flanders' analysis of classroom interaction, whereby she also attended the lesson and filled in a table about the observed conduct in the classroom. Through a questionnaire for the school lesson attendees, she tried to ascertain how the students experienced the teacher's style of conducting the lesson, their attitude to it and how they saw the role of a teacher in modern pedagogical work. Her findings show that the teacher's chosen teaching style was authoritarian, which affected the general climate in the classroom and the way the attendees felt and behaved. In general, the participants rejected the authoritarian approach in modern pedagogical work, while the author ascribes the inconsistent views of the lesson participants regarding punishing pupils to her chosen method of study. To investigate the questions she posed, it would have made more sense to focus on identifying and understanding the views, values and expectations of the lesson participants in connection with the way the lesson was conducted. In spite of this, the author finds that museum school lessons can also be seen as a method of preparation for teaching, since they offer participants a first-hand experience of the authoritative style of teaching and on the basis of the lesson a discussion about the views, values and understanding of the teaching process.

Meta Koželj*

Raziskava o vlogi Slovenskega šolskega muzeja pri spoznavanju zgodovine šolstva v četrtem in petem razredu osnovne šole
Study about the role of the Slovenian School Museum in learning about the history of school in years four and five of primary school

Izvleček

Skozi zgodovino sta se vloga in funkcija muzeja veliko spreminjali. Muzeji se danes srečujejo z raznovrstnimi nalogami, med katerimi je v ospredju izobraževanje čim širšega kroga družbe. To je tudi poslanstvo Slovenskega šolskega muzeja. Članek opozarja na pomembnost in pomen povezovanja muzejev in šol. Predstavlja, kaj je na tem področju že znanega, hkrati pa odpira vrsto novih vprašanj. Na del teh odgovarja z raziskavo, narejeno med učitelji četrtega in petega razreda osnovne šole, ter z intervijem z direktorjem Slovenskega šolskega muzeja Stanetom Okolišem.

Abstract

The role and function of museums have changed greatly throughout history. Nowadays, museums face diverse tasks, with the education of as wide as possible a circle being at the forefront. This is also the mission of the Slovenian School Museum. The article draws attention to the importance and significance of cooperation between museums and schools. It presents what is already known in this area, while also raising a series of new questions. It provides the answer to some of these with a study carried out among primary school teachers and pupils in years four and five, and an interview with the director of the Slovenian School Museum, Stane Okoliš.

Ključne besede: muzej, šola, pedagoško vodenje

Key words: museum, school, pedagogical leadership

* Meta Koželj, mag. prof. pouč. na razr. stop., učiteljica razrednega pouka, Osnovna šola Naklo metakosir15@gmail.com

UVOD¹

Slovenski šolski muzej (v nadaljevanju SŠM) je eden izmed prvih muzejev pri nas, ki se je specializiral za določeno področje. Ustanovila ga je Zveza slovenskih učiteljskih društev leta 1898. Začelo se je tako, da so učitelji na rednih srečanjih prirejali razstave svojih učil in izdelkov. Od leta 1938 dalje muzej deluje brez prekinitev. Stalna razstava se je skozi desetletja dopolnjevala, velik korak k prepoznavnosti so naredile muzejske učne ure iz različnih zgodovinskih obdobj.² Predvsem zaradi učnih ur, ki prikazujejo preteklost, je zanimanje za muzej veliko. Zato je potreba po sodobnem pedagoškem vodstvu, ki bo prilagojeno predvsem šolam, vse večja. Šole namreč predstavljajo velik del vseh obiskovalcev v muzeju.

ŠOLA IN MUZEJ

Izobraževalna vloga muzejev

Med sodobne pedagoške izzive zagotovo spada tudi institucionalno partnerstvo, katerega namen sta kakovostnejša vzgoja in izobraževanje. Povezovanje muzeja in šole je primer takšnega sodelovanja. Učenje samo v šolski učilnici je omejeno. Z obiskom muzeja in aktivno udeležbo pa lahko učenci svoje znanje razširijo. Muzej je torej »pomemben partner v šolskem sistemu«, ker predstavlja vir znanja in sredstvo vzgoje.³ V priročniku Kulturno-umetnostna vzgoja poudarjajo, da je kulturna vzgoja zelo pomembna že v otroštvu. Zajema namreč vsa področja človekovega delovanja in se povezuje z različnimi področji v vzgoji in izobraževanju. Muzeji v okviru kulturnih dni, projektnih tednov in šolskih tematskih razstav postanejo vez med vsemi učnimi predmeti in dejavnostmi.⁴ Kateri cilji so bolj pokriti, pa je odvisno od vrste muzeja.⁵

-
- 1 Članek predstavi glavne ugotovitve magistrskega dela: Meta Koželj, *Vloga Slovenskega šolskega muzeja pri spoznavanju zgodovine šolstva v četrtem in petem razredu osnovne šole*, magistrsko delo, 2019.
  - 2 Branko Šuštar, *Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja III: katalog stalne razstave*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2002, str. 91–92.
  - 3 Metoda Kemperl, Rajka Bračun Sova, *Muzej – pomemben partner v šolskem sistemu*, *Argo: časopis slovenskih muzejev*, 57(2) (ur. Alenka Miškec), Ljubljana 2014, str. 10–17.
  - 4 Nataša Bucik, Nada Požar Matijašič, Vlado Pirc, *Kulturno-umetnostna vzgoja: Priročnik s primeri dobre prakse iz vrtcev, osnovnih in srednjih šol – dopolnjena spletna različica*, Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2011, str. 5–15. <https://www.zrss.si/digitalnahnknjiznica/kulturno-umetnostna-vzgoja/files/assets/common/downloads/publication.pdf> (pridobljeno: 1. 7. 2019).
  - 5 Rajka Bračun Sova, Darko Štrajn, *Tendence v muzejski pedagogiki, Šolsko polje: Revija za teorijo in raziskave vzgoje in izobraževanja*, XXVI(5–6), Ljubljana: Slovensko društvo raziskovalcev šolskega polja in Pedagoški inštitut, 2015, str. 7–11. <http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-TLFM6TX9/d75b8195-906a-4c0e-998e-862289de775a/PDF> (pridobljeno: 19. 7. 2019).

Muzejska pedagogika

Z vzgojo in izobraževanjem v muzejih se ukvarja muzejska pedagogika, ki povezuje različna področja in različne šolske predmete. Razstavnimi eksponati v muzejih pri učencih spodbujajo kognitivne procese, kot so pomnjenje, primerjanje, klasificiranje, generaliziranje ipd.⁶ Obisk muzeja ali galerije pa sam po sebi ni dovolj. Glavni namen muzejev je, da učenca prek njegovih interesov in izkušenj uvajajo v spoznavanje umetnosti in kulturne dediščine.⁷ Pomembno je, da so pri učenju prisotni različni slogi učenja – od tega, da se učenci lahko predmetov dotikajo, rešujejo probleme z realnimi predmeti umetnosti, zgodovine, tehnike, znanosti, do tega, da je ob učenju prisoten mentor ali tutor. Takšni načini učenja so primerni za vse muzeje.⁸

Razvojna psihologija ima močan vpliv na sestavljanje muzejskih programov za šolske skupine. Učenec, ki pride v muzej, ima že določene izkušnje in predstave o svetu in te določajo, kako bo sprejemal predstavljeno in kaj se bo iz tega naučil. Znanje se namreč pridobiva z leti in nanj ves čas vplivajo predhodne izkušnje in predstave posameznika. Pri tem je zelo pomembna interakcija, saj učenje vključuje stalni konflikt med posameznikovimi predstavami in novim spoznavanjem resničnega. Učenec stalno dograjuje svoje znanje z novimi informacijami. Enak proces se dogaja tudi med spoznavanjem novega v muzeju. Ker pa učenci znajo hitro ponoviti slišano, čeprav tega ne razumejo, je pomembno učenje od **konkretnega k abstraktnemu v počasnem tempu**. Zelo je pomembno, da lahko učenci delno tudi sami izbirajo, kaj bi si ogledali. Tako pridobijo občutek, da so sposobni razumeti predstavljeno snov, in se znebijo občutka nemoči. Ogled manjšega števila predmetov učencem omogoča, da predstavljeno zares razumejo.⁹

Za pozitivno in kakovostno izkušnjo morajo učenci dobiti osnovna pojasnila o predmetu, hkrati pa ne smejo biti obremenjeni s preveliko strokovnostjo, saj ne bi razumeli smisla. Metode in načela muzejskega dela z učenci so zelo podobne klasični pedagogiki. Nova spoznanja naj učenci gradijo prek igre, saj ta vpliva na samozavest in uživanje. Iz muzeja naj gredo otroci veseli, polni doživljajskih vtisov in znanja. Pridobivanje znanja je močno povezano s čustvi, zato učence

6 Lidija Tavčar, *Homo spectator: Uvod v muzejsko pedagogiko*, Ljubljana: Pedagoški inštitut, 2009a, str. 78–79. <http://www.sistory.si/publikacije/prenos/?urn=SISTORY:ID:911> (pridobljeno: 3. 7. 2019).

7 Lidija Tavčar, *Uvod v muzejsko pedagogiko*, Ljubljana: Pedagoški inštitut, 2009b. <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-IX8U2KGZ/oc2oidac-b48c-4b16-acef-e653674950a4/PDF> (pridobljeno: 4. 7. 2019).

8 Borut Rovšnik, Pogled v prihodnost: bodo muzeji v 21. stoletju še družbeno koristni? Smernice za muzejske pedagoge in odgovorne obiskovalce in uporabnike. *Argo: časopis slovenskih muzejev*, 55(1), (ur. Alenka Miškec), Ljubljana 2012, str. 79–83.

9 Nina Jensen, Children, teenagers and adults in museums: a developmental perspective. *The Educational Role of the Museum* (ur. Eilean Hooper-Greenhill), London in New York 2009, str. 110–117.

bolj zanimajo stvari, ki jih lahko povežejo s svojim predznanjem in izkušnjami. Učenje v muzejih naj poteka multisenzorno. Tudi teme, ki so predstavljene, naj bodo življenjske in razumljive starostni skupini.¹⁰

Prav tako je pomemben odnos zaposlenih, saj igra ključno vlogo pri tem, ali se bo šolska skupina še vrnila ali ne. Za bogatejši in drugačen način spoznavanja muzejev so ključnega pomena kustosi oziroma ustrezno usposobljeni vodiči. Ti morajo biti dobro usposobljeni, imeti občutek za delo z ljudmi in smisel za humor. Učenci v muzeju dopolnijo svoje znanje, pridobljeno v šoli in hkrati razvijajo pogled na stvari z različnih zornih kotov. Navdušenost lahko pozitivno vpliva na njihovo kasnejše obiskovanje muzejev v odrasli dobi.¹¹

Sodobni pouk zgodovine mora temeljiti na vključevanju učencev, saj se s tem spodbudi učinkovito in uspešno vseživljenjsko učenje. Učenci prek vključevanja pridobivajo znanje, raziskujejo, hkrati pa razvijajo tudi učne spretnosti. Pridobljeno znanje je trajnejše in jih pripravi na kasnejše samostojno izobraževalno delo.¹² Pri spoznavanju zgodovine lahko učitelj uporablja zgodovinske vire. Uporabni so pri ponazoritvi in popestritvi pouka, lahko služijo kot vir informacij ali pa kot študijsko gradivo. Temelj zgodovinskih znanstvenih metod je v proučevanju zgodovinskih virov in zato so tudi pri pouku zgodovine osrednja učna metoda.¹³ Spodaj so predstavljeni trije načini učenja, ki so lahko uporabljeni v muzeju.

Aktivno učenje je kakovostno učenje, ki učenca celostno, miselno in čustveno aktivira. Učenje je namreč učinkovitejše, če učenec samostojno raziskuje in razmišlja, se aktivno vključuje v skupino ter postavlja in preizkuša hipoteze. Če je učenec osebno vpleten v učenje in se pri učenju srečuje z resničnimi življenjskimi okoliščinami, bo gradil trajnejše znanje. Naučeno bo lažje prenesel v druge, podobne situacije, lažje pa bo tudi razumel sebe in svet.¹⁴ Za aktivno učenje je potrebna aktivnost tako učitelja kot učenca. Učitelj je posredovalec in usmerjevalec učenja ter učencem pomaga razviti njihove sposobnosti za samostojno delo.

10 Dragan Kiurski, Kako deca uče u muzeju? *Šola in muzeji: III. Nacionalni strokovni posvet namenjen teoriji in praksi muzejske pedagogike* (ur. Štefan Krapše), Nova Gorica 2019, str. 77–81. [file:///C:/Users/Meta/Downloads/e-gradivo%20osola%20in%20muzeji%202019%20\(002\)%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Meta/Downloads/e-gradivo%20osola%20in%20muzeji%202019%20(002)%20(2).pdf) (pridobljeno: 1. 7. 2019, elektronska pošta).

11 Katja Širok, Urška Prug, Katarina Kogoj, Rene Capovin, Janja Štefanič, Urša Valič, *Integracija multikulturne Evrope: muzeji kot družbene arene*, Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine Slovenije, 2016.

12 Danijela Trškan, *Didaktika zgodovine 1996–2016: prispevki k zgodovini v šoli*, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2016. <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-58UFV7W9/bacf3717-9c2e-466d-8881-3682fco7411/PDF> (pridobljeno: 19. 7. 2019).

13 Vilma Brodnik, *Posodobitve pouka v osnovnošolski praksi, Zgodovina*, Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2013. https://www.zrss.si/digitalnahnjiznica/Posodobitvepoukavosnovno%C5%A1olskipraksi_zgodovina.pdf (pridobljeno: 18. 7. 2019).

14 Barica Marentič Požarnik, *Psihologija učenja in pouka: od poučevanja k učenju*, Ljubljana: DZS, 2019.

Igra vlog pri učnih urah v Slovenskem šolskem muzeju – na sredini gospodična učiteljica v starinskih oblačilih (SŠM, fototeka, foto: Urška Boljkovac).

Aktivno učenje je treba počasi in vztrajno uvajati v šolo, učence pa pripraviti na sodelovanje.¹⁵ Muzeji ne smejo predstavljati avtoritete, temveč morajo spodbujati obiskovalce k aktivni vlogi. Pomembno je, da udeleženi v muzeju sodelujejo, so prisotni v dialogu in spoznavajo druge.¹⁶

Izkustveno učenje temelji na lastnih neposrednih izkušnjah in navadno poteka zunaj šole. Pomemben je dialog z drugimi, ki hkrati odkrivajo novo. Pri takem učenju se v celoto povežejo neposredna izkušnja, opazovanje, spoznavanje in ravnanje.¹⁷ Igra vlog (učenci prevzamejo tujo identiteto) in simulacija (učenci obdržijo svojo identiteto) sta primera izkustvenega učenja. Na tak način učenci rešujejo problemske situacije. Vživljajo se v zgodovinsko dogajanje, in ker so neposredno vključeni, so tudi čustveno vpleteni in zato bolj motivirani.¹⁸

15 Danijela Trškan, *Didaktika zgodovine 1996–2016: prispevki k zgodovini v šoli*, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2016. <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-58UFV7W9/bacf3717-9c2e-466d-8881-3682fco74111/PDF> (pridobljeno: 19. 7. 2019).

16 Katja Širok, Urška Prug, Katarina Kogoj, Rene Capovin, Janja Štefanič, Urša Valič, *Integracija multikulturne Evrope: muzeji kot družbene arene*, Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine Slovenije, 2016.

17 Barica Marentič Požarnik, *Psihologija učenja in pouka: od poučevanja k učenju*, Ljubljana: DZS, 2019.

18 Vilma Brodnik, *Posodobitve pouka v osnovnošolski praksi, Zgodovina*, Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2013.

Edutainment oziroma zabavno izobraževanje je izobraževanje, ki učenje v muzejih bogati oziroma predstavi na zabaven način. Navadno vodstvo po razstavi za učence ni dovolj. V muzeju se morajo učenci naučiti tisto, česar se pri pouku ne morejo.¹⁹

Učne oblike dela

S pomočjo učnih oblik se urejajo odnosi in določajo vloge učencev pri pouku. Pri frontalnem pouku gre za neposredno učno delo in ima učitelj vlogo prenašalca znanja. Navadno ima pred sabo večjo skupino učencev. Pri posrednih učnih oblikah ima učitelj vlogo usmerjevalca, hkrati pa je pomembno, da daje jasna navodila in motivira učence za delo. Med te oblike se uvršča skupinsko delo, tandem in individualno delo. Pri skupinskem delu se učenci skupaj učijo in delajo, bolj razumejo snov, razvijajo kritično mišljenje, medsebojne vrednote, učijo se sodelovanja in bolj poglobljajo razumevanje drugih. Tudi delo v dvojicah je skupinsko delo. Pri tem je pomembna komunikacija obeh udeležencev, med njima se razvija dober odnos, manj je možnosti za individualizem. Velikokrat se uporablja v povezavi z individualnim delom. Pri individualnem delu gre za samostojno učenje, ki temelji na aktivnosti vsakega posameznika. Učenec ima neposreden odnos do učne vsebine, za to pa je treba upoštevati usposobljenost in starost učenca. Učitelj ima vlogo svetovalca.²⁰

Klasične učne oblike dela se lahko v muzeju nadgradijo z različnimi sodobnimi pristopi. Nekaj načinov poučevanja kulturne dediščine na primarni stopnji izobraževanja:²¹

- **kulturna dediščina skozi virtualne igre** – pri 3D-igrah učenci prevzamejo določeno vlogo in ta jih vodi k lažjemu razumevanju zgodovinskih dogodkov in različnih kultur;
- **kulturna dediščina skozi informacijsko-komunikacijsko tehnologijo** omogoča spoznavanje kulturne dediščine na svetovni ravni (premagovanje kulturnih ovir), spodbuja izmenjavo znanja in idej, v oporo je lahko tudi učencem s posebnimi potrebami;
- **kulturna dediščina skozi igro vlog** – prek odigrane življenjske situacije učenci spoznavajo različne zgodovinske situacije, kar jih izzove k razmišljanju o vprašanih dediščine;

19 Katja Širok, Urška Prug, Katarina Kogoj, Rene Capovin, Janja Štefanič, Urša Valič, *Integracija multikulturne Evrope: muzeji kot družbene arene*, Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine Slovenije, 2016.

20 Povzeto po: Milena Ivanuš Grmek, Marija Javornik Krečič, *Osnove didaktike*, Maribor: Pedagoška fakulteta, 2011.

21 Predstavljata jih Nina Gonza, Vlasta Hus, Nekateri načini poučevanja kulturne dediščine na primarni stopnji izobraževanja, *Educa: strokovna revija za področje varstva, vzgoje in izobraževanja predšolskih otrok in otrok na razredni stopnji osnovne šole*, 5–6, XXV (ur. Štefan Krapše), Nova Gorica, Educa izobraževanje, 2013, str. 69–73. <http://www.educa-izobrazevanje.si/wp-content/uploads/2013/09/Nina-Gonza-Vlasta-Hus.pdf> (pridobljeno: 17. 7. 2019).

- **kulturna dediščina skozi umetniško izražanje** – izkustveno učenje vodi učence k spoštovanju vrednosti in ohranjanju kulturne dediščine. Učenci se najprej naučijo nekaj o kulturni dediščini, nato se tudi sami umetniško izražajo, na koncu pa sledita refleksija in vrednotenje učenčevih izdelkov;
- **kulturna dediščina skozi aplikacijo Google Maps** – z digitalnimi zemljevidi učenci razvijajo prostorsko razmišljanje, ohranjajo kulturo in spoznavajo nove pedagoške prakse.

Da pa je učenje v muzejih zares uspešno, je v prvi vrsti nujna strokovna usposobljenost zaposlenih v muzeju. Muzejski delavci morajo dobro razmisliti, s kom bodo delali, kakšne interese in znanje ima skupina obiskovalcev ter kako bodo do njih pristopali. Pomembno je, da se vzpostavi interakcija med vsebino zbirke in publiko. Zato je potrebno zelo dobro poznavanje ciljev skupine. V šolah je vse večji premik od frontalnega vodenja k drugačnim načinom dela z učenci. Spodbuja se, da učenci v muzejih raziskujejo samostojno, da se stvari lahko dotikajo, da sami gradijo svoje znanje. Verjeti morajo, da lahko razumejo svet okrog sebe. Namesto da bi v muzejih samo prenašali znanje, je bolje, da ga obiskovalci gradijo sami in z drugimi obiskovalci. Muzeji naj delujejo interaktivno, saj to prinaša velike uspehe.²²

Motivacija v muzeju

»Učna motivacija je skupen pojem za vse vrste motivacij v učni situaciji; obsega vse, kar daje (od zunaj in od znotraj) pobude za učenje, ga usmerja, mu določa intenzivnost, trajanje in kakovost.«²³ Kakovostno učenje in znanje v šoli se lahko dosežeta le, če učitelj zna prepoznavati in upošteva motivacijske značilnosti učencev. Le motivirani učenci se namreč lahko učijo in pri tem vztrajajo, dokler ne dosežejo zastavljenih ciljev.²⁴

Otroci se že rodijo z željo po učenju. Najprej se učijo hoje in govora in pri tem gre za spontane procese. Z odraščanjem ta želja začne izginjati, vendar jo v spodbudnem okolju lahko ohranjajo. Otroci se morajo osvoboditi negativnih občutij in strahu, morajo se usmeriti v smiselne aktivnosti in reševati naloge, ki so jim v izziv in so jih sposobni rešiti. Ko so zahtevnejše in kompleksnejše informacije predstavljene na zanimiv način, je oseba pripravljena na nadaljnje nadgrajevanje svojega znanja. Muzeji imajo veliko vlogo pri spoznavanju novega,

22 Eilean Hooper-Greenhill: Learning from learning theory in museums. *The Educational Role of the Museum* (ur. Eilean Hooper-Greenhill), London in New York 2009, str. 137–145.

23 Barica Marentič Požarnik, *Psihologija učenja in pouka: od poučevanja k učenju*, Ljubljana: DZS, 2019, str. 196

24 Mojca Juriševič, *Motiviranje učencev v šoli: analiza ključnih dejavnikov zagotavljanja kakovosti znanja v vzgojno-izobraževalnem sistemu*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, 2012, str. 57–66. https://www.pef.uni-lj.si/fileadmin/Datoteke/CRSN/branje/Motiviranje_u%C4%8Dencev_v_%C5%A1oli_u%C4%8Dbenik__2012_.pdf (pridobljeno: 21. 7. 2019).

predstavljajo prostor, kjer se abstraktno prelevi v konkretno. Prav to motivira ljudi za obisk muzeja.²⁵

Obisk muzeja

Za pripravo in analizo obiska muzeja je dobro uporabiti izkustveno učenje in individualno delo ali delo v manjših skupinah. Vloga učitelja je predvsem v spremljanju in usmerjanju dela. S samostojnim raziskovanjem učenci sami pridejo do spoznanja, da je lahko tudi obisk muzeja del učnega procesa. Učenci morajo že pred obiskom muzeja raziskovati temo, o kateri bodo govorili v muzeju. Ob izkustvenem učenju v muzeju svoje znanje nadgradijo, hkrati pa že kritično presojajo slišano. Vse to učencem omogoča tako intelektualni kot socialni razvoj.²⁶

Pedagoški program SŠM²⁷ in učni načrt²⁸

Čeprav veliko muzejev nima zaposlenega muzejskega pedagoga, se muzeji povezujejo s šolami in vse bolj upoštevajo učne načrte že v samem snovanju pedagoških programov. Obisk muzeja učencem omogoča veliko več kot le izpolnitev ciljev iz učnih načrtov in s tem tudi muzeji izpolnjujejo svoje poslanstvo. Zavedajo se tudi pomembnosti stalnega izpopolnjevanja in dopolnjevanja programov.²⁹ Tudi SŠM že več let izdaja pedagoške programe. Ker je raziskava narejena v šolskem letu 2018/2019, je predstavljen pregled publikacije Pedagoški programi v šolskem letu 2018/2019.

V uvodu publikacije je predstavljena prenovljena stalna razstava, ki bo nosila naslov Šola je zakon! Razstava bo sledila sodobnim muzejskim trendom in bo primerna tudi za učence.

Muzej omogoča obiske šol in vrtcev. Delavnice, ki jih šole lahko izberejo ob obisku, pa so:

- Izdelovanje šolskih zvončkov,
- Izdelovanje ptičjih hišic,
- Vezenje,
- Summerska delavnica,

-
- 25 Mihaly Csikszentmihalyi, Kim Hermanson, Intrinsic motivation in museums: why does one want to learn? *The Educational Role of the Museum* (ur. Eileen Hooper-Greenhill), London in New York 2009, str. 146–160).
- 26 Tako je svoje poglede strnila učiteljica Marta Nardin: Samostojna priprava na ogled muzeja/ izkustveno učenje kot doprinos k raziskovalni nalogi. *Šola in muzeji: III. nacionalni strokovni posvet namenjen teoriji in praksi muzejske pedagogike* (ur. Štefan Krapše), Nova Gorica 2019, str. 77–81. file:///C:/Users/Meta/Downloads/e-gradivo%20osola%20in%20muzeji%202019%20(002)%20(2).pdf (pridobljeno: 1. 7. 2019, elektronska pošta).
- 27 Anton Arko, Marjetka Balkovec Debevec, Ksenija Guzej, Miha Mali: *Pedagoški programi v šolskem letu 2018/2019*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, zanj mag. Stane Okoliš, 2018.
- 28 Učni načrt. Program osnovna šola. Družba, Ljubljana: Ministrstvo RS za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo, 2011. http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_druzba_OS.pdf (pridobljeno: 21. 7. 2019).
- 29 Staša Tome, Povezovanje muzejskih programov z učnimi načrti. *Šola in muzeji I. nacionalni strokovni posvet namenjen teoriji in praksi muzejske pedagogike* (ur. Štefan Krapše), Nova Gorica 2017, str. 69–73 [CD-ROM].

- Rimska delavnica,
- Strip – »deveta umetnost ni deveta briga«,
- Lepopisanje,
- Svet antike,
- »Zeliščni spomin«.

Šolske skupine večinoma pridejo na muzejsko učno uro in vodstvo po stalni razstavi.³⁰ To je priporočeno tudi v priročniku Pedagoški programi v šolskem letu 2018/2019. V nadaljevanju so podrobneje predstavljene samo tiste učne ure, ki so primerne za četrti in peti razred osnovne šole. Tak izbor je narejen zaradi ciljne skupine učiteljev, vključenih v to raziskavo.

Tabela 1: Predstavitev muzejskih učnih ur

Učna ura	Kraj in čas	Učni cilji za učence
Antična Emona	Trg v antični Emoni v 1. stoletju n. št.	Usvojijo latinsko štetje do deset, spoznajo latinska imena za mesece, pišejo s stilusom na voščeno tablico in poslušajo zgodbo o Veneri in Marsu ter se pogovarjajo o rimskih bogovih.
Nedeljska šola	Nedeljska šola v Avstrijskem cesarstvu leta 1865	Štejejo do deset, rešujejo preproste besedilne naloge, naučijo se pesem A. M. Slomška Ljuba vigred.
Računstvo	Ljudska šola v Avstro-Ogrski, leta 1905	»Številijo« s »števnim strojem« do 100 ter spoznajo stara imena mesecev in z njimi povezana kmečka opravila.
Lepo vedenje	Ljudska šola v Avstro-Ogrski leta 1907	Spoznajo osnovna pravila bontona in se seznanijo s šolskimi postavami.
Prirodopis: domača mačka	Ljudska šola v Avstro-Ogrski leta 1907	Spoznajo mačkine telesne in značajske lastnosti ter odkrivajo njeno povezanost z navadami ljudi v slovenskih pregovorih o mački.

30 Marjetka Balkovec Debevec, Mateja Ribarič, Slovenski šolski muzej povezuje šole in muzej. *Educa: strokovna revija za področje varstva, vzgoje in izobraževanja predšolskih otrok in otrok na razredni stopnji osnovne šole*, (5/6), XXVI (ur. Štefan Krapše), Nova Gorica, Educa izobraževanje, 2017, str. 72–80.

Učna ura	Kraj in čas	Učni cilji za učence
Ročna dela	Šola v Kraljevini SHS leta 1926	Navajanje na snažnost, urejenost in natančnost, seznanijo se s šivalnim priborom, prišijejo si gumb in izdelek odnesejo domov.
Lepopis	Narodna šola v Kraljevini Jugoslaviji leta 1930	Pišejo s peresnikom in črnilom, spoznavajo posamezne lepopisne črke in njihove elemente, vežejo črke v besede in poved.
Telovadba	Narodna šola v Kraljevini Jugoslaviji leta 1932	Razvijajo spretnost in gotovost v gibih, odločnost, samozavest ter vzdrževanje duševnega in telesnega zdravja, navajajo se na dostojno in lepo vedenje.
Higiena	Nižja gimnazija v Kraljevini Jugoslaviji leta 1932	Spoznajo osnove osebne higiene in higieno bivalnih prostorov, spoznajo nalezljive bolezni in kako se teh ubraniti, seznanijo se z zgodovino higiene.

Za potrebe raziskave je bil narejen še podroben pregled učnega načrta za predmet družba v četrtem in petem razredu osnovne šole (2011). Pri opredelitvi predmeta piše, da naj učenci spoznavajo in vrednotijo družbeno, kulturno in naravno okolje ter da naj bodo v okviru predmeta v pouk vključeni tudi cilji s področja zgodovine in etnologije. Med splošnimi cilji je navedeno, da naj učenci razvijajo razumevanje o svojem družbenem in kulturnem okolju v času in prostoru, da naj razvijejo stališča in vrednote do domovinske vzgoje in človekove pravice, hkrati pa naj se učijo logičnega in kritičnega mišljenja, razvijajo kulturno zavest in izražanje, socialne in državne kompetence ter sporazumevanje v maternem jeziku. Med didaktičnimi priporočili so predvideni projektno učno delo, raziskovalno učenje in obisk muzeja. Učenci v četrtem in petem razredu osnovne šole namreč težko razumejo čas v zgodovini, zato sta jim vizualno gradivo in izkustveno učenje v pomoč. V vsebinskem sklopu Ljudje v času pa se najde največ ciljev, ki jih lahko učenci poglobljeno dosežejo in dopolnijo v muzejih:

- spoznavajo življenje ljudi v preteklosti (zlasti v domači pokrajini) in ga primerjajo z današnjim življenjem,
- spoznavajo slovensko kulturno dediščino in razvijajo zavest o narodni identiteti in državni pripadnosti,

Učenec pri učni uri v Slovenskem šolskem muzeju lahko nosi lesenega osla na hrbtu, če ne upošteva pravil lepega vedenja. Tudi na tak način se vživi v zgodovinsko dogajanje (SŠM, fototeka, foto: Žiga Koritnik).

- spoznavajo razdeljenost preteklosti na zgodovinska obdobja in se orientirajo v času z uporabo časovnega traku,
- raziskujejo preteklost z uporabo različnih virov in dejavnosti (terensko delo),
- spoznavajo načine življenja danes in v preteklosti,
- ugotavljajo razmerja med posameznikom in različnimi skupnostmi, družbo ter njihovim naravnim in kulturnim okoljem, primerjajo dediščino preteklosti in sodobnost,
- razvijajo pozitiven odnos do kulturne dediščine.

Nekateri cilji šol in muzejev so komplementarni, zato je sodelovanje zelo pomembno. Muzeji lahko dopolnjujejo šolo le, če se cilji delno tudi razlikujejo, saj bi sicer šlo le za ponavljanje.³¹ To je tudi razlog, da so bili za raziskavo uporabljeni splošni učni cilji, ne operativni. Splošni namreč dopuščajo več »svobode«, zato so možnosti za dopolnjevanje toliko večje. Da bi preverili, ali tudi učitelji

³¹ Lidija Tavčar, *Homo spectator: Uvod v muzejsko pedagogiko*, Ljubljana: Pedagoški inštitut, 2009a, str. 78–79. <http://www.sistory.si/publikacije/prenos/?urn=SISTORY:ID:911> (pridobljeno: 3. 7. 2019).

menijo, da z obiskom SŠM učenci lahko dopolnijo svoje znanje v povezavi z učnim načrtom, so bili nekateri cilji vključili v anketni vprašalnik, ki so ga reševali učitelji četrtega in petega razreda osnovne šole.

EMPIRIČNI DEL

Opredelitev raziskovalnega problema

Veliko osnovnih šol iz cele Slovenije se za dan dejavnosti v četrtem ali petem razredu odloči za obisk SŠM. V muzeju priporočajo, da se učenci udeležijo vodenega ogleda razstave in ene učne ure ali muzejske delavnice. Obisk muzeja tako traja polni dve uri, od tega je petinštirideset minut namenjenih vodstvu po razstavi.³²

Namen empiričnega dela raziskave je bil ugotoviti, kakšne poglede imajo učitelji na pedagoški program SŠM, na učne oblike dela in motivacijo v muzeju ter na kakšen način naredijo pripravo in evalvacijo, ko obišejo muzej. Pridobljeni rezultati lahko vplivajo na kakovostnejše sodelovanje med šolami in SŠM. Med raziskavo se je pokazalo, da bi bilo smiselno vključiti tudi katerega izmed muzejskih delavcev, zato je predstavljen tudi intervju z direktorjem SŠM mag. Stanetom Okolišem.

RAZISKOVALNI PRISTOP IN RAZISKOVALNE METODE

V raziskavi je bil uporabljen kvantitativni in kvalitativni pristop. Uporabljena je bila deskriptivna metoda pedagoškega raziskovanja.

Opis vzorca

Način vzorčenja je bil priložnostni. Vprašalnik so reševali tisti, ki so v aprilu, maju in juniju 2019 s četrtem in/ali petim razredom osnovne šole obiskali SŠM in si ogledali stalno razstavo. Zbranih je bilo 77 vprašalnikov.

Za odgovarjanje v anketnem vprašalniku sta bila ključnega pomena poznavanje učnega načrta za predmet družba in poučevanje v četrtem ali petem razredu osnovne šole, zato so bili iz nadaljnje raziskave najprej izključeni tisti, ki niso navedli naziva ali razreda, v katerem poučujejo. Takšnih anketirancev je bilo 6.

Anketiranci so za naziv navajali različne odgovore, zato so združeni tisti, ki so za naziv navedli nazive profesor/-ica, profesor/-ica razrednega pouka, svetnik/-ica, mentor/-ica in svetovalc/-ka, v skupno poimenovanje učitelj/-ica

---

32 Slovenski šolski muzej (b. d.), <http://www.ssolski-muzej.si/slo/pedagogueactivity.php?item=104> (pridobljeno: 15. 7. 2019).

razrednega pouka. Vsi preostali nazivi³³ so združeni v skupino drugo (10 anketirancev). Glede na navedene nazive v skupini drugo, se predpostavlja, da so bili ti anketiranci spremljevalci skupin, zato v raziskavo niso bili vključeni.

V raziskavo so bili torej vključeni samo tisti, ki so bili uvrščeni v skupino učitelj/-ica razrednega pouka in so podali odgovor, v katerem razredu poučujejo. Tako je končni vzorec predstavljalo 61 učiteljev.

Postopek zbiranja podatkov

Za kvalitativno raziskavo je bil najprej vzpostavljen stik z direktorjem SŠM in pridobljeno dovoljenje za izvedbo raziskave. Nato je sledilo sestavljanje anonimnega anketnega vprašalnika, sestavljenega iz zaprtih vprašanj (vprašanj z večstransko izbiro), kombiniranega tipa vprašanj in petstopenjskih numeričnih ocenjevalnih lestvic. V aprilu, maju in juniju 2019 so bili vprašalniki razdeljeni učiteljem četrtega in petega razreda osnovne šole, ki so v tem času obiskali SŠM s skupino učencev. Za reševanje so potrebovali približno deset minut.

S postavljenimi vprašanji se je želelo ugotoviti, kako pomembna se učiteljem četrtega in petega razreda osnovne šole zdi priprava učencev na obisk SŠM, v kolikšni meri obisk SŠM pokriva splošni učni cilji iz učnega načrta pri predmetu družba za četrty in peti razred osnovne šole, kaj učitelji vidijo kot pomembno sredstvo za motivacijo učencev ob obisku muzeja in na kakšen način naredijo učitelji evalvacijo z učenci po obisku muzeja.

Podatke za kvantitativno raziskavo so bili zbrani s pomočjo nestandardiziranega intervjuja, ki je bil po elektronski pošti v juliju 2019 poslan direktorju SŠM.

POVZETEK REZULTATOV IN INTERPRETACIJA UGOTOVITEV RAZISKA

Da bi raziskali vlogo SŠM pri spoznavanju zgodovine šolstva v četrtem in petem razredu osnovne šole, je bila izvedena raziskava, ki je vključevala učitelje četrtega in petega razreda. Zbrani rezultati so poglobljeni in podkrepjeni z intervjujem z direktorjem SŠM. V nadaljevanju je predstavljena interpretacija odgovorov na raziskovalna vprašanja. V interpretacijo so vključeni odgovori učiteljev, odgovori direktorja SŠM ter povezava z viri in literaturo.

RV1 – Kako učitelji četrtega in petega razreda osnovne šole ocenjujejo pomembnost predhodne priprave na obisk SŠM?

Rezultati so pokazali, da se učiteljem četrtega in petega razreda osnovne šole zdi priprava na obisk SŠM zelo pomembna (59,0 %), pomembna (26,2 %) ali niti pomembna niti nepomembna (13,1 %). Večina (85,0 %) učiteljev je odgovorila, da učence na obisk SŠM pripravijo tako, da jih seznanijo s pravili

33 Dipl. prof. bio. in gosp., kemijski tehnik, mag. prof. inkl. ped., prof. nem. in soc., prof. šp. vzg., univ. dipl. soc. del., univ. dipl. soc. kult. ter prof. zgod. in univ. dipl. soc. ped.

obnašanja, ki veljajo v muzeju. Predhodni seznanjenosti učencev z osnovami vedenja izraža podporo tudi R. Čeh (2017)³⁴ na plakatu *Vloga učitelja in muzejskega pedagoga pri vzpostavljanju in ohranjanju discipline v muzeju*. Avtorica poudarja, da je priprava na obisk muzeja učiteljevo delo, muzejski pedagog pa navodila le še strnjeno ponovi. Sodelovanje je lahko mnogo kakovostnejše, če učenci upoštevajo pravila. To vodiču omogoča lažje vodenje, saj ne izgublja preveč časa za disciplino. Stalno opozarjanje zmoti pripovedni tok vodiča in aktivno sodelovanje učencev, saj se pozornost vseh bolj usmerja v discipliniranje.

Kar nekaj (70,0 %) učiteljev učencem tudi razloži, kako bo potekal obisk muzeja. Tudi ta način priprave je ključnega pomena, saj le tako učenci vedo, kaj naj pričakujejo. Več kot polovica (66,7 %) učiteljev se z učenci že predhodno pogovori o šoli nekoč. Kot piše R. Čeh (2017),³⁵ ima tudi seznanjenost učencev s potekom in vsebino ogleda veliko vlogo. S kakovostno pripravo so bolj motivirani in lažje razumejo dogajanje. S spodbudami za aktivno sodelovanje med obiskom učence pripravi le 21,7 % učiteljev. Tak način priprave je zelo pomemben, saj bodo učenci le tako dosegli trajnejše in bolj poglobljeno znanje. Tudi K. Širok idr. (2016)³⁶ pišejo, da naj se učenci v muzeju pogovarjajo in razmišljajo s svojo glavo.

Učitelji so pod drugo navedli nekaj zanimivih načinov priprave. Še posebej inovativna ideja je, da učenci za pripravo naredijo intervju s starejšimi. Na tak način raziskujejo o šoli nekoč in pridobivajo informacije iz prve roke. Izvedene intervjuje lahko primerjajo med sabo, po obisku SŠM pa tudi z lastno izkušnjo stare šole v okviru muzejske učne ure. Prav tako zanimiv predlog je, da učenci v šoli sami priredijo razstavo. Tako učenci spoznajo, kaj sploh je razstava in kaj razstavni predmet. Takšni predlogi učence zagotovo tudi motivirajo. B. Marentič Požarnik (2019)³⁷ piše, da ima motivacija ključno vlogo pri uspešnem učenju in da bi jo morali, poleg vzbujanja pozitivnih čustev učencev, bolj upoštevati.

Strokovni delavci v SŠM se zavedajo pomena ustrezne priprave učencev na obisk muzeja, kar še posebej velja za program učnih ur naših babic in dedkov, saj so tu učenci soočeni z živo igro zgodovine, ki prikazuje učno-vzgojne metode v šolstvu v prejšnjih obdobjih. Zato so že pred leti pripravili navodila za obisk muzeja in jih nadgrajevali. Tako so na spletni strani SŠM navodila za obisk muzeja že zapisana. Nanašajo se na organizacijo obiska (kako se prijaviti na obisk, koliko časa traja ipd.) in na pripravo učencev na muzejsko učno uro. Zapisani napotki so zelo koristni, lahko pa bi navodila še dodatno izpostavili, da bi si jih prebrali

34 Renata Čeh, *Vloga učitelja in muzejskega pedagoga pri vzpostavljanju in ohranjanju discipline v muzeju, Šola in muzeji I. nacionalni strokovni posvet namenjen teoriji in praksi muzejske pedagogike* (ur. Štefan Krapše), Nova Gorica 2017, str. 257 [CD-ROM].

35 Prav tam.

36 Katja Širok, Urška Prug, Katarina Kogoj, Rene Capovin, Janja Štefanič, Urša Valič, *Integracija multikulturne Evrope: muzeji kot družbene arene*, Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine Slovenije, 2016.

37 Barica Marentič Požarnik, *Psihologija učenja in pouka: od poučevanja k učenju*, Ljubljana: DZS, 2019.

zares vsi učitelji. Zato bi bila morda primerna krajša zloženka, v kateri bi bili najpomembnejši deli priprave učencev še posebej izpostavljeni z večjim tiskom ali barvami. Zloženko bi učiteljem poslali po e-pošti ob prijavi skupine in s tem dosegli velik krog učiteljev.

Učitelji so odgovarjali tudi na vprašanje, kako pomembno se jim zdi sprotno spremljanje in prebiranje pedagoških programov, in malo manj kot polovica (44,3 %) učiteljev je to ocenila z niti pomembno niti nepomembno. Odgovori na naslednje vprašanje o tem, v kolikšni meri vplivajo pedagoški programi SŠM na njihovo izbiro programa, pa so bili bolj porazdeljeni. Največ (31,1 %) učiteljev je odgovorilo, da ponujen program vpliva na njihovo izbiro. SŠM vsem učiteljem ob obisku muzeja razdeli natisnjene pedagoške programe v obliki knjižice, prav tako pa so dostopni tudi na spletni strani muzeja. Da bi z novostmi učitelje še lažje dosegli, bi lahko SŠM poslal učiteljem e-pošto na začetku šolskega leta, v kateri bi bile predstavljene novosti. Vseeno pa menimo, da je spremljanje pedagoških programov predvsem naloga učiteljev, saj sami najbolje vedo, katere cilje želijo z obiskom SŠM pokriti in nadgraditi.

RV₂ – V kolikšni meri učitelji četrtega in petega razreda osnovne šole menijo, da obisk SŠM pokriva posamezne splošne učne cilje iz učnega načrta pri predmetu družba za četrty in peti razred osnovne šole?

Največ učiteljev četrtega in petega razreda osnovne šole (70,5 %) je ocenilo, da je v celoti pokrit cilj *Razvijanje pozitivnega odnosa do kulturne dediščine*. 63,9 odstotka učiteljev je ocenilo, da je v celoti pokrit tudi cilj *Spoznavanje načina življenja danes in v preteklosti*. Več kot 50 odstotkov učiteljev meni, da so v celoti pokriti tudi cilji *Učenci spoznavajo življenje ljudi v preteklosti in ga primerjajo z današnjim življenjem*, *Spoznavaajo slovensko kulturno dediščino* in *Primerjajo dediščino preteklosti in sodobnost*.

Nekaj manj kot polovica (44,3 %) učiteljev je ocenila, da je v celoti pokrit cilj *Spoznavaajo razdeljenost preteklosti na zgodovinska obdobja in se orientirajo v času z uporabo časovnega traku*. Kar nekaj (16,4 %) učiteljev pa je ocenilo, da obisk muzeja niti pokriva niti ne pokriva tega cilja. Na tem področju bi torej lahko v muzeju še nekoliko bolj prilagodili vodstvo in sistematično vključili zgodovinska obdobja v samo vodenje. Učitelji so verjetno pokritost tega cilja ocenili nekoliko slabše tudi zato, ker je vodenje v obdobju, ko so reševali ankete, zaradi prenove razstave potekalo samo v enem delu muzeja. Tako se je zgodovina šolstva vse do leta 1848 razlagala frontalno, na enem mestu. Vsebina razstave je bila pred prenovo razdeljena po zgodovinskih obdobjih. Med sabo so bila ločena po barvah in učenci so se z vodičem premikali po hodniku, ki je bil razdeljen na obdobja. Kot je v intervjuju zapisal direktor SŠM Stane Okoliš, bo tudi nova razstava razdeljena na obdobja, ki pa bodo predstavljena bolj sodobno in interaktivno. To bo omogočalo boljšo pokritost tega cilja.

Za nobenega izmed navedenih splošnih ciljev učitelji niso navedli, da ga obisk SŠM sploh ne pokriva. En (1,6 %) učitelj je ocenil, da je manj pokrit tudi cilj *Spoznavanje slovenske kulturne dediščine*. Nekaj (od 6,6 % do 16,4 %) učiteljev je

za posamezne cilje ocenilo, da jih obisk muzeja niti pokriva niti ne pokriva. Pri vseh, v anketnem vprašalniku zapisanih splošnih učnih ciljeh, se lahko SŠM še nekoliko približa učencem četrtega in petega razreda osnovne šole. Hkrati pa je pomembno, da muzej ohranja svojo funkcijo, in kot sta zapisali Metoda Kemperl in Rajka Bračun Sova (2014),³⁸ ne nadomešča vloge šole, temveč jo dopolnjuje in ob tem uresničuje tudi svoje potrebe in cilje.

SŠM torej v veliki meri pokriva cilje šole in je že stopil korak bliže k povezovanju s šolami. Trud muzejskih delavcev SŠM se je pozitivno obrestoval, saj so rezultati anketnega vprašalnika pokazali, da je kar 37,7 odstotka učiteljev muzej obiskalo že 6–10-krat in 8,2 odstotka učiteljev več kot desetkrat. Učitelji torej šolske skupine pripeljejo večkrat, iz česar se lahko sklepa, da so z obiskom SŠM zadovoljni. Direktor muzeja Stane Okoliš je v intervjuju zapisal, da se muzej želi približati željam in potrebam šol, za kar si bo muzej prizadeval tudi v prihodnosti. Izpostavil je, da muzej večkrat gostuje po šolah, že celo desetletje pa se izvajajo tudi muzejske učne ure v Hrastniku. Po direktorjevih besedah si v muzeju želijo še več podobnega sodelovanja. Opozoril pa je, da povezovanje muzejev in šol ni enosmerno, temveč sta za uspešno sodelovanje odgovorni obe ustanovi.

RV3 – Kako učitelji četrtega in petega razreda osnovne šole ocenjujejo pomembnost uporabe določenih elementov (slikovnega gradiva, delovnih listov, lutk itd.) za motiviranje učencev med vodstvom po stalni razstavi Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja?

Raziskava je pokazala, da imajo učitelji različne poglede na to, kaj motivira učence. Vsak razred zase je nekaj posebnega in zagotovo ga učitelj najbolj pozna in ve, kako lahko motivira učence. Kot je zapisano že v teoretičnem delu, gre pri motivaciji za interakcijo trajnejših osebnostnih potez in značilnosti učne motivacije (po Marentič Požarnik, 2019³⁹), torej na motivacijo vpliva veliko dejavnikov. Kljub temu pa so nekatere elemente učitelji skupno ocenili kot pomembnejše. Največ (78,7 %) učiteljev je ocenilo, da je nazorno slikovno gradivo na razstavi zelo pomemben dejavnik motiviranja. Da je največ učiteljev določilo ta dejavnik kot zelo pomemben, je zelo presenetljivo. Pričakovano je bilo, da bodo kot zelo pomemben dejavnik v prvi vrsti ocenili ogled krajšega filma, za kar se je odločilo 44,3 odstotka učiteljev. Učenci so v veliki meri izpostavljeni močnim dražljajem iz okolice, zato je tudi za pridobitev njihove pozornosti potrebna zanimivejša predstavitev.

Tudi avtentična izkušnja učencev se je zdela 75,4 odstotka učiteljem zelo pomembna. Z dejansko uporabo starih predmetov ali replik se lahko učencem še posebej vtisne v spomin kateri izmed muzejskih predmetov, tako kot se je direk-

38 Rajka Bračun Sova, Metoda Kemperl, Muzej – pomemben partner v šolskem sistemu, *Argo: časopis slovenskih muzejev*, 57(2) (ur. Alenka Miškec), Ljubljana 2014, str. 10–17.

39 Barica Marentič Požarnik, *Psihologija učenja in pouka: od poučevanja k učenju*, Ljubljana: DZS, 2019.

Stilus in voščena tablica, kakršne so uporabljali v latinskih šolah (repliki). Učenci lahko ob obisku SŠM preizkusijo takšen način pisanja in pridobijo avtentično izkušnjo (SŠM fototeka, foto: Ksenija Guzej).

torju muzeja šolski zvonec na poteg (razvidno iz intervjuja). Tudi z obiskom SŠM učenci doživijo avtentično izkušnjo. Vsi sodelujejo pri muzejski učni uri, kjer se oblečejo v starinska oblačila in sedijo v učilnici, kakršna je bila nekoč. Uporabljajo pero, črnilo, kredo, tablico. Učenci ob takšni učni uri nikakor ne ostanejo ravnodušni, kar pokažejo ob pripovedovanju po učni uri. Tudi v vodenju je že vključenih nekaj replik, ki jih učenci lahko preizkusijo. Eden izmed učencev med vodenjem lahko obleče togo (oblačilo, ki so ga nosili v antičnih šolah), učenci lahko poskusijo pisati na voščene tablice in nosijo osla na hrbtu.

Najmanj učiteljev je kot zelo pomembno ocenilo reševanje delovnih listov in vodenje z lutko. Učenci že v šoli verjetno veliko rešujejo delovne liste in so zato učitelji ocenili, da učencev ti ne motivirajo. Vodenje z lutko bi bilo morda pomembnejše pri mlajših učencih. Večina (67,2 %) učiteljev je ocenila, da je vključevanje resničnih in zabavnih primerov skozi zgodovino šolstva zelo pomembno. Tudi humor je pomembna prvina pri pridobivanju pozornosti učencev. S pomočjo vključevanja resničnih in zabavnih primerov vodič lažje vodi učence in ohranja njihovo pozornost.

Odgovori učiteljev, ki so reševali anketni vprašalnik, nam povedo, da je v novo razstavo in v vodenje za učence četrtega in petega razreda osnovne šole smiselno vključiti čim več slikovnega gradiva in učencem omogočiti avtentično izkušnjo. Direktor muzeja je v intervjuju navedel, da bo nova razstava v SŠM več-

nivojska in bo vključevala tudi interaktivno omaro. Obiskovalcem bo omogočen raziskovalni pristop, razstava pa bo zasnovana tako, da bo vsebovala različno zapletene vsebine. Podkrepljena bo tudi z zvočnimi učinki. Glede na direktorjev opis in odgovore učiteljev, bo nova razstava v veliki meri ustrezala učencem četrtega in petega razreda osnovne šole.

RV4 – Katere izmed učnih oblik dela se učiteljem četrtega in petega razreda osnovne šole zdijo najpomembnejše za vodenje učencev po razstavi?

Raziskava je pokazala, da se večini učiteljev zdi frontalna učna oblika dela najprimernejša za vodstvo učencev po razstavi. Tako je odgovorilo 50,8 odstotka učiteljev. Takšni odgovori so bili pričakovani, saj je verjetno frontalna učna oblika najbolj domača večini učiteljev in hkrati omogoča tudi najlažji nadzor nad razredom. N. Robežnik (2017)⁴⁰ piše, da imajo učenci najraje frontalno učenje, saj od njih ne zahteva posebne vključenosti, vendar je tudi odnos učencev do učenja treba spremeniti. Z uporabo aktivnih metod in oblik dela učenci razvijajo učne spretnosti in se učijo samostojnega izobraževanja. Zanimivo je, da se 44,3 odstotka učiteljem zdi najprimernejša učna oblika sodelovalno učenje po skupinah. Iz tega se sklepa, da se učitelji že zavedajo pomena vključenosti posameznika v vzgojno-izobraževalni proces. B. Marentič Požarnik (2019)⁴¹ piše, da je učitelj tisti, ki mora učencem zastaviti problem. Reševati ga morajo sami, učitelj pa jih usmerja in vodi. S sodelovalnim učenjem ima skupina učencev skupen cilj, ki ga želijo doseči.

Vsaka izmed učnih oblik dela ima določene prednosti in slabosti za poučevanje zgodovine šolstva v četrtem in petem razredu osnovne šole. Najlažje izvedljiva je frontalna učna oblika, vendar učenci ne pridobijo tako poglobljenega znanja. Nekoliko primernejše bi bile druge učne oblike, v katerih bi bili učenci neposredno vključeni v pridobivanje novega znanja. V SŠM vodstvo po razstavi poteka frontalno, kar se zdi najprimernejše tudi polovici anketirancem. Kljub temu pa bi bilo smiselno uvesti še druge učne oblike, ki bi učencem omogočale pridobivanje znanja skozi interakcijo z drugimi učenci in vodičem, lahko pa bi tudi sami raziskovali zgodovino šolstva. Direktor muzeja je v intervjuju zapisal, da na povezovanje s šolami vplivajo aktivne metode muzejskega dela, kjer učenci spoznavajo preteklost prek izkušenj in igre. Učencem je v SŠM to ponujeno pri muzejski učni uri, potreben pa bi bil še premislek, kako bi to še bolj neposredno vključili tudi v vodstvo po razstavi Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja.

40 Nataša Robežnik, Uporaba zgodovinskih virov pri poučevanju slovenske zgodovine 20. stoletja, *Educa: strokovna revija za področje varstva, vzgoje in izobraževanja predšolskih otrok in otrok na razredni stopnji osnovne šole*, (5/6), XXVI (ur. Štefan Krapše), Nova Gorica, Educa izobraževanje, 2017, str. 91–94.

41 Barica Marentič Požarnik, *Psihologija učenja in pouka: od poučevanja k učenju*, Ljubljana: DZS, 2019.

RV5 – Na kakšen način učitelji četrtega in petega razreda osnovne šole navadno naredijo evalvacijo z učenci po končanem obisku muzeja?

Navadno učitelji naredijo evalvacijo tako, da učenci pripovedujejo o svojih vtisih. Tako je odgovorilo kar 93,4 odstotka učiteljev. Učenci so prek pogovora povabljeni k evalvaciji in premisleku o obisku SŠM, vendar ponavadi vsi učenci ne sodelujejo v pogovoru. S kratkim pogovorom se sicer naredi evalvacija že v muzeju, po učni uri. Učenci povedo svoje vtise in doživetja. Učitelji so navedli tudi nekaj svojih primerov. Najbolj zanimiv predlog je bil, da naredijo evalvacijo s pomočjo igre vlog. Tak način evalvacije je za učence inovativen in jim omogoča, da podoživijo vtise z obiska SŠM.

Zelo zanimiv je bil projekt Muzej v otroških očeh: v šolskem letu 2000/2001 se je začelo intenzivnejše zbiranje izdelkov, ki so nastali po obisku muzeja. Do leta 2006 je muzej prejel 629 izdelkov, nekaj izbranih pa je bilo predstavljenih na razstavi Muzej v otroških očeh, ki je bila odprta od maja do oktobra 2006.⁴² Podobnih projektov bi lahko bilo še več, saj omogočajo povezovanje šole z muzejem tudi po obisku. Šola s takšnim projektom lahko naredi kakovostno evalvacijo in poglobi znanje učencev, muzej pa dobi povratne informacije o svojem delu. Bolj poglobljeno evalvacijo bi lahko izvedli tudi tako, da bi učence razdelili v skupine. Razdelili bi jim vprašanja, ki bi se nanašala na obisk muzeja, in jih spodbudili k pogovoru. Osredotočili bi se predvsem na povezavo preteklosti s sedanostjo ter iskali dobre in slabe strani šole nekoč in danes. Učenci bi kritično ovrednotili načine kaznovanja nekoč in jih primerjali z ukrepi v šolah danes. Sledil bi tudi razmislek o tem, kakšen način discipliniranja v šoli bi bil sprejemljiv in učinkovit danes. Tako bi vsebinski sklop Ljudje v času iz učnega načrta za predmet družba (2011)⁴³ povezali s sklopom Ljudje v družbi. Učitelj in vodič bi učence spremljala ter spodbujala z dodatnimi vprašanji. Na koncu bi morali učenci na poljuben način predstaviti obisk muzeja. Lahko s plakatом, risbo, igro vlog ali na svoj, inovativen način. Učenci bi tako pridobljeno znanje aktualizirali. Koristno bi bilo, če bi takšna evalvacija potekala že v muzeju, vendar je to težko izvedljivo. Obisk muzeja bi posledično trajal dlje časa in tudi učenci bi zaradi vsega doživetega verjetno težko intenzivno sodelovali. Morda pa bi bil lahko to nov način povezovanja s šolami ter bi muzejski pedagog prišel nekaj dni po obisku muzeja v šolo in bi izvedel opisano evalvacijo.

42 Mateja Ribarič, *Muzej v otroških očeh: razstava otroških risbic in zapisov*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2006.

43 Učni načrt. Program osnovna šola. Družba, Ljubljana: Ministrstvo RS za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo, 2011. http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_druzba_OS.pdf (pridobljeno: 21. 7. 2019).

SKLEP

Glavni namen raziskave je bil ugotoviti, kakšno vlogo ima SŠM pri spoznavanju zgodovine šolstva v četrtem in petem razredu osnovne šole. Namen je bil tudi ugotoviti, kako učitelji učence pripravijo na obisk muzeja, na kakšen način naredijo evalvacijo in kako bi učencem četrtega in petega razreda osnovne šole približali spoznavanje zgodovine šolstva.

Raziskava kaže, da je vloga SŠM v tem, da učencem z nazornim slikovnim gradivom in prek avtentične izkušnje približa zgodovino šolstva. Z aktivnim sodelovanjem učencev bo njihovo znanje trajnejše in bolj poglobljeno. Pri tem je pomembna tudi priprava učencev na obisk muzeja, ki lahko poteka na različne načine. Največ učiteljev pripravi učence tako, da jih seznanijo s pravili obnašanja, ki veljajo v muzeju. Najbolj domiselna ideja, ki so jo podali učitelji sami, je po našem mnenju to, da učenci pred obiskom muzeja naredijo intervju s starimi starši o tem, kako je potekala šola nekoč. Rezultati raziskave so pokazali, da učitelji spremljajo in prebirajo pedagoške programe, ki jih SŠM pripravi vsako leto, in da vplivajo na izbiro njihovega programa za obisk. Kljub temu pa bi se povezovanje z muzejem nekoliko izboljšalo, če bi učitelji temu namenili več pozornosti.

Sklepa se lahko, da so učitelji z obiskom SŠM zadovoljni, saj se jih veliko vrača in je več kot polovica učiteljev za splošne učne cilje, ki se navezujejo na zgodovino šolstva, ocenila, da so v celoti pokriti. Nekaj manj kot polovica jih je tako ocenilo le cilj *Spoznajajo razdeljenost preteklosti na zgodovinska obdobja in se orientirajo v času z uporabo časovnega traku*. Pri tem je treba znova poudariti, da je raziskava potekala v obdobju prenove muzeja. S postavitvijo prenovljene razstave bo tudi ta cilj mogoče realizirati v večji meri, saj bo zgodovina šolstva predstavljena po obdobjih. K temu bodo pripomogli tudi interaktivna razstavna postavitev, zanimiv časovni trak, zanimivi muzejski predmeti in slikovno gradivo, zvočni in vizualni učinki.

Učitelji so ocenili, da sta reševanje delovnih listov in vodenje z lutko po razstavi srednje pomembna, medtem ko so druge elemente motiviranja večinoma ocenili kot pomembne ali zelo pomembne. Tako je bilo ugotovljeno, da je v vodstvo po razstavi smiselno vključiti nazorno slikovno gradivo in učencem omogočiti avtentično izkušnjo (uporabo starih predmetov). Tudi vključevanje resničnih in zabavnih primerov je po mnenju večine (67,2 %) učiteljev zelo pomembno. Približno polovica učiteljev četrtega in petega razreda osnovne šole je mnenja, da je frontalna učna oblika najprimernejša za vodstvo učencev po razstavi. Velika večina učiteljev je odgovorila, da naredijo evalvacijo tako, da učenci pripovedujejo o svojih vtisih. Tak način evalvacije bi lahko nadgradili tako, da bi učenci svoje znanje bolj utrdili.

Možnosti za nadaljnje raziskovanje je še veliko. Zanimivo bi bilo raziskati, kakšen pogled imajo na obiskovanje muzejev učenci in kakšen bi bil zanje sodoben in inovativen obisk muzeja. Prav tako bi bilo smiselno raziskati učinkovitost različnih metod dela v muzeju in ugotoviti, kaj vse vpliva na učitelje, da se odločijo za obisk določenega muzeja. Tudi natančen pregled in predstavitev šolskih

muzejev v tujini, s čimer se sicer kustosi Slovenskega šolskega muzeja že ukvarjajo, bi zagotovo prinesla novo znanje.

Viri

- Arko, Anton, Balkovec Debevec, Marjetka, Guzej, Ksenija, Mali, Miha: *Pedagoški programi v šolskem letu 2018/2019*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, zanj mag. Stane Okoliš, 2018.
- Ribarič, Mateja, *Muzej v otroških očeh: razstava otroških risbic in zapisov*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2006.
- Šuštar, Branko, *Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja III: katalog stalne razstave*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2002.
- Slovenski šolski muzej (b. d.) <http://www.ssolski-muzej.si/slo/pedagogueactivity.php?item=104> (pridobljeno: 15. 7. 2019).
- Učni načrt. Program osnovna šola. Družba, Ljubljana: Ministrstvo RS za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo, 2011. http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_druzba_OS.pdf (pridobljeno: 21. 7. 2019).

Literatura

- Balkovec Debevec, Marjetka, Ribarič, Mateja, Slovenski šolski muzej povezuje šole in muzej. *Educa: strokovna revija za področje varstva, vzgoje in izobraževanja predšolskih otrok in otrok na razredni stopnji osnovne šole*, (5/6), XXVI (ur. Štefan Krapše), Nova Gorica, Educa izobraževanje, 2017.
- Bračun Sova, Rajka, Kemperl, Metoda, Muzej – pomemben partner v šolskem sistemu, *Argo: časopis slovenskih muzejev*, 57(2) (ur. Alenka Miškec), Ljubljana 2014.
- Bračun Sova, Rajka, Štrajn, Darko, Tendence v muzejski pedagogiki, *Šolsko polje: Revija za teorijo in raziskave vzgoje in izobraževanja*, XXVI(5–6), Ljubljana: Slovensko društvo raziskovalcev šolskega polja in Pedagoški inštitut, 2015. <http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-TLFM6TX9/d75b8195-906a-4c0e-998e-862289de775a/PDF> (pridobljeno: 19. 7. 2019).
- Brodnik, Vilma, *Posodobitve pouka v osnovnošolski praksi, Zgodovina*, Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2013. https://www.zrss.si/digitalnknjiznica/Posodobitvepoukavosnovno%C5%A1olskipraksi_zgodovina.pdf (pridobljeno: 18. 7. 2019).
- Bucik, Nataša, Požar Matijašič, Nada, Pirc, Vlado, *Kulturno-umetnostna vzgoja: Priročnik s primeri dobre prakse iz vrtcev, osnovnih in srednjih šol – dopolnjena spletna različica*, Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2011. <https://www.zrss.si/digitalnknjiznica/kulturno-umetnostna-vzgoja/files/assets/common/downloads/publication.pdf> (pridobljeno: 1. 7. 2019).

- Csikszentmihalyi, Mihaly, Hermanson, Kim, Intrinsic motivation in museums: why does one want to learn? *The Educational Role of the Museum* (ur. Eilean Hooper-Greenhill), London in New York 2009.
- Čeh, Renata, Vloga učitelja in muzejskega pedagoga pri vzpostavljanju in ohranjanju discipline v muzeju, *Šola in muzeji I. nacionalni strokovni posvet namenjen teoriji in praksi muzejske pedagogike* (ur. Štefan Krapše), Nova Gorica 2017. [CD-ROM].
- Gonza, Nina, Hus, Vlasta, Nekateri načini poučevanja kulturne dediščine na primarni stopnji izobraževanja, *Educa: strokovna revija za področje varstva, vzgoje in izobraževanja predšolskih otrok in otrok na razredni stopnji osnovne šole*, 5–6, XXV (ur. Štefan Krapše), Nova Gorica, Educa izobraževanje, 2013. <http://www.educa-izobrazevanje.si/wp-content/uploads/2013/09/Nina-Gonza-Vlasta-Hus.pdf> (pridobljeno: 17. 7. 2019).
- Hooper-Greenhill Eilean, Learning from learning theory in museums. *The Educational Role of the Museum* (ur. Eilean Hooper-Greenhill), London in New York 2009.
- Ivanuš Grmek, Milena, Javornik Krečič, Marija, *Osnove didaktike*, Maribor: Pedagoška fakulteta, 2011.
- Jensen, Nina, Children, teenagers and adults in museums: a developmental perspective. *The Educational Role of the Museum* (ur. Eilean Hooper-Greenhill), London in New York 2009.
- Juriševič, Mojca, *Motiviranje učencev v šoli: analiza ključnih dejavnikov zagotavljanja kakovosti znanja v vzgojno-izobraževalnem sistemu*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, 2012. https://www.pef.uni-lj.si/fileadmin/Datoteke/CRSN/branje/Motiviranje_u%C4%8Dencev_v_%C5%A1oli_u%C4%8Dbenik__2012_.pdf (pridobljeno: 21. 7. 2019).
- Kiurski, Dragan, Kako deca uče u muzeju? *Šola in muzeji: III. Nacionalni strokovni posvet namenjen teoriji in praksi muzejske pedagogike* (ur. Štefan Krapše), Nova Gorica 2019. [file:///C:/Users/Meta/Downloads/e-gradivo%20sola%20in%20muzeji%202019%20\(002\)%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Meta/Downloads/e-gradivo%20sola%20in%20muzeji%202019%20(002)%20(2).pdf) (pridobljeno: 1. 7. 2019, elektronska pošta).
- Koželj, Meta, *Vloga Slovenskega šolskega muzeja pri spoznavanju zgodovine šolstva v četrtem in petem razredu osnovne šole*, magistrsko delo, 2019.
- Marentič Požarnik, Barica, *Psihologija učenja in pouka: od poučevanja k učenju*, Ljubljana: DZS, 2019.
- Nardin, Marta, Samostojna priprava na ogled muzeja/izkustveno učenje kot doprinos k raziskovalni nalogi. *Šola in muzeji: III. nacionalni strokovni posvet namenjen teoriji in praksi muzejske pedagogike* (ur. Štefan Krapše), Nova Gorica 2019. [file:///C:/Users/Meta/Downloads/e-gradivo%20sola%20in%20muzeji%202019%20\(002\)%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Meta/Downloads/e-gradivo%20sola%20in%20muzeji%202019%20(002)%20(2).pdf) (pridobljeno: 1. 7. 2019, elektronska pošta).
- Robežnik, Nataša, Uporaba zgodovinskih virov pri poučevanju slovenske zgodovine 20. stoletja, *Educa: strokovna revija za področje varstva, vzgoje in izobraževanja predšolskih otrok in otrok na razredni stopnji osnovne šole* (5/6), XXVI (ur. Štefan Krapše), Nova Gorica, Educa izobraževanje, 2017.

- Rovšnik, Borut, *Pogled v prihodnost: bodo muzeji v 21. stoletju še družbeno koristni? Smernice za muzejske pedagoge in odgovorne obiskovalce in uporabnike. Argo: časopis slovenskih muzejev*, 55(1), (ur. Alenka Miškec), Ljubljana 2012.
- Širok, Katja, Purg, Urška, Kogoj, Katarina, Capovin, Rene, Štefanič, Janja, Valič, Urša, *Integracija multikulture Evrope: muzeji kot družbene arene*, Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine Slovenije, 2016.
- Tavčar, Lidija, *Homo spectator: Uvod v muzejsko pedagogiko*, Ljubljana: Pedagoški inštitut, 2009a. <http://www.sistory.si/publikacije/prenos/?urn=SISTORY:ID:911> (pridobljeno: 3. 7. 2019)
- Tavčar, Lidija, *Uvod v muzejsko pedagogiko*, Ljubljana: Pedagoški inštitut, 2009b. <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-IX8U2KGZ/oc201dac-b48c-4b16-acef-e653674950a4/PDF> (pridobljeno: 4. 7. 2019).
- Tome, Staša, *Povezovanje muzejskih programov z učnimi načrti. Šola in muzeji I. nacionalni strokovni posvet namenjen teoriji in praksi muzejske pedagogike* (ur. Štefan Krapše), Nova Gorica 2017 [CD-ROM].
- Trškan, Danijela, *Didaktika zgodovine 1996–2016: prispevki k zgodovini v šoli*, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2016. <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-58UFV7W9/bacf3717-9c2e-466d-8881-3682fco74111/PDF> (pridobljeno: 19. 7. 2019).

Povzetek

Ena izmed najpomembnejših nalog muzejev je izobraževanje, zato je sodelovanja z vzgojno-izobraževalnimi ustanovami veliko. V članku so na kratko predstavljeni muzejska pedagogika ter samo učenje in motivacija, ki potekata v muzeju. Opisane so vsebine muzejskih učnih ur, ki so najbolj primerne za učence četrtega in petega razreda osnovne šole in jih izvajajo v Slovenskem šolskem muzeju. Predstavljeni so tudi splošni učni cilji iz učnega načrta Družba iz leta 2011. V nadaljevanju so opisani rezultati raziskave, opravljene v letu 2019, v katero je bilo vključenih 61 osnovnošolskih učiteljev in učiteljic četrtega in petega razreda. Raziskava je pokazala, da ima Slovenski šolski muzej pomembno vlogo pri spoznavanju zgodovine šolstva. Učitelji so ocenili, da z obiskom pokrijejo velik del načrtovanih ciljev iz učnega načrta, ki se navezujejo na zgodovino šolstva.

*Summary****Study about the role of the Slovenian School Museum in learning about the history of school in years four and five of primary school******Meta Koželj***

One of the most important duties of museums is education and so there is a great deal of cooperation with educational institutions. The article gives a short presentation of museum pedagogy and of the museum's teaching activities and the motivation for them. It describes the content of the museum school lessons carried out at the Slovenian School Museum that are most suitable for pupils in years four and five of primary school. It also talks about the general teaching aims of the curriculum for the subject Society in 2011. There follows a description of the results of a study carried out in 2019, which included 61 primary school teachers teaching years four and five. The study showed that the Slovenian School Museum plays an important role in learning about the history of schooling. The teachers said that by attending the museum school lessons they cover a large proportion of the planned aims from the curriculum connected with the history of schooling.

Spominski zapisi / Reminiscences

UDK 069.12:82-94
1.25 Drugi sestavni deli
Prejeto: 24. 12. 2020

Poglavje Spominski zapisi prinaša kratke utrinke doživljanj učnih ur z obeh strani stare učilnice v treh sklopih. Z izbranimi spomini se najprej predstavijo sedanji in nekdanji gospodi učniki in gospodične učiteljice. Kaj vse se lahko zgodi pri učni uri, kakšne izkušnje so pridobili s poučevanjem v stari šoli, kaj jim pomeni vloga gospodične učiteljice ali gospoda učenika.

Učne ure naših babic in dedkov pa so šle tudi v goste – v muzeje, šole, na televizijo, v filme. Muzejska učilnica je bila večkrat uporabljena pri snemanju različnih filmov s prizori iz šolstva (npr. film Črni bratje, 2010). Vsako leto znova pa se vrstijo tako prispevki posnetkov v muzejski učilnici kot (delne) izvedbe učnih ur za dokumentarne, informativne in razvedrilne televizijske oddaje različnih televizijskih hiš. Največkrat je muzej z učnimi urami gostoval na osnovnih in srednjih šolah širom po Sloveniji, ko so na šolah praznovali obletnice ustanovitve šole ali odprtja šolske stavbe. V drugih muzejih pa je bila učna ura del pedagoškega programa lastne ali gostujoče razstave. Pri tovrstnih gostovanjih so se včasih pojavile težave, povezane s primernostjo prostorov za izvajanje učnih ur. Prav posebno sodelovanje se je staklo med Slovenskim šolskim muzejem in Zasavskim muzejem Trbovlje, posebno zato, ker je v tem muzeju tudi stara šolska učilnica, ki ponuja odlično mo-

The chapter Reminiscences offers in three sections short fragments of experiences of museum lessons from both sides of the old classroom. First, former and present teachers offer their selected memories of all the things that can happen in a lesson, what experience they have gained through teaching in the old school and what their role of a teacher means to them. By way of contrast are the memories of the pupils who have attended the lessons – from further afield (Kikinda, Zagreb) and from all parts of Slovenia. You will be able to laugh at the collage of impressions written in the books of impressions, the teacher's entries in the golden and black books, and the notes and drawings sent in by visitors young and old. Very often the pupils sitting at the desks in the old classroom were scared stiff by the strict teacher holding a cane.

Most often the museum lessons made guest appearances at primary and secondary schools around Slovenia, when schools celebrated anniversaries of their founding or on the occasion of opening new school premises. In other museums, museum lessons were a part of the pedagogical programme connected with their own exhibition or another guest exhibition. In these guest appearances there sometimes appeared problems connected with the suitability of the premises for the

žnost za kvalitetno izvedbo programa. Z učnimi urami je muzej potoval tudi v tujino, tako na primer ob gostovanju razstave Šolstvo v Ilirskih provincah leta 2010, ko je bila učna ura Vodnikova šola poleg slovenskih gostovanj izvedena še v Hrvaškem šolskem muzeju v Zagrebu, v Višji šoli za gospodarske poklice Št. Peter v Šentjakobu v Rožu ter v Zvezni gimnaziji za Slovence v Celovcu.

Na drugi strani so spomini učencev, obiskovalcev učnih ur. Od daleč (Kikinda, Zagreb) in od blizu iz vseh koncev Slovenije. Lahko se boste nasmejali ob kolažu vtisov, zapisanih v knjigo vtisov, zapisov gospodične učiteljice v zlate in črne bukve ter poslanih zapisov in risb velikih in malih obiskovalcev. Največkrat je stroga gospodična učiteljica ali gospod učenik s palico v roki učencem v klopih stare zgodovinske učilnice pognal strah v kosti.

Lahko bi rekli, da zgodovinske učne ure Slovenskega šolskega muzeja nimajo meja, ne prostorskih ne vsebinskih, še posebno pa ne spominskih, saj se spomini na udeležbo pri učnih urah ohranjajo pri številnih generacijah obiskovalcev. Drobec spominov na učne ure predstavljamo v naslednjih zapisih.

museum lessons. Special cooperation developed between the Slovenian School Museum and the Zasavje Museum in Trbovlje, particularly because the latter also contains an old school classroom, which offers an excellent possibility for implementing the programme. Our museum lessons also travelled abroad: for example, during a guest appearance at the exhibition *Schooling in the Illyrian Provinces* in 2010, when the lesson *Vodnik's School*, in addition to making guest appearances in Slovenia, also appeared in Croatia at the Croatian School Museum in Zagreb, and in Austria at St. Peter's School for Life in St. Peter in Rosental and at the Slovenian *gymnasium* in Klagenfurt.

The lessons of our grandfathers and grandmothers also made guest appearances – in other museums, schools, on television and film. The museum classroom was often used in the shooting of various films with scenes from schools (e.g. the film *Črni bratje*, 2010). Every year there are contributions featuring the museum classroom with (partial) school lessons for documentary, informational and entertainment television programmes by various television stations.

It could be said that the historical lessons at the Slovenian School Museum have no borders, either in terms of space or content, as well as of memory, since memories of participating in the lessons are preserved in numerous generations of visitors. A small fragment of these memories is presented below.

Gospodična učiteljica / gospod učenik se predstavi

*Spomini gospodične učiteljice Medarde Meden:
dvajset let strahospoštovanja v muzejskem teatru
Slovenskega šolskega muzeja*

Leta 2019 smo v Slovenskem šolskem muzeju počastili dvajsetletnico izvajanja pedagoško-andragoškega programa *Učna ura naših babic in dedkov*.

Ko smo leta 1997 v Mestnem muzeju Ljubljana zasnovali učno uro kot pedagoški program razstave, niti pomislili nismo, da bo prehodila tako dolgo in pestro pot in da bo postala *paradni konj* pedagoškega programa celo v drugem muzeju. Dogajanje je bilo postavljeno v razred izpred stotih let z opremo, ki je napovedovala vsebino: slika cesarja Franca Jožefa, križ, kateder na podestu, stare, ozke, neudobne lesene učne klopi s črnilniki in zarezi za peresa, s koruzo v kotu, velikim lesenim oslom kot simbolom oslovske klopi in ročnim šolskim zvoncem, ki je oznanil začetek pouka.

Nastopila sem vlogo gospodične učiteljice, ki mi je bila, kot kaže, usojena. V obleki po francjožefovski modi sem obula njene ozke, nerodne čevlje, v roki pa sem držala palico, ki je dajala takt vsakokratni učni uri, ne glede na njeno vsebino (*Cesarska himna, Domača mačka, Bonton ali lepo vedenje ali Higiena*). A pravi teater se je začel šele z mojim vstopom v razred, ki se je ponavadi zgodil v smrtni tišini. »Bog daj, gospodična učiteljica!« je bil vsakokratni pozdrav *učencev* v razredu, ki so se gotovo prestrašili, ko sem udarila s palico po katedru. In tako sem vzpostavila začetek njihovega strahospoštovanja, ki se je nadaljeval s pregledom čistoče *nohtovja*. Za nekatere je bila nesprejemljiva celo molitev (Simon Jenko: Oče naš) in so demonstrativno zapustili razred – kot profesorica, ki je svoj odhod iz razreda komentirala s pripombo: »*Molila pa že ne bom!*«

Popolno vzdušje so vedno narekovali tudi nastopajoči v šolskih klopeh: s svojim obnašanjem, s strahom, ki so ga doživljali in zato nerodnimi ali ponesrečenimi odgovori, ali (pre)drznostjo, ki so jo nekateri kljub vsemu pokazali. A stati strumno pred katedrom, pravilno brati zastarele in včasih tudi nerazumljive besede, odgovarjati v celih stavkih in biti vedno nadvse spoštljiv do gospodične učiteljice, kar je moral obvladati vprašani, ni enostavno. Strahú je bilo sicer več pri najmlajših osnovnošolcih, ki jim je včasih vzelo sapo, da se joku niso mogli izogniti. In tudi polulali so se in bruhali so. Po drugi strani pa so se nekateri učenci izkazali tudi z duhovitostjo. Spomnim se: ko sem pri Cesarski pesmi razlagala pomen besede *žlahtnost*, je na vprašanje, kakšna je oseba, če je po duši žlahtna, ko sem za primer navedla trto in je bil pričakovan odgovor *plemenita*, nekdo odgovoril: »Gospodična učiteljica, pijana vendar!«

*Učne ure smo izvajali pod posebnimi pogoji tudi v času korone.
Gdč. učiteljica Medarda Meden (lastni arhiv).*

Starejši obiskovalci imajo navadno s tremo manj problemov, saj so *oboroženi* z več izkušnjami. A v veliki nostalgiji do stare šole, ki so jo tudi sami izkusili v resničnem življenju, pridejo na našo učno uro velikokrat tudi preveč *nečimrni*, za kar so seveda kaznovani. To se je zgodilo upokojeni učiteljici, ki se je pouka v našem muzeju udeležila z društvom upokojencev in je imela nalakirane nohte.

Čeprav se morda čudno sliši, so vzdušja strahospoštovanja posebno veseli učitelji, ki so danes pri svojem delu podvrženi drugačnim normam in pravilom, ki jih v veliki meri narekuje permissivna vzgoja. V muzeju pri vodjih šolskih skupin, ki obišejo pedagoške programe, velikokrat opažamo pomanjkanje avtoritete učiteljev, zato je tudi naše delo v muzeju veliko bolj pestro, obisk zgodovinskih učnih ur pa konstantno dober. Kakšna je bila avtoriteta učiteljev včasih, kakšno spoštovanje so jim morali učenci izkazovati in kako ugleden poklic so opravljali, zato v Slovenskem šolskem muzeju z veseljem pokažemo, tako z različnimi demonstracijami učnih ur, kjer deluje izkušnja *na lastni koži*, kot z razstavami in drugimi programi. Naj tukaj dodam svojo lastno izkušnjo. Na eno izmed učnih ur je dijake pripeljala tudi moja nekdanja profesorica nemščine in angleščine s poljanske gimnazije. Po zanimivi učni uri – vsi dijaki niso razumeli slovensko in sem morala kakšno besedo prevesti v nemščino – sem povedala, da je profesorica učila tudi mene in da nisem spadala med najboljše učence. Razredničarka pa je

to hitro zanikala in podučila svoje dijake, da smo bili generacija gimnazijcev, kjer jih je bilo v četrtem letniku zaradi odličnega uspeha dvajset oproščenih mature.

Kot gospodična učiteljica sem si v vseh teh letih izvajanja pedagoškega programa nabrala kar bogate izkušnje. A kljub temu so bile pred mano učne ure in skupine, ko sem tudi sama z rešpektom stopila v razred. Kot nekega oktobra leta 2017, ko je na učno uro *Bontona* prišel celoten učiteljski zbor iz sosednje Hrvaške (*OŠ Belica*). A učitelji, čeprav niso najbolje razumeli slovensko, so se čisto vživeli v vloge učencev in zvedavo odgovarjali po svojih najboljših močeh. Na koncu ure so mi huronsko ploskali in me z ovacijami skoraj spravili v solze.

Gotovo je za kustosa v muzeju največja pohvala, ko ta pride s strani kakšnega kolega. Tako je nanese, da so se učne ure udeležili tudi slušatelji mednarodne konference *Šola in muzeji*. Med učenci je bilo veliko muzealcev z območja nekdanje skupne države in zgodilo se je, da je bil o *Domači mački* vprašan tudi *repent* Dragan iz zadnje vrste. Ker se je kar namučil z branjem (slovenskega) teksta, je bil seveda deležen graje in kazenske domače naloge. Kakšno leto kasneje sva se srečala na konferenci na Ptujju in zaupal mi je, da sem »njegova nočna mora iz Slovenskega šolskega muzeja«, hkrati pa dodal, da je ta učna ura odlični primer izobraževalne šolske atmosfere v muzeju, kjer so vsi prisotni v razredu primorani k sodelovanju. Zanj je bila »doživeta frustracija« kot navdih za nadaljnje raziskovanje »muzejskega teatra« in implementacijo podobnih programov v muzej, kjer ustvarja.

Veliko vtisov se je v vseh teh letih nabralo v spominski knjigi učnih ur, posebej dragoceni so se zapisali tudi v moje srce. A čeprav arhaična šola, ki jo doživljajo obiskovalci v našem muzeju, na prvi pogled vzbuja strah, odklon, jezo in najbolj občutljivim pritečejo celo solze, se z veseljem oziram na prehojeno pot svoje skoraj štiridesetletne izvedbe učnih ur. Gotovo so poučne kljub morda boleči metodi poučevanja oziroma izkušnji, omejenim možnostim zgodovinskega časa, ki jih opredeljuje, in gospodične učiteljice, ki s svojo (zaigrano) avtoriteto ustvarja vzdušje minulega časa. Pri vsem tem pomembno vlogo vedno odigrajo obiskovalci, zaradi katerih niti dve učni uri nista bili enaki. Ker so ti drobci in pripetljaji še posebej vplivali na vzdušje v stari učilnici, sem jih začela zapisovati.

Za konec sem izbrala nekaj najzanimivejših.

- 20. november 2003

Deklico Ano je med uro zaradi klepetanja doletela kazen klečanje na koruzi. Po nekaj minutah sem od ene od učiteljic na kateder dobila tako sporočilo na listku:

»Prosim, da Ano daste iz kota, ker se bojim, da bodo problemi s strani staršev.«

- 20. januar 2004

Včasih presenetijo tudi učiteljice. Pri tej skupini sta se namreč najbolj neprimerno času obnašali prav oni. Na koncu učne ure sta priznali, da sta s svojim obnašanjem hoteli učencem pokazati, kakšni so oni, ko so nedisciplinirani. Seveda sta bili zato kaznovani.

- 14. september 2006

Učenke so pri oblačenju za učno uro ugotavljale, » ... da v teh oblačilih za leto 1906 izgledajo kot kakšne snažilke!«

Pri isti skupini sta učiteljici na koncu učne ure Domača mačka komentirali, » ... da je bila učiteljica tako dobra, da je kar zadišalo po starih časih.« Sama pa naj dodam, da je uspeh učne ure vedno odvisen tudi od motiviranosti učencev. In tokrat je bilo res prijetno.

- 11. oktober 2006

Učenec v prvi klopi je bil tako prestrašen, da so mu že med molitvijo (!) po licih tekle solze. Da bi pozabil na strah, je bil takoj na začetku vprašan. Na vsa vprašanja je odgovoril in med uro celo sodeloval. Ko pa je ročni šolski zvonec oznanil konec pouka, je spet padel v krčevit jok.

- 20. januar 2007

Pred katedrom je učenec opisoval glavne dele mačkinega telesa. Ko sem s palico pokazala še na zadnji manjkajoči del pri naštevanju, mačkin rep, in pričakovala tudi tak odgovor, je mladi nadobudnež po premisleku izstrelil: »Saj res, med glavne dele mačkinega telesa spada tudi zadnjična odprtina!«

- 9. maj 2007

Pri podrobnem opisu mačkine glave se je učencu zataknilo, kako se imenujejo mačje dlake na vsaki strani smrčka. Prava beseda nikakor ni hotela z jezika in podučeni smo bili: »To so smrčice!«

- 21. junij 2007

Pri pregledu čistoče in pripravljenosti na pouk sem eno od deklic zapazila z žvečilnim gumijem. Na ukaz, da ga izpljune v koš, sem komaj preprečila, da ga ni pljunila skozi okno. Ob tem dogodku je bilo še bolj zaskrbljujoče vedenje učiteljic v spremstvu, ki na to sploh nista reagirali.

Taja J. Gubenšek, gospodična učiteljica *Medarda Meden*
(učne ure *Cesarska pesem*, *Prirodopis domača mačka*, *Lepo vedenje*,
kot *Snaga Čistunić učna ura Higiene*)

Drobci z učne ure lepomisja

V devetih letih izvajanja učne ure lepomisja se je nabralo mnogo vtisov, toda najbolj sem si zapomnila naslednje dogodke in dialoge.

Danes se piše 4. rožnik leta gospodovega 1934. Živimo v Kraljevini Jugoslaviji, katera je razdeljena na banovine. Naša banovina se imenuje Dravska banovina.

»Matej, zakaj se naša banovina imenuje Dravska banovina?«

»Aaaa, mh, ne vem, gospodična učiteljica.«

»Zato, ker po njej teče neka reka. Katera reka, Matej? Ako smo v Dravski banovini, po njej teče reka ...?«

»Bana, gospodična učiteljica.«

»Jože, kako smo že rekli, da se imenujejo naš kralj, njih veličanstvo?«

»Aleksander Radeđođević.«

»Ne, ne imenujejo se tako. Ker nisi poslušal, pojdi v kot na koruzo!«

Čez nekaj časa iz kota, Jože sam pri sebi: »Učiteljica živi na koruzi ...«

Srednja strojna šola, Rok nagaja gospodični učiteljici.

»Rok, po pouku ostani v razredu, kjer te čaka 40 udarcev po zadnji plati!«

»Učiteljica, me boste vi osebno našeskali?«

»Jaz te bom, da!«

Nakar se dvigne še nekaj rok (vključno z učiteljevo!): »A lahko še jaz ostanem ...«

»Naslednja črka, katero bomo obravnavali, je črka e.«

»Kdo mi zna povedati kakšno rastlino na črko e?«

Nekaj rok se dvigne.

»Erman, gospodična učiteljica!«

»Najbrž si mislil rman. To je rastlina na črko r! Še malo pomisli!«

»Potem pa ernika, gospodična učiteljica!«

"Nato nadaljujemo natančno do spodnje črte in zaključimo z urno potezo navzgor."
(SŠM, fototeka).

»Gospodična učiteljica, zakaj niste poročeni?«

»Zato, ker se lahko poročim samo z gospodom učiteljem, teh pa ni ravno na pretek, zategadelj bodem ostala samska, neporočena.«

Razrednik dvigne roko: »Jaz sem učitelj in še nisem poročen!«

Ob koncu učne ure, ko morajo učenci napisati v učni list ime Aleksandra Karađorđevića, eden od učencev napiše:

Aleksandar Karađorđević, dol ž njimi!

»Za to, kar si napisal, mladi mož, te lahko oblast pošlje v ječo! Se zavedaš posledic svojega dejanja?«

Pozneje zapis v knjigi vtisov: Pozdrav iz zapora, kmalu bom obešen! Dol ž njimi!

Valentina Tominec, učiteljica lepopisja *Kunigunda*, 2007
(učna ura *Lepopis*)

Jožef Šolmajer

Lasulja, brki, šiba, prikrojen lajbič, obleka, bela srajca, črni čevlji in akcija.

Pred seboj zagledam poln razred učencev, ki me gledajo z velikimi očmi. Z očmi, v katerih vidim veselje, pričakovanje, zabavo, strahospoštovanje in pri najmlajših tudi samo strah. Sledijo prvi izrečeni stavki, ki pravzaprav niso pomembni, saj me prvih nekaj minut občinstvo zgolj gleda, ocenjuje mojo zunanjo podobo, način govora in šibo v mojih rokah. »Kaj bo z njo? Me bo udaril, ali bo bolelo?«

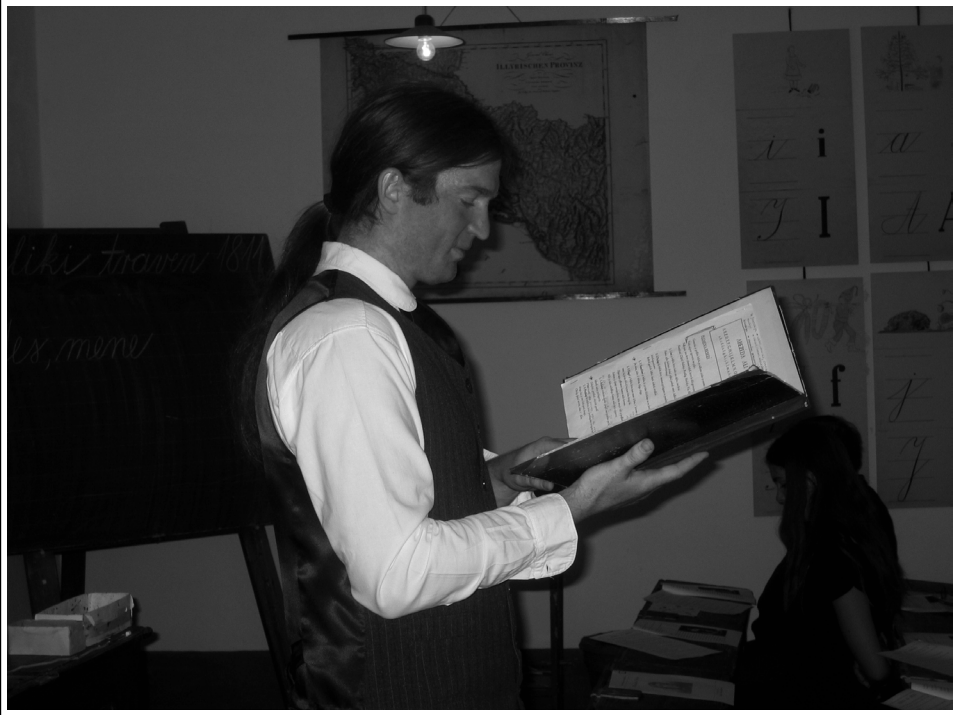
Mislím, da sem bil tretji izvajalec učnih ur v Slovenskem šolskem muzeju. Po temeljni predpripravi, pri kateri mi je bila v veliko pomoč Valentina Tominec, sem bil pripravljen. Prvi nastopi so bili dokaj rjasti, manj sproščeni kot kasneje, ko je besedilo kar samo *padlo iz ust*. Veliko sem se ukvarjal z arhaičnim govorom, komunikacijo z učenci, dolžino učne ure in različno starostjo učencev.

Pri učnih urah, ki sem jih izvajal, je bilo občinstvo staro od osem do osemdeset let. Ne glede na starost učencev, je bila moja naloga, da izvedem učno uro, ki bo zanimiva, poučna. Pravi izziv je bil najti pravo harmonijo med strogostjo in zabavo, prilagojeno letom obiskovalcev.

Pri mlajših je bila gostota besed manjša, glas mirnejši, tišji in gibí počasnejši. Tudi obrazna mimika je bila milejša in manj stroga. Starejši ko so bili obiskovalci, več strogosti sem si lahko privoščil.

"Še malo se namrščim in zažugam s šibo, pa bo mir. Škoda, da je ne smem večkrat uporabljati." (SŠM, fototeka, foto: Marjan Javoršek).

*"Kaj jim dam za prebrat, da se bodo gotovo zapletli?"
(SŠM, fototeka, foto: Marjan Javoršek).*

Kljub natančno napisanemu scenariju za vsako učno uro lahko rečem, da je bil ta od ure do ure drugačen, saj sem se z leti naučil prilagajati skupinam, njihovim potrebam, zato v vseh letih izvajanja ur nobena ni bila popolnoma enaka drugi.

*»Vstani! Mladi mož, odgovarjamo glasno, razločno in ne pozabi na držo, kti-
ra mora biti vzravnana in nikakor ne puklasta!«*

*Tudi starejši gospod, za katerega sem na koncu učne ure fizike izvedel, da je
pravzaprav profesor fizike, je vstal in s cmokom v grlu zdrdral odgovor, ki se je po
pravilu začel z »Gospod učenik, ...«.*

Vodenje učnih ur v Slovenskem šolskem muzeju je bila nepozabna izkušnja, ki mi je dala prepotrebno znanje in samozavest pri kasnejšem nastopanju pred širšo množico.

Hvala muzeju za nepozabno izkušnjo.

Jože Rupnik, gospod učenik *Jožef Šolmajer*
(učna ura Fizika, Vodnikova šola, učna ura za tujce
in učna ura za najmlajše Šola nekoč)

Po stopinjah gospoda učenika

Na pot gospoda učenika Antona Lokovška sem stopil leta 2009, ko se je na programu, ki ga je ponujal Slovenski šolski muzej, tedanjim učnim uram pridružila še Nedeljska šola branja, pisanja in računanja. Program zanjo sva oblikovala s tedanjo muzejsko bibliotekarko Valentino Tominec, ki je imela za seboj precejšnje število učnih ur Lepopisa. Prvo leto je bil obisk nekoliko manjši, saj je bila to poleg obstoječih preizkušeno dobrih učnih ur vendarle novost, z leti pa se je obisk precej povečal. Sprva sem kot gospod učenik po učni uri moral preobleči srajco, sčasoma pa je tudi trema pošla, tako da se je kdaj pa kdaj pripetilo, da sem učencem razlagal o *lojtrcah* in preprostih računih z jabolki, obenem pa sem razmišljal, ali bom za kosilo jedel hamburger ali bom šel raje na pico.

Včasih je tako nanese, da sem imel tudi štiri učne ure zapovrstjo. Takrat so mi umetni brki, ki sem si jih prilepil na obraz, pri četrti učni uri že močno plesali pod nosom. In če sem bil pri prvi še ves strog in zagnan, mi je pri zadnji že precej pošla koncentracija, tako da tudi nisem bil več občutljiv na to, ali je bil v razredu popoln mir ali ne. Kaj vpliva na to, da je v razredu mir ali ne, pa mi do zdaj ostaja neznanka. Največkrat je bil mir v razredu odvisen od avtoritete spremljevalnega učitelja. Če je imel v svojem razredu mir in avtoriteto, potem tudi v muzeju ni bilo težav. Včasih se je zgodilo, da so učitelji učence pred prihodom v muzej zelo prestrašili, kaj vse bodo doživeli, tako da je tu in tam kakšen otrok med učno uro kar zajokal.

Nekateri otroci, predvsem pa najstniki, ki imajo včasih težave z avtoriteto, postanejo pri učni uri lahko izzivalni in predrzni, kar botruje strožjemu nastopu gospoda učenika in okaranju dotičnega. Ta otrok ne doživlja več učne ure kot prikaz zgodovine, ampak vzame nastali konflikt zelo osebno, se

"Kaj bom za kosilo? Hamburger ali pico?"
(SŠM, fototeka, foto: Urška Boljkovac).

spusti v dvoboj z gospodom učnikom in zanj je pomembno samo še to, kdo bo v nastalem položaju zmagovalec in kdo poraženec. Gospodu učniku ali gospodični učiteljici, ki vodi učno uro, slednje ni pomembno, saj se zaveda, kakšen je pomen učne ure, otroka pa skrbi predvsem za ugled v razredu, pred sošolci.

Včasih se tudi zgodi, da delajo večji nemir spremljevalni učitelji, ki se jim pri učni uri zazdi, da bi bilo fino, ko so že v vlogi učenca, če malo razgrajajo in *jako pametno* odgovarjajo gospodu učniku ter hitro še malo ponagajajo svojim *sošolcem* – svojim siceršnjim učencem, hkrati pa si mislijo, kako dobro so se vživeli v učno uro in kakšen *super show* so imeli pred svojimi učenci.

Naslednja učna ura, ki sem jo imel, nosi ime Vodnikova šola iz Ilirskih provinc in se je drugim pridružila spomladi leta 2010. Snov in zahtevnost te učne ure sta primerni za srednješolce, saj morajo udeleženci glasno brati besedila, zapisana v bohoričici, določati stavčne člene, zahteva pa tudi nekaj malega znanja francoščine. Pri tej učni uri se kot stalnica valijo salve smeha. Največkrat je to zaradi tega, ker udeleženci glasno nepravilno preberejo besedo ali večji del besedila. Tako sem nekoč doživel, da je '*Napoleon dokazal svojo moškost*' namesto '*mogočnost*' ali da se je stavčni člen, ki ga danes imenujemo osebni zaimsek in se mu je včasih reklo *namestimé*, ker se pojavi namesto imena, spremenil v *namêsti mê* in spet drugič, da je besedica *sicer* postala *frizer* ...

Vodenje učnih ur kot gospod učenik doživljam, kot da mi je pisano na kožo. Poleg naučenega poteka ure je treba pogosto improvizirati in biti iznajdljiv, saj so otroci vedoželjni, hudomušni, nagajivi, predvsem pa zelo različni, zato se pri tovrstnih izzivih v vlogi gospoda učenika zelo dobro počutim. Je veselje, je zabava, je adrenalin in je vedno zanimivo, kajti niti dve skupini otrok nista pri učni uri enaki.

To, da imamo v Slovenskem šolskem muzeju možnost doživeti zgodovino, torej učne ure iz starih časov, se mi zdi ogromen prispevek k širjenju poznavanja zgodovine šolstva na Slovenskem. Zakaj bi človek o zgodovini bral, če jo lahko doživi, na ta način najboljše spozna in si največ zapomni?

Anton Arko, gospod učenik *Anton Lokovšek*
(učne ure Nedeljska šola, Vodnikova šola, Stara šola za najmlajše)

V babičinih čevljih

Rozalija Cvek je ena mojih identitet. Brez dvoma me je njena vloga vsaj malo oblikovala. Ko sem stala v kotičku za urejanje pred začetkom učnih ur, sem gledala svojo podobo v ogledalu in se vživljala v vlogo stroge, ponosne, samozavestne učiteljice. To je bila posebna vrsta terapije. Na začetku se mi je zdelo, da je moj obraz preveč prijazen, da ne zmorem tako strogega pogleda, kot sem ga videla pri predhodnicah. Po nekaj mesecih je mož rekel, da se čisto vidi, da sem vadila. Tudi v realnem življenju naj bi postala bolj ostra.

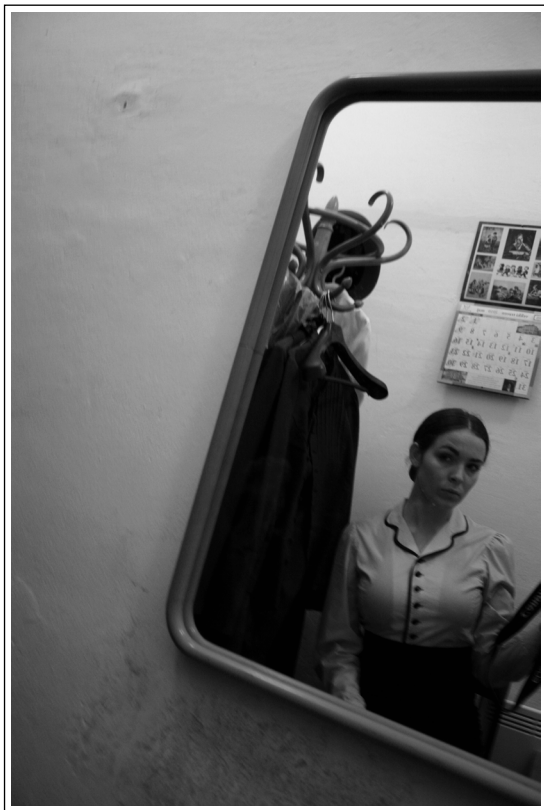
Mojo sicer precej svobodno pojavo so zamenjale brezhibna figa, srajca, krilo in šminka. Čevlje pa mi je podarila stara mama Pepca. Vedno mi je bilo toplo pri srcu, ko sem jih obuvala. Spomnim se še, kako jih je zdaj že pokojna mama obuvala za k maši. Še palico v roke in sem pripravljena.

»Dober dan, učenci, sedite. No, vaše učiteljice za lepopis danes ni, radi tega vas bodem poučevala jaz. Moje ime je Rozalija, pišem pa se Cvek, vi pa me bodete klicali zgolj in samo gosposdična učiteljica.«

Lepopisje je moj predmet, tudi zares, ljubim lepo zapisano besedo. Učenci so mirno, nekoliko prestrašeno sedeli v klopih in poskušali odgovarja-

*"Za domačo nalogo desetkrat napišite vsako črko. Levaki pa kar stokrat!"
(SŠM, fototeka, foto: Marjan Javoršek).*

"A se mi že kaj pozna? Zgledam že bolj stroga?" (foto: Bernardka Rupnik).

šnje iz vodenja, javnega nastopanja in prijetnega podpirajočega kolektiva. Za vse to sem zelo hvaležna.

Bernardka Rupnik, gospodična učiteljica *Rozalija Cvek*
(učna ura Lepopis)

ti na moja vprašanja. V celih stavkih, se razume. Namesto gospodična učiteljica me je učenec poklical kar *gospoditeljica*, marsikdo se je ustavil pri *gos*. Če pa me je kdo poklical *gospa*, sem se hudo razjezila. Izvedela sem, da je rastlina, ki se začne s črko E tudi *evanščica*, žival na M pa *mama*. Posebej z zanimanjem sem poslušala imena učencev, ki se jih je v moji učilnici zvrstilo cel kup. Spomnim se male Alice, Ahaca, Reke in Rona.

Včasih sem težko zadrževala smeh, sploh pri izzivalnih odgovorih kakšnih starejših učencev. »Gospodična učiteljica, mi lahko date vašo telefonsko številko?«

O pripetljajih v učilnici sem vsak popoldan pripovedovala prijateljicam, iz srca sem se nasmejala. Z veseljem in ponosom se spominjam let učiteljevanja na Plečnikovem trgu. Dobila sem neprecenljive izku-

---

»*Dober dan, gospodična učiteljica!*«

Zgodovina, pravijo, je učiteljica življenja. Je interdisciplinarna veda, ki proučuje človeško družbo v času in prostoru. Je polna zgodb, ljubezenskih, spletkarskih, rivalskih, vojnih in še bi lahko naštevali. Iz njenih napak naj bi se učili za boljšo prihodnost.

Pomembno vlogo pri proučevanju in interpretaciji preteklosti ter njenem približevanju širši javnosti imajo zagotovo muzeji. In kaj so muzeji? Še zdaleč ne zaprašene stare stavbe, ki samo hranijo predmete iz preteklosti. Muzeji so varuhi premične kulturne dediščine, po kateri predstavljajo zgodbe posameznega obdobja, kraja, ljudi itd. Njihova vloga v sodobni družbi postaja vse pomembnejša, kajti vedno bolj postajajo prostori druženja, dialoga, učenja, izkustev in še bi lahko naštevali. Svoje obiskovalce vodijo skozi preteklost proti sedanjosti in prihodnosti ter spodbujajo kritično razmišljanje.

V Sloveniji imamo danes večje število muzejev, med njimi 13 državnih – to pomeni, da je njihova ustanoviteljica država. Med slednje sodi tudi Slovenski šolski muzej, sicer eden najstarejših muzejev na Slovenskem, katerega začetki segajo v čas Avstro-Ogrske, in sicer v leto 1898.

Slovenski šolski muzej s svojimi bogatimi zbirkami prikazuje zgodovino šolstva na Slovenskem, s pedagoškim programom pa še dodatno poskrbi za posebno doživetje. Posebnost med razstavnimi prostori namreč predstavlja stara učilnica, ki obiskovalcem omogoča, da se udeležijo stare učne ure ter tako potujejo v preteklost in izkusijo »*živo igro zgodovine*«. Pred več kot desetletjem, natančneje v letu 2008, sem imela priložnost prvič izkusiti staro učno uro tudi sama. Kot ena od kandidatov za nove vodiče, ki so jih iskali v muzeju, sem se poleg vodenega ogleda stalne razstave udeležila učne ure Lepopisa iz leta 1930, ki jo je v vlogi gospodične učiteljice Josipine Koren izvajala kasnejša kolegica Natalija Žižić. Skupina osnovnošolcev, ki sem se ji pridružila na uri, je bila razigrana, toda ko je šolski zvonec pozvonil in je v učilnico vstopila gospodična učiteljica, je nastala smrtna tišina. Ob njenem strogem, od glave do peta zapetem videzu in strogem pogledu smo komaj izustili pozdrav: »*Dober dan, gospodična učiteljica!*« Čeprav sem bila že študentka, so učiteljčin videz, njen arhaični govor in ambient učilnice tako kot osnovnošolce tudi mene prepričljivo popeljali v leto 1930. Izkušnja, ki v spominu ostane za vedno. Nikakor pa si nisem predstavljala, da bom že čez nekaj let dobila priložnost tudi sama stopiti v čevlje take gospodične učiteljice.

Od aprila 2008 sem v Slovenskem šolskem muzeju najprej opravljala delo muzejske vodičke. Po stalni in občasni razstavah sem vodila skupine vseh starosti. Moji najmlajši obiskovalci so šteli komaj pet let, najstarejši pa so praznovali 60. obletnico mature. Prav vsaka skupina je bila po svoje posebna in je predstavljala svojevrsten izziv, kajti razlago je bilo treba vsakokrat prilagoditi starosti in situaciji. V vlogi vodičke sem obiskovalce pripravljala tudi na učne ure. Ob tem je bilo izjemno pomembno, še posebej za mlajše obiskovalce, da so bila navodila jasna. Udeležencem ure sem tako povedala, da je treba na pričetku ure vstati in gospodično učiteljico oziroma gospoda učenika v en glas pozdraviti, da se z go-

*"Prvo pravilo: Ko odgovarjaš, vstani!"
(SŠM, fototeka, foto: Marjan Javoršek).*

spodično učiteljico/gospodom učenikom pogovarja stoji, da se odgovarja v celih stavkih, predvsem pa, da se učiteljico naziva z gospodična, nikakor ne z gospa. Toda ničkolikokrat se je zgodilo, da so kljub večkratnemu ponavljanju obiskovalci ob pogledu na gospodično učiteljico ali gospoda učenika navodila preprosto pozabili. Sploh najpogostejša napaka je bila, da so učiteljico vseeno nagovorili z gospa; zgodilo se je celo, da je bil gospod učenik preprosto preimenovan v gospoda mučenika.

V šolskem letu 2011/2012 sem poleg različnega dela, ki sem ga v muzeju opravljala, stopila tudi v čevlje gospodične učiteljice. V vlogi gospodične učiteljice Amalije Cvirn sem vodila najprej učno uro *Ročna dela: Prišijmo si gumb!*, ki je postavljena v čas Kraljevine SHS, in sicer v leto 1926. Že v naslednjem šolskem letu (2012/2013) sem začela izvajati dodatno učno uro *Lepopis* iz časa Kraljevine Jugoslavije (1930), v šolskem letu 2013/2014 pa sem prevzela tudi vodenje posebne *Učne ure za tujce* postavljene v čas Avstro-Ogrske (1906), ki sem jo vodila v angleškem jeziku. Zaradi potrebe po prilagoditvi pedagoškega programa najmlajšim obiskovalcem sem v šolskem letu 2016/2017 pričela voditi posebej prilagojene učne ure *Stara šola za najmlajše*, hkrati pa sem v istem obdobju pričela še občasnoma nadomeščati pri izvedbi učne ure *Lepo vedenje* iz leta 1907.

Začela sem z učno uro, ki je bila namenjena otrokom od 4. razreda dalje, s prevzemom drugih učnih ur pa so se postopoma za šolskimi klopmi našle vse starostne skupine osnovnošolcev, dijaki, študenti, odrasli, tudi upokojnenci. In ravno ta pestrost mi je predstavljala izziv prav vsak dan. Vsebinsko učne ure in na-

čin izvedbe sem vedno prilagodila starostni skupini udeležencev. Tako sem npr. pri najmlajših redkokdaj uporabila kaznovanje. Večinoma sem različne oblike kaznovanja le predstavila. Če pa se je našel kak korenjak v skupini, in ta se je velikokrat našel, so tudi najmlajši lahko izkusili katero od starih šolskih kazni – najpogosteje kar sedenje v oslovski klopi. Pri starejših obiskovalcih (2. in 3. triada OŠ, dijaki, študenti), ki so seveda jasno razumeli, da je tudi kaznovanje del »žive igre zgodovine«, sem to lahko bolj vključila. Tako so lahko izkusili klečanje na koruzi, sedenje v oslovski klopi, nošenje oslička na hrbtu oziroma kdaj pa kdaj se je zgodilo tudi, da je bil kak posameznik poslan iz učilnice, da se je umiril. Ukrep, ki sem ga uporabila zelo redko, vendar je bil včasih nujen, da je lahko ura normalno stekla. Od vseh naštetih kazni sem najpogosteje uporabila oslovsko klop. Razlog je bil preprost: da sem učno uro popestrila. Ko je bil namreč učenec kaznovan s sedenjem v oslovski klopi, je bilo jasno navodilo, da naj zajaha oslička in namesti roke med ušesa. In tukaj se je začel zaplet. Na kakšne načine vse so poskušali dati roke med svoja ušesa. In ko sem jih vprašala, kaj počnejo, so se samo še dodatno zmedli. Oslovsko klop je v obliki osla in mišljeno je bilo seveda, da namesti roke med oslova ušesa. Le redkim je to uspelo že takoj in tako smo strogi učni uri dodali tudi kanček sproščenosti in smeha.

Poseben izziv so predstavljali srednješolci. Pri njih sem na začetku morala vložiti več energije, da so se sprostiti in vživeli v učno uro. Toda ko so se vživeli, so to lahko bile najboljše ure, kajti v tem primeru jih nisem samo jaz postavljala pred izzive, pač pa so izzive postavljali tudi oni meni. Tako se po vseh teh letih še danes spomnim ene od prigod z dijaki, povezanih s kaznovanjem. Pri uri lepopisa smo na posamezne črke, ki smo jih pri uri spoznavali, navadno iskali imena rastlin ali živali. Pri črki »o« sem npr. vedno spraševala po živalih, pri čemer sem obiskovalce napeljevala, da se spomnijo na osla. To je bila namreč lepa iztočnica, da sem lahko predstavila oblike kaznovanja (sedenje v oslovski klopi, nošenje oslovske glave na hrbtu). Eden od dijakov se je po nekaj poskusih končno spomnil na osla. In ko sem ga vprašala, če vidi kakšnega osla v razredu (mislila sem na oslovsko klop), me je hladno resno gledal in odgovoril, da ga vidi, in sicer da ga gleda. Pri tem je seveda nakazoval, da misli mene. Kako se sedaj rešiti iz nastale situacije? Jasno je bilo, da izjava ni bila slabonamerna, temveč je šlo za izziv. Še danes ne vem, kako sem mi je uspelo tako hitro odzvati, toda v naslednjem trenutku sem dijaka poklicala k sebi, mu nadela oslička na hrbet in rekla, da se moti. Ne gleda on osla, temveč ga gledam jaz. In ta isti dijak je ponosno zakorakal z osličkom na hrbtu nazaj za šolsko klop in vneto sodeloval naprej.

Zopet pri odraslih je bilo kaznovanje lahko dvorezen meč, odvisno je bilo seveda od tega, koliko so se bili pripravljene vživeti v vlogo učencev. A vendar, če pogledam vseh osem let, ko sem izvajala različne učne ure, se je le redko pripetilo, da se obiskovalci ne bi vživeli v vlogo učencev. Prej se je zgodilo, da so se še preveč vživeli in uro vzeli zelo zares. To se je sploh pri mlajših obiskovalcih včasih izrazilo z jokom. Gospodična učiteljica je bila pri svojem delu stroga, dosledna in tako vlogo sem poskušala odigrati tudi sama. Tako se je, sploh na začetku moje učiteljske poti, nekajkrat pripetilo, da je kateri od učencev med uro potočil solzo. Pa ne, ker bi ga kaznovala, pač pa, ker se je tako vživel v zgodbo in je preprosto

*"Naše najbolj naravno pomagalo za računanje so prsti. Koliko je 8 plus 2?"
(SŠM, fototeka, foto: Marjan Javoršek).*

zapadel v nekakšen krč. Seveda sem v taki situaciji hitro zamenjala resen pogled z nasmehom, da je učenec spoznal, da je vse skupaj vendarle igra.

Iz zgornjih vrstic je morda na prvi pogled razbrati, da se na učnih urah samo kaznuje. To še zdaleč ne drži. Res pa je, da je kaznovanje pomemben člen. Namen učnih ur, ki so pripravljene v skladu s starimi učnimi načrti, je obiskovalca seznaniti z vsebinami, ki so jih nekoč poučevali, načinom podajanja znanja, predstavitev starih učnih pripomočkov, poudarek pa je tudi na odnosu učitelj-učenec. Z učno uro se je obiskovalce vedno poskušalo spodbujati h kritičnemu razmišljanju, primerjavi pouka nekoč in danes ter razmišljanju o odnosu do učiteljev in nasploh starejših. A ne glede na vse, so moje izkušnje take, da so se učenci velikokrat najbolj veselili ravno kaznovanja.

V osmih letih sem imela priložnost izvajati več vsebinsko zelo različnih učnih ur, pri čemer mi je bila najbolj pri srcu ura lepopisja. Vedno se mi je zdela najbolj razgibana in bogata z vsebino. In čeprav sem šibo gospodične učiteljice Amalije Cvirn odložila 31. maja 2018, je ta ostala del mene. Še danes se spominim vsake besede scenarija vsake od učnih ur, ki sem jih izvajala in vedno bom ponosna, da sem lahko bila del učiteljskega kolektiva Slovenskega šolskega muzeja. Medtem ko sem poskušala obiskovalcem dati nepozabno izkušnjo na učnih urah in jim predati tako na uri kot na vodstvih določeno znanje, so obiskovalci hkrati tudi meni pomagali, da sem rasla, se razvijala, urila svoje *igralske veščine* in se urila v javnih nastopih.

Maja Hakl Saje, gospodična učiteljica *Amalija Cvirn*
(učne ure Ročna dela, Lepopis, Učna ura za tujce, Stara šola za najmlajše,
Lepo vedenje)

Šolskemu nadzorniku za deželno Kranjsko in šolskemu svetu

Pet let je, odkar sem po vaši milosti nastopil službo učitelja v Velikem Gabru. Ko sem prišel v te kraje, sem bil nič več kot golobradi mladenič, ki je imel velike oči in mnogo visokoletečih idej. Kaj kmalu se je pripetilo, da sem moral svoja pričakovanja korenito in do temeljev izpremeniti in danes na svojo prehojeno pot ter na bodočnost slovenskega naroda ter tukajšnjih prebivalcev gledam povsem drugače.

Zategadelj bi vam rad napred v grobih črtah orisal, kaj vse me je presenotilo, tako v dobri kot v slabi luči, inu vam predočil podobo naše mladine, kot jo vidim dandanašnji.

Ko sem na Dunaju zaključil svoje študije, sem bil prepričan, da bodo mlada ušesa z začudenjem in le mlademu človeku lastno zavzetostjo poslušala, kar jim imam praviti. O, kako sem se motil! Sklepal sem kakopak po sebi, po mojih bližnjih in drugih, ki sem jih poznal, ko sem domače kraje zapustil. Često smo s tovariši opazovali svet okoli sebe in se čudili njegovim zakonitostim ter se spraševali, kako neki so gospod Bog vse tako lepo uredili.

Čudenje je tisto, kar danes pri dekličih in fantičih, mladih damah in gospodičih najbolj pogrešam. Od početka sem mislil, da me razred slabo ume, potlej pa se je izkazalo, da jih le malokaj zares zanima. Povedati sicer te mlade glavice žele vse, a kaj, ko se vse, o čemer tuhtajo in govore, prav nič ne sklada z učnimi načrti. Kot bi v njih glavah bival povsem zaključen svet, v katerega niso pripravljene spustiti ničesar novega in drugačnega. Ne ganejo jih ne fizikalni zakoni ne čudoviti živalski svet, fantičev niti fantastične zgodbe o divjem zahodu, ki sem jih prečital v bukvicah Družbe sv. Mohorja in jih ž njimi – spet sklepač po sebi – mislil pridobiti na svojo stran. Oni pa mi po drugi strani govore o nekih ljudeh, o katerih še nikdar čul nisem. Še zdaj se sprašujem, kdo sta Kimkar Dašjan in Dončičev Lukež.

Ko sem bival v našem prestolnem mestu, sem se včasih usedel na vlak le zato, da bi poslušal njegov glas in opazoval svet, ki tako hitro beži mimo nas. Res hitro beži in zdi se, da naša mladež tega kar noče doumeti. Prav skrbi me, kaj počnejo doma ter kako inu koliko se ž njimi ukvarjajo stariši. Če ne vedo niti tega, kdo so presvitli naš cesar, kako se naša monarhija imenuje inu katere so dežele, ki tvorijo nje večni sestav.

Namesto reda in vedoželjnosti v njihovem svetu vlada stihija. Namesto da bi jih v teh mladih letih krasil pogum, so hkrati predrzni in bojzljivi. Kdo bi si mislil, da je to dvoje mogoče združiti! Najpogostejši odgovor, ki ga čujem od njih je: »Ne vem.« Pravim jim, da ne bo celo življenje ob njih mater in očetov, ki bi jim nos brisali in raztrgane hlače krpali, in da se je za najbolj vredne stvari treba narbolj potruditi, včasih tudi pošteno izmučiti. In ko smo ravno pri raztrganih hlačah. Kako razcapani hodijo dandanes v šolo! Sprva sem mislil, da so to zelo revni kraji, zdaj pa vidim, da so na te svoje uničene hlače in teličnjake celo ponosni. Za 13. šolsko postavo: *Bodi vsak dan umit, počesan, čedno oblečen; raztrgan ne bodi nikoli, jim je prav malo mar.*

*"In takole bomo izčrpali zrak iz steklenega zvona."
(SŠM, fototeka, foto: Urška Boljkovac).*

Pa tu so še druge hujše stvari. Zadnjič mi je deključ z razmršenimi lasmi in raztrganimi hlačami na vprašanje, kaj je to *Zdrava Marija* v najbolj prostaški maniri odgovoril, da je to neka boginja! O desetih zapovedih in šestih resnicah se jih niti vprašati ne drznem. Tudi gospod župnik očitno nimajo ž njimi kaj početi. Nekateri celo za našega gospoda Jezusa Kristusa še niso slišali, za kar sumim, da je nezrelo izzivanje, a iskrenosti kljub temu ne morem izključiti. Neredko se zgodi, da kdo niti azbuke ne zna čitati ali pa se pri tem prav nespodobno muči. Po drugi poti pa znajo vse drugo, kar jim nikoli v življenju ne bo nič koristilo.

K besedam o čitanju naj dodam še tole. Potruditi se ne žele niti malo, in ako jim kaka beseda tuje ali neznano zveni, si jo kar po svoje prirede. Oni dan mi je fantič 25. šolsko postavo, ki se glasi: »*Ne trpinči nobene živali!*«, prečital: »*Ne trči nobene živali.*« Bog se usmili, kaj le naj bi to pomenilo! In pa 5. postava, ki zapoveduje, da naj v šolo prinesejo le za pouk neobhodne reči in igrače pustijo doma. Česa vse nisem našel v njihovih žepih! Za mnogo stvari žalibog sploh ne znam povedati, kaj so. Najbolj pogoste so nekakšne glasbene skrinjice, ki z različnimi napevi venomer zaigrajo, ko najbolj zanimive reči razkladam. Kje so jih dobili in kako so vanje stlačili mehanizem, si ne znam predstavljati, a se je ta moda med našo učečo se mladino tako razširila, da je izkoreniniti ni več mogoče.

Posebej me skrbi nespodobnost deključev, ki je vseprisotna in mi je, kljub težkim mukam in strašnim prizadevanjem, ni uspelo omejiti. Nakit, razmršeni lasje, dolgi nohtovi, ki spominjajo na zveri v divjini, nekateri so tudi prav neokusno prepleskani. A vse to ni nič v primerjavi s tem, da se na osla, ko jim je

"Čarovnija je v zraku!"
(SŠM, fototeka, foto: Urška Boljkovac).

to zaukazano, usedajo okobal. Mar jih matere niso naučile sramu in spodobne ženske drže?

Seveda so izjeme, ki človeka z upanjem na lepo bodočnost navdajajo. Tisti, ki pridno dvigujejo roke, se spoštljivo s predpostavljenimi menijo inu na vsakem koraku lepo vzgojenost kažejo. Nič jih ne premoti, tudi težke naloge so jim v veselje in izziv. Ali takih je malo in v kakem razredu komaj za prste ene roke. Kot bi se bolezen širila po naši mladini, da je lepih in zdravih jabolk vedno manj. Nazivajo me *gospod mučenik*, *učilnik*, celo *učenjak*. Dasiravno mi to zadnje godi, mislim da tega ne govore iz spoštovanja.

Presvitli člani šolskega sveta in šolski odborniki!

Nočem, da bi moje poročilo zvenelo, kot da bijem plat zvona. Tu sem le ti-sto popisal, kar me najbolj žuli in kar mi je že dolgo na duši ležalo. Rad imam te moje fantiče in dekličice in vem, da iz njih rastejo zdravi poganjki našega naroda. Ako boste v svoji previdnosti zamerkali, da kod grešim, mi nemudoma sporočite. Sicer pa vas prosim, da bi naši šoli morebiti še kak goldinar namenili.

Za vero, dom, Cesarja
Večno vdani
Matevž Grom

Matej Hrastar, gospod učenik *Matevž Grom*
(učne ure Fizika, Telovadba, Nedeljska šola, Vodnikova šola)

Biti učitelj v letu 1865 in 2020

V študentskih letih, ko sem odkrival, kaj v življenju želim početi, sem spoznaval poklic učitelja na prav poseben način. Kot gospod učenik sem se z otroki podal v leto 1865, v čas nedeljske šole. Ta čas je vplival name in na moje življenjske odločitve. Postal sem učitelj razrednega pouka – to delo pa nekaj let kasneje opravljam v Osnovni šoli Alojzija Šuštarja.

V nadaljevanju bom primerjal nekaj ključnih elementov šole ter poskušal najti povezave in razlike med njimi v šoli nekoč in danes.

Ko se v stari šoli kot učitelj pojaviš pred učenci s palico, s povzdignjenim glasom in stasom, ko stopiš za kateder, otroci obmolknejo. Nekaj najpogumnejših se utegne še nasmehnuti, a ta pogum hitro izgubijo.

Šiba, osel, koruza, oslovska klop ... Vsi ti elementi naredijo učitelja v očeh današnjega otroka strašnega, četudi je v resnici mil, prijazen, sočuten in dober srčen. Upam si trditi, da so bili učitelji v preteklih stoletjih tudi takšni.

Vzgojne metode dajejo današnjemu človeku občutek avtoritarnosti, represije ... Vsekakor so bile učitelju v pomoč pri dokazovanju avtoritete. A če pomislimo, da so imeli včasih poleg zdravnikov, duhovnikov ... ravno učitelji pri ljudeh veljavo in posledično tudi avtoriteto, težko trdimo, da so bile vzgojne metode namenjene zgolj povzdigovanju učiteljevega poklica in njegove avtoritete, ampak le sodelovanju pri vzgojnem delu, ki so ga učenci poznali doma.

Tu pa hitro lahko najdemo primerjavo z današnjimi dnevi. Učitelj je premalokrat avtoriteta. Učiteljski poklic ni zelo cenjen. Če sem malo kritičen, tudi na Pedagoški fakulteti niso ravno izbirčni, kdo je za učitelja primeren in kdo ne. Delež pri stopnji spoštovanja učiteljskega poklica torej nosimo tudi učitelji. Seveda k temu pripomore še splošna izobraženost prebivalstva na različnih področjih. Učitelji ne stojimo več nasproti kmečkemu prebivalstvu, otrokom, ki želijo, da jim šola da priložnost.

Druga primerjava s šolo nekoč, ki tudi vpliva na učiteljevo avtoriteto, so vzgojni pristopi in metode. Tudi tu lahko najdemo povezave med šolo nekoč in danes. Vloga avtoritete je tako doma kot posledično tudi v šoli nejasna, včasih predana kar otroku, predvsem pa prevečkrat ni jasne povezave med vzgojnim delovanjem doma in v šoli, kar se mnogokrat odraža tudi v vzgojnih težavah.

Trditi si torej upam, da je pomembneje od problematiziranja nekdanjih šolskih vzgojnih metod (ki so, gledajoč z današnjimi očmi, vsekakor sporne) smiselno, da v tistih časih najdemo zgleden primer vzgojnega delovanja šole kot pomoči vzgojnemu delovanju v domačem okolju. Danes sta to namreč prevečkrat dva ločena svetova, kar ne koristi ne učiteljem ne staršem, še najmanj pa otrokom.

Nedeljska šola, šola, namenjena kmečkim otrokom na podeželju, kjer ni bilo drugih šol, poleg tega so otroci med tednom doma delali in posledično niso mogli hoditi v šolo. Če bi torej nedeljsko šolo moral opisati z eno besedo, bi ji rekel *osnovna*, saj so se v šoli res srečali z osnovami, smiselnimi dejavnostmi za

*"Hrepeneti, učenci, pomeni imeti močno željo po čem."
(SŠM, fototeka, foto: Marjan Javoršek).*

osnovno izobrazbo otrok. Branje, pisanje, računanje, praktično znanje ... Ker je bila nedeljska šola namenjena najmlajšim učencem, tudi sam pa poučujem najmlajše učence v osnovni šoli, je primerjava lahko zelo smiselna.

Če sem nedeljsko šolo opisal kot *osnovno*, jo res lahko primerjam z našo osnovno šolo.

Branje, pisanje, računanje. To je skupno. V današnjo šolo pa smo skozi stolec dodali še veliko vsebin, dejavnosti, ciljev ..., ki jih kar malo prisilno uvrščamo med osnovne standarde znanja. Vse lepo in prav, končni cilj izobraževanja je seveda narediti čim bolj izobražene posameznike; prej ko začnemo, lažje bomo ta cilj dosegli. Sam takšni šoli težko rečem osnovna šola. Zakaj? Zato, ker se ob vsem sledenju standardom znanja, učnim ciljem, spremembam v učnem načrtu, vsem dodatnim dejavnostim, ki jih ponuja ta in oni, pozablja na osnovne stvari. Posledica je slaba bralna pismenost, neutrjene osnovne računske operacije, da o izostanku praktičnega znanja (čeprav se v zadnjih letih nekaj truda vlaga v to) niti ne govorim.

Pri tem smo včasih sokrivi tudi učitelji, ki se ne znamo ustaviti. Šola na daljavo v času koronakrize nas je v to prisilila, saj druge možnosti nismo imeli.

Tu bi primerjavo naredil zelo hitro. Malo filozofsko se vse vrti okrog besede *hrepenenje*. V SSKJ-ju je beseda *hrepenenje* opisana kot »čutiti, imeti močno željo po čem«. V času blaginje, ko imamo zelo hitro vse, kar si zamislimo, pa če potrebujemo ali ne, časa za hrepenenje ni. Stvari si samo zaželim in jo že kupimo, čas

za hrepenenje torej kar preskočimo. To se seveda pozna tudi pri učencih, njihovem pogledu na šolsko delo, na sledenje ciljem.

Druga pomembna beseda pa je potrpežljivost. V času hitrih rešitev si želimo hitre rezultate. Učitelji, starši in učenci. A kaj, ko otroci potrebujejo čas in spodbude.

Če torej gledamo na šolo nekoč z današnjimi očmi, bi bil inšpekcijski nadzor dela v šoli, tako z vidika učnih metod in oblik, predvsem pa z vidika vzgojnih pristopov, popolnoma upravičen. A na preteklost nikoli ne smemo gledati z današnjimi očmi, če jo želimo razumeti. Odraža namreč duha časa, prepričanje ljudi, njihova prizadevanja in hotenja. Ob upoštevanju vseh okoliščin se lahko od takšnih dogodkov veliko naučimo.

Marko Novak, gospod učenik *Srečko Felicijan Smolnik*
(učna ura Nedeljska šola)

Kako je nastala muzejska učna ura iz časa Rimljanov

Zamisel o muzejski učni uri, ki bi otroke popeljala v čas stare Emone, se mi je prvič porodila kot mlademu študentu latinščine, ko sem nekoč na poti na fakulteto srečal prijatelja Marka Novaka, ki je ravno stopil iz muzeja po opravljenem jutranjem učeništvu v muzejski Nedeljski šoli. Ko je ta dodobra potešil mojo radovednost o tem, kako poteka služba učenika v muzeju, in so se moje misli spet vrnile k domači nalogi iz latinščine, ki sem jo moral v naglici dokončati pred začetkom latinskega seminarja, se mi je v glavi pobilisnilo. A ne bi bilo zanimivo ..., če bi otroci lahko prišli v šolski muzej ... in bi jih tam namesto avstro-ogrskega učenika pričakal emonski magister v togi ... in bi otroci pisali na voščene tablice ... in bi bili oblečeni v rimske tunike ... in bi se vsi skupaj igrali, da so Emonci izpred dva tisoč let?

Še isti dan je prijatelju Marku zazvonil telefon: "Ej, a misliš, da bi bilo možno, da bi imeli v muzeju ..." Predlagal mi je, naj v e-sporočilu svojo zamisel predstavim direktorju Stanetu, ki me je kmalu povabil na pogovor v muzej. Navdušeno sem ugotovil, da se mu je ideja zdela zanimiva, in še boljše, morda celo povsem izvedljiva. Če mi uspe napisati dober scenarij za novo učno uro, mi bodo v muzeju priskrbeli voščene tablice, tuniko, togo, in kar je najpomembnejše: učence. Neko neznano blagovoljno emonsko božanstvo nam je namenilo še to srečo, da se je ravno tedaj začejalo leto 2014, ko je naše glavno mesto praznovalo dvatisočo obletnico domnevne ustanovitve svoje rimske predhodnice Emone. Tako smo bili z muzejsko kustosinjo Matejo Ribarič, izkušenim učenikom Markom ter kolegom latinistom in bodočim součiteljem v emonski šoli Gašperjem Kvartičem še dodatno motivirani, da pripravimo vse potrebno za izvedbo premierne emonske učne ure pravočasno, da se bo tudi Slovenski šolski muzej lahko pridružil praznovanju tega jubileja.

Napisati scenarij za pouk iz časa, ko arhiviranje učnih načrtov še ni bila ravno ustaljena praksa, ni najlažja naloga. Na srečo so nekateri izmed ohranjenih rimskih piscev pisali tudi o svojih izkušnjah iz šolskih klopi, med njimi pa se najde tudi takšen tak, ki je s svojimi učiteljskimi izkušnjami popisal za celo naročje papirusnih zvitkov (*Gratias tibi ago, magister Quintiliane!*). Želeli smo si, da bi imeli učenci med učno uro čim več stika z govorno latinščino. Na koncu ure morajo poznati vsaj nekaj latinskih besed. Vedeli smo, da je bila ena izmed bistvenih sestavin pouka ponavljanje in učenje na pamet. Kolikokrat bodo torej morali učenci ponoviti latinski izrek *Repetitio est mater studiorum*, da ga bodo znali na pamet?

Magister bo z učenci ravnal tako, kot da že celo življenje živijo v svetu latinščine in Rimljanov, učenci pa bodo ugotovili, da jim ta svet pravzaprav sploh ni tako neznan. Latinska pisava jim je že prav dobro znana, prav tako besede, kot so *disciplina*, *mater*, *ave* in *magister*, imena bogov, kot so *Mars*, *Venera*, *Vulkan*, *Helij*, imena mesecev, ki so enaka kot naša, ter slavni rimski osebnosti, kot

*“Quid est tibi nomen?”
(SŠM, fototeka, foto: Marjan Javoršek).*

sta Julij Cezar in cesar Avgust. Seveda jih bo marsikatera podrobnost iz življenja Rimljanov tudi osupnila, kot na primer to, da so pri molitvi bogovom pogosto žrtvovali kakšno žival, da so se dekleta pogosto poročala že pri dvanajstih letih, da so verjeli, da nam sončno svetlobo prinaša bog, ki se z zlato kočijo in ognjenimi žrebci pelje po nebeškem oboku, da je bil mesec marec, ki je poimenovan po vojaškem bogu Marsu, nekoč prvi mesec v letu in je bil zato september kot sedmi mesec poimenovan po številu *septem*.

Izkušen muzejski učenik Marko je poskrbel, da je v scenariju pristala tudi marsikatera točka, ki je iz učencev pogosto zvabila nezadržljiv smeh ali koga spravila v komično zadrego, zaradi česar so si obiskovalci izkušnjo še bolj zapomnili. Manjkalo nam ni niti profesionalno mentorstvo, saj je nad nastajanjem scenarija in nad nastajajočimi elementi igre in režije bedel tudi profesor Tomaž Gubenšek z ljubljanske AGRFT. Poleg mene se je za službo emonskega magistra izučil še kolega latinist Gašper Kvartič, kasneje pa jo je začel izvajati še Miha Zupanc Kovač, ki se je v tej vlogi odlično znašel po štirih letih učenja latinščine v gimnaziji.

V nekaj tednih je bil scenarij pripravljen, tablice in lesene klopi stesane, stilusi skovani. Dva tisoč let potem, ko je cesar Avgust s svojim naslednikom Tiberijem v mestu počastil s svojo prisotnostjo in posvetilom neke pomembne stavbe (kakor priča znan emonski napis), je magister v togi spet stopil pred učence v tunikah in jih pozdravil z besedami: *“Avete, discipuli!”* Ker je v času Rimljanov pouk pogosto potekal zunaj, na robu trga ali ulice, smo muzejsko učno uro v začetku

"Unus, duo, tres ..."
(SŠM, fototeka, foto: Urška Boljkovac).

večkrat izvedli v zunanjem okolju, ob vodnjaku na Kongresnem trgu ali v atriju sosednjega uršulinskega samostana. Kasneje smo na velike panoje natisnili lepo kuliso notranjosti rimske vile, da so se učenci lažje vživeli v rimski čas tudi znotraj stavbe muzeja.

Čeprav se učna ura iz antične Emone tako vizualno kot vsebinsko v marsičem razlikuje od drugih muzejskih učnih ur iz novejših obdobj, je kmalu dobila pomembno mesto v muzejskem katalogu pedagoških dejavnosti. Obiskovale so jo tako skupine učencev, ki se v šoli učijo latinščino, kot tudi učenci, ki se z latinščino prej še niso srečali. Scenarij učne ure je zastavljen tako, da magister v svojem govoru uporablja čim več latinskih besed na način, ki učencem omogoča, da dojamejo njihovo sporočilo, tudi če jih prej niso poznali. V povprečni učni uri sem tako dosegel, da je učenec lahko samostojno sodeloval v naslednji interakciji:

Magister: *"Quid est tibi nomen?"*

Discipulus: *"Mihi nomen est ..."*

Magister: *"Quid est inscriptum in tua tabula?"*

Discipulus: *"Repetitio est mater studiorum."*

Magister: *"Et quantus est numerus syllabarum in verbo stu-di-o-rum?"*

Discipulus: *"Quattuor."*

Emonska učna ura je kmalu postala priljubljena tudi med študenti pedagogike, ki se ob njej lahko učijo o učnih metodah naših antičnih predhodnikov

kot tudi o sodobnih pristopih do muzejske pedagogike. Za mlajše šolarje pa je ta učna ura predvsem priložnost, da se vživijo v skoraj povsem tuj svet, v katerem je šola privilegij redkih srečnežev, ki svoje prve latinske besede vtiskujejo v vosek na tablicah in se pripravljajo na življenje v svetu skrivnostnih rimskih božanstev, slavnih epskih poetov in zmagoslavni poveljnikov mogočnega Rimskega cesarstva, v katerem se bo latinščina kmalu razširila v svetovni jezik, ki bo v jezikovni in kulturni krajini civilizacij, ki pridejo v prihodnosti, pustila neizbrisen pečat.

Matej Prevc, magister *Quintus Caelius Kallikrates*
(učna ura Antična Emona, kot Matija Pevc Telovadba,
Stara šola za najmlajše, Nedeljska šola, Učna ura za tujce)

Kako se rodi gospodična učiteljica

Izvajalci učnih ur v Slovenskem šolskem muzeju smo veseli, ko učenci na koncu ure sprašujejo vodiča: »A to je bil pravi igralec? Je učiteljica tudi v resnici tako stroga? Sploh se nisem upal premakniti. Poglej, dobil sem spominek pridnosti za pravilni odgovor. Miha je bil poslan na osla, ker je imel umazane roke! Gospodična učiteljica me je pohvalila, da lepo pišem.«

Seveda so odzivi otrok različni in včasih drugačni od zapisanih, a to je že druga tema. Večinoma so obiskovalci učnih ur navdušeni nad dogajanjem v učilnici, ki se ves čas giblje na tanki meji med strahom in drznostjo, med uporabljanjem domišljije in togimi pravili.

Vsak izmed izvajalcev učnih ur ima drugačno pot do naziva »gospod učenik« ali »gospodična učiteljica«. Verjetno nam je vsem skupno to, da je nova vloga vplivala tudi na nas same. Prej ali slej se soočiš z vprašanjem, kakšen učitelj boš. Ker si v vlogi učitelja izpred približno stotih let, ne moreš biti sodoben pedagog, ki spodbuja različna mnenja in kreativno razmišljanje učencev. Ker si v resnici del družbe 21. stoletja, tudi ne moreš verjeti, da je za vzgajanje in discipliniranje otrok najboljši tepež, kakor je veljalo nekoč. Tako mora vsak učitelj najti nekakšno skladnost sedanjosti in preteklosti, v katero lahko verjamejo tako on kot njegovi učenci.

V muzeju sem začela delati kot vodička. Kot učiteljica lepopisa sem čez čas nasledila izredno strogo učiteljico in pred mano je bila težka naloga, da jo nadomestim. Vsaj tako sem sprva mislila.

Pred prvo izvedbo učne ure ima vsak učitelj poskusno učno uro s svojimi sodelavci. Nekakšen učiteljski izpit, bi lahko rekli. Čeprav na tako nagajive, neposlušne in predrzne učence ponavadi ne naletiš več, je to prvi preizkus, kjer vidiš, kako se obnašaš v novi vlogi. Da sem veliko manj strašna od svoje predhodnice, je bilo hitro jasno in tako sem se sprva trudila približati idealu stroge, neizprosne učiteljice.

Po začetnih poskusih vzpostavljanja *reda in discipline* s kaznimi in povzdigovanjem glasu sem morala najti drugačno rešitev. V želji po strogosti sem včasih spregledala stisko kakšnega učenca, predvsem pa nisem poslušala sebe, in če je bilo kaznovanja in kreganja pri uri preveč, se na koncu nisem dobro počutila. Ključen preobrat se je zgodil po izobraževanju, ki ga je muzej organiziral z igralcem, lutkarjem in režiserjem Branetom Vižintinom. Njegov takratni nasvet je še vedno z mano: »Ni ti treba kričati, loputati z vrati in delati stvari na silo. Govoriš jasno, imaš avtoriteto, otroci te poslušajo, to je to.« Takrat sem počasi nehala potencirati del igre, ki ni bil v skladu z mano, in najbolj smešno je, da ko sem postavila temelje na tem, kar mi je domače in v skladu z mojo naravo, mi je tudi vse drugo postalo lažje.

Najprej sem morala postati učiteljica, kakršna bi bila zdaj, v našem času, da sem lahko dodajala elemente preteklosti. Zdaj je kaznovanje le dodatek nečemu, ne bistvo učnih ur, ki jih izvajam. Ni mi treba biti strašna učiteljica, lahko pa se

"Kdo pozna kakšno rastlino, ki se začne s črko a?" "Gospodična učiteljica, taka rastlina je apokaliptus." (SŠM, fototeka, foto: Urška Boljkovac).

odločim in uporabim kako metodo, če je za to primerna situacija, in verjemite, v vsakem razredu se najde kandidat za kaznovanje. Preprosto zato, ker se sodobni človek ne vede po pravilih in predpisih, ki so veljali nekoč. Učencem se zdi tako nenavadno, da morajo stati, kadar govorijo, da so grajani, ker nimajo spetih las ali ker so sosedu v dobri veri nekaj prišepnili.

Več izvedenih ur in različnih slušateljev prinese učitelju več izkušenj, a vedno se najde kak učenec, ki ima novo izvorno idejo. Ponavadi učitelj deli znanje med svoje učence, a tisti, ki ste učitelji, dobro veste, da vas učenci naučijo nove in nove stvari. Kot učiteljica lepopisa sem slišala imena zelo zanimivih rastlin na črke a, e in i. Kot so na primer afrodisiak, ikebana, enolončnica in moja najljubša – apokaliptus. Eksotična in silno pogubna rastlina je to, menda. Kot učiteljica računstva sem dobila prepričljiv odgovor, da kimavec, staro ime za mesec september, prihaja iz dejstva, da gremo septembra v šolo, kjer moramo vneto kimati učiteljici. Učencem res ne zmanjka idej, ob katerih je učiteljeva resnost velikokrat na preizkušnji.

Ko pogledam nazaj, bi rekla, da mi je sedaj lažje manevrirati med različnimi vzgojnimi prijemi ter se prilagoditi skupini. Ne manjka graj niti pohval. Najlepši občutek je, ko nekdo, ki je na začetku klepetal, bil nemiren ali je celo namerno izzival in bil zaradi svojega vedenja kaznovan, sprejme igro in do konca ure vneto sodeluje. Ali ko pohvališ nekoga, za katerega veš, da ga je zelo strah, a proti koncu ure vendar dvigne roko in samozavestno odgovori.

*"Na vsaki šibki je deset kroglic, to je ena desetica."
(SŠM, fototeka, foto: Urška Boljkovac).*

Kljub prepričanju nekaterih in vprašljivemu slovesu učnih ur v stilu: »Ko te bodo topli in ustražovali, boš videl, kako je bilo včasih grozno v šoli,« je namen učiteljev v Slovenskem šolskem muzeju, da učenci na prijeten način spoznajo staro šolo ter da se v muzej z veseljem še kdaj vrnejo. Seveda je del izkustva tudi upoštevanje pravil, preživljanje kazni in spoštovanje avtoritete učitelja nekoč. Vse to pripomore, da je izkustvo res močno in ostane v spominu še dolgo časa.

Za konec bi lahko napisala kakšen pameten zaključek o tem, kako je dobro izhajati iz sebe, karkoli že delaš, in da se ne smeš bati poskusiti česa novega in vse bi bilo res. Pa vam bom namesto tega raje dala sledeč nasvet: Pazite se apokalip-tusa! Ako ga zagledate, urno odvrnite oči od njega, zaprite usta, da ne vdihnete strupenega vonja, s prsti si zatisnite nos in se ga ognite v velikem loku ter pojdite naravnost v šolo, da ne zamudite znanja, ki potrpežljivo čaka na vas.

Mateja Pušnik, gospodična učiteljica *Terezija Zvon*
(učne ure Lepopis, Računstvo, Stara šola za najmlajše)

Tožba učiteljice lepopisa

Ljubi učitelji, vaščani,
vsi stariši in farani,
kaj bo z našo to mladino,
vse bi radi na brzino?

Bolj ponavljam vsaki dan:
»Piši zbrano in počasi,«
vse besede so zaman,
danes so drugačni časi.

Oni pišejo le urno,
ne do črte – krepko čez,
ne zanima jih sigurno,
če je kakšna packa vmes.

Kracajo radi kar po svoje,
sploh pravil se ne drže,
gluhi vsi za nauke moje,
kot pisali bi miže!

O od a-ja se ne loči,
i-ju pikica tam manjka,
kdaj velika črka vskoči
pa ostaja jim uganka.

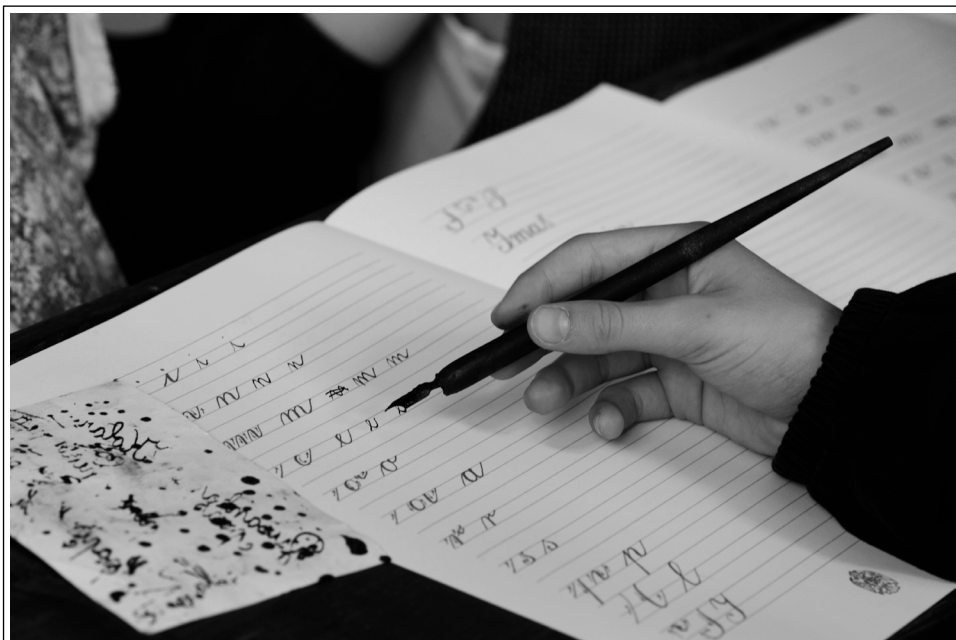
Pero držijo kakor žlīco,
pol ga močijo v črnilo,
mažejo si prste in betico,
če že prej se ni polilo.

Res ne znam jim pomagati,
zdaj želim si eno le,
da vsaj za sabo znali bi prebrati,
kar zapišejo roke.

Gospodična učiteljica *Terezija Zvon*,
Mateja Pušnik

*"Kaj bo z našo to mladino?"
(SŠM, fototeka, foto: Urška Boljkovac).*

*"Kracajo radi kar po svoje, pero držijo pa kot žlico."
(SŠM, fototeka, foto: Urška Boljkovac).*

Postala sem gospodična Matilda Trpežnik

»No, Hana. Razmišljali smo, veš ... Mislimo, da bi ti bila zelo dobra gospodična učiteljica!« so mi rekli v muzeju.

In kaj sem rekla v odgovor? »No, ja, ne vem. Bomo videli, ko pride čas za to. Ne vem, če sem jaz prava ...«

Oktober 2018 pa sem se med odlično profesionalno igralsko zasedbo SŠM znašla še jaz. Postala sem Matilda Trpežnik, najnovejša gospodična učiteljica v Slovenskem šolskem muzeju. Najmanjša in najmlajša. No, pa najbolj drobna in najbolj glasna tudi.

Preden sem prvič stopila pred največje kritike našega dela – otroke –, sem pred vrati dvakrat globoko vdihnila, si rekla: »Zmoreš!« ter vstopila v razred. Pred mano so sedeli desetletni otroci, polni pričakovanja in strahu. Pa moram reči, da niso bili edini prestrašeni v tej naši šolski izbi. Pod mojim dolgim črnim krilom so se noge tresle kot šiba na vodi. Kreda v roki kar ni hotela pisati lepo. Hkrati pa sem morala delovati kot najbolj hladna in nedostopna oseba na svetu, ki se konstantno razburja na otroke in jih kaznuje. Ti otroci so takrat mislili, da samo njih učim novih stvari v življenju. Niso pa vedeli, da sem v bistvu sama sebe naučila dveh najpomembnejših stvari v življenju: poguma in iznajdljivosti.

Še dandanes globoko vdihnem, preden vstopim v *najbolj strašno učilnico na svetu*. Ne zato, ker bi se bala ali bi se mi kolena tresla kot takrat pri prvi učni uri. Sploh ne. To je postal nekakšen moj ritual, pri katerem pustim razigrano in mlado študentko Hano nekje pred vrati. V učilnico pa vstopim kot stroga in neizprosna učiteljica v letu 1930, ki bo učence naučila predvsem discipline in pameti. Saj veste, kako rečejo: »Palica še nikomur ni kosti zlomila, je pa marsikoga pametnega naredila!« No, Matilda Trpežnik se tega kar drži.

Vsaka učna ura je drugačna, čeprav je moj scenarij za vsako enak. Vse je odvisno od skupine, ki te pričakuje v klopeh. Včasih ima Matilda opravka z nemogočimi učenci, včasih z neposlušnimi, včasih z izjemno pogumnimi – lahko si mislite, da so takšni otroci več v oslovski klopi ali na koruzi kot v šolskih klopeh. Zna se tudi zgoditi, da ima tako dobro skupino, da jih ima komaj za kaj kaznovati. Zdaj vam je lahko jasno, zakaj torej globoko vdihnem vsakič, preden vstopim in se v popolnosti prelevim iz Hane v Matildo – ker nikoli ne veš, kdo te čaka za tistimi belimi vrati, in nikoli ne veš, kako pogumen in iznajdljiv moraš biti, da lahko uspešno zaključiš učno uro.

Kot sem že omenila, otroci pod pritiskom gospodične učiteljice reagirajo vsak po svoje, prav zato je vsaka učna ura posebna. Tako je otrok na vprašanje, če se kdo imenuje na črko *i* v šolski izbi, ponosno odgovoril: »Gospodična učiteljica, na i se imenuje Ivan Cankar!« Spet drugič, ko sem spraševala po domači živali na črko *o*, mi je desetletni fant jasno in glasno odgovoril: »Gospodična učiteljica,

*"Ti, fantič, imenuj eno žival na o." "Odojek, gospodična učiteljica."
(SŠM, fototeka, foto: Urška Boljkovac).*

žival na o je odojek!« No, kako naj bo človek jezen na tak odgovor, ko bi se temu še sama najraje nasmejala. To je samo drobec vsega, kar se dogaja za temi velikimi belimi vrati, samo drobec vsega tistega, kar se dogaja v šolski izbi po vstopu gospodične učiteljice.

Sploh najboljša dogodivščina je zagotovo bila, ko sem med odmorom jedla sadje, pa so me otroci, ki so ravno prihajali z učne ure, videli. Tako sem slišala dva otroka, ki sta strmela vame in z začudenjem prišla do odgovora: »Joj, poglej, tudi gospodična učiteljica je, očitno ne živi od zlobe, a veš?«

Po enem letu učiteljevanja lahko jasno in glasno rečem – to je najboljšo možno delo na svetu! Stati pred množico otrok in videti občudovanje v očeh teh mladih nadobudnežev, nekaj nekoga naučiti in hkrati vedeti, da delaš nekaj pomembnega za zgodovino muzeja. Izjemno sem vesela, da so mi zaposleni zaupali tako veliko nalogo in mi s tem omogočili biti del tako pomembnega kolektiva in muzeja, kot je Slovenski šolski muzej.

Hvala in vse najboljšo v prihodnje, SŠM! V čast mi je!

Hana Čosić, gospodična učiteljica *Matilda Trpežnik*
(učne ure Lepopis, Stara šola za najmlajše in Učna ura za tujce)

Moje doživljanje muzeja

Biti vodička v Slovenskem šolskem muzeju, je izkušnja, ki ti da veliko. Najprej v smislu znanja, ki ga pridobiš na področju zgodovine šolstva in zavedanja o pomenu in vplivu šolanja skozi različna obdobja. Področje šolstva je na meni vsekakor pustilo svoj pečat. Opazila sem, da se pri raziskovanju v okviru študija (študiram klasično filologijo) pogosto lotim tematik, ki so povezane z šolstvom. Kadar potujem, se nezavedno pogosto pozanimam in sprašujem o obliki šolanja, ki ga v posamezni državi imajo. Zanimivo je opazovati vpliv, ki ga ima šola na družbo in na posameznika.

Poleg znanja sem dobila tudi enkratne sodelavce. Vodiči smo, glede na študij in poklicno usmerjenost, zelo raznoliki, zato rada prisluhnem, kaj o razstavi pove zgodovinarica ali pa pravnik. Dragoceno je slišati razstavo skozi oči pedagoginje, jezikoslovec dela spet svoje poudarke. Na ta način pridobivamo vsi in verjamem, da tudi ta raznolikost prispeva h kvaliteti programa. Zelo pomembna je tudi dostopnost in odprtost kustosov, kar v muzeju ustvarja toplo in sproščeno vzdušje. Čeprav je naš muzej majhen in marsičesa, kar imajo veliki, nima, pa je njegova prednost v prijetni domačnosti, ki jo lahko pri nas doživiš. Ker se med seboj dobro poznamo in si lahko hitro izmenjujemo informacije, lahko določene stvari tudi bolje izpeljemo.

Največ pa so mi verjetno dali prav obiskovalci. Vsaka skupina prinese nov izziv in izkušnje mi pomagajo, da ga čim prej prepoznam. Včasih so utrujeni, ker je to že obisk tretjega muzeja ta dan, včasih imajo že ogromno predznanja, kdaj učenci zelo radi postavljajo vprašanja, včasih ne marajo odgovarjati na vprašanja ... Vsako vodstvo je tudi zame novo doživetje. Nikoli ne vem točno, kam nas bo druženje odpeljalo. Včasih se zgodi, da kakšen droben podatek, ki bi ga sama hitro spregledala, spodbudi pri učencih razna vprašanja in skupaj odkrivamo naprej. Najbolj sem vesela, kadar mi uspe, da vodstvo ne izpade kot frontalno predavanje, ampak do novega znanja pridemo prek pogovora. Čeprav naj bi delo vodiča pomenilo, da vsak dan enkrat ali celo večkrat pove eno in isto, je v resnici vedno drugače. Dragoceno je spoznanje, kako zelo je za dober nastop pomemben tudi poslušalec; da odličnega nastopa ne naredi le dober vodič, ampak tudi hvaležen obiskovalec, ki se na novo znanje odziva in zna razmišljati. Tako se tudi sama učim biti boljša poslušalka. Všeč mi je, da k nam prihajajo skupine različnih starosti. Čudovito je čuditi se vsemu skozi otroške oči, obožujem trenutke, ko mi uspe v debato pritegniti najstnike in zelo lepo je biti zraven, kadar starejši ljudje obujajo spomine.

V prihodnosti bi želela še naprej razvijati svoje sposobnosti na področju muzejske pedagogike in andragogike. Želela bi si, da je izkušnja obiska našega muzeja nekaj, kar obiskovalcu ostane. Mislim, da je temelj vsakega dobrega vodstva zvestoba verodostojnim podatkom, ki so umeščeni v pravilen kontekst takratnega časa, čeprav je za vodiča včasih skušnjava, kakšen podatek rahlo prikrojiti, ker bi bil kot tak za obiskovalce bolj zabaven. Zelo pomembno je tudi slediti novim odkritjem na področju zgodovine šolstva in biti tako ves čas na

"Tako oslovsko glavo so morali poredni učenci na hrbtu nositi celo pot do doma in nazaj. Kakšna sramota!" (SŠM, fototeka, foto: Urška Boljkovac).

tekočem. Želim pa si, da bi lahko znanje obiskovalcem predala na čim bolj zanimiv način prek giba, čutil, pogovora. Na tem področju vidim še veliko možnosti.

Veselim se obiskovalcev in skupin, ko bodo prihajale v naš muzej, in si želim, da bi ob njih rasla tudi jaz in jim dala vsaj del tega, kar so meni obiskovalci dali do sedaj. Zaradi dela v muzeju sem postala bolj samozavestna, komunikativna, odprta, iznajdljiva, ustvarjalna in vztrajna. Lepo je biti del muzeja, hvaležna sem vsem svojim predhodnikom, ki so ustvarjali učne ure in vodstva po muzeju, in si želim, da bi tako ustvarjali tudi naprej.

Za konec pa še dve anekdoti.

1. Vodiči zjutraj pripravimo učilnico za učno uro, ki sledi. Včasih je treba doliti tudi črnilo z injekcijo. Nekoč se je v injekciji ustvaril pritisk in črnilo ni in ni hotelo prikapljati ven. Z vso silo sem pritiskala na injekcijo, ki je v določenem trenutku le popustila. Rezultat pa so bile kapljice črnila po mojem celotnem obrazu. Preden je prišla skupina, sem imela le nekaj minut, da se uredim. Črnilo gre s kože zelo težko. S preostalih delov kože sem ga še nekako spravila, z vek pa nikakor ni šlo, tako sem tisti dan pač imela nekoliko močnejše *senčilo* na očeh.

2. Učence (3. razred) pripravljam na učno uro in med oblačenjem kostumov se začnemo pogovarjati o njihovih poklicnih željah. Nekdo reče, da bi bil rad policaj, ko odraste. Potem pa vskoči nekdo drug in pravi: »Sem razmišljal, da bi bil tudi sam policaj, pa sem se na koncu odločil, da bi bil raje kavboj.«

Klara Marija Keršič, vodička v Slovenskem šolskem muzeju

Prilagojenost Slovenskega šolskega muzeja za obisk oseb s posebnimi potrebami

V Slovenskem šolskem muzeju delam tri leta. Za to delo sem se odločila na priporočilo svoje nekdanje vzgojiteljice v dijaškem domu. Misel, da bi lahko opravljala netipično študentsko delo, mi je bila všeč. Ko sem začela delati, sem spoznala, da sem se pravilno odločila, saj me je delo v Slovenskem šolskem muzeju takoj navdušilo. Kolektiv je bil sicer majhen, ampak zato toliko bolj odprt in sprejemljiv. Vse nove vodiče so takoj vzeli za svoje. Tudi danes je tako, zato zelo rada prihajam na delo. V treh letih sem se naučila, da je v muzeju ključ za uspeh biti prilagodljiv in pripravljen na vse, saj je vsaka skupina otrok nov in unikaten izziv, ki ga z veseljem rešujem. Kljub vsemu sem na koncu vedno priča širokim nasmehom na obrazih udeležencev, kar je najboljše plačilo za moje delo.

Študiram specialno in rehabilitacijsko pedagogiko ali drugače: *Kako biti učitelj za osebe s posebnimi potrebami*. To je populacija, o kateri se v zadnjem desetletju veliko govori in spodbuja njeno integracijo v širšo družbo. Ker je delo z njimi moj bodoči poklic, mi misli uidejo k njim tudi v situacijah, ki niso vezane samo na študij. Zato bi v tem članku rada predstavila prilagojenost muzeja za obisk oseb, ki za življenje potrebujejo posebne prilagoditve.

Oseba s posebnimi potrebami je nadpomenka za vse ljudi, ki za nemoteno opravljanje vsakodnevnih aktivnosti potrebujejo določene prilagoditve. Drugi ljudje pri njih največkrat opazijo le primanjkljaj (npr. slepota ali avtizem), vendar so to osebe, ki imajo tudi talente, lastne interese, želje. In če je ena izmed njihovih želja tudi želja po spoznavanju zgodovine, zakaj jim ne bi omogočili, da jo izpolnijo? V šolskem muzeju se res trudijo, da obiskovalci pridobijo pozitivno izkušnjo, zato se izvajanje programa po najboljših močeh prilagodi specifikam gostujoče skupine. Vendar se tudi zgodi, da se pri tem naleti na določene (včasih tudi nepremostljive) težave.

Prva izmed njih je sama lokacija muzeja. Pot do razstave vodi po stopnicah, kar gibalno oviranim osebam onemogoča dostopnost ogleda. Muzej ima v lasti pripomoček za transport osebe na invalidskem vozičku, vendar je namenjen za lažja bremena. Prav tako je proces zamuden, zato te možnosti ne izkoriščajo. Če pa bi oseba že lahko prišla v muzej, so hodniki skoraj preozki za voziček. Učilnica, kjer se izvajajo učne ure, nima optimalnega prostora, kamor bi oseba na invalidskem vozičku lahko sedla.

Muzejske razstave so opremljene z zapisi in vizualnim materialom, ki obiskovalcem skušajo orisati situacijo v določenem zgodovinskem obdobju. Za nas, ki nimamo okvarjenih čutil, je to uspešna kombinacija. Osebe z okvaro vida pa si z omenjeno opremljenostjo razstave ne morejo pomagati. Eden izmed glavnih principov integracije ljudi s posebnimi potrebami je spodbujanje oz. omogočanje samostojnosti, taka oblika muzejske razstave pa osebam z okvaro vida onemo-

*Prav vsaka skupina je posebna
(SŠM, fototeka, foto: Urška Boljkovac).*

goča samostojen ogled. Zato so novejšje razstave uvedle opise v Braillovi pisavi za slepe, da lahko osebe z okvaro vida bolj samostojno raziskujejo zgodovino. Žal v šolskem muzeju stalna razstava te možnosti ne ponuja. Tako je samostojen ogled praktično brezpredmeten.

Malo boljša je situacija za osebe z okvaro sluha. Te si seveda razstavo lahko samostojno ogledajo in niso oškodovane. Težava zanje so pedagoški programi, ki vključujejo vodene ogleda in učne ure. Vse to temelji na slušnih informacijah. V okrilju muzeja ne deluje noben tolmač, ki bi prevajal govor v znakovni jezik. Zato si ga mora skupina priskrbeti sama. Izkušstvo učne ure je v vsakem primeru okrnjeno, kajti njen pomemben del je starinski jezik, ki ga z znakovnim jezikom ne moremo prikazati.

Posebna skupina so osebe z motnjo v duševnem razvoju (v nadaljevanju osebe z MDR). Ti posamezniki svet dojemajo na drugačnem nivoju kot drugi ljudje; odvisno kakšne narave je njihova motnja. Načeloma gre za osebe, ki imajo nižje intelektualne sposobnosti. Obiskovalci iz te skupine sicer redko obišejejo kakršnokoli javno ustanovo brez spremstva, ki deluje kot vez med dvema svetovoma. Ampak če bi si (teoretično) te osebe želele samostojno obiskati muzej, pri ogledu razstave ne bi imele velikih težav. Muzej ni velik in se v prostoru ne bi mogli izgubiti. Je pa razstava zanje postavljena premalo sistematično. Panoji z letnicami in besedilom skačejo z ene strani na drugo, kar osebe z MDR zmede. Kot pozitiven bi izpostavila nabor slik in maket, ki bi hitro pritegnile pozornost marsikaterega

obiskovalca. Slabše so osebam z MDR prilagojene učne ure. Splošni princip ure temelji na igri. Žal osebe z MDR niso zmožne razumeti koncepta igre v takšni meri, kot jo pojmuje večina izmed nas, ki nismo deklarirani kot ljudje s posebnimi potrebami. Posledično bi se osebe z MDR lahko prestrašile ali pa v vsem skupaj ne bi videle smisla oz. si ne bi znale pravilno razlagati situacije.

Podobne težave pri učni uri bi imele tudi osebe z avtizmom. Pri njih je koncept igre še veliko bolj okrnjen (ali pa sploh ne razumejo, kaj je to igra), zato so trenutno zastavljene ure zanje slabo prilagojene.

Seveda pa ne smem samo kazati s prstom na napake. Velik plus muzeja je pripravljenost kolektiva, prilagoditi se potrebam skupine, da res vsi obiskovalci dobijo pozitivno izkušnjo. Tako vodiči kot učitelji so vedno pripravljeni prilagoditi program toliko, kolikor je pač v trenutnih razmerah mogoče. Osebam z okvaro vida omogočajo specifičen in voden ogled s podrobnim opisom in možnostjo taktilnega raziskovanja muzejskih eksponatov. Tudi učna ura, ki sicer temelji na uporabi starih šolskih pripomočkov, vidni in slušni demonstraciji, se osredotoči na bolj verbalno razlago. Izvajalci se predhodno posvetujejo tudi s spremljevalcem (tako oseb s posebnimi potrebami kot tudi drugih oseb), da vsakemu obiskovalcu izkušnjo čim bolj približajo. Posebna pozornost se nameni obiskovalcem z MDR. Do sedaj jih je muzej obiskalo že kar nekaj in vedno so bile prilagoditve uspešne. Pri vodenju po stalni razstavi se uporabljajo preprostejša besede, večkrat se razložijo pojmi in ponudijo se jim šolski pripomočki, da jih osebe lahko potipajo. Enake so prilagoditve na učnih urah. Pred začetkom se več časa nameni razumevanju sledečih dogodkov. Torej, priprava na uro je bolj poglobljena, uporabljajo se preproste besede in razložijo neznane. Poleg tega se med samo uro tolerira določena stopnja neupoštevanja pravil in izvajalci redkeje kaznujejo.

Dober korak na poti k izboljšanju izkušnje je ta, da se muzej zaveda svojih pomanjkljivosti v programu in razstavi ter se trudi položaj izboljšati. Trenutno je v pripravi nova stalna razstava, ki bo vsebovala Braillovo pisavo za slepe in video posnetke s kretnjami za gluhe. Mogoče bi bilo smiselno ustvariti še kakšno posebno uro ali delavnico prav za potrebe teh dveh skupin, saj jih muzej obišče vedno več.

Če strnem svoje razmišljanje. Trenutno ima muzej malo načrtovanih možnosti, ki jih lahko ponudi osebam s posebnimi potrebami. Vendar je treba izpostaviti, da je pripravljenost vodičev, izvajalcev učnih ur in drugih delavcev zares visoka in pohvale vredna. Pozitivno je tudi to, da se kolektiv zaveda pomanjkljivosti v zvezi s to problematiko in usmerja svoje moči k izboljšanju ter zagotavljanju kvalitetne izkušnje čim večjemu številu obiskovalcev.

Anja Bregar, vodička v Slovenskem šolskem muzeju

Učne ure v gosteh

Pedagoški program Učne ure naših babic in dedkov

Leta 1997 smo v Mestnem muzeju Ljubljana odprli razstavo Homo sum ... Ivan Hribar in njegova Ljubljana. To je bila izčrpna razstava o znamenitem ljubljanskem županu Hribarju, ki je »Ljubljano iz dolge vasi preobrazil v mesto« (I. Tavčar).

Sodelovali smo s Hribarjevo hčerko, dr. Zlatico Hribar, ki je dolga leta hranila očetove osebne predmete in njegovo politično zapuščino v Vili Zlatici na Cesti 27. aprila. Razstavo smo želeli obiskovalcem približati ne samo s predmeti, ampak tudi s programi za otroke in odrasle. Tako smo med drugim organizirali posebna tematska vodstva, preoblačilni kotiček za otroke itn.

Poseben uspeh smo dosegli s projektom za otroke in odrasle Šola iz začetka 20. stoletja.

Pripravili smo pravi ambient obdobja, sodelovali s Slovenskim šolskim muzejem, ki nam je pomagal pri pripravi vsebine z ustreznimi učnimi načrti in učbeniki, nam posodil šolske klopi in stole, prenosno tablo in druge predmete, ki so sodili v razred. Seveda smo morali najti tudi gospodično učiteljico, ki bi v razredu poučevala. Z nami je tedaj kot študentka sodelovala gospa Taja J. Gubenšek. Tudi njej je bila všeč ideja o šoli in hitro se je ogrela za ta projekt.

Skupaj z gospo Gubenšek smo dodelali projekt: učno snov, način poučevanja in tudi obleko ter frizuro. Gospodična učiteljica je bila povsem predana tej nalogi in tudi zato je imela velikanski uspeh med mlajšimi in starejšimi obiskovalci. Razstavo smo zaradi velikega zanimanja podaljšali še v celo leto 1998 in pouk je bil ves čas spremljivalni program razstave Homo sum ... Učna ura s Cesarsko pesmijo je bila samo v času razstave v Mestnem muzeju izvedena več kot stokrat.

Po zaprtju razstave nas je Slovenski šolski muzej prosil, če smejo nadaljevati ta uspešni projekt v svojih prostorih. Pouk v sklopu njihovega pedagoškega programa še vedno teče – že dvajseto leto, Taja J. Gubenšek pa še vedno igra strogo gospodično učiteljico

Dr. Irena Žmuc, muzejska svétnica, Muzej in galerije mesta Ljubljane

Irena Žmuc odgovarja na 3000. ponovitvi učne ure (SŠM, fototeka).

UDK 069.12(497.4Hrastnik)
1.04 Strokovni članek
Prejeto: 26. 10. 2020

Nevenka Hacin*

"Vaja dela mojstra, ako mojster dela vajo." Sodelovanje Zasavskega muzeja Trbovlje in Slovenskega šolskega muzeja

*"Practice makes perfect, perfect makes practice." Cooperation
between the Slovenian School Museum and the Zasavje
Museum in Trbovlje*

Izvleček

V prispevku predstavljam sodelovanje Zasavskega muzeja Trbovlje in Slovenskega šolskega muzeja. Poudarek je na Učni uri lepomisja iz leta 1930 v izvedbi gospodične učiteljice (iz SŠM) v ambientalno postavljeni učilnici v Muzejski zbirki Hrastnik (zbirke in obrazstavne dejavnosti v pristojnosti ZMT), ki omogoča udeležencem nadgradnjo spoznavanja dediščine na osnovi doživljajske izkušnje. V istem sklopu so navedeni vzroki uspešnega sodelovanja, ki je postalo zaradi ustreznih razmer, interesa javnosti in ne nazadnje pripravljenosti Slovenskega šolskega muzeja tradicionalno.

Abstract

The article talks about the cooperation between the Zasavje Museum in Trbovlje and the Slovenian School Museum, focusing on the Handwriting Lesson from 1930 carried out by a teacher from the Slovenian School Museum in a replica classroom at the Hrastnik Museum Collection (collections and activities alongside exhibitions being the responsibility of the Zasavje Museum in Trbovlje), which allows participants to improve their knowledge of heritage through first-hand experience. The reasons are given for this successful cooperation, which has become traditional due to the suitable circumstances, the public's interest and, last but not least, the readiness of the Slovenian School Museum.

Ključne besede: muzejske učne ure, učna ura lepomis, Slovenski šolski muzej, Zasavski muzej Trbovlje

Key words: museum school lessons, handwriting lessons, Slovenian School Museum, Zasavje Museum in Trbovlje

---

* Nevenka Hacin, muzejska svetnica, prof. zgodovine in sociologije, Zasavski muzej Trbovlje, e-pošta: nevenka.hacin@muzejzmt.si

Vaja dela mojstra – ako mojster dela vajo

Se je slišalo v en glas iz ambientalno postavljene učilnice v muzejski zbirki v Hrastniku prvič že v šolskem letu 2007/08 in se sliši v zadovoljstvo vseh sodelujočih vsako leto znova. Zaradi interesa obiskovalcev in uspešnega sodelovanja s Slovenskim šolskim muzejem iz Ljubljane pa upamo, da bomo to večletno tradicijo uspešno ohranjali tudi v bodoče.

Zakaj in kje

Do sodelovanja Zasavskega muzeja Trbovlje in Slovenskega šolskega muzeja je prišlo na pobudo PŠ narodnega heroja Rajka Dol pri Hrastniku (učiteljice Nataše Kreže), ki je želela z doživetjem Učne ure naših babic in dedkov prvi generaciji devetošolcev v četrtem razredu ohraniti obisk muzeja v Hrastniku v trajnem spominu.

Naš muzej se je takoj odzval na njihov/njen predlog, saj se muzealci ravno tako kot šolniki zavedamo, da si najbolj zapomnimo tisto, kar doživimo oz. z izkušnjo nadgradimo, kar vidimo in slišimo. Zato smo navezali stike s Slovenskim šolskim muzejem, saj sami nismo imeli *žive igre* zgodovine vključene v svojo stalno ponudbo Učne ure naših babic in dedkov. Naša ura je in še vedno obsega predstavitev šolstva (z besedili, dokumenti in fotografijami, demonstracijo in individualno preizkušnjo posameznih eksponatov/replik) s poudarkom na ustanovitvi in razvoju matične šole udeležencev, tipičnih značilnosti učnih vsebin v različnih družbeno-političnih obdobjih (od avstro-ogrske monarhije, prek Kraljevine Jugoslavije do socialistične Jugoslavije oz. samostojne Slovenije) in z izvedbo učne ure ročna dela (izdelava cofa oz. šivanje gumba). Slovenski šolski muzej (zanj direktor mag. Stane Okoliš) smo poprosili za izposajo gospodične učiteljice, ki naj bi izvedla že utečeno in preizkušeno dejavnost Slovenskega šolskega muzeja, Učno uro lepopisja iz leta 1930. Za to sodelovanje je bil izpolnjen pomemben temeljni pogoj, saj v muzejski zbirki Hrastnik stoji ambientalno postavljena učilnica že od leta 2002.

Posebnost te učilnice ni samo v opremi, datirani v čas pred drugo svetovno vojno, pač pa v tem, da je v prostorih, zgrajenih za potrebe osnovnega šolanja otrok v spodnjem delu Hrastnika.

Muzejska zbirka Hrastnik ima od leta 1977 prostore v nekdanji šolski zgradbi. Udeleženci učnih ur se tako dejansko preselijo v leto 1930 (ne samo z vsebino, igro, pač pa tudi prostorsko). Stavba je namreč vse od dograditve leta 1907 do leta 1973 služila svojemu prvotnemu namenu – osnovnošolskemu izobraževanju. Zgrajena je bila na pobudo Nemškega šolskega društva kot nemška šola, po prvi svetovni vojni je v njej delovala dekliška šola, po drugi svetovni vojni pa je imelo v njej kot enoti OŠ Ivana Cankarja sprva prostor nekaj razredov redne šole, nato pa nekaj oddelkov podaljšanega bivanja. V začetku sedemdesetih let so vse šolske dejavnosti preselili na šolo na Logu (zgrajena leta 1954, danes OŠ narodnega he-

Šiba, zvesta spremljevalka gospodične učiteljice (SŠM, fototeka).

roja Rajka Hrastnik), občina Hrastnik pa je v izpraznjeni stavbi uredila krajevni muzej. Za podobo, kakršno ima muzej danes, je poskrbel Zasavski muzej Trbovlje s preureditvijo oz. z novo postavitvijo zbirk v letih 2002 do 2006.

In začelo se je

Učilnica v Muzejski zbirki Hrastnik je z opremo iz časa babic in dedkov in potrebnimi rekviziti, kot so komolčniki, peresa,¹ črnilniki, pivniki, koruza v kotu, osliček ..., ustrezala vsem kriterijem za uspešno izvedbo učne ure iz leta 1930 pod taktirko (beri: šibo) gospodične učiteljice. Učenci so pri pouku, ki ga je naznanil šolski zvonec, spoznavali obdobje Dravske banovine, čas njegovega veličanstva Aleksandra Karađorđevića, ponovili imena rastlin in živali na določeno črko, ki so jo spoznali, in po vseh pravih prepisovali s table na svoje učne liste črke (ležeče, pokončne in poševne, s tankimi in odebeljenimi črtami ...), jih povezovali v besede in poved, in tako, ne da bi se zavedali, doživeli vsebine kar nekaj pred-

¹ Majhna kovinska priprava s priostreno konico za pisanje, vstavljena v leseno držalo.

V pričakovanju, 2011 (foto hrani OŠ Trbovlje).

metov, ki so se v obdobju med vojnama poučevali in ocenjevali v osnovnih šolah: pisanje, slovnico, prirodoslovje,² zgodovino in ne nazadnje tudi pridnost in vednje. Zlasti zadnji dve sta predstavljali posebno izkušnjo, ki je udeležencem ostala v trajnem spominu.

Prisotnost pri učni uri ni bilo samo sedenje v stari šolski klopi, pisanje s peresnikom, pomočenim v črnilo ... Bila je igra, doživetje z bolj ali manj prijetnimi občutki, pri pisanju pod strogim in budnim očesom gospodične učiteljice (oblečene v dolgo krilo in do vratu zapeto bluzo ter s čvrsto spetimi lasmi), ki je bila skopa s pohvalami in radodarna z grajami; pri odgovarjanju na vprašanja samo, ko si poklican in po pravilih (stoje, s celimi stavki in naslavljanjem gospodična učiteljica), ki se zdijo za današnji čas nerazumljiva, in ne nazadnje, v tišini in miru med poukom, ki so ga upoštevali vsi, ki niso želeli biti kaznovani (klečanje na koruzi v kotu razreda ali prenašanje osličkove glave, tudi ko sediš zravnano v šolski klopi in z rokami na hrbtu).

² Prirodoslovje oz. prirodopis je od 17. do 19. stoletja označeval vedo o naravi in naravnih pojavih, a tudi ime enega izmed predmetov, ki so se poučevali v obdobju med vojnama na osnovnih šolah.

Vtisi otrok

Kaj od navedenega je bila najtežje, najlažje, naj..., pa otroci sami po odigrani učni uri lepopisja (vtisi, ki ostajajo leta praktično nespremenjeni, ne glede na menjavo generacij in čas, v katerem živijo/mo):

»Najprej me je bilo strah, a potem je bilo super. Ko smo začeli pisati s peresniki (a. p. peresi) in lepo pisati, je bilo zabavno. Morali smo jo klicati gospodična učiteljica. Ko ji je Maja po nesreči rekla gospa, je morala klečati na kamenju (a. p. koruzi).«

»Bil sem prestrašen. Bolelo me je, ko me je s palico (a. p. šibo) v roki užgala (a. p. pogovorno) po dlani. Drugače je bilo zanimivo.«

»Pri tej učni uri mi je bilo zelo všeč, čeprav me je bilo rahlo strah. Zelo všeč mi je bilo, ko smo pisali lepopis. Zelo všeč so mi bili tudi črnilniki in peresa. Učiteljica se mi je zdela zelo stroga.«

»Učiteljica je bila zelo stroga. Zato me je bilo malo strah. Morali smo jo klicati gospodična učiteljica. Pisali smo lepopis. Črke so bile zelo smešne. Ni bilo nič zabavno. Tri sošolke so morale klečati na koruzi. Všeč mi je bilo, ko nam je pregledovala dlani.«

»Gospodična učiteljica je bila smešna, saj je bila tako stroga. Ko me je videla, da se ji smejim, me je poslala klečat na koruzo. Lepopis mi je bil všeč, ker so bile črke tako zapeljive. S peresniki (a. p. peresi) in črnilom je bilo zabavno pisati. Všeč mi je bila gospodična učiteljica.«

»Bilo me je strah. Všeč so mi bile črke. Zanimivo je bilo pisati s črnilniki (a. p. peresi). Učiteljica je bila stroga, ampak je bilo vse dobro. Najboljše je bilo, ko je bilo konec pouka. Morali smo čudno in uravnoteženo (a. p. pokončno) sedeti.«

»Bilo mi je zelo lepo. Gospodična učiteljica mi je rekla, da ne smem imeti prstana. Prijetno mi je bilo sedeti v starih klopih in pisati s črnilnikom (a. p. peresom). Naučila sem se nekaj lepopisnih črk. Upam, da bomo imeli še kdaj takšen pouk.«

»Bilo mi je kar dobro. Vendar me je bilo strah zaradi pisanja, ker nisem desničar. Najbolj všeč mi je bilo, ko sem moral imeti roke na hrbtu.«

»Učiteljica je bila kar stroga. Govorila je smešno. Zanimive so bile črke. Upam, da bomo šli še kdaj v muzej.«

»V muzeju v Hrastniku je bilo zabavno. Kustosinja nam je povedala vse o starih šolah v Trbovljah. Imeli smo tudi eno uro pouka tako, kot so ga imeli v letu 1930. Učiteljica je bila zelo stroga in učenci, ki niso znali ali so bili poredni, so morali klečati na koruzi. Levo roko smo morali imeti na hrbtu, z desno pa pisati s peresnikom (a. p. peresom) in črnilom. Ko je ura minila, smo imeli malico in reševali delovne liste. Najbolj všeč mi je bilo na koncu, ker smo prišli gumbe na blago.«

»V spomin se mi je vtisnil lepopis. Pisali smo s peresniki (a. p. peresi), ki smo jih namakali v tinto (a. p. črnilo). Mize so bile stare, v vitrini je bila lesena puščica (a. p. peresnica). Pod mizo je bil lesen predal za zvezke. Učiteljica je bila stroga.«

Kako naprej?

Upamo, da glede na dobre izkušnje, pripravljenost Slovenskega šolskega muzeja za izvajanje žive ure zgodovine zunaj matične ustanove (v prostorih z

ustrezno opremo), predvsem pa interesa šolskih skupin (z območja, ki ga Zasavski muzej Trbovlje kot kulturna inštitucija vsebinsko in prostorsko pokrivamo, od leta 2012–2013 pa še občino Laško) za spoznavanje dediščine – obogatene z doživljajsko izkušnjo, tudi v bodoče.

V muzeju se zavedamo, da bi naši obiskovalci enako uro doživeli tudi v Slovenskem šolskem muzeju v Ljubljani, a naša želja je, da jo povežejo z lokalno zgodovino šolstva in zgodovino matične šole ter tako obogatijo svoje vedenje o preteklosti domačega kraja, pridobljeno pri pouku v šoli (nadgradnja ali uvod v učne vsebine četrtošolcev).

Hkrati pa odločitev šol za obisk našega muzeja pomeni udejanjanje priporočil Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport, da naj šole obiskujejo kulturne inštitucije v neposredni bližini kraja šolanja in tako pripomorejo k nižanju stroškov staršev šolajočih se otrok. To je bilo priporočeno zlasti v obdobju recesije, ko se je slab socialni položaj večine prebivalstva v Zasavju še poslabšal. Zato smo še toliko bolj zadovoljni, da lahko otrokom iz socialno šibkih okolij zaradi uspešnega medmuzejskega sodelovanja oz. posluha Slovenskega šolskega muzeja (direktorja in vseh zaposlenih) omogočimo enako ponudbo, kot bi je bili deležni z obiskom Slovenskega šolskega muzeja v Ljubljani, če bi ga sploh lahko realizirali zaradi višjih stroškov.

Zaradi vsega navedenega in ne nazadnje tudi zaradi naraščanja interesa za ponudbo v Muzejski zbirki Hrastnik v letih 2007/08–2019/20 (prvotno od četrtih razredov v občini Hrastnik do vseh četrtošolcev občine Trbovlje, Zagorje ob Savi in Laško ter otrok nižjega standardnega nivoja v letu 2018–2019) smo prepričani, da je takšna oblika medmuzejskega sodelovanja več kot opravičljiva. Celo več: služi lahko kot primer dobre prakse tudi drugim muzejem.³

*In klečati je moral na koruzi, 2011
(foto hrani OŠ Trbovlje).*

3 Več o sodelovanju Zasavskega muzeja Trbovlje in Slovenskega šolskega muzeja glej v Šolski kroniki 2008, 2009, 2010–2020: Poročila o delu Slovenskega šolskega muzeja za posamezno leto, kjer so objavljeni podatki o sodelovanju med muzejema.

Učne ure lepopisja iz leta 1930 v Muzejski zbirki Hrastnik; izvajalec Slovenski šolski muzej (obdobje 2007/08–2019/20)

Šolsko leto	Število izvedb	Število udeležencev
2007–2008	4	88
2008–2009	4	119
2009–2010	8	263
2010–2011	6	222
2011–2012	7	275
2012–2013	9	349
2013–2014	9	353
2014–2015	8	268
2015–2016	10	358
2016–2017	10	376
2017–2018	9	304
2018–2019	13	438
2019–2020	4	132
Skupaj 13 LET	101 izvedba	3545 udeležencev

Povzetek

V prispevku predstavljamo tradicionalno sodelovanje Zasavskega muzeja Trbovlje in Slovenskega šolskega muzeja, ki se je začelo na pobudo PŠ narodnega heroja Rajka iz Dola pri Hrastniku. Poudarek je na Učni uri lepopisja iz leta 1930 v izvedbi gospodične učiteljice iz Slovenskega šolskega muzeja iz Ljubljane v ambientalno postavljeni učilnici (z ustrezno opremo in pripomočki za uspešno izvedbo) v Muzejski zbirki Hrastnik (zbirke in obrazstavne dejavnosti so v pristojnosti Zasavskega muzeja Trbovlje), ki omogoča udeležencem obogatiti vsebino ponudbe Učne ure naših babic in dedkov v izvedbi domačega muzeja (predstavitve šolstva s poudarkom na ustanovitvi in razvoju matične šole udeležencev, tipičnih značilnosti učnih vsebin v različnih družbeno-političnih obdobjih ter učne ure ročna dela).

Naraščanje števila udeležencev v obdobju od leta 2007/08 do 2019/20 (zadnje leto upad zaradi zaprtja muzeja oz. nerealiziranih načrtovanih izvedb zaradi zaježitve in obvladovanja epidemije covid-19) z območja, ki ga Zasavski muzej strokovno pokriva (od leta 2012/2013 pa celo širše), odseva interes zadovoljnih obiskovalcev in potrjuje pravilnost odločitve obeh sodelujočih muzejev, hkrati

pa omogoča šolam realizacijo priporočil Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport, da šole zaradi recesije (zmanjševanje finančnih obremenitev družin šolajočih se otrok) obiskujejo kulturne inštitucije v neposredni bližini kraja šolanja. Zato nam je tovrstno sodelovanje še toliko bolj v zadovoljstvo, saj zagotavlja otrokom iz periferije enake možnosti pri vključevanju v obogatene kulturne dejavnosti kot otrokom, živečim v večjih mestih.

Pravilnost odločitve obeh muzejev za sodelovanje tudi v prihodnosti pa potrjujejo ne nazadnje še vtisi otrok in naraščanje števila sodelujočih pri Učni uri lepopisja iz leta 1930 in spremljajočih dejavnostih v obdobju 2007/08–2019/20 (izvedeni v sklopu celotne ponudbe Učna ura naših dedkov in babic matičnega muzeja).

Summary

“Practice makes perfect, perfect makes practice.” Cooperation between the Slovenian School Museum and the Zasavje Museum in Trbovlje

Nevenka Hacin

The article presents the traditional cooperation between the Zasavje Museum in Trbovlje and the Slovenian School Museum, which started at the initiative of the National Hero Rajko Subsidiary Primary School in Dol near Hrastnik. The emphasis is on the Handwriting Lesson from 1930 carried out by a teacher from the Slovenian School Museum in Ljubljana in a replica classroom (with the appropriate equipment and tools for successful implementation) at the Hrastnik Museum Collection (collections and activities, alongside exhibitions, being the responsibility of the Zasavje Museum in Trbovlje), which allows participants to supplement the School Lesson of Our Grandparents carried out by the Hrastnik museum (a presentation of school with an emphasis on the foundation and development of the participants' local school, typical characteristics of the teaching content in different socio-political periods and a handicrafts lesson).

The increase of participants between 2007/08 and 2019/20 (falling last year due to the museum closure, i.e. the cancellation of the planned lessons due to the containment and control of the covid-19 pandemic) from the area covered by the Zasavje Museum (and from 2012/13 an even wider area), reflects the interest of the satisfied visitors and confirms the correctness of the decision made by the two participating museums, while at the same time enabling schools to implement the recommendations by the Ministry of Education, Science and Sport, which say that due to recession (reduction in the financial burden on the families of school children) schools should visit cultural institutions near their school. This is why our museum is all the more pleased with this cooperation, since it gives children from the periphery the same opportunities to participate in the kind of enriched cultural activities that are available for children in large towns.

The correctness of the decision to carry on with this form of cooperation in future is confirmed by the children's response and the growing number of participants in the Handwriting Lesson from 1930 and the accompanying activities during 2007/08–2019/20 (carried out as part of the School Lesson of Our Grandparents at their local museum).

Učna ura naših babic v Gorenjskem muzeju

Poleti, zdaj že daljnega leta 1999 sem se prvič srečala z gospo Tjašo Mrgole Jukič iz Zgodovinskega arhiva na Ptujju, ki se je v Gorenjskem muzeju oglasila zaradi gostovanja njihove razstave *Dekleta in šola* v naši Mestni hiši. V vsakem delu Slovenije, kjer je ta razstava gostovala, so pripravili tudi del, ki je predstavil izobraževanje deklet v preteklosti na tem območju. Predstavitev izobraževanja deklet na Gorenjskem je bila zaupana sodelavki Moniki Rogelj in meni, ki sva začetniško orali muzejske ledine. To je bila moja prva razstava. Odprli smo jo 1. decembra 1999, na ogled pa je bila dober mesec.

Dokumentacija omenjene razstave je za današnje čase prav borna, vendar so bili takrat kriteriji za popis razstav precej drugačni. Poleg precej tanke mape s podatki o razstavi je v muzejski fototeki ohranjena tudi fotodokumentacija razstave.

S sodelavko Moniko Rogelj sva z razstavo predstavili izobraževanje deklet na Gorenjskem, pripravili sva zloženko o njihovem izobraževanju, prispevek o tem za zbornik *Izobraževanje in zaposlovanje žensk nekoč in danes II*, skupaj z avtorico razstave Tjašo Mrgole Jukič in našo takratno direktorico Barbaro Ravnik Toman pa smo zasnovale pester obrazstavní program s predavanji oz. muzejskimi večeri, delavnicami (peka piškotov, šivanje novoletnih okraskov iz blaga, izdelovanje nakita) ter učno uro naših babic. Prav direktoričina ideja je bila, da povabimo k sodelovanju Slovenski šolski muzej. Ker je razstava govorila o izobraževanju deklet, je imela učna ura Slovenskega šolskega muzeja naslov *Učna ura naših babic*. Tako sem se spoznala in sestala z Matejo Ribarič in Tajo Gubenšek iz Slovenskega šolskega muzeja.

Za gostovanje in izvedbo učne ure smo morali pripraviti učilnico in jo opremiti čim bolj po starem. To je bil zame kar velik podvig. Na srečo so prostori v prvem nadstropju Mestne hiše čakali na prenovo in novo predstavitev arheološke zbirke in preteklosti Gorenjske. Bili so prazni. Predmetov za opremo izbranega prostora oz. učilnice pa v muzeju nismo imeli, zato je bila potrebna akcija iskanja po šolah in pri zasebnih zbiralcih. Lesene šolske klopi in stole, sicer take, kot smo jih imeli v šoli še v osemdesetih letih 20. stoletja, so nam prijazno odstopili v eni od kranjskih šol. Tam smo dobili tudi stojalo za šolsko tablo, ki so jo izdelali v naši konservatorski delavnici, tako da so leseno podlago prebarvali s črno barvo. Slika avstro-ogrskega cesarja Franca Jožefa nam je posodil zasebni zbiralec. Seveda smo v tako nastalo učilnico namestili tudi križ, šolske tablice pa smo si izposodili v Slovenskem šolskem muzeju. V kotu so bila tudi zrna koruze in fižola. Tam so s klečanjem na enem ali drugem neubogljivi učenci *prestajali šolsko kazen*.

Prostor, ki je čakal na prenovo, je bil tudi brez ogrevanja. Našim mladim obiskovalcem smo morali v hladnem decembru zagotoviti vsaj malo ogret pro-

Učna ura v Gorenjskem muzeju (foto hrani Gorenjski muzej).

stor. To smo rešili tako, da smo prostor brez vrat zaprli z zaveso in ga ogrevali z električno pečko. Spominjam se, da je bil za *gospodično učiteljico* Tajo Gubenšek prostor vseeno precej hladen in da jo je grozno zeblo.

Planirali smo dve učni uri, a smo zaradi interesa raznih krožkov predvsem iz kranjskih osnovnih šol speljali sedem delavnic v dveh dneh s tedenskim zamikom. Učne ure so bile v popoldanskem času med 13. in 19. uro, obiskali pa so nas člani zgodovinskih in drugih osnovnošolskih krožkov. Med drugim so se učne ure udeležili učenci OŠ Staneta Žagarja, OŠ Simona Jenka, OŠ Franceta Prešerna iz Kranja, OŠ Bistrica iz Tržiča in OŠ Naklo. Po odzivih in vpisih v knjigo vtisov so bili učenci nad tako doživeto preteklostjo navdušeni:

... Bilo je zanimivo. Še bomo prišli ... Zanimiv prikaz šolanja! Super! Še kdaj! ... Imeli smo zelo simpatično učiteljico ... Se priporočamo še za kdaj! ... Zanimivo ... Zelo zanimivo ... Bilo je zelo lepo in poučno ... Nov, zanimiv pristop, razstava z delavnico res privlačna in zanimiva ... Delavnica nas je zelo navdušila ...!

Gospodična učiteljica je učence popeljala v čas na začetku 20. stoletja, v čas države Avstro-Ogrske, ko so učenci drugače pozdravljali učiteljico, ko so bila šolska pravila popolnoma drugačna, ko sta bila lepopis in vedenje zelo pomembna,

¹ Knjiga vtisov, Mestna hiša, leto 1999/2000.

ko so učenci pisali s kredo na šolske tablice in ko so bile šolske kazni precej drugačne. Zanje je bila zato ta učna ura res prav posebno doživetje.

In kako sem učno uro doživela jaz? Ob snovanju vsebine in pripravah na izvedbo sem spoznala nove ljudi, veliko sem se naučila, srečala sem se z drugačnim in zanimivim pristopom k preteklosti, s poustvarjanjem in podoživetjem preteklosti, ki se posamezniku zaradi osebne izkušnje še bolj vtisne v spomin. Menim, da sta Slovenski šolski muzej in Gorenjski muzej uspešno sodelovala ter dobro speljala načrtovane učne ure. Navsezadnje to kažejo tudi zabeleženi odzivi udeležencev v knjigi vtisov. Ti pa največ štejejo, saj muzeji delamo za publiko, za javnost.

Helena Rant, kustosinja dokumentalistka, Gorenjski muzej

Gospodična učiteljica na obisku v Cerkljanskem muzeju

V letu 2002 sem v Cerkljanskem muzeju pripravljala razstavo o osnovnih šolah na Cerkljanskem. Bila je ena mojih prvih povsem samostojnih muzejskih razstav. Na njej sem predstavila razvoj osnovnega šolstva po cerkljanskih vaseh od začetkov v drugi polovici 19. stoletja do leta 1972, ko so v Cerknem odprli novo šolo. Z njo smo v muzeju praznovali 30-letnico šole. Na razstavi so bile posamezne šole predstavljene s kratkim historiatom in seznamom učiteljev, ki so na šoli poučevali. Poleg dokumentarnega gradiva (šolske kronike, spričevala, pisni izdelki učencev ...) so bile na ogled fotografije šolskih stavb, učencev, učiteljev in dogodkov iz življenja šol. Razstavljeni so bili tudi kosi šolske opreme, učbeniki, učila in pripomočki ter drugo gradivo, ki je kakorkoli povezano s šolo. Čeprav z opremo iz različnih obdobj, nam je uspelo sestaviti šolski razred.

V času priprave razstave sem se s prošnjo za pomoč obrnila tudi na Slovenski šolski muzej, tako glede gradiva kot tudi pedagoškega programa. Slišala sem za njihove Učne ure naših babic in dedkov, ki so takrat že postajale prepoznavne, čeprav nabor tem še ni bil tako raznolik, kot je danes. Zdelo se mi je, da bi bila učna ura odlična dopolnitev ogleda razstave tako za otroke kot odrasle. Seveda sem se želela prej na lastne oči prepričati, kako vse skupaj poteka. S kolegico Mirjam Gnezda sva šli v *izvidnico*, beri na obisk učne ure v šolski muzej, in sicer na petstoto ponovitev, ki je bila namenjena javnosti. Gospodična učiteljica v podobi Tajе Gubenšek naju je navdušila. Prepričala je tako s svojo podobo kot z nastopom, ki je bil povsem v maniri nekdanje šolske prakse, vključno s kaznovanjem. No, čeprav naju kazen ni doletela, je v spominu ostal tisti občutek, ko bi se človek najraje spremenil v miško, da ga strogo oko učiteljice ne bi ujelo pri domnevnem deliktu. Skratka, bilo je zelo doživljajsko in z učiteljico, kustosinjo Matejo Ribarič in vodstvom muzeja smo se dogovorili za gostovanje v okviru naše razstave.

V sredo, 23. oktobra 2002, sem se navsezgodaj odpeljala v Ljubljano po našo učiteljico. Dogovorili sva se za tri ponovitve učne ure *Cesarska pesem*. V dopoldanskem času jo je izvedla za dva razreda učencev 7. in 8. razreda Osnovne šole Cerkno. Šolarji so se seveda sprva smejali učiteljici, a so hitro ugotovili, da z njo ni šale. Ne glede na to jim je bila očitno učna ura zelo všeč, nekateri so se namreč vrnili tudi na popoldansko izvedbo, ki je bila namenjena javnosti. Na popoldanski učni uri se je tako zbral pisan razred *učencev* različnih generacij, med njimi kar nekaj upokojenih učiteljic, ki so po uri z nami delile svoje izkušnje. Na koncu je bilo vzdušje prav prijetno in sproščeno. Nastala je tudi *razredna* fotografija z gospodično učiteljico.

Sodelovanje s Slovenskim šolskim muzejem se je izkazalo kot zelo dobra izkušnja, tudi zato ni ostala edina. Moči smo spet združili v letu 2014, ob pra-

*Priložnostni sošolci z gospodično učiteljico Tajo Gubenšek,
23. oktobra 2002 (foto hrani Cerkljanski muzej).*

znovanju dvestote obletnice rojstva matematika in cerkljanskega rojaka Franca Močnika. Skupaj smo pripravili manjšo občasnno razstavo z naslovom *Z vrlino in delom*, ki jo je zaokrožil bogat vsebinski katalog z istim naslovom. Poleg Močnikove življenjske poti smo želeli predstaviti delo, ki ga je opravil kot matematik, učitelj in pisec matematičnih učbenikov ter šolski svetnik in nadzornik najprej na Kranjskem in kasneje na Štajerskem. Posebno pozornost smo namenili njegovemu pedagoškemu delu, zato je bil razstavni prostor zamišljen kot nekdanja učilnica z različnimi učnimi pripomočki in učbeniki. Močnikovi učbeniki so namreč v izvorni obliki in po njegovi smrti v različnih priredbah in za različne stopnje osnovnih in srednjih šol izhajali skoraj sto let. Na panojih so bile podane osnovne informacije, ki so jih obiskovalci lahko dopolnili z interaktivnimi vsebinami. Lahko so se preskusili tudi v reševanju nalog iz Močnikovih računnic in svoje znanje o Močniku preverili na kvizu. Kot rečeno, je bila posebna pozornost posvečena Močnikovemu pedagoškemu delu, zato brez učne ure računstva ni šlo. Za učence 6. in 8. razredov Osnovne šole Cerkljeva smo 20. oktobra 2014 pripravili štiri ponovitve. Izvedla sta jih Anton Arko, ki je za vsako skupino pripravil uvod v učno uro, in gospodična učiteljica Natalija Žižić.

Odzivi otrok so bili podobni kot ob prvi izvedbi tovrstne učne ure v našem muzeju; radovednost, malce strahu in na koncu olajšanje: »Uff, na srečo je bila samo igra.« Prepričana sem, da so učne ure, kot jih izvaja Slovenski šolski muzej

*Anton Arko uvaja učence v učno uro računstva,
20. oktobra 2014 (foto hrani Cerkljanski muzej).*

odličen način, kako otrokom posredovati znanje. Še vedno namreč drži: tisto, kar sami doživimo iz prve roke, se nam precej globlje vtisne v spomin kot stvari, o katerih zgolj beremo ali slišimo.

Milojka Magajne, muzejska svétnica,
Mestni muzej Idrija, Cerkljanski muzej

Učna ura iz leta 1811 iz časa Ilirskih provinc – Vodnikova šola v Dolenjskem muzeju Novo mesto

Od 6. maja do 18. septembra 2011 smo v Dolenjskem muzeju Novo mesto gostili razstavo Slovenskega šolskega muzeja Šolstvo v času Ilirskih provinc. Kot spremljevalni program ob razstavi smo želeli učencem zadnjih razredov osnovnih šol in srednješolcem ponuditi učno uro Vodnikove šole, ki se je za ob koncu šolskega leta izkazala kot naročena.

V času, ko so njihovi starejši kolegi sedli za maturitetne pole in se trudili pokazati, kaj so se naučili v zadnjih letih, so mlajši dijaki in učenci devetih razredov obiskali Dolenjski muzej. Uživali so v družbi izvrstnega gospoda vučenika Jožefa Šolmajerja (Jožeta Rupnika). Predstavil jim je učno uro Vodnikove šole iz leta 1811, ki ste jo pripravili v Slovenskem šolskem muzeju v Ljubljani. Odzivi učencev, dijakov, učiteljev in profesorjev so bili zelo prijetni. Vzdušje v prilagojeni učilnici kar znotraj razstavnega prostora je postalo v trenutku začetka izvajanja učne ure popolnoma drugačno kot prej. Tako učenci in dijaki kot njihovi učitelji in profesorji so v hipu, ko se je pred katedrom pojavil gospod vučenik v sivi obleki s palico v roki, razumeli smisel besed red in avtoriteta v njunem polnem pomenu. Bilo je nadvse zabavno in skrajno poučno.

Pred izvedbo učne ure sem vsaki skupini predstavila vsebino razstave in jih motivacijsko nagovorila. Na koncu so si obiskovalci razstavo samostojno ogledali.

Obisk je bil izjemno velik. V zadnjih tednih meseca maja in v začetku junija 2011 se je učne ure udeležilo okoli 450 dijakov in učencev na enajstih ponovitvah izvedbe Vodnikove šole.

Lavra Fabjan, muzejska pedagoginja, Dolenjski muzej Novo mesto

Silno dobro! (foto hrani Dolenjski muzej Novo mesto).

Vtisi obiskovalcev učnih ur

Učne ure zgodovine v Slovenskem šolskem muzeju

Frustracija je kompleksno čustveno stanje, ki ga začutimo ob srečanju z ovirami. Ta članek pa govori o muzeju, ki nas lahko frustrira zaradi svojega dobrega dela.

Za nekatere je frustracija prometna gneča, za druge služba, zame pa Slovenski šolski muzej. Nimam namena delati slabe reklame nekemu muzeju, nasprotno, želim ga pohvaliti. Če izhajam iz enega od osnovnih principov dela z muzejskimi obiskovalci – doživljanje in čustvovanje (pozitivno ali negativno), želim čestitati muzeju za doseg tega principa. V tem primeru bomo doživljanje izenačili s frustracijo oziroma s čustvom strahu.

Marca leta 2018 sem v Ljubljani sodeloval na konferenci *Muzeji in šole*. Po koncu vseh predavanj je sledil neformalni del konference – ogled mesta in njegovih znamenitosti. Med njimi je bil tudi Slovenski šolski muzej. Ob sodelovanju zaposlenih smo si ogledali muzej in se seznanili z njegovim delom. Za mojo zgodbo je bilo pomembnejše nadaljevanje obiska, in sicer doživljanje, ki ga do tedaj nisem izkusil in je name naredil močan vtis.

Nisem vedel, kaj lahko pričakujem, nekaj zaradi jezikovne ovire (prvič sem bil v Sloveniji in bil obkrožen z množico, ki je govorila slovensko), nekaj zaradi sproščenega vzdušja, ki v ničemer ni nakazovalo, kaj sledi. Pristrčnemu pozdravu muzealke je sledilo pojasnilo o dogajanju, prošnja, naj si nadenemo otroška oblačila za v šolo in se v učilnici posedemo v klopi. Učilnica predstavlja avtentični šolski prostor z začetka 20. stoletja s šolskimi klopmi, ki so imele pult za pisanje povezan s sedežem, tablo, edukativnimi posterji (tradicionalno: stenski učnimi slikami), omarami, šolskimi učili in nagačenimi živalmi. Prostor sem vsaj delno prepoznal, ker muzej, v katerem sem zaposlen, hrani zbirko šolskih učil iz časa Avstro-Ogrske. A ta prednost mi ni bila v pomoč. Povsem slučajno sem sedel v zadnjo klop. K meni je prisedel mlad slovenski kolega, s katerim nisva med uro spregovorila niti besede. *Učenci* smo se posedli v klopi, se smejali in fotografirali z mobilnimi telefoni. Naenkrat pa je bilo smeha in zabave konec.

V učilnico je vstopila učiteljica iz *onega obdobja* v obleki po modi preteklega časa, z visoko spetimi lasmi in očali, brez nasmeha na licih (taka je ostala do konca ure) in s šibo v roki.

Od tistega trenutka se je pričela moja frustracija, pospremljena z veliko strahu; star sem štirideset let, v muzeju sem in se bojim! Učiteljica govori nekaj v slovenskem jeziku, nagovarja razred, kliče dežurna učenca, ki opravi svoje naloge, seznanil nas z vsebino ure (domača mačka), predava snov in zastavlja naloge. Situacija se mi je zazdela grozljiva; kot da me je zajelo vzdušje filmske grozljivke: temna učilnica, stroga, skoraj nerazumljiva učiteljica, delam, kar delajo drugi učenci, sedim v zadnji klopi, kot da sem repetent, sošolec ob meni mi ne pomaga, še pogleda me ne. Učiteljica je občasno klicala učence, da preberejo

Frustracija na učni uri Domača mačka (SŠM, fototeka, foto: Urška Boljkovac).

odlomke o domači mački. Prišla je tudi do zadnje klopi in me poklicala. Nepričljivo sem prebral del besedila v slovensko-srbskem jeziku z veliko napakami, ne da bi razumel, kaj je napisano. Dobil sem vtis, da je bila učiteljica nezadovoljna. Ura se je zaključila, udeleženci programa smo zapustili učilnico in učiteljica je spet postala nasmejana izvajalka muzejskih učnih ur.

Zakaj Učne ure zgodovine? Program Učne ure naših babic in dedkov je odličen primer, kako naj se izvaja edukacija v muzeju. Z igro vlog učiteljice in učencev, s participativnim teatrom, v katerem so vsi udeleženci aktivni, se ustvari avtentično vzdušje in intenzivna komunikacija med osebo, ki igra, in obiskovalci. Učiteljičina demonstracija je prepričljiva, obvlada vsebino, ki jo predstavlja, vzdržuje pozornost. Na drugi strani ima udeleženec (učenec) občutek, da je del ure, da je *ujet* in da je sodelovanje več kot zaželeno. Ura je čudovit primer, kako današnjim otrokom in mladini pričarati šolsko vzdušje pred enim stoletjem. Na mene, muzejskega pedagoga, je ta program deloval motivacijsko za implementacijo te metodologije v muzej, v katerem sem zaposlen.

Leto kasneje sem na konferenci na Ptujju srečal muzealko, pristopil k njej in ji rekel: »Moram vam povedati tole: vi ste moja nočna mora.« Zvedel sem, da ji je ime Taja, in spoznal, da je prijetna oseba. Med nama ni več napetosti, nasprotno, začela sva ciklus uspešnega sodelovanja. Zahvaljujem se Slovenskemu šolskemu muzeju za opisano doživetje.

Dragan Kiurski, muzejski pedagog Narodnega muzeja Kikinda,
predsednik sekcije muzejskih pedagogov v Muzejskem društvu Srbije

Prevedla: Ljiljana Šuštar

Učna ura lepopisa in Hrvaški šolski muzej

Vsak obisk Slovenskega šolskega muzeja je nepozaben in čaroben obenem. Starejši *sestrski muzej* (povezujeta nas ista tema in poslanstvo) nas vsakokrat navdušujoče animira. Učne ure naših babic in dedkov šolskega muzeja so zgodba zase: zvabijo nas v čas nekdanje šole, šole brez modernih učil in z drugačnim dožemanjem discipline. Težko si danes predstavljamo potek učne ure naših prababic in pradedkov, ko je nad njihovo glavo pela šiba ali pa so klečali na koruzi za kazen. V ambientu stare šole v Slovenskem šolskem muzeju čutimo duh skoraj pozabljenih časov. Majhen prostor daje popotniku vse, kar potrebuje na poti skozi čas nekdanje ljudske šole: stare šolske klopi s črnilniki in peresniki, otroška oblačila za šolo in nenavadna lesena predmeta. Ob pogledu na dva lesena osla so se porajala vprašanja, a ne za dolgo. Večkrat smo bili udeleženci starih učnih ur, a vsakokrat je bilo, kot da smo prvič: lepo in nevsakdanje.

Z neizmernim veseljem smo oblekli oblačila za šolo nekdanjih dni in se pripravili na prihajajočo uro. Nismo pa slutili prihoda stroge učiteljice. Ni se bilo lahko znova posesti v za nas premajhne klopi, držati levo roko na hrbtu in pozorno poslušati strogo učiteljico, ki ji ni nič ušlo. Tako smo bili preživahni kdaj tudi kaznovani. Tudi lepo pisati ni bilo lahko, saj si vedel, da ni radirke, s katero zbríšeš napakico; s tenko črto gor, debelo navzdol. Kako le so se počutili naši

Tanka črta gori, debela doli! (Hrvaški šolski muzej, fototeka).

Tanka črta gori, debela doli! (Hrvaški šolski muzej, fototeka).

pradedki in prababice? Z nami v razredu so bili tudi učenci bližnje osnovne šole. Kazalo je, da lažje sledijo poteku lepopisja in tudi mirno sedenje jih ni obremenjevalo. Pri uri smo imeli občutek, da smo zares v nekem drugem času. V učilnici so zanimivi detajli – stare stenske učne slike in drugi učni pripomočki. Ura lepopisja je vse prehitro minila. Ko se je oglasil šolski zvonec, je bilo čarobnosti konec. S kot zvezek oblikovanimi učnimi listi v rokah in s kakšnim spoznanjem več smo ponosno zapustili Učno uro lepopisja. Še danes po preteku nekaj let se z veseljem spomnimo te učne ure, v kateri smo nastopili kot soigralci, in to glavni akterji, ne statisti.

Ivana Dumbović Žužić, muzejska pedagoginja, Hrvaški šolski muzej

Prevedla: Ljiljana Šuštar

Učna ura

S pripravami na učne ure v muzeju nisem imela dosti opravka. Ko sem bila še zaposlena, se spominjam, da smo zbirali podatke o cesarski pesmi. V našem pedagoškem listu Popotnik je bila med Učnimi slikami obravnavana kar trikrat, in sicer v letih 1895, 1900 in 1902. Na podlagi Tretjega berila je bilo podrobno razloženo, kako jo obravnavati na višji stopnji osnovne šole.

Kasneje je bila predvidena tudi učna ura o domači mački. Tudi o njej smo v isti reviji našli sestavek iz leta 1881.

Pri pripravi učne ure Nedeljska šola branja, pisanja, računanja in petja sem kolegici Valentini Tominec nekoliko pomagala pri iskanju gradiva v Šolskem prijatelju in Slomškovi knjigi Blaže in Nežica.

Leta 1998 sem skupaj s kolegi odšla v Mestni muzej na učno uro o cesarski pesmi. V sobo je vstopila stroga učiteljica s palico v rokah in učna ura se je pričela. K sreči nisem bila nič vprašana, počutila pa sem se prav slabo. Morda mi je zbudila neprijetne spomine, kakršne imamo vsi na svoje šolanje. Posebej v četrtem razredu me je imela učiteljica na piki, tudi klofute smo dobivali.

Gospodična učiteljica Kunigunda pri učni uri lepписа, 2007 (SŠM, fototeka).

Naslednja leta smo učne ure dobili tudi v našem muzeju. Tokrat je bilo drugače, bila sem v domačem okolju, seznanila sem se tudi s *strogo učiteljico*, ki je bila zasebno čisto prijazna punca. Bila sem na njenih jubilejnih učnih urah in tudi na učni uri o domači mački.

Obiskala sem tudi nekaj drugih učnih ur, saj sem sedaj poznala tudi vse *gospodične učiteljice* in *gospode učenike*. Pri Vodnikovi učni uri k sreči tudi nisem bila nič vprašana, saj me je skrbelo, ker ne znam francosko.

Pri učni uri Prišijmo si gumb sem precej malomarno prišla tisti gumb, a tega ni nihče posebej opazil.

Najbolj sem se zabavala na učnih urah Lepopisa in v Nedeljski šoli, saj sem se prav do solz nasmejala duhovitim kolegom in njihovim odgovorom gospodu učeniku. Zelo grdo pišem, ampak na tisti uri lepopisa se mi je posrečilo še kar lepo napisati, tako da me je gospodična učiteljica celo pohvalila.

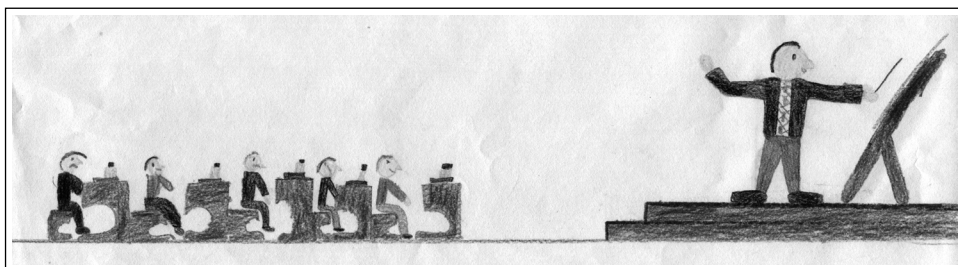
Tatjana Hojan, bibliotekarska svetovalka
Slovenskega šolskega muzeja v pokoju

Vtisi obiskovalcev učnih ur

V Slovenskem šolskem muzeju delam dobrih šest let in v tem času sem prišla v stik s precej velikim številom obiskovalcev. Če bi morala strniti najpomembnejše elemente pri obisku muzeja, bi izpostavila dve stvari. Obiskovalci muzejev cenijo osebni stik in izkustvo pri spoznavanju določene teme. Ne glede na to ali oseba pride sama ali v sklopu skupine, se udeleži učne ure ali si samostojno ogleda staro učilnico, je ponavadi ravno izkustveni del tisti, ki obiskovalcu ostane najbolj v spominu. Še toliko bolj, če gre za udeležbo na eni izmed učnih ur, ki jih pripravljamo. Tako lahko obiskovalci poleg preizkušanja starih pripomočkov celo doživijo vzdušje šole nekoč.

V nadaljevanju so zbrani vtisi obiskovalcev s spletnih strani (večinoma šolskih), iz knjige vtisov in gradiva, ki nam ga šole pošljejo po obisku muzeja od samih začetkov tega projekta, dodanih je tudi nekaj zabavnih zapisov vodičev in animatorjev učnih ur ter zapisov iz Zlate in Črne bukve. Na učnih urah se namreč lahko tako učencem kot učiteljem marsikaj zanimivega pripeti.

Učenec 2. razreda, OŠ Sečovelje, 2014 (SŠM, fototeka).

Knjiga vtisov

29. maja 2015

S študenti Pedagoške fakultete iz Maribora smo si ogledali stalno razstavo in razstavo o šolskih vrtovih. Predvsem pa smo bili navdušeni nad predstavitvijo učne ure Lepo vedenje. Študentom je bila dana možnost doživetja učne ure iz daljnih časov, ko je v razredu vladala še šiba. Čestitamo učiteljici, ki je bila v svoji vlogi zelo prepričljiva!

maj 2015

Čudovita predstavitev ure Lepo vedenje. Miin prvi obisk muzeja (9 mesecev)! :)

20. junija 2015, Poletna muzejska noč
 Učna ura Nedeljska šola – pohvala učitelju.
 Odlična razstava in super prikaz učilnice iz leta 1930.
 Gosposlična učiteljica, pomiri se, no! Tudi zate se mož najde.
 Odličan magister, odlična izkušnja! Repetitio est mater studiorum.

13. julija 2016
 ¡Que interesante! Nos ha guestado mucho. ¡Gracias!
 Prevod: Kako zanimivo! Zelo nam je bilo všeč. Hvala!

5. avgusta 2015
 Fantastic museum, keep up the good work.
 Prevod: Fantastičen muzej, nadaljujte z dobrim delom.
 Učitelj iz Birminghama, Anglija

4. septembra 2015
 Končno razumemo pripovedi naših staršev, starih staršev in filme, ki orisu-
 jejo pouk, obnašanje, spoštovanje do učiteljev in starejših, tudi do vrstnikov. Zelo
 poučno. Hvala.
 Osnovna šola Janka Ribiča Cezanjevci

4. septembra 2015
 Zelo me bolijo kolena od klečanja na koruzi.

9. novembra 2015
 Danes smo se spet srečali pri vas, kot že nekaj let zapored. Hvaležni smo
 za vse, kar ste nas naučili in nam posredovali zanje in nam posredovali znanje.
 Hvala!
 P. S. Učitelj Nedeljske šole nas je pošteno »spotil«.
 V imenu učencev 4. razredov OŠ Preserje in PŠ Rakitna

8. februarja 2016
 Učna ura je res dobra. Vsi današnji šolarji bi jo morali obiskati.
 Sam muzej je super, saj nam pričara šolske dni v našem otroštvu. Še pridem.
 Čudovito!

27. februarja 2016
 Lepo se je bilo vrniti nazaj v preteklost. Super učna ura omike, lepega vede-
 nja (ki ga danes žal primanjkuje) in lepopisja – neprecenljivo!

10. maja 2016
 Ko vstopiš v SŠM, stopiš v 1. razred svojega šolanja in potuješ, potuješ po
 bogatem gradivu. Kaj vse oživi! Kaj vse doživiš! Bogate, zanimive, lepe zbirke.
 Odlična učiteljica pouka o lepem vedenju. Zelo kakovostno, prijazno, živahno
 vodenje. Hvala!
 prof. Edvard Protner

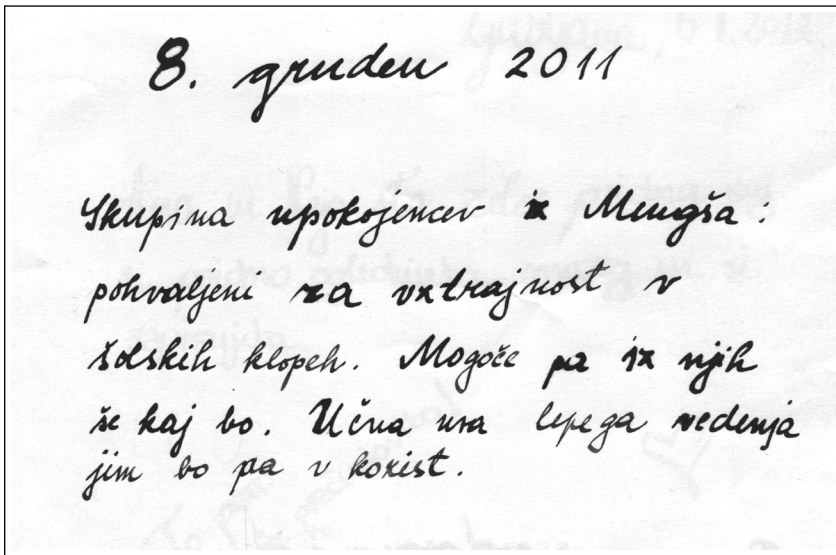
2. junija 2016

Čudovita razstava, zanimiva učna ura in prijetno vodenje! Hvala.
Zaposleni v vrtcu in OŠ Turnišče

11. julija 2016

Two Chicago teachers enjoyed learning about Slovenian education – thank you for the terrific exhibit!

Prevod: Dva učitelja iz Chicaga sta uživala v učenju o slovenskem šolstvu – hvala za čudovito razstavo!

Zapis iz Zlate knjige

18. oktobra 2016

It was very interesting and entertaining! Greetings from France!

Prevod: Bilo je zelo zanimivo in zabavno! Pozdravi iz Francije!

8. novembra 2016

Tu zbrane učiteljice začetnega letnika 1963/64, zadnja generacija učiteljišča v Ljubljani. Hvala za zanimivo učno uro in vodenje po šolskem muzeju.

3. decembra 2016, Ta veseli dan kulture

Hvala za krasno izkušnjo v Nedeljski šoli. Uživali smo vsi, starši in otroci.
Super ura fizike. Ne le znanje tudi vzgoja tistega časa je super izkušnja.

19. januarja 2017

Super ura računstva!
OŠ Cerkno

23. januarja 2017

Predstavljene vsebine in učne ure bodo še dolgo tema naših pogovorov. Bilo je zelo zanimivo. Hvala!

OŠ 8 talcev Logatec

8. februarja 2017, Kulturni praznik

Vse pohvale za poučno in zelo avtentično učno uro iz antičnih časov!

13. februarja 2017

This museum is very interesting and informative. Greetings from two young Swiss teachers!

Prevod: Muzej je zelo zanimiv in veliko pove. Pozdravi od dveh mladih švicarskih učiteljev!

21. februarja 2017

Amazing and interesting museum! Greetings from Italian teacher!

Prevod: Vznemirljiv in zanimiv muzej! Pozdravi od italijanskega učitelja!

13. aprila 2017

... and two old teachers from Vienna were also here. A very interesting museum!

Prevod: ... in dva stara učitelja z Dunaja sta bila tudi tukaj. Zelo zanimiv muzej!

april 2017

Najlepša hvala za tako dobro in lepo predstavitev. Poučno, skratka, tako bi moralo biti tudi sedaj. Hvala vsem, še posebej učeniku!

OŠ Šmartno

9. maja 2017

As an educator, I thoroughly enjoyed this, although I couldn't read much of it. Thank you, it brought back excellent memories.

Prevod: Kot vzgojitelj sem zelo užival, čeprav nisem mogel vsega prebrati. Hvala, to je obudilo odlične spomine.

30. oktobra 2017

V tej stavbi sem obiskovala srednjo šolo za medicinske sestre. Zelo sem vesela, da je ta čudovita ustanova sedaj šolski muzej. Vse pohvale prijaznemu osebju in razstavnemu prostoru.

2. avgusta 2018, Kulturni praznik

Zelo poučna in stroga ura! Dobro odigrano. Nekaj te strogosti in reda pogrešamo tudi danes – predvsem odgovarjanje v celih povedih.

februarja 2018

Tukaj je ful dobro. Upam, da še kdaj pridem. Zelo mi je všeč učilnica, tablice, v bistvu vse.

Učenka 4. razreda, OŠ Frana Erjavca Nova Gorica, 2017 (SŠM, fototeka).

24. aprila 2018

Veseli smo, da živimo danes.

OŠ Alojza Gradnika Dobrovo in PŠ Kojsko

21. junija 2018

Zelo je bilo strašno, ampak zabavno.

28. junija 2018

Had such an amazing time – a fascinating and fun museum – a hidden gem in the city! Thank you!

D + M from London

Prevod: Bilo je prav vznemirljivo – navdušujoč in zabaven muzej – skrit dragulj v mestu! Hvala vam!

D + M iz Londona

10. maja 2019

Iz OŠ Dobrna prihajamo v Vaš muzej že skoraj dve desetletji. Vedno zanimivo in skrbno pripravljeno vodenje. Posebej izpostavljamo učno uro in učiteljico. Z neverjetno intuicijo prepozna skupino, posameznike in temu primerno aktualizira vsebino in pristope. Učna ura lepega vedenja je vsekakor v današnjih okoliščinah (naj)primernejša vsebina.

OŠ Dobrna

23. novembra 2019

Bila je zanimiva učna ura, po tej uri smo ugotovile, da je naš poklic zelo pomemben pri učencih, ki imajo težave v šoli. Ugotovile smo, da tudi same ne slišimo točnih navodil – ne sodelujemo.

Študentke Pedagoške fakultete v Ljubljani, smer Socialna pedagogika

Zapisi vodičev in animatorjev učnih ur

4. januarja 2007

Na vprašanje, kaj postane miš, ko jo mačka ujame, je učenec odgovoril: »Gospodična učiteljica, miš postane angel.«

OŠ Milana Šušteršiča

23. januarja 2007

Gospodična učiteljica: »Imenuj vsaj dva posvečena kraja.« Učenec: »Ljubljana in Celje.«

OŠ Gustava Šiliha

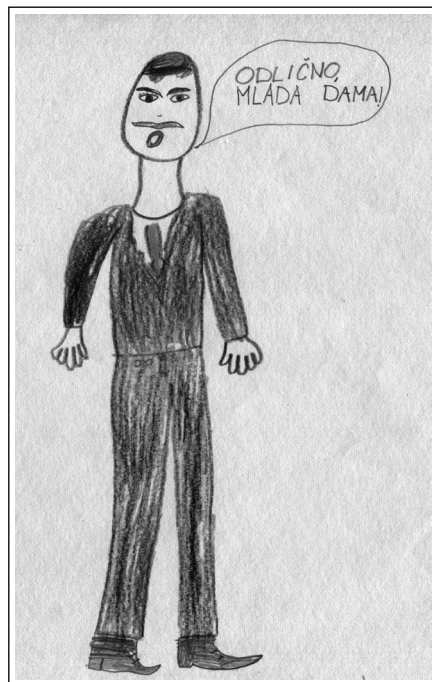
17. januarja 2011

Gdč. učiteljica na učni uri lepopisa iz časa Kraljevine Jugoslavije: »Tudi naš kralj se na črko A imenujejo. Kako je ime našemu kralju?«

Učenka: »Našemu kralju je ime Apoleon.«

*Učenec 4. razreda, OŠ Bežigrad, 2020
(SŠM, fototeka).*

*Učenka 2. razreda, OŠ Mirana Jarca
Ljubljana, 2014 (SŠM, fototeka).*

Zapisi obiskovalcev po obisku muzeja

Univerza za tretje življenjsko obdobje na učni uri lepega vedenja

Slušateljce nemškega krožka pri Univerzi za tretje življenjsko obdobje smo konec študijskega leta junija 2014 popestrile z ogledom Slovenskega šolskega muzeja in nato s kavico na terasi nebotičnika. Na začetku nas je simpatični Rok Kastelic popeljal po razstavi in nam nazorno in sistematično predstavil zgodovino šolstva na slovenskih tleh od pradavnine do najnovejšega časa. Nato ja sledila učna ura lepega vedenja iz leta 1907. Gospa Taja J. Gubenšek je vlogo stroge učiteljice s palico in okroglimi naočniki odlično odigrala. Kar bale smo se je. Nehote. Smo pač generacija, ki spoštuje učiteljevo avtoriteto. Vmes so se nam porajali spomini na naše šolske dni pred več kot pol stoletja. Nosile smo stroge črne halje z belimi ovratniki. (Vaše muzejske pisane namenoma spominjajo na hecne predpasničke!) Spomnile smo se tintnikov in popackanih prstov. Ena od kolegic, ki je obiskovala prvi razred leta 1945, je povedala, da so na steni viseli križ, Tito in Stalin. In roke na hrbet! Ta ukaz se je počasi izgubljal. In danes? Ko vstopiš v šolo, ne veš, ali je pouk ali odmor. Učiteljeva vloga je žal premalo spoštovana in cenjena. V ospredje stopajo učenci s svojimi pretiranimi pravicami, zlasti pa starši, ki preveč ščitijo svoje otroke in jim s tem dajejo slabo popotnico za življenje. Dva ekstrema

– nekoč in danes. Srednja pot je vedno najboljša. Nostalgичno menim, da je naša generacija stopala po tej zlati sredini.

V imenu celotne skupine bi rada pohvalila gospo Gubenšek in gospoda Kastelica za odlično vodenje in vse sodelavce, ki ustvarjalno delujete v unikatnem Slovenskem šolskem muzeju.

Marjeta Savnik Tuma, mentorica skupine za nemščino, Univerza za tretje življenjsko obdobje

Četrty razred OŠ Alojza Šuštarja Ljubljana na obisku v Slovenskem šolskem muzeju

Z učenci 4. razreda vsako leto obiščem Slovenski šolski muzej. Izkušnje so vedno zelo zanimive, vznemirljive in pogosto tudi poučne.

Gospodične učiteljice (verjetno tudi gospodje učeniki, čeprav z njimi še nisem imela opravka) so pogosto res stroge in je tudi mene kar malce strah. Počutim se kot prvošolka, ko sem morala vsak dan držati roke na stolu in se, kljub bolečinam, nisem upala premakniti. Nekoč me je gospodična učiteljica v muzeju kregala, ker sem imela na roki prstane. Od takrat si jih vedno snamem in preverim, če imam čiste roke. Ob zadnjem obisku sem sklenila, da bom prstane pustila na roki, saj bo otrokom to v zabavo. Tik preden smo šli k uri, sem si premislila in snela prstane – se mi je zdelo nekako bolj varno.

Zanimivo je opazovati učence. Tisti bolj pogumni, ki se v šoli pogosto oglašajo in motijo pouk, se v šolskem muzeju večkrat potuhnejo in so povsem neopazni. Pozitivno pa me presenetijo tudi nekatera bolj tiha dekleta, ki brez zadržkov dvigujejo roke in odgovarjajo na vprašanja. Tudi njihovi odgovori so večkrat zelo zanimivi in takrat prav občudujem gospodične učiteljice, da ne prasnejo v smeh. Morda so že navajene otroških odgovorov, da je bil kralj Srbov, Hrvatov in Slovencev kralj Matjaž; da ji otroci zaradi jecljanja rečejo gos ali pa namesto da bi otrok na koruzo pokleknil, na njej stoji.

Vedno me preseneča, da je kljub strogosti in kaznim večini učencev pouk v šolskem muzeju zelo všeč. Tako se vsako leto znova naučim, da so naši stari starši mnogo bolje vedeli, kaj je prav in kako morajo ravnati. Bolj so bili dosledni. Imeli so manj (pravil, potrebščin ...), a so to bolj spoštovali.

Mag. Irena Demšar, učiteljica 4. razreda na OŠ Alojzija Šuštarja Ljubljana

Danes smo s šolo obiskali Slovenski šolski muzej. Ko smo prišli tja, smo najprej pojedli malico, nato pa se razdelili v dve skupini, in sicer četrti a razred in četrti b razred. Naš razred je najprej odšel na učno uro, četrti a pa najprej na ogled razstave.

Odšli smo v sobo, ki je bila pred učilnico. Da bi se še bolj vživel in spoznali, kako je bilo v starih časih, so si fantje oblekli telovnike, dekleta pa predpasnike. Predstavljali smo si, da smo tretjega sušca leta 1907. Ko je zazvonilo in je gospodična učiteljica prišla v razred, smo vsi vstali in jo pozdravili: »Bogdaj, gospodična učiteljica!« Gospodična učiteljica je bila zelo stroga! Razdelila nam je liste z naslovom Šolske postave. Na njem je petindvajset pravil o lepem vedenju. Prebrali

Kazni so stroge (SŠM, fototeka).

smo jih na glas in vsako pravilo razložili.

Ko smo končali učno uro, smo odšli še na ogled razstave. Videli smo zelo veliko zanimivih stvari. Izvedeli smo tudi, da so si v šolah, kadar so imeli učno snov o določenih živalih, pomagali z nagačenimi živalmi. Nazadnje pa smo si ogledali še kratek filmček, ki je bil zelo zanimiv!Bilo je zelo lepo.

Klara Avšič, OŠ Alojzija Šuštarja, 4.b

Zjutraj smo se odpravili v muzej. Ko smo prispeli, smo pojedli malico in si slekli bunde. Potem smo šli v učilnico. Ko je pozvonil zvonec, je učiteljica prišla v učilnico. Če je vprašala, na primer: »Kdo manjka?«, sem moral odgovoriti: »Gospodična učiteljica, moje ime je Jakob, danes nihče ne manjka.«

Danes smo se učili o lepem vedenju. Jaz sem se kar malo bal. Kazni so bile: ali greš klečat na koruzo ali oblečeš osla ali pa te učiteljica mahne s šibo. Jaz nisem dobil nobene kazni. Učiteljica je bila videti stroga, imela je rdeče lase, spete v čop, v rokah je imela šibo, uhanne in okrogla očala. Ura se je zdela kratka, za domačo nalogo pa smo imeli to, da staršem na glas preberemo pravila na listu, potem se ti pa starši podpišejo in podpis prineseš pokazat učiteljici. Potem smo šli pogledat še slike o zgodovini in en kratek posnetek o šoli v starih časih. 4.a razred je tudi naredil iste stvari (eden je oblekel osla). Na koncu smo si oblekli bunde, šli na avtobus in se odpeljali.

Jakob Klemenc, OŠ Alojzija Šuštarja, 4.b

Danes smo šli v šolski muzej v center Ljubljane. Najprej smo šli na ogled. Zelo je bilo zanimivo. Nato smo šli do neke garderobe. Tam so fantje oblekli telovnike, dekleta pa krila oz. predpasnike. Končno smo šli v razred, gospod Matej (vodič) pa nam je dal še nekaj navodil, določil dežurna in šel. Ko je prišla učiteljica v razred, smo jo vsi pozdravili: »Bogdaj, gospodična učiteljica.« Andrej, ki je bil dežurni, je moral povedati, kdo manjka, a se mu je zataknilo in ni vedel, kaj mora reči, zato je moral na osla. Anastasija, ki je bila tudi dežurna, je morala povedati, kateri datum je. Rekla je, da smo 3. 3. 2015, učiteljica pa ji je rekla, naj pogleda na tablo, kjer je pisalo, da je 3. sušec 1907, a ni šla niti na koruzo niti na osla. Učili smo se o lepem vedenju. Iskali smo še dve besedi za to. Pisali smo na tablice in brali šolske postave. Dobili smo tudi domačo nalogo, nato pa se poslovili. Zelo je bilo zabavno. Nekateri smo si celo zaželeli tako strogo učiteljico.

Diana Dominko, OŠ Alojzija Šuštarja, 4.a

Danes smo se s šolo odpravili v šolski muzej. Ogledali smo si, kako je bilo pred stotimi leti. Usedli smo se v avtobus in se odpeljali. Z nami so odšli tudi učenci iz 4.b razreda. Kmalu smo prispeli in vstopili. V muzeju smo najprej pomalicali. Ko smo pomalicali, smo se razdelili v dve skupini. Učenci iz 4.b razreda so odšli na učno uro, mi pa na razstavo. Bilo je zelo zanimivo. Videli smo tudi zelo veliko lepih slik. Kmalu smo se zamenjali. Oblekli smo se v posebna oblačila in vstopili v sobo, kjer smo imeli učno uro. Imeli smo dva reditelja: Andreja in

Pri učni uri prirodopisa – domača mačka (SŠM, fototeka, foto: Urška Boljkovac).

Anastasijo. Zazvonil je zvonec. Namesto tega, da bi učiteljico pozdravili: »Dober dan, gospa učiteljica,« smo jo morali pozdraviti: »Bogdaj, gospodična učiteljica.« Reditelj Andrej je moral na lesenega osla, ker je učiteljici rekel: »Dober dan, gospa učiteljica.« Takrat je po mizi zaropotala s šibo, in to je bilo tako glasno, kot bi trikrat počila najglasnejša petarda na svetu. Potem smo imeli uro lepega vedenja. Komaj sem se zadržal, da nisem bruhnil v smeh, ko je Anastasija namesto »olika« napisala »oliva«. Nato smo prebrali Šolske postave. Kmalu je bilo pouka konec. Usedli smo se v avtobus in se odpeljali.

Matevž Sušnik, OŠ Alojzija Šuštarja, 4.a

Učne ure v Slovenskem šolskem muzeju

Učitelji z učenci 4. razredov OŠ Frana Erjavca Nova Gorica smo prvič obiskali Slovenski šolski muzej leta 2008 in od takrat dalje se vsako leto udeležujemo učnih ur. Otroci so začudeni, ker se morajo obleči v stara oblačila, še bolj pa se jim zdi čuden rokavnik. Čeprav jih vodič že prej opozori na pozdrav učiteljici pa da morajo dati roke za hrbet in podobno, česar niso navajeni, jih že sam prihod gospodične učiteljice pa njen nastop zelo fascinirata. Najbolj je zanimivo opazovati tiste otroke, ki so pred učno uro zelo korajžni, v učilnici pa se po prihodu učiteljice povsem izgubijo in so še najbolj prestrašeni. Zaprepadeni pa so bili ob pisanju s peresom in črnilom, ker je kapljalo na vse strani. Kljub vsemu pa jim ta učna ura ostane v zelo lepem spominu. Še dolgo potem je obisk Slovenskega šolskega muzeja, predvsem pa učna ura, tema pogovorov med odmori.

Prvo leto smo imeli učno uro iz naravoslovja, ko so otroci spoznavali mačko. Po pripovedovanju že upokojene učiteljice je v razred prišla učiteljica Kunigunda. Najprej je pregledala, če so vsi čisti. Spomnim se, kako je udarjala s palico po mizi in kako je karala učiteljice, ki so imele na rokah nakit. Povedala je, da je bila tudi ona prav tako prestrašena kot otroci.

Otrokom se je zdelo zelo zanimivo, ko so nekoč pri učni uri obravnavali kokoš in je učitelj otrokom za domačo nalogo naročil, naj vsak otrok v šolo prinese jajce, da ga bo preizkusil, če je sveže. In vprašanje otrok je bilo: »Kako je učitelj preizkusil, če je jajce sveže? A ga je pojedel?«

Zanimiva je tudi anekdota naše učiteljice, ki se je po telefonu dogovarjala s šoferjem avtobusa in zato zamudila k učni uri. Z gospodično učiteljico sta se dogovorili, da bosta iz tega naredili lekcijo za otroke. Ko je vstopila v razred naša učiteljica, jo je gospodična učiteljica najprej močno okregala, ker pa se naša učiteljica ni mogla držati resno in jo je napadel smeh, je morala iti za kazen klečat na koruzo. Še celo leto se je po šoli govorilo, kako je učiteljica klečala na koruzi in kako si je gospodična učiteljica drznila poslati našo učiteljico klečat na koruzo.

Učne ure naših starih staršev so vsako leto zelo lepo sprejete in nam ostanejo v zelo lepem spominu tako otrokom kot tudi učiteljem.

Dolores Štrukelj, profesorica razrednega pouka, OŠ Frana Erjavca Nova Gorica

V sredo, 9. januarja 2019, smo se z učenci 1.a in b razreda odpravili v Slovenski šolski muzej v Ljubljano. V muzeju nas je sprejela vodička, ki nam je razložila pravila obnašanja v stari šoli. Ko smo pojedli malico, smo se preoblekli. Deklice so si nadele obleke s predpasniki, dečki pa brezrokavnike. V šolske klopi so se na levo stran posedli fantje, na desno pa dekleta z rokami na hrbtu. Podali so se v leto 1900. Na mizi je imel vsak učenec leseno tablico, košček krede in krpico. Ko je zazvonil šolski zvonec, je v razred vstopila učiteljica, učenci so vstali in jo enoglasno pozdravili: »Bog daj, gospodična učiteljica.« Sledila je učna ura nauka o računanju ob pomoči lesenega računalu. Učenci so račune zapisovali na lesene tablice, kdor pa ni upošteval pravil, ga je učiteljica kaznovala s klečanjem na koruzi ali sedenjem na oslu.

OŠ Jožeta Gorjupa Kostanjevica na Krki

Slovenski šolski muzej je eden najstarejših muzejev na Slovenskem, ustanovljen je bil 2. avgusta 1898. Potreben je temeljite prenove, zato je sedaj na ogled le del stalne razstave. Muzej se nahaja v nekdanji uršulinski šoli, v njem je shranjena zgodovina razvoja slovenskega šolstva vse do današnjih dni.

Obiskovalcem oživijo nekdanje šolsko življenje zanimive postavitve, make-te, učni pripomočki, knjige, še posebej pa pritegne prikaz pouka v nekdanjim šoli "v živo". Tako smo tudi me, oblečene v nekoč predpisane šolske uniforme, posedle v klopi in se preizkusile v lepopisju.

Neubogljiva učenka Meta je bila kaznovana, tako da je morala na osličku brati šolske "postave". Včasih so bili poredni otroci izpostavljeni posmehu so-

Gospodična učiteljica, OŠ Žirovnica (SŠM, fototeka).

šolcev. Neredko je pela tudi šiba ali pa so klečali na koruzi. Obisk naših članic je bil na žalost skromen, zato pa smo bile tiste, ki smo si muzej ogledale, zelo zadovoljne.

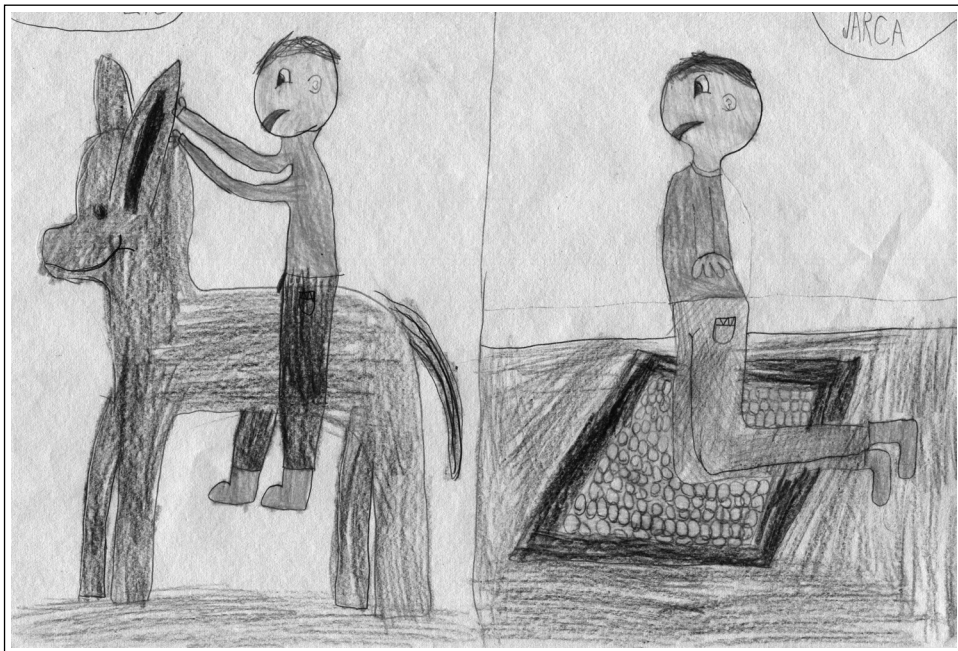
Metka Janc, Zveza društev bolnikov z osteoporozo Slovenije (8. 11. 2018)

Na delovno soboto (2. 2. 2019) so se četrtošolci učili lepopisa tako kot so se ga v letu 1930. Lepopis jih je poučevala stroga gospodična učiteljica, ki je zahtevala red in snažnost. Med učno uro ni bilo nikakršnega klepetanja, saj je gospodična učiteljica tovrstne prekrške takoj kaznovala. Izkušnja je bila za učence zelo zanimiva, dopolnili in nadgradili pa so jo z vodenim ogledom po stalni razstavi o zgodovini šolstva na Slovenskem.

Mateja Košir, OŠ Trzin

V začetku februarja meseca (10. in 11. 2. 2020), meseca kulture, smo za učence prve triade v okviru projekta SKUM organizirali kulturni dan. Z avtobusom smo se odpeljali v Ljubljano v Slovenski šolski muzej, kjer so bili učenci deležni izjemne in nepozabne izkušnje.

Na muzejski učni uri so učenci na lastni koži začutili vzdušje nekdanje šole. Časovni stroj jih je popeljal v zgodovinsko obdobje izpred dobrih 100 let nazaj, natančneje v leto 1900. Učenci so preko dramske igre doživeli pouk, kakršnega so imeli šolarji v preteklosti. Dobili so vpogled v šolski vsakdan učenca ljudske šole

Učenka 2. razreda, OŠ Mirana Jarca Ljubljana, 2014 (SŠM, fototeka).

na podeželju v času Avstro-Ogrske monarhije.

Spoznali so, kakšna oblačila so si otroci nekoč nadeli za v šolo, kakšni učni pripomočki so se skrivali v učenčevi leseni šolski torbici in kakšna je bila učilnica. Sedeli so v stari šolski klopi pred gospodom učenikom s strogim glasom, ki je bil oblečen po šolski modi preteklega časa in s šibo v roki. Pisali so lahko na prave tablice s kredami, brali takratne zapise, »rajtali« s starim računalom, se učili o letnih časih in se naučili tudi staro pomladno pesem.

V muzejskem šolskem razredu so veljala druga pravila in tako se je ustvarilo prav posebno vzdušje. Ugotovili so, kako težko je mirno sedeti in zbrano poslušati. Ni bilo dovoljeno klepetati, sedeti so morali vzravnano z rokami na hrbtu, odgovarjati pa so morali le stoje in s celimi stavki. Če se učenci niso držali pravil, so nekoč klečali v kotu na koruzi, ali pa so si oprtali lesenega osla na hrbet. Presenečeno so učenci opazovali predmete v razredu, še posebno tablice na katere so nekoč učenci pisali s kredo. Nekatero učenke je osupnilo učenikovo kaznovanje za zamujanje, klepetanje in druge prestopke zoper »šolske postave«, nas, prisotne učitelje, pa je zajela nostalgija po šoli in se nam utrnila kakšna vesela kot tudi malo manj vesela prigoda iz lastnih šolskih dni.

Naši učenci so po učni uri povedali, da jim je bila ura zelo zanimiva in predvsem drugačna. Nekaterim je bilo zelo težko pri odgovarjanju. Povedali so tudi, da je bil učitelj zelo strog in da je v današnji šoli veliko lepše in bolj sproščeno.

Potem smo se sprehodili po muzejskih prostorih, kjer smo videli različna stara šolska oblačila in pripomočke ter si ogledali posnetek stare šolske učne ure

o kokoši. Učenci so po ogledu posnetka zanimivo komentirali, da so ure nekoč bile krajše. Učenci niso imeli zanimivih torb in pisanih zvezkov. Nekaj učencev je povedalo, da življenje nekoč ni bilo zabavno in lepo, kot danes.

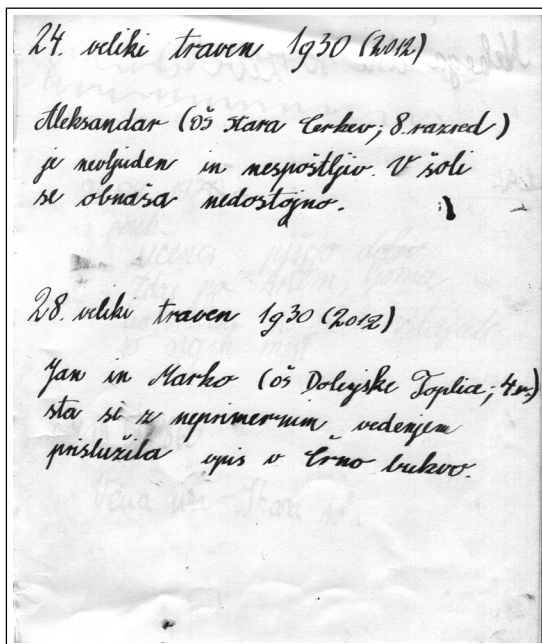
Znanja so prenesli v domačo šolo in še vsaj teden dni oponašali govor učenika nekoč in držo telesa pri pouku. Bilo jih je skrajno zanimivo opazovati. Ta zanimiva in predvsem nevsakdanja šolska izkušnja, polna različnih vtisov, je učencem dala misliti, kako se tudi šola in šolski sistem spreminjata.

Obisk Slovenskega šolskega muzeja smo nadgradili s sprehodom po stari Ljubljani in se fotografirali pred Prešernovim spomenikom. Tako smo spoznali košček preteklosti in del naše kulturne dediščine.

OŠ Šmarje pri Kopru

V ponedeljek, 17. decembra 2018, ob 13. 20 smo se četrtošolci Osnovne šole Vransko - Tabor odpeljali v Ljubljano. Tam smo obiskali Šolski muzej. Ker smo prispeli prehitro, smo lahko šli na stranišče. Imeli smo še malico. Jan in Maj sta jedla sendvič, Jakob pa jabolko. Potem smo šli v muzej. Vodič se nam je predstavil. Razložil nam je, kako so bili otroci v starih časih oblečeni. Tudi mi smo se potem oblekli v takšna oblačila. Šli smo v učilnico. Tam nam je povedal, da moramo učiteljico klicati gospodična. Učiteljica nam je povedala, da se bomo učili lep opis. Jakoba je gospodična učiteljica kregala, ker je levičar. Za kazen mu je dala, da mora doma stokrat napisati, da je leva roka grda in z njo se ne piše. Dobili smo liste, na katerem so bile napisane črke. Enake črke smo pisali tudi mi. Pisali smo jih s peresom in črnilom. Miha se je med poukom pogovarjal, zato je moral iti sedet na oslička. Jošt ni upošteval pravila, da mora vsako črko napisat samo dvakrat, zato je moral klečati na koruzi. Ko je zazvonil zvonec, je bilo ure konec. Ogledali smo si še muzej. Ko smo končali z ogledom muzeja, smo si ogledali še okrašeno Ljubljano. Hitro je napočil čas odhoda. Pripeljal je avtobus in nas odpeljal domov. Med potjo smo se zelo smejali.

Maj, Jan Lukman in Jakob Aljaž Jančar, 4. b, OŠ Vransko - Tabor
OŠ Škofljica, 2017

Zapis iz Črne knjige

V sredo in četrtek pred počitnicami smo drugošolci obiskali šolski muzej. Že nekaj tednov prej je bilo veliko vznemirjenja, ker so nam 'ta večji' povedali, da je tam učitelj zelo strog.

Obisk muzeja je potekal v dveh delih. V enem delu smo si ogledali muzej in spoznavali, kaj je bilo v preteklosti v šolah drugače kot je danes. V drugem delu pa smo dobili posebne obleke in za eno uro smo postali igralci: igrali smo učence, ki v šolo pridejo leta 1865.

Ko smo se vrnili v leto 2017 in v našo šolo na Škofljici, smo se v z.b pogovarjali o obisku. Tu je nekaj odgovorov na vprašanje, kako je bilo v šolskem muzeju.

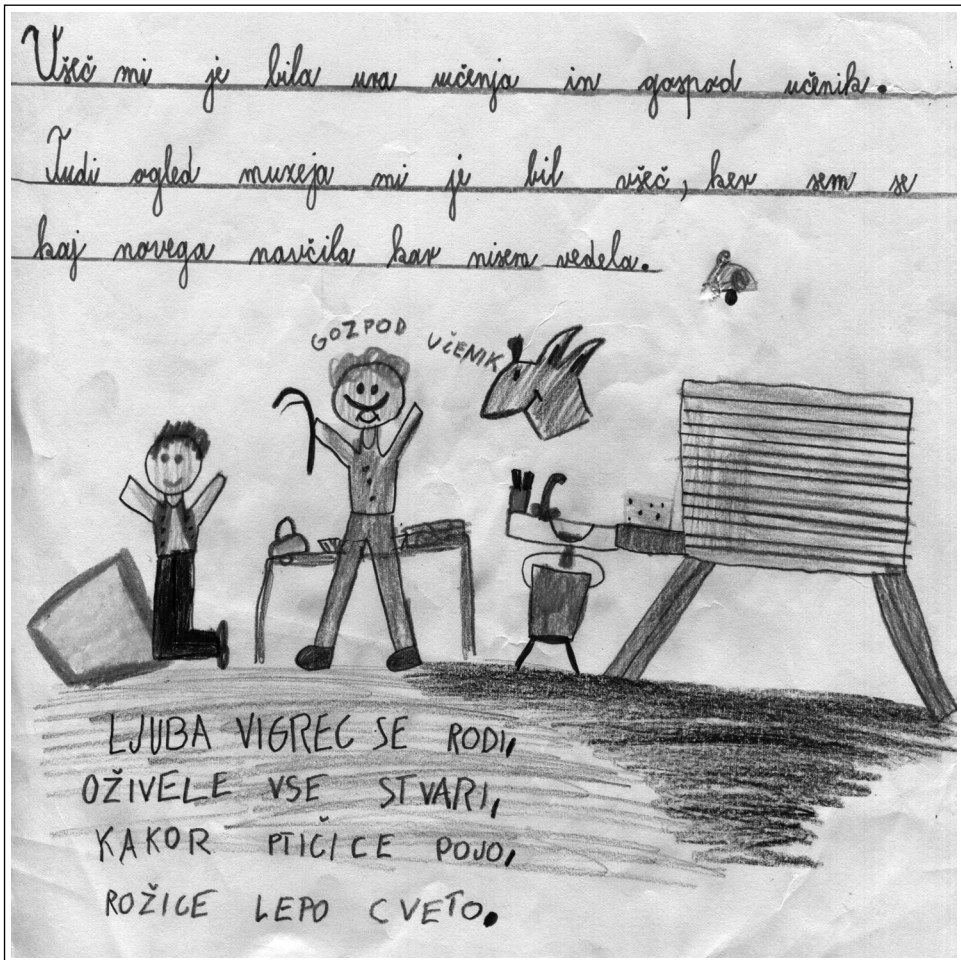
- Všeč mi je bilo, ko smo bili v stari šoli. (Luka, Alexa)
- Bilo mi je všeč, ko so bile razstavljene slike od šole v starih časih leta 1800. (Marija)
- V šolskem muzeju mi je bilo všeč, ko smo se igrali kot da smo v starih časih. (Taras)
- Meni je bilo všeč, ko je bil učenik glasen. (Blaž)
- Tista torba iz lesa mi je bila všeč. (Aljaž Ž.)
- Najbolj mi je bilo všeč, ko sem videl nagačene živali. (Matic S.)
- Gospod učenik sploh ni bil hudoben, je pa bil strog. Je bila pa tudi razstava. Sploh ni bilo grozno. (Gal)
- Všeč mi je bilo, ko smo bili v razredu. (Nina)
- Všeč mi je bila nagačena lisica in nagačen orel. (Barbara)
- Bilo mi je lepo, je pa bil strog. (Amar)
- Najbolj mi je bilo všeč, ko me je gospod učenik poklical. Najbolj so mi bile všeč lesene hiške. (Žiga)
- Najbolj mi je bilo všeč, ko smo si ogledali muzej. (Mia)
- Všeč mi je bilo, ko sem videla nagačene živali. (Tea)
- Ko nas je poklical, smo se morali potruditi. (Loresa)
- Všeč mi je bilo, ko so bile razstavljene lesene hiše. (Jakob)
- Všeč mi je bilo, ko je gospod učenik vstopil v učilnico in ko je gospod učenik vprašal, katera od punc ima uhane ali nakit. (Julija)
- Bilo mi je všeč, kako smo se oblekli in kako smo bili igralci in kako smo si ogledovali. Stvari sem se naučila pri križanki in bilo mi je všeč. (Lea)
- Šli smo v stari šolski muzej. Ogledali smo si nagačene živali. Potem smo si morali nadeti stare obleke. Potem je prišel v sobo gospod učenik. Ker je imela sošolka uhane, je šla sedet na osla. (Lara)

V četrtek, 24. novembra (2016), smo se učenci 8. razreda odpravili na knjižni sejem v Ljubljano. Tam smo si ogledali razstavljene leposlovne in poučne knjige slovenskih založb, knjige s sejmskim popustom smo lahko tudi kupili. Po ogledu knjižnega sejma smo se odpravili v šolski muzej, kjer smo spoznali zgodovino slovenskega šolstva in podoživeli uro pouka lepopisja v prejšnjem stoletju. Učiteljica je bila zelo stroga in je nekatere kaznovala s klečanjem na koruzi ali nošenjem oslička na hrbtu. Izkušnja je bila zelo zanimiva in bi jo še kdaj ponovila. Sprehodili smo se še po ulicah stare Ljubljane in se za spomin fotografirali.

Tinkara Kogelnik, 8. b, OŠ Dravograd

Če moram povedati, kaj mi je bilo najbolj všeč, bom izpostavil malico. Za

Učenka 3. razreda, OŠ Matije Valjavca Preddvor (SŠM, fototeka).

klopjo je bilo zelo zanimivo, a po pravici povedano, bilo me je strah. Pri ogledu sem samo gledal in se spraševal, kaj bi bilo, če bi bil jaz v šoli 9. malega travna 1907. Gosposdična učiteljica je bila zelo, zelo zoprna in če bi jo moral prenašati vsak dan, bi se raje zakopal v zemljo. Sprašujem se, kako bi bilo brez telefonov, računalnikov, televizorjev ... Imeli bi samo računala, lesene tablice ... Ko je učiteljica stopila v razred, mi je zastal dih: pozdravili smo jo z nagovorom: »Bog daj, Gosposdična učiteljica.« Če bi me doletela kakšna od kazni (osel, koruza), bi me bilo zelo sram. Tja bi se še vrnil, a ne kot učenec, temveč bi si samo ogledoval razstavo, še raje pa bi videl, da bi malical.

Učenec 4. razreda, OŠ Šmartno, 2014

V četrtek, 14. novembra (2019), so učenci naše šole v Slovenskem šolskem muzeju doživeli prav poseben kulturni dan. Za eno šolsko uro so se preselili v

preteklost. Na tabli je pisalo 14. listopad 1865, steno je krasila slika takratnega vladarja, cesarja Franca Jožefa.

Učenci so na stari učni uri sami začutili vzdušje nekdanje šole, doživeli so pouk, kakršnega so imeli njihovi vrstniki v preteklosti. Z rokami na hrbtu so vzravnano sedeli v stari šolski klopi in uporabljali šolske potrebščine kot so jih učenci v šoli nekoč. Učil je gospod učenik, oblečen po modi takratnega časa, z leskovo šibo v roki in s strogim glasom. Pri pouku so veljala stroga pravila. Ni bilo dovoljeno klepetati, odgovarjati je bilo treba stoje s celimi stavki. Če učenci niso upoštevali pravil, so klečali na koruzi ali so si na hrbet nadeli lesenega osla.

Ogledali so si tudi stalno razstavo Slovenskega šolskega muzeja in tako spoznali kulturno dediščino šolstva na Slovenskem skozi stoletja.

Ob koncu učne ure so se naučili in zapeli Slomškovo pesmico.

*Ljuba v igred se rodi, oživele vse stvari,
kako tičice pojo, rožice lepo cveto.*

Hedvika Pikel, POŠ Blagovna

Dne 1. oktobra 2014 smo šli v Šolski muzej. Zbudili smo se ob 7h, nato naredili dežurstva, pojedli zajtrk in odšli s šolskim prevozom v muzej. Ko smo prišli na cilj, smo si ogledali razstavo, ki je prikazovala šolsko opremo in učilnico. Nato smo pojedli malico in odšli na ogled nedeljske šole. Vodička nam je razložila, kako so v starih časih morali klicati učitelje in učiteljice: gospod učenik in gospodična učiteljica. Prispeli smo do učilnice, se morali obleči v stara oblačila (predpasnik), nato smo vstopili. Tam smo morali tiho počakati, dokler ni prišel gospod učenik in pozvonil na zvonec. Ko je prišel, smo vsi morali reči v en glas: "Dober dan gospod učenik." Ko smo bili vsi tiho, nam je povedal, kako se je treba obnašati! Gospod učenik je imel s seboj tudi šibo, s katero je kaznoval poredne otroke. Vsak posebej smo morali hoditi pred tablo, kjer je bilo napisanih 12 pravil. Vsak je moral prebrati vsaj 1 pravilo. Jaz nisem več zmogla zadržati smeha in mi je gospod učenik ukazal, da moram zapustiti učilnico. Ko sem se pomirila, me je zopet spustil v razred. Če si bil poreden, si moral klečati na koruzi ali pa si moral oditi na osla sedet in brat navodila. Če pa si bil izredno poreden, si pa moral oditi domov z oslom na hrbtu. Ko se je učna ura končala, smo zopet vsi v en glas pozdravili: "Nasvidenje gospod učenik." Ko je gospod učenik odšel, smo počakali 5 minut in odšli tudi mi. Na koncu smo si še enkrat ogledali muzej in videli različne stvari kot so na primer stara šolska torba (lesena), maketa šolske učilnice ...

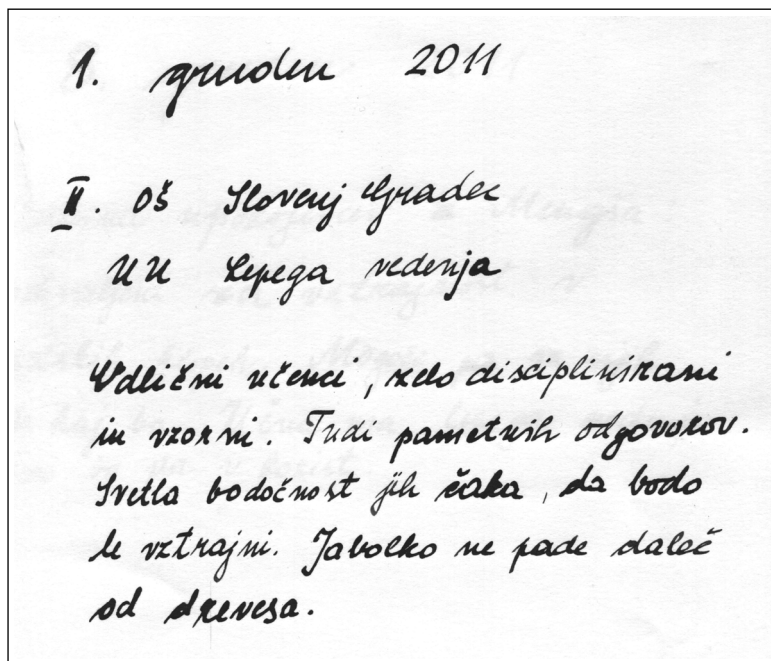
Bilo je izjemno in upam, da gremo še kdaj!

Učenka Simona Kuhar, 8.a, VIZ Frana Milčinskega Smlednik

OŠ Draga Bajca Vipava

Prejšnji teden (marec 2018) smo se otroci drugih razredov odpravili v Ljubljano. Pridružili so se nam še prvošolci z Goč. Ker te dni v šoli raziskujemo našo preteklost, se učimo o starih oblačilih, prevoznih sredstvih, starih igrah, pesmih, hišah in običajih, smo se odločili pogledati še v Šolski muzej in Narodno galerijo.

V šolskem muzeju nas je pričakala gospodična učiteljica. Preoblekli smo se v stare obleke in se usedli v stare lesene klopi. Pred nami so bile majhne tablice,

Zapis iz Zlate knjige

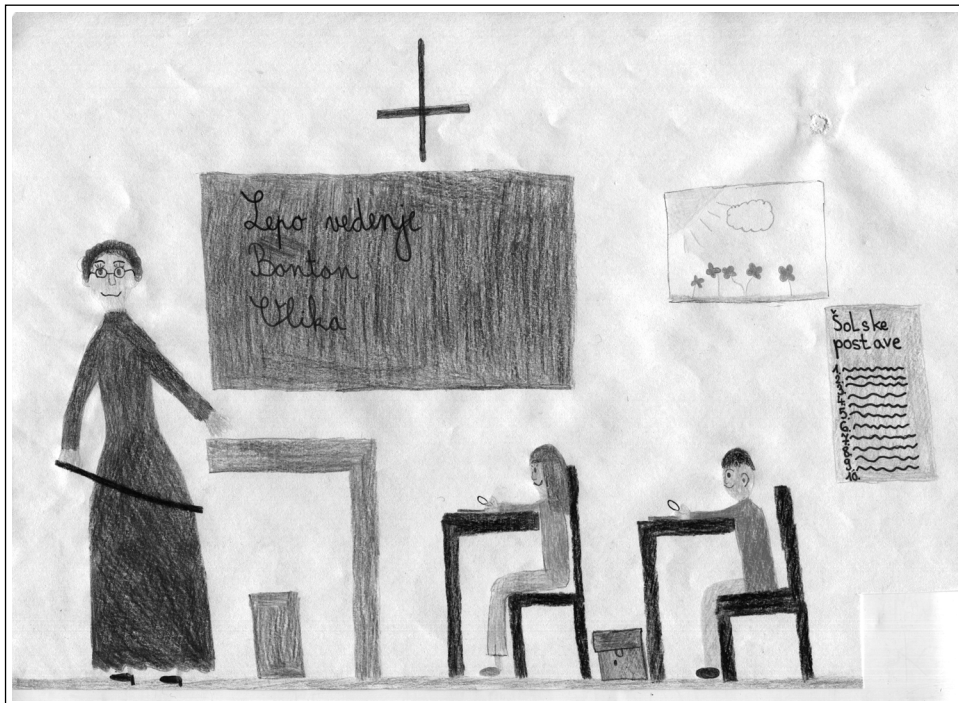
krede in gobice. Razložila nam je, kakšen red mora biti v tem razredu in začel se je pouk, kakršen je bil leta 1900. Učiteljica je bila zelo stroga in nas je učila računati z računskim strojem. Kar veseli smo bili, ker ni bilo nikomur potrebno iti sedet na osla in brat šolska pravila ali pa klečat na koruzo. Vse to smo poskusili, ko je stroga gospodična učiteljica zapustila razred.

Ob rahlem naletavanju snega smo se polni vtisov odpravili na avtobusno postajo in se odpeljali domov. Z veseljem se bomo še vrnil, saj smo doživeli res lep in zanimiv dan.

Učenci 2. razredov

24. marca 2015 so si četrtošolci in petošolci, skupaj z učitelji, ogledali stalno razstavo v Slovenskem šolskem muzeju v Ljubljani. Ob razlagi kustosinje so se nekateri naši učenci postavili s kar precejšnim predznanjem o razvoju šolstva in si z veseljem ogledali šolske potrebščine v preteklosti.

Pravi razlog za vznemirjenje pa je bila težko pričakovana učna ura lepopisa iz leta 1930, pri kateri so naši učenci aktivno sodelovali. Oblečeni so bili v podobne haljice kot so jih nosili otroci iz takratnega obdobja in pri pisanju uporabljali prav tako črnilo in pero. Najbolj pristna pa je bila učiteljica, ki se je obnašala, govorila in kaznovala podobno, kot so to počeli pred 100 leti. Tako so se tudi naši učenci spregovorili šele, ko so bili vprašani, se spoprijeli s kaznimi kot so klečanje in sedenje na oslu ter učiteljico spoštljivo ogovarjali z »gospodična učiteljica«.

Učenka 4. razreda, OŠ Bežigrad, 2020 (SŠM, fototeka).

Po doživetem obisku muzeja, so si še ogledali središče Ljubljane z reko Ljubljanico in nekaterimi znamenitimi stavbami in mostovi.

Alenka Slavec Geržina, OŠ Prestranek

Sedli smo na avtobus in se odpeljali v Šolski muzej, ki stoji v Ljubljani. Razdelili smo se v dve skupini. Prva skupina je odšla na učno uro, druga pa si je najprej ogledala razstavo. Najprej nam je vodič razkazal o jamskih ljudeh, o Rimljanih, pa tudi, kako je bilo v srednjem veku. Povedal nam je, da včasih ni bilo veliko knjig. Če pa so jo želeli, so morali celo prepisati. Pojedli smo malico in se pripravili na učno uro. Dekleta so dala nase obleke, fantje pa so dali nase srajce. Sedli smo v klopi in počakali učitelja. Bil je zelo strog. Blaža je poslal na koruzo. Najbolj mi je bila všeč učna ura.

Emma Kogoj, 3.b, OŠ Bistrica (14. marca 2016)

Vtise in fotografije je zbrala in izbrala Mateja Pušnik

*Bibliografija člankov in prispevkov o učnih urah
Slovenskega šolskega muzeja: 1999 – 2019*

---

1. Balkovec Debevec, Marjetka, Ribarič, Mateja: Slovenski šolski muzej povezuje šole in muzej, *Educa: strokovna revija za področje varstva, vzgoje in izobraževanja predšolskih otrok in otrok na razredni stopnji osnovne šole*, 26, 2017, št. 5/6, str. 72–80.
2. Bojc, Saša: Roke na klop, jezik za zobe: učna ura lepopisa, *Delo*, 51, 2009, št. 221, str. 20.
3. Božič, Rasto: Šolstvo v Ilirskih provincah: razstava ob 200-letnici uvedbe slovenščine za učni šolski jezik: razvojna in miselna prelomnica: Vodnikova šolska učna ura, *Dolenjski list*, 62, 2011, št. 19, str. 15.
4. Govekar-Okoliš, Monika: Educational role and activities of the Slovenian school museum: views, experiences and suggestion of university students concerning school lessons from the past in the study years from 2014 to 2018 = Izobraževalna vloga in dejavnosti Slovenskega šolskega muzeja: pogledi, izkušnje in predlogi univerzitetnih študentov o učnih urah iz preteklosti v študijskih letih od 2014 do 2018, *Šolska kronika: zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 27/51, 2018, št. 3, str. 165–186.
5. Govekar-Okoliš, Monika: School lessons from the past for future teachers in the school museum, *Napredak: časopis za pedagogijsku teorijo i praksu*, 159, 2018, br. 4, str. 433–450.
6. Govekar-Okoliš, Monika: Effectiveness of school lessons from the past as living forms of museum education for university students, *Museum management and curatorship*, 33, 2018, no. 4, str. 382–397.
7. Gubenšek, Taja: Radosti v starih šolskih klopeh – učna ura naših babic in dedkov, *Šolska kronika: zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 8/32, 1999, št. 1, str. 176.
8. Gubenšek, Taja: Kako sem postala "Gospodična učiteljica", *Šolska kronika: zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 10/34, 2001, št. 2, str. 353–356.
9. Gubenšek, Taja J.: V šoli ne smem kazati jezika! = I must not stik my tongue out at school!, *Adria: Adria Airways in-flight magazine*, 2011, št. 4, str. 52–57.
10. Gubenšek, Taja J.: 13. postava: Bodi vsak dan umit, počesan, čedno oblečen; raztrgan ne bodi nikoli! = Rule number 13: Be washed, combed and neatly dressed every day; never be scruffy!, *Adria: Adria Airways in-flight magazine*, 2011, št. 4, str. 58–63.

11. Gubenšek, Taja J.: Fenomen učnih ur v Slovenskem šolskem muzeju, *Educa: strokovna revija za področje varstva, vzgoje in izobraževanja predšolskih otrok in otrok na razredni stopnji osnovne šole*, 26, 2017, št. 5/6, str. 81–86.
12. Gubenšek, Taja J.: Fenomen učnih ur v Slovenskem šolskem muzeju, *Šolska kronika: zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 26/50, 2017, št. 3, str. 397–408.
13. Gubenšek, Taja J.: Cesarska pesem kot primer učne vsebine v nekdanjem učnem načrtu in v sodobnem pedagoškem programu v Mestnem muzeju Ljubljana in Slovenskem šolskem muzeju, *Seidlov zbornik: zbornik prispevkov s simpozija Johann Gabriel Seidl* (ur. Alenka Hren Medved), Celje 2017, str. 99–115.
14. Gubenšek, Taja J., Ribarič, Mateja, Srebot, Valentina: Za vas smo pripravili nove učne ure, *Šolska kronika: zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 17/41, 2008, št. 1, str. 175–183.
15. Guzej, Ksenija, Javoršek, Marjan, Kavar, Matjaž: *Slovenski šolski muzej: 2019: učne ure naših babic in dedkov – 20 let: Koledar SŠM 2019*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2018.
16. Kavčič, Igor: Lepo je v naši domovini biti ..., *Gorenjski glas*, 58, 2005, št. 42, str. 20.
17. Kontler-Salamon, Jasna: Strah in navdušenje vzbujajoča stroga gospodična učiteljica: fenomen Slovenskega šolskega muzeja, *Delo*, 53, 2011, št. 35 = *Sobotna priloga*, str. 26–27.
18. Palaić, Tina: Stil vodenja pouka pri bodočih učiteljicah, učiteljih in profesorih, profesorjih. Učna ura iz Slovenskega šolskega muzeja kot priprava na poučevanje, *Šolska kronika: zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 21/45, 2012, št. 1–2, str. 137–152.
19. Ribarič, Mateja: Bili smo v Slovenskem šolskem muzeju, *Šolska kronika: zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 10/34, 2001, št. 2, str. 356–361.

Informacije o statistiki izvedenih učnih ur, novostih, številu obiskovalcev in o izvajalcih so navedene v letnih poročilih Slovenskega šolskega muzeja, ki so objavljena v rednih številkah revije Šolska kronika.

1. Šuštar, Branko: Poročilo o delu Slovenskega šolskega muzeja v letu 1999, *Šolska kronika: zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 9/33, 2000, št. 1, str. 133–155.
2. Šuštar, Branko: Slovenski šolski muzej v letu 2000: poročilo o delu, *Šolska kronika: zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 10/34, 2001, št. 1, str. 143–163.
3. Šuštar, Branko: Slovenski šolski muzej v letu 2001: poročilo o delu, *Šolska kronika: zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 11/35, 2002, št. 1, str. 141–164.

4. Šuštar, Branko: Slovenski šolski muzej v letu 2002: poročilo o delu, *Šolska kronika: zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 12/36, 2003, št. 1, str. 89–121.
5. Šuštar, Branko: Poročilo o delu Slovenskega šolskega muzeja v letu 2003, *Šolska kronika: zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 13/37, 2004, št. 1, str. 139–157.
6. Šuštar, Branko: Poročilo o delu Slovenskega šolskega muzeja v letu 2004, *Šolska kronika: zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 14/38, 2005, št. 1, str. 131–150.
7. Šuštar, Branko: Poročilo o delu Slovenskega šolskega muzeja v letu 2005, *Šolska kronika: zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 15/39, 2006, št. 2, str. 387–413.
8. Okoliš, Stane: Letno poročilo 2006, *Šolska kronika: zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 16/40, 2007, št. 1, str. 145–169.
9. Okoliš, Stane: Slovenski šolski muzej v letu 2007: poročilo o delu, *Šolska kronika: zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 17/41, 2008, št. 1, str. 136–167.
10. Okoliš, Stane: Slovenski šolski muzej v letu 2008: poročilo o delu, *Šolska kronika: zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 18/42, 2009, št. 1, str. 165–193.
11. Okoliš, Stane: Slovenski šolski muzej v letu 2009: poročilo o delu, *Šolska kronika: zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 19/43, 2010, št. 1, str. 145–186.
12. Okoliš, Stane: Slovenski šolski muzej v letu 2010: poročilo o delu, *Šolska kronika: zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 20/44, 2011, št. 1–2, str. 170–216.
13. Okoliš, Stane: Slovenski šolski muzej v letu 2011: poročilo o delu, *Šolska kronika: zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 21/45, 2012, št. 1–2, str. 196–235.
14. Okoliš, Stane: Slovenski šolski muzej v letu 2012: poročilo o delu, *Šolska kronika: zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 22/46, 2013, št. 3, str. 619–663.
15. Okoliš, Stane: Slovenski šolski muzej v letu 2013: poročilo o delu, *Šolska kronika: zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 23/47, 2014, št. 1–2, str. 167–224.
16. Okoliš, Stane: Slovenski šolski muzej v letu 2014: poročilo o delu, *Šolska kronika: zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 24/48, 2015, št. 1–2, str. 181–232.
17. Okoliš, Stane: Poročilo o delu Slovenskega šolskega muzeja 2015, *Šolska kronika: zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 25/49, 2016, št. 3, str. 455–515.
18. Okoliš, Stane: Poročilo o delu Slovenskega šolskega muzeja 2016, *Šolska kronika: zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 26/50, št. 1–2, str. 215–276.
19. Okoliš, Stane: Slovenski šolski muzej v letu 2017: poročilo o delu, *Šolska kronika: zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 27/51, 2018, št. 1–2, str. 175–244.

20. Okoliš, Stane: Slovenski šolski muzej v letu 2018: poročilo o delu, *Šolska kronika: zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 28/52, 2019, št. 1–2, str. 197–242.
21. Okoliš, Stane: Slovenski šolski muzej v letu 2019: poročilo o delu, *Šolska kronika: zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 29/53, 2020, št. 1–2, str. 261–295.

Bibliografija zgibank in brošur o pedagoški dejavnosti Slovenskega šolskega muzeja: 1999–2019

---

1. Ribarič, Mateja: *Radosti v starih šolskih klopeh: pedagoška dejavnost v Slovenskem šolskem muzeju v šolskem letu 1999/2000*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1999.
2. Ribarič, Mateja: *Radosti v starih šolskih klopeh: pedagoška dejavnost v Slovenskem šolskem muzeju*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2001.
3. Ribarič, Mateja: *Radosti v starih šolskih klopeh: pedagoška dejavnost v Slovenskem šolskem muzeju*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2007.
4. Ribarič, Mateja: *Radosti v starih šolskih klopeh: pedagoška dejavnost v Slovenskem šolskem muzeju v šolskem letu 2007/2008*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2007.
5. Ribarič, Mateja: *Radosti v starih šolskih klopeh: pedagoška dejavnost v Slovenskem šolskem muzeju v šolskem letu 2008/2009*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2008.
6. Ribarič, Mateja, Tominec, Valentina: *Pedagoška dejavnost v Slovenskem šolskem muzeju v šolskem letu 2009/2010*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2009.
7. Ribarič, Mateja, Tominec, Valentina, Žižić, Natalija: *Pojdimo v muzej! Radosti v starih šolskih klopeh: pedagoški programi v Slovenskem šolskem muzeju 2010/2011*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2010.
8. Ribarič, Mateja (ur.): *Pojdimo v muzej! Radosti v starih šolskih klopeh: pedagoški programi v Slovenskem šolskem muzeju 2011/2012*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2011.
9. Ribarič, Mateja (ur.): *Pedagoški programi 2012/13, Slovenski šolski muzej: Radosti v starih šolskih klopeh*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2012.
10. Ribarič, Mateja (ur.): *Radosti v starih šolskih klopeh: pedagoški programi 2013/14*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2013.
11. Žižić, Natalija (ur.): *Pedagoški programi v Slovenskem šolskem muzeju 2014/2015*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2014.
12. Balkovec Debevec, Marjetka (ur.): *Slovenski šolski muzej: Pedagoški programi v šolskem letu 2015/2016*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2015.

13. Koželj, Polona (ur.): *Slovenski šolski muzej: Pedagoški programi v šolskem letu 2016/2017*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2016.
14. Ribarič, Mateja (ur.): *Pedagoški programi v šolskem letu 2017/2018*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2017.
15. Arko, Anton, Balkovec Debevec, Marjetka, Guzej, Ksenija, Mali, Miha (ur.): *Pedagoški programi v šolskem letu 2018/19: Slovenski šolski muzej 120 let*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2018.
16. Balkovec Debevec, Marjetka, Guzej, Ksenija, Pušnik, Mateja (ur.): *Pedagoški programi v šolskem letu 2019/20: Slovenski šolski muzej*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2019.

Pripravila: Polona Koželj

Učne ure na spletu, avdio in video posnetki (izbor): 1999–2020

- RTV SLO, TVS 1, Enajsta šola, 18. 9. 2008, Predstavitev učne ure lepopisa in šolstva na Slovenskem, Valentina Srebot in Mateja Ribarič,
<https://4d.rtv slo.si/arhiv/enajsta-sola/19888419>
- RTV SLO, TVS 1, Oddaja Na zdravje, 27. 2. 2009, predstavitev učnih ur Lepopis in Računstvo, Valentina Srebot in Natalija Žižić,
<https://4d.rtv slo.si/arhiv/na-zdravje/29306283>
- RTV SLO, Radio Prvi, Prvi odcep desno, Slovenski šolski muzej, 19. 1. 2012,
<https://4d.rtv slo.si/arhiv/prvi-odcep-desno/126433012>
- TVInfodrom, Infodrom, Pouk v Šolskem muzeju, 3. 12. 2012,
<https://www.youtube.com/watch?v=gjjCnXd-t3o>
- RTV SLO, Radio Prvi, oddaja Prvi na obisku: V šoli naših babic, 31. 8. 2017, Marjetka Balkovec Debevec, Mateja Ribarič, Stane Okoliš, Maja Hakl Saje,
<https://radioprvi.rtv slo.si/2017/08/prvi-na-obisku-104/>
- POŠ Sora, Slovenski šolski muzej Ljubljana 2018, 29. 11. 2018,
<https://www.youtube.com/watch?v=xSRSMndwTbA>
- RTV SLO, TVS 1, Firbcologi, Kako so se učili naši dedki in babice?, 12. 1. 2019,
<https://4d.rtv slo.si/arhiv/firbcologi/174586425>
- Dom starejših občanov Fužine, ŠOLA NEKOČ IN ŠOLA DANES, 5. 9. 2019,
<https://www.facebook.com/571187542917161/videos/388065658452935/>
- Slovenski šolski muzej, Učna ura Ročna dela, 2. 6. 2020,
<https://www.youtube.com/watch?v=DrWshX5XukU>
- Slovenski šolski muzej, Poletna muzejska noč v SŠM, 19. 6. 2020,
<https://www.youtube.com/watch?v=2obEiF6zT4I>
- Slovenski šolski muzej, Učna ura Stara šola za najmlajše, 26. 6. 2020,
<https://www.youtube.com/watch?v=138zhAMYVfs>

Slovenski šolski muzej, Učna ura Lepopis, 26. 6. 2020,

<https://www.youtube.com/watch?v=voN-QYXB8JI>

Slovenski šolski muzej, Učna ura Nedeljska šola, 13. 7. 2020,

<https://www.youtube.com/watch?v=YKpPpsrFCxU>

Slovenski šolski muzej, Učna ura Fizika, 13. 7. 2020,

https://www.youtube.com/watch?v=AbmJKh_6S6c

Slovenski šolski muzej, Učna ura Računstvo, 30. 10. 2020,

<https://www.youtube.com/watch?v=yuSc3ewf9RM>

Slovenski šolski muzej, Učna ura iz leta 1811 iz časa Ilirskih provinc – VODNIKOVA

ŠOLA, 2. 11. 2020,

<https://www.youtube.com/watch?v=idVmBSCzzlY>

Pripravila: Mateja Pušnik

Avtorji prispevkov Šolske kronike št. 3, 29/LIII, 2020

- Anton Arko**, prof. ruščine in zgodovine, višji kustos, Slovenski šolski muzej (naprej SŠM), Ljubljana.
- Marjetka Balkovec Debevec**, mag. znanosti s področja etnologije in prof. zgod., muzejska svétnica, SŠM, Ljubljana.
- Anja Bregar**, študentka druge stopnje specialne in rehabilitacijske pedagogike na Pedagoški fakulteti v Ljubljani.
- Hana Čosić**, študentka druge stopnje anglistike in rusistike na Filozofski fakulteti v Ljubljani.
- Ivana Dumbović Žužić**, višja muzejska pedagoginja, Hrvaški šolski muzej.
- Lavra Fabjan**, muzejska pedagoginja-andragoginja, Dolenjski muzej Novo mesto.
- Taja J. Gubenšek**, kustodinja, samozaposlena v kulturi, Slovenski šolski muzej.
- Nevenka Hacin**, muzejska svétnica, prof. zgodovine in sociologije, Zasavski muzej Trbovlje.
- Maja Hakl Saje**, univ. dipl. zgod., strokovna sodelavka, Služba za premično dediščino in muzeje, NMS, Ljubljana.
- Tatjana Hojan**, prof. slovenskega jezika, bibliotekarska svetovalka SŠM v p., Ljubljana.
- Matej Hrastar**, univ. dipl. rusist in zgodovinar, novinar.
- Klara Marija Keršič**, diplomantka grščine in latinščine, knjižnica SŠM, Ljubljana.
- Dragan Kiurski**, muzejski pedagog Narodnega muzeja Kikinda, predsednik sekcije muzejskih pedagogov v Muzejskem društvu Srbije.
- Meta Koželj**, mag. prof. pouč. na razr. stop., učiteljica razrednega pouka, Osnovna šola Naklo.
- Polona Koželj**, prof. likovne umetnosti, bibliotekarka, vodja knjižnice SŠM, Ljubljana.
- Milojka Magajne**, muzejska svétnica, Mestni muzej Idrija, Cerkljanski muzej.
- Marko Novak**, prof. razrednega pouka, učitelj, OŠ Alojzija Šuštarja, Ljubljana.
- Tina Palaić**, univ. dipl. etnologinja, kulturna antropologinja in pedagoginja, kustosinja, Slovenski etnografski muzej.
- Leopoldina Plut Pregelj**, dr. pedagoških znanosti, pridružena raziskovalka, College of Education, University of Maryland, College Park, MD, ZDA, docentka za didaktiko od 1995 do 2014, avtorica petih knjig in več kot 100 strokovnih ter znanstvenih člankov.
- Matej Prevc**, diplomant antičnih in humanističnih študij.

Mateja Pušnik, univ. dipl. umet. zgod., koordinatorka in organizatorka kulturnih programov SŠM, Ljubljana.

Helena Rant, univ. dipl. zgod. in soc., kustosinja dokumentalistka, Gorenjski muzej, 1973-2020.

Mateja Ribarič, prof. zgodovine in sociologije, muzejska svetovalka, SŠM, Ljubljana.

Bernardka Rupnik, univ. dipl. etn. in kult. antrop., vzgojiteljica v dijaškem domu, Zavod sv. Frančiška Saleškega Želimlje.

Jože Rupnik, univ. dipl. etn. in kult. antrop., vzgojitelj predšolskih otrok, vrtec Sončni žarek, Škofja Loka.

Branko Šuštar, dr. zgodovinskih znanosti, muzejski svetnik, SŠM, Ljubljana.

Valentina Tominec, prof. slovenskega jezika in književnosti, knjižničarka, Mestna knjižnica in čitalnica Idrija.

Irena Žmuc, dr. zgodovinskih znanosti, muzejska svetnica, Muzej in galerije mesta Ljubljane, Ljubljana.

Sodelavci Šolske kronike št. 3, 29/LIII, 2020

- Anton Arko**, prof. ruščine in zgodovine, višji kustos, Slovenski šolski muzej (naprej SŠM), Ljubljana.
- Marjetka Balkovec Debevec**, mag. znanosti s področja etnologije in prof. zgod., muzejska svétnica, SŠM, Ljubljana.
- Urška Boljkovac**, fotografinja, samozaposlena v kulturi, Ljubljana.
- Dragica Čeč**, dr. zgodovinskih znanosti, višja znanstvena sodelavka, Znanstveno – raziskovalno središče Koper.
- Teodor Domej**, mag. dr., strokovni nadzornik za slovenščino na Deželnem šolskem svetu v p., Celovec, Avstrija.
- Darko Friš**, dr. zgodovinskih znanosti, prof. na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Mariboru.
- Boris Golec**, dr. zgodovinskih znanosti, izr. prof. na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, znanstveni svétnik na Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa, ZRC SAZU Ljubljana.
- Ksenija Guzej**, prof. likovne umetnosti, poslovna sekretarka, SŠM, Ljubljana.
- Maja Hakl Saje**, univ. dipl. zgod., strokovna sodelavka, Služba za premično dediščino in muzeje, NMS, Ljubljana.
- Tatjana Hojan**, prof. slovenskega jezika, bibliotekarska svetovalka SŠM v p., Ljubljana.
- Matej Hriberšek**, doc., dr. klasične filologije, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Marjan Javoršek**, oblikovalec, zunanji sodelavec SŠM, Ljubljana.
- Matjaž Kavar**, računalniško oblikovanje, Brezovica, Kropa.
- Klara Marija Keršič**, diplomantka grščine in latinščine, knjižnica SŠM, Ljubljana.
- Polona Koželj**, prof. likovne umetnosti, bibliotekarka, vodja knjižnice SŠM, Ljubljana.
- Marija Lesjak Reichenberg**, mag. socioloških znanosti, svétnica, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, Ljubljana.
- Marko Ljubič**, prof. zgodovine in univ. dipl. pedagog, svetovalec, višji kustos, SŠM, Ljubljana.
- Simon Malmenvall**, doc., dipl. rusistike, mag. zgodovine, dr. teoloških znanosti; Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani in Fakulteta za pravo in poslovne vede pri Katoliškem inštitutu.
- Zdenko Medveš**, dr. pedagoških znanosti, zaslužni prof., Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, v p.

Stane Okoliš, mag. zgodovinskih znanosti, direktor Slovenskega šolskega muzeja, Ljubljana.

Mojca Peček-Čuk, dr. pedagoških znanosti, prof. na Pedagoški fakulteti Univerze v Ljubljani.

Leopoldina Plut-Pregelj, dr. pedagoških znanosti, pridružena raziskovalka, College of Education, University of Maryland, College Park, MD, ZDA, docentka za didaktiko od 1995 do 2014, avtorica petih knjig in več kot 100 strokovnih ter znanstvenih člankov.

Edvard Protner, dr. pedagoških znanosti, prof. na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru.

Mateja Pušnik, univ. dipl. umet. zgod., koordinatorka in organizatorka kulturnih programov SŠM, Ljubljana.

Mateja Ribarič, prof. zgodovine in sociologije, muzejska svetovalka, SŠM, Ljubljana.

Branko Šuštar, dr. zgodovinskih znanosti, muzejski svetnik, SŠM, Ljubljana.

Maja Visenjak - Limon, prof. angleškega jezika, prevajalka, Hudi Log.

Marjeta Žebovec, prof. slovenskega jezika s književnostjo, samozaposlena v kulturi, Smlednik.

Navodila avtorjem in avtoricam / Instructions to contributors

Šolska kronika: revija za zgodovino šolstva in vzgoje, ki jo izdaja Slovenski šolski muzej v Ljubljani, **objavlja izvirne prispevke** s področja zgodovine šolstva in pedagogike pa tudi poročila in ocene posvetovanj, razstav in publikacij s to tematiko.

Prispevke prebere uredniški odbor oziroma recenzenti, ki se odločijo, ali je prispevek primeren za objavo ali pa ga po potrebi s pripombami vrnejo avtorju v dopolnitev. Recenzijski postopek je anonimen. Za trditve v prispevku odgovarjajo avtorji.

Oblika prispevka

Vsa za objavo oddana besedila naj bodo v elektronski obliki, napisana v programu Word. Velikost pisave naj bo 12 z 1,5 razmikom med vrsticami. Prispevke lahko pošljete tudi po elektronski pošti na naslov: solski.muzej@guest.arnes.si.

Znanstveni in strokovni članki naj bodo v obsegu do ene avtorske pole (do 16 strani običajnega tipkopisa) ali okoli 5.500 besed oz. okoli 35.000 znakov s presledki. Avtorji morajo svoje v objavo oddane prispevke posredovati jezikovno ustrezne. Članek mora vsebovati tudi:

- **izvleček** (v obsegu od 5 do 10 vrstic) z opisom prispevka in
- **pozetek** (v obsegu od 10 do 12 vrstic) z glavnimi ugotovitvami.
- **ključne besede** (3 do 5 besed)

Slikovne priloge (3–4 na članek)

Fotografije, skice in risbe naj bodo poskenirane (vsaj 300 dpi) in dodane z besedilom prispevkov v elektronski obliki, označene z zaporedno številko. V besedilu mora biti jasno razvidno, kam slikovne priloge sodijo. Slik ne vstavljajte v besedilo.

Podnapisi slik naj bodo s točno navedenim virom dodani na koncu besedila, ležeče.

Podnapis za slikovno gradivo iz publikacij:

Opis (Ime Priimek avtorja: Naslov, letnica, str., številka strani).

Primer: *Šolarji na vasi (Ferdinand Bobič: Preljubno Veselje, o kje si doma, 1939, str. 1).*

Podnapis za ostalo slikovno gradivo:

Opis (hrani ustanova/oseba, foto Ime Priimek).

Primer: *Delavnica lepomisja (hrani SŠM, fototeka, foto Marjan Javoršek).*

Primer: *Učitelj matematike (hrani Janez Novak).*

Navajanje opomb

Opombe naj bodo pisane enotno, na dnu vsake strani, velikost pisave 10.

navajanje virov

arhivski viri

Vire navajamo v skladu s predpisi posameznega arhiva, sicer pa:

Arhiv/ustanova, oddelek, številka fascikla/škatle: Vsebina.

SŠM, arhivska zbirka, fasc. 9: Spisi trivialke v Trnovem v Ljubljani (1831–1870).

spletni viri:

Če gre za knjižno delo v digitalni različici, potem navedemo tako, kot bi navedli ustrezno delo v tiskani obliki in za piko dodamo: spletni naslov (pridobljeno: dan. mesec. leto).

Za vsak drug spletni vir zapišemo: spletni naslov (pridobljeno: dan. mesec. leto).

Primer: <http://www.ssolski-muzej.si/slo/aboutmuseum.php?page=9> (pridobljeno: 12. 3. 2015).

navajanje literature*monografije:*

Ime Priimek, *Naslov dela*, kraj: Založba, leto izdaje, str. številka strani.

Primer: Jože Ciperle, Andrej Vovko, *Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1987, str. 123.

serijske publikacije:

Ime Priimek, Naslov članka, *Naslov revije*, številka letnika, leto izdaje, št. številka zvezka, str. številka strani.

Primer: Tatjana Hojan, Nekaj stoletnih šol v letu 2013, *Šolska kronika : zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 23, 2013, št. 3, str. 542.

zborniki in katalogi:

Ime Priimek, Naslov članka, *Naslov zbornika* (ur. Ime Priimek urednika), kraj (brez vejice) leto izdaje, str. številka strani.

Primer: Mateja Ribarič, Zgodovina šolskih stavb na Slovenskem, *Hiše učenosti na Slovenskem na starih razglednicah* (ur. Mateja Ribarič), Ljubljana 2006, str. 15.

ponovne opombe:

Če se ponovna opomba sklicuje na isto delo kot opomba pred njo, se zapiše: Prav tam ali Ibid., številka strani. Če gre za isto stran: Prav tam ali Ibid.

Če se ponovna opomba sklicuje na delo, ki ni bilo omenjeno neposredno pred njo: Priimek avtorja (brez vejice) leto izida, str. številka strani.

Primer: Ciperle, Vovko 1987, str. 125.

Viri in literatura

V tem sklepnem poglavju morajo biti po abecednem vrstnem redu navedeni najprej vsi viri in nato vsa literatura, ki so v prispevku citirani v opombah.

Vire navajamo v skladu s predpisi posameznega arhiva (kot v opombah).

Literaturo navajamo tako, da najprej zapišemo: Priimek, Ime: – od tod naprej pišemo enako kot v opombah, le da ne navajamo strani.

Podatki o avtorju

Vsak pisec naj izpolni priložen obrazec s podatki o avtorju. Ob oddaji besedila prispevka naj **avtor posreduje izjavo**, da pošilja svoj izviren, še neobjavljen prispevek, ki ga ni poslal v objavo še kakšni drugi publikaciji. Poleg tiskane objave v Šolski kroniki se avtor strinja tudi s spletno objavo članka ter objavo določenih podatkov o avtorju.

